

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Mgr. Bc. Anna Frantalová

**Právnická dvouletka a činnost politické komise
v letech 1948-1950**

Disertační práce

Školitel: prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc.

Studijní program: Teoretické právní vědy

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 2. 6. 2019

Prohlašuji, že jsem předkládanou disertační práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 389 237 znaků včetně mezer.

Mgr. Bc. Anna Frantalová

V Praze dne 2. 6. 2019

Ráda bych na tomto místě poděkovala svému školiteli prof. JUDr. Janu Kuklíkovi, DrSc. Nejen za poskytnutí cenných rad a odborných konzultací k disertační práci, ale rovněž za dlouholetou podporu, spolupráci a vedení v průběhu celého (nejen) doktorského studia.

Dále děkuji PhDr. Aleně Šimánkové z Národního archivu v Praze za její vždy ochotný přístup při vyhledávání archivních materiálů a za zpětnou vazbu při vědeckém bádání. Děkuji též svým kolegům z vědeckého týmu za jejich pomoc, inspiraci i dobré rady.

V neposlední řadě děkuji svému partnerovi a své rodině za jejich nekonečnou trpělivost, díky níž jsem se mohla této disertační práci věnovat a úspěšně ji dokončit.

Věnováno Jirkovi.

Mgr. Bc. Anna Frantalová

V Praze dne 2. 6. 2019

Obsah

1. Úvod.....	5
1.1. Činnost politické komise jako novum na poli právněhistorického bádání.....	5
1.2. Prameny a literatura.....	8
2. Kodifikační práce před rokem 1948.....	11
2.1. Vznik ministerstva unifikací a jeho kompetence.....	11
2.2. Kodifikační práce v rámci jednotlivých odvětví.....	15
2.3. Výstupy kodifikačních prací pro právnickou dvouletku.....	23
3. Právnická dvouletka.....	25
3.1. Právní rámec a vyhlášení právnické dvouletky.....	25
3.2. Organizační zajištění kodifikačních prací.....	32
3.4. Hlavní výsledky právnické dvouletky.....	35
3.4.1. Rodinné právo.....	36
3.4.2. Občanské právo hmotné.....	37
3.4.3. Občanské právo procesní.....	38
3.4.4 Organizace justice.....	39
3.4.5 Správní právo trestní hmotné a procesní.....	41
3.4.6. Trestní právo hmotné.....	43
3.4.7. Trestní právo procesní.....	44
4. Politická komise a její činnost v rámci právnické dvouletky.....	45
4.1. Ustavení a personální složení politické komise.....	45
4.2. Osobnosti v politické komisi.....	47
4.3. Změny ve složení komise, vliv ideologie a dělnický prvek.....	68
4.4. Ustavující schůze a úloha politické komise.....	73
4.5 Osobnost ministra spravedlnosti a jeho úloha ve vztahu k politické komisi.....	76
4.5.1. Alexej Čepička.....	76
4.5.2. Vliv ministra na činnost politické komise.....	82
4.5. Zahraniční vlivy na činnost politické komise a na rekodifikační práce.....	84
4.6 Finální podoba vybraných kodexů a vliv politické komise.....	91
4.6.1. Vliv politické komise na finální znění zákona o právu rodinném.....	91
4.6.3. Vliv politické komise na finální znění trestního řádu.....	93
4.6.4. Vliv politické komise na finální znění trestního zákona.....	96
4.6.5. Vliv politické komise na finální znění občanského soudního řádu.....	109
4.6.6. Vliv politické komise na předpisy upravující organizaci justice.....	117
4.6.7. Úloha Národního shromáždění.....	122
5. Závěr.....	124

1. Úvod

1.1. Činnost politické komise jako novum na poli právněhistorického bádání

Předkládaná disertační práce zaměřená na činnost politické komise v letech 1948-1950 se zabývá činností a složením politické komise ministerstva spravedlnosti a její úlohou při rekodifikačních pracích. Ve zkoumaném období tzv. právníkové dvouletky došlo k vytvoření nových právních předpisů ve všech hlavních odvětvích práva a jejím výsledkem byla kompletní přestavba právního řádu Československa. O podobě těchto nových kodexů již bylo publikováno mnohé stejně tak jako o vývoji vybraných dílčích právních institutů. Zejména v poslední době se pak setkáváme i s tematickými pracemi a publikacemi zaměřenými na činnost jednotlivých kodifikačních komisí a rekodifikační snahy v dílčích právních odvětvích, z nichž některé uvádíme níže. Přesto, že politická komise ovlivnila podobu všech hlavních kodexů, jež se staly hybateli československého právního dění, její činnost nebyla dosud předmětem hlubšího bádání právních historiků a z hlediska vědeckého bádání zůstávala po dlouhou dobu tématem spíše okrajovým (byť často v odborných publikacích zmiňovaným). Existenci politické komise zmiňuje jako jeden z mála např. J. Kuklík ve své publikaci *Dějiny československého práva*, ovšem bez bližšího popisu její činnosti.¹ Za hlavní důvod tohoto stavu lze jistě považovat omezenou dostupnost klíčových archivních pramenů. Až v nedávné době se v rámci dlouhodobé odborné spolupráce Právníkové fakulty Univerzity Karlovy (resp. užšího vědeckého týmu vedeného právě prof. JUDr. Janem Kuklíkem, Dr.Sc.) se IV. oddělením Národního archivu České republiky v Praze (dále též Národní archiv) podařilo alespoň částečně zpřístupnit dosud nezpracovaný archivní fond Ministerstva spravedlnosti ČSR 1945-1988² čítající více než tisíc běžných metrů archiválií zaměřených mj. na činnost a úlohu ministerstva spravedlnosti v období právníkové dvouletky, do jehož gesce spadala mj. právě politická komise. Z hlediska předkládané práce lze za stěžejní archivní pramen považovat zejména a.j. č. 128/48 – V/S obsahující téměř kompletní zápisy ze schůzí politické komise.

První vlaštkou na cestě k hlubšímu zpracování tohoto materiálu se stal vědecký projekt podpořený Grantovou agenturou Univerzity Karlovy s názvem *Působení a postavení ministerstva spravedlnosti v československé justici v letech 1948–1953*³ zaměřený právě na zmapování činnosti ministerstva spravedlnosti a jeho úlohu během kodifikačních prací po r. 1948. V rámci tohoto projektu došlo k úvodnímu zdokumentování a analýze výše uvedené archivní jednotky a podařilo

¹ KUKLÍK, J. a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Praha: Auditorium, 2011, s. 88.

² Pro úplnost dodáváme, že archivní fond nemá dosud vytvořen žádný inventář a nejsou k dispozici ani žádné doplňkové archivní pomůcky.

³ GA UK projekt č. 1812214. Řešitel Mgr. Lukáš Blažek, vedoucí řešitelského kolektivu prof. JUDr. Jan Kuklík, Dr.Sc.

se zkompletovat převážnou část zápisů ze schůzi politické komise.⁴ Jedním z dílčích výstupů projektu se stala diplomová práce autorky s názvem *Činnost politické komise v rámci tzv. právnické dvouletky*.⁵ Tato práce znamenala jakýsi úvodní pohled na roli politické komise, přičemž autorka se zde – ovšem pouze okrajově - věnuje též personálnímu složení politické komise a popisu (nikoliv však významu a dopadu) její činnosti v rámci jednotlivých právních odvětví. Na diplomovou práci pak navázal též dílčí příspěvek autorky v kolektivní monografii s názvem *Právnická dvouletka*⁶ publikované v rámci výše uvedeného projektu, a dále též příspěvky dalších členů autorského kolektivu věnované rekodifikaci jednotlivých právních odvětví. S výjimkou těchto prací ovšem zůstává politická komise a její činnost i přes svůj zásadní charakter, o němž bude pojednáno dále v této práci, tématem dosud blíže nezpracovaným.

Cílem předkládané práce je tudíž hlubší studie a přiblížení činnosti politické komise v průběhu rekodifikačních prací včetně jejího zasazení do hlubšího kontextu rekodifikací v československé republice a prokázání skutečnosti, že politická komise fakticky a zásadním způsobem ovlivnila finální podobu těchto právních předpisů, a tedy i charakter „nového právního řádu“ v socialistickém Československu, neboť právě tyto kodexy se staly základním stavebním kamenem procesu aplikace práva.

Předkládaná práce je rozčleněna do několika oddílů. Vzhledem k tomu, že podkladem pro rekodifikační práce v období právnické dvouletky se staly koncepty kodexů zpracované již v období předcházejícím, je první část disertační práce věnována právě těmto předchozím pokusům o rekodifikaci jednotlivých hlavních odvětví práva ve 20. a 30. letech 20. století a jejich výstupům v podobě osnov jednotlivých kodexů.

V další části je pak pozornost věnována samotné právnické dvouletce. Autorka zde pojednává o jejím právním zakotvení a vyhlášení a dále o organizaci rekodifikačních prací, tedy i o jednotlivých složkách ministerstva, zejména za tím účelem zvláště zřízených komisí a subkomisí, které měly kodifikační agendu na starosti. V neposlední řadě jsou zde prezentovány výsledky právnické dvouletky v jednotlivých hlavních právních odvětvích.

Po těchto úvodních kapitolách se práce zaměřuje na vlastní činnost politické komise. Zde je nejdříve věnována pozornost samotnému procesu jejího ustavení a personálního obsazení

⁴ Z dostupných materiálů se autorce dosud podařilo sestavit přehled jednání politické komise od 20. září 1948 až do 14. listopadu 1949, ze kdy pochází poslední dostupný záznam z jednání politické komise. S vysokou pravděpodobností proběhlo do konce roku 1949 ještě několik jednání politické komise, bohužel se však nepodařilo v archívním fondu ministerstva spravedlnosti prozatím nalézt záznamy z jednání komisí po 14. listopadu 1949.

⁵ FRANTALOVÁ, A. *Činnost politické komise v rámci tzv. právnické dvouletky* (diplomová práce, nepublikováno).

⁶ BLÁHOVÁ, I. – BLAŽEK, L. – KUKLÍK, J. – ŠOUŠA, J. *Právnická dvouletka*. Praha: Auditorium, 2014.

včetně klíče pro výběr jejích členů. Proces výběru osobností, které se nakonec staly, resp. byly jmenovány členy politické komise, byl z hlediska naplnění smyslu její existence klíčovým faktorem, neboť do značné míry právě jednotliví členové a jejich autorita, argumentace či mocenská pozice rozhodovala o finálním znění předkládaných usnesení. Jestliže má tak tato práce poskytnout pokud možno ucelenou analýzu činnosti politické komise, nelze opominout právě profil a biografie jednotlivých členů politické komise. Proto jsou v této části zpracovány též medailonky vybraných osobností, které mají za cíl poukázat na skutečnost, že ani personální složení komise nebylo ponecháno náhodě a že se jednalo o osobnosti ve své době právně, mocensky či jinak významné. I tyto medailonky vč. medailonku samotného ministra spravedlnosti Alexeje Čepičky a kapitole zaměřené na analýzu jeho reálného vlivu napomáhají k prezentaci celkového obrazu a k pochopení skutečného významu politické komise. S ohledem na komunistickou ideologii, jež v nemalé míře přímo či nepřímo ovlivňovala činnost politické komise, je třeba přihlídnout též ke změnách v jejím složení, které proběhly zejména v návaznosti na konání IX. sjezdu Komunistické strany Československa, a na význam tzv. dělnického prvků, jež se zde projevil.

Další část je věnována dílčímu rozboru ustavující schůze politické komise a vymezení její úlohy tak, jak byla na této schůzi definována ve vztahu k rekodifikačním pracím v jednotlivých právních odvětvích. Tyto práce ovšem neprobíhaly pouze v Československu. Proto zde autorka zasazuje kodifikační práce do kontextu rekodifikací i v dalších socialistických státech a analyzuje jednotlivé zahraniční aspekty, které se do činnosti politické komise promítly a ovlivnily ji. Nelze opominout zejména intenzivní a úzkou spolupráci s Polskem v rámci tzv. československo-polské komise zaměřené především na rodinné právo, stejně tak jako komisi česko-slovenskou, tzv. bratislavskou. Neméně významný je pak vliv tehdejší zahraniční právní úpravy, zejména tedy sovětské, k níž politická komise při svých jednáních velmi často přihlížela a odkazovala se na ni jako na vzor pro tvorbu nových právních předpisů, přičemž vycházela též z několika set překladů zahraniční právní literatury, které za tímto účelem zpracovalo ministerstvo spravedlnosti.

Závěrečná část předkládané práce se zabývá otázkou, do jaké míry se vliv politické komise projevil na finálním znění vybraných „velkých“ kodexů, tedy nakolik byla usnesení přijatá politickou komisí akceptována či nikoliv. Kapitola je věnována zhodnocení vlivu nejen politické komise ale také Národního shromáždění, jehož hlasování se stala pouze jakousi nezbytnou formalitou předstírající demokratický prvek na cestě k přijetí nových právních předpisů. Autorka zde proto analyzuje stenoprotokoly ze schůzí Národního shromáždění a sněmovní tisky z jednotlivých jednání pověřených výborů (zejména výboru ústavně-právního)

a provádí jejich detailní komparaci s usneseními politické komise stejně tak jako s dalšími dostupnými informacemi z průběhu tvorby jednotlivých osnov za účelem kvalitativního zhodnocení prokázání stěžejní úlohy politické komise v procesu rekodifikačních prací.

Ač se období právnické dvouletky může ze současného pohledu jevit pouze jako (ne)dávná historie, opak zůstává pravdou. Právní předpisy přijaté v tomto období do značné míry ovlivnily podobu českého (resp. československého) právního řádu na mnohá desetiletí a vytvořily myšlenková schémata, která například v oblasti občanského, či rodinného práva i přes četné novelizace přetrvávala fakticky až do 21. století.⁷ Byla to z velké části právě politická komise, kdo vytyčil ideologický rámec těchto právních předpisů a kdo revidoval znění navržená odbornými subkomisemi z hlediska jejich souladnosti s premisami socialistického práva. Vzhledem neukončenosti současných rekodifikačních prací (například v oblasti trestního práva procesního ale k i zásadnějším novelizacím v nedávné době rekodifikovaného práva občanského) je vhodné analyzovat původ existence jednotlivých právních institutů či konkrétních formulací zákonných ustanovení stejně tak jako motivace, jež vedly k jejich formulaci. Znalost těchto skutečností může i v dnešní době posloužit jako příklad a inspirace – a to jak pozitivní, tak negativní – při tvorbě či novelizacích právních předpisů.

1.2. Prameny a literatura

Kromě výše uvedeného archivního fondu ministerstva spravedlnosti nacházíme dílčí informace o činnosti právnické komise a o vazbě její a jejích členů na další složky ministerstva spravedlnosti či na ministra spravedlnosti roztržštěny též v dalších archivních fondech. Za zmínku stojí fond Právnické komise ÚV KSČ uloženy pod č. 05/11, fond Předsednictva ÚV KSČ č. 02/01, fond Generálního sekretariátu ÚV KSČ (s číslem 100/1), tzv. Dresslerův fond (nezpracováno) či rovněž dosud nezpracovaný tzv. Klosův archiv. Další doprovodným pramenem se stal též zpracovaný osobní fond Klementa Gottwalda, v němž se nacházejí mj. zápisy ze schůzí vlády v období právnické dvouletky.⁸ Dílčí informace se pak nacházejí také ve fondu Ministerstva unifikací obsahujícím celkem šest kartonů prezentujících činnost tohoto

⁷ K této otázce se vyjadřuje rovněž důvodová zpráva k „novému“ občanskému zákoníku, tedy zákonu č. 89/2012 Sb.: *Zákoník z r. 1950 však nastavil další obecná i konkrétní myšlenková schémata, která v oblasti občanského práva přetrvávají dodnes. Jeho celková kolektivistická (veřejnoprávní) koncepce, budovaná z třídního hlediska, vycházela ze zásad důrazu na státní vlastnictví, na priority státního plánu, jemuž byl podřízen veškerý hospodářský život, a důrazu na potlačování a postupné likvidace soukromého hospodaření. Obecná část důvodové zprávy k zákoníku z r. 1950 se v tom směru odvolává na hlavní zásady sovětského práva, jak byly vyjádřeny ve stalinské ústavě z r. 1936. Těmto hlediskům byla podřízena úprava všech institutů v novém zákoníku. Základní přístupy této koncepce byly později vzaty za základ rekodifikace a v novém občanském zákoníku ještě prohloubeny a doplněny dalšími deformacemi. Tak myšlenkový základ občanského zákoníku z r. 1950 sahá přes desetiletí až do současné doby a v mnohém ovlivňuje i nyní platnou občanskoprávní úpravu.* Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanskému zákoníku, dostupné online na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

⁸ Národní archiv, f. ÚV KSČ, Klement Gottwald, a. j. 1494, sv. 157, 158.

ministerstva od jeho vzniku až do poválečného období. Ze zahraničních archivních materiálů pak jako spíše okrajový zdroj lze zmínit fond Poverenictva spravodlivosti uložený t.č. ve Slovenském národním archivu v Bratislavě.

Doplňující zdroj poznání zejména faktického vlivu politické komise pak představují stenoprotokoly ze schůzi Národního shromáždění a jeho výborů (zejména výboru ústavně-právního), jež jsou již kompletně dostupné online.⁹ Právě díky komparaci obsahu těchto stenoprotokolů se zápisy ze schůzi politické komise si lze udělat alespoň částečnou představu o tom, zda a jaký reálný vliv politická komise měla na podobu předkládaných kodexů.

Za zmínku stojí též skutečnost, že na rozdíl od poměrně hojně prezentované činnosti a výstupů práce jednotlivých kodifikačních komisí a subkomisí nebyla přímo aktivitám politické komise věnována bližší pozornost ani v člancích v dobových odborných periodících, jako je Právník, Justiční listy a další. I tento fakt společně s určitou absencí, popř. omezenou dostupností primárních pramenů tak znesnadňuje možné další bádání k předmětné problematice.

Oproti tomu obecněji k problematice a studiu vývoje kodifikačních snah v Československu existuje poměrně rozsáhlé množství zdrojových materiálů, a to nejen výše uvedených (a dalších) archiválií, ale též pramenů publikovaných. Bylo by obtížné prezentovat zde všechny, autorka se proto omezuje na poukázání alespoň na vybrané z nich. Z předválečných publikací stojí jistě za zmínku zejména vybrané dobové publikace jednotlivých ministerstev (tedy ministerstva spravedlnosti a ministerstva unifikací),¹⁰ v nichž jsou mimo jiné prezentovány dílčí výsledky kodifikačních snah, činnost obou ministerstev i kupříkladu statistické údaje. Rozsáhle se problematice rekodifikačních prací (nejen) v Československu věnuje autorská

⁹ Stenografické zápisy jsou dostupné na internetových stránkách Poslanecké sněmovny ČR [online] www.psp.cz. Jednotlivé citace na konkrétní schůze jsou uvedeny dále v textu disertační práce.

¹⁰ Např. Publikace z prvního desetiletí existence republiky: *Ministerstvo pro sjednocení zákonodárství a organizace správy. Jeho vznik, organizace a činnost*. Praha: Ministerstvo pro sjednocení zákonodárství a organizace správy, 1921 či *Ministerstvo spravedlnosti v prvním desetiletí republiky*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1928. Dále také např. KRČMÁŘ, J. *Všeobecná část občanského zákoníka a právo obligační: [všeobecná část, darování, smlouva schovací, půjčka, zápůjčka a zmocnění]: Návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro ČSR*. 2. vyd. Praha: Minist. spravedlnosti, 1924, 282 s.; KAFKA, B. A. *Právo rodinné: návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1924, 145 s.; STIEBER, M. *Věcné právo: Návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou rep.* Praha: Min. spravedlnosti, 1923, 119 s.; SVOBODA, E. *Dědické právo: návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku*. 2. vyd. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1924, 84 s.; WEISS, E. *Obligační právo (smlouva směnná, smlouva kupní, nájem a pacht, smlouvy pracovní, společenství statků, smlouvy odvážné) a náhrada škody: návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku. Část 1, Návrh subkomitétu*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1924, 77 s., 1 l.; WEISS, E. *Obligační právo (smlouva směnná, smlouva kupní, nájem a pacht, smlouvy pracovní, společenství statků, smlouvy odvážné) a náhrada škody: návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku. Část 2, Důvodová zpráva*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1924, s. 84–189.

dvojice Kuklík – Skřejpková v publikaci s názvem *Kořeny a inspirace velkých kodifikací*,¹¹ v níž autoři poměrně detailním způsobem pojednávají o kodifikačních snahách na našem území od roku 1918 až do konce 30. let 20. století. Problematice rekodifikačních prací na poli trestního práva procesního se dlouhodobě věnuje zejména I. Bláhová, a to v poslední době zejména v ucelené publikaci s názvem *Rekodifikace trestního práva procesního v letech 1948–1950*.¹² Z oblasti práva civilního je třeba zmínit dlouhodobé bádání J. Kuklíka¹³ a velmi zajímavá je pak rovněž nedávná publikace autorského kolektivu pod vedením J. Saláka s názvem *Historie osnovy občanského zákoníku z roku 1937*¹⁴ zaměřená rovněž ryze, avšak o to detailněji, na rekodifikační snahy v oblasti občanského práva. Pro úplnost je třeba zmínit, že kromě výše uvedených textů existuje také řada dalších publikací různých autorů věnovaných vývoji na poli kodifikace dílčích oblastí, institutů daného právního odvětví.¹⁵

Rekodifikačním snahám byla věnována pozornost též v celé řadě článku v dobových periodících.¹⁶ Jejich autory byli především odborníci, převážně z řad členů jednotlivých subkomitétu (v období 20. a 30. let 20. století) a subkomisí (v době právníkové dvouletky), kteří zde prezentovali postup v kodifikaci a dílčí výsledky své práce, stejně tak jako odborné polemiky k daným právním institutům. Jedním z neaktivnějších autorů článků o rekodifikačních snahách československých se zaměřením na právo občanské byl slovenský právník Štefan Luby, jež v poválečných letech publikoval v časopise Právní obzor mj. text osnovy občanského zákoníku z roku 1946¹⁷, dále Jan Krčmář¹⁸ či další odborníci, jako S. Dnistranskyj, J. Sedláček či

¹¹ KUKLÍK, J. - SKŘEJPKOVÁ, P. *Kořeny a inspirace velkých kodifikací*. Praha: Havlíček Brain Team, 2008.

¹² BLÁHOVÁ, I. *Rekodifikace trestního práva procesního v letech 1948–1950*. Praha: Auditorium, 2017.

¹³ Z novějších publikací je to zejména příspěvek věnovaný kodifikaci občanského práva in: BLÁHOVÁ, I. – BLAŽEK, L. – KUKLÍK, J. – ŠOUŠA, J. *Právníková dvouletka*. Praha: Auditorium, 2014.

¹⁴ SALÁK, J. A kol. *Historie osnovy občanského zákoníku z roku 1937. Inspirace, problémy a výzvy*. Brno: Masarykova univerzita, 2017.

¹⁵ Např. BUBELOVÁ, K. *Odras změn v pojmání usufruktu – od římského práva k Všeobecnému občanskému zákoníku*. In: DVOŘÁK, J., K. MALÝ a kol. 200 let Všeobecného občanského zákoníku. Wolters Kluwer: Praha 2011, s. 573–583; ŠTACHOVÁ, N. a O. HORÁK., *Věc v právním smyslu: historicko-srovnávací úvaha*. In: *Interakce českého a evropského práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 405–435; ŠOŠKOVÁ, I. *Zákon o osvojení z roku 1928 – jednotná právní úprava inštitútu osvojenia v medzivojnovom Československu*. In: FRÝDEK, M. A J. TAUCHEN. *Poceta Karlu Schellemu k 60. narodeninám: sborník k životnímu jubileu*. Brno: Nakladatelství KEY Publishing, 2012, s. 595–603; SALÁK, P. *Vlastnictví k nálezku pokladu v osnovách OZ 1924–1946 ve světle archivních pramenů*. In: SALÁK, Pavel (ed.). *Právo a jeho inspirační zdroje v proměnách věků*. Brno: PrF MU, 2014, s. 57–68; ŠOŠKOVÁ, I. *Výchova a výživa nezletilého dieťaťa v práve platnom na Slovensku v medzivojnovom období*. In: ŠÍNOVÁ, R., O. ŠMÍD, M. JURÁŠ a kol. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013, s. 64–79.

¹⁶ Zejména časopisy Právník, Právní obzor či Časopis pro státní vědu a právo. Konkrétní texty jsou uvedeny v přehledu použité literatury.

¹⁷ LUBY, Š. *Československý občanský zákoník a slovenské súkromé právo*. In: Právní obzor, 1947–48.

¹⁸ KRČMÁŘ, J. *Unifikační práce v prvním desetiletí republiky*. Právník, 1928; Z dalších pak například SCHROTZ, K. *Sjednocení práva soukromého*. Právní obzor, roč. 20/1937; SEDLÁČEK, J. *Ještě příspěvek k otázce kodifikace našeho občanského zákoníku*. Právník, 1923, s. 465–484; BAŘINKA, C. *Unifikační sjezd právníků v Bratislavě v r. 1937*. Právní obzor, 1937, s. 130; LAŠTOVIČKA, K. *Poznámky k unifikačnímu sjezdu právníků ze Slovenska a Podkarpatské Rusi*. Právní obzor, 1937, s. 79; a další. Ze zahraničních autorů je to zejména WEISS, E. *Die Umgestaltung des bürgerlichen Rechts in der Tschechoslowakischen Republik*. *Auslandsrecht*,

J. Vážný¹⁹ a řada dalších. Z oblasti práva trestního z období let právnické dvouletky pak lze uvést například četné články F. Rokůska, J. Ondrejka, J. Viesky a dalších autorů.²⁰ Opominout nelze ani texty K. Petrželky²¹ či J. Glose.²²

2. Kodifikační práce před rokem 1948

Při studiu problematiky rekonstrukce právního řádu po roce 1948 je třeba věnovat pozornost též hlubšímu kontextu a zaměřit se tak i na období dřívější, tedy především na období meziválečného Československa. V tomto období probíhaly intenzivní kodifikační práce fakticky celého právního řádu a řada těchto prvorepublikových návrhů zákonů (zejména velkých kodexů hlavních odvětví práva) následně posloužila jako předloha osnov připravovaných kodifikačními komisemi a politickou komisí v období právnické dvouletky let 1948-1950.

2.1. Vznik ministerstva unifikací a jeho kompetence

Dne 28. října 1918 došlo v Národním výboru československém k přijetí zákona č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého (tzv. recepční norma). Dle čl. II tohoto zákona zůstaly prozatím v platnosti veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení. Článek III pak zakotvil podřízenost všech úřadů samosprávných, státních a župních, ústavů státních, zemských, okresních a obecních Národnímu výboru s tím, že prozatím budou fungovat dle dosavadních platných zákonů a nařízení. Značné problémy ovšem i přes přijetí recepční normy působila roztržičnost právního řádu na území tehdejšího Československa pramenící zejména z faktu, že na Slovensku platilo jiné právo než v českých zemích. Cílem kodifikačních prací v meziválečném období tak byla též unifikace právního řádu pro celé území

5 (1924), s. 201–204; WEISS, E. *Überblick über die zivilrechtliche Rechtsprechung in der Tschechoslowakischen Republik* 1926. *Zeitschrift für Ostrecht*, 2 (1928), s. 75–86. WEISS, E. *Superrevision des Entwurfs eines Bürgerlichen Gesetzbuches*. *Zeitschrift für osteuropäisches Recht*, 3 (1927). WEISS, E. *Der Entwurf eines Bürgerlichen Gesetzbuches für die Tschechoslowakische Republik*. *Zeitschrift für Ausländisches und Internationales Privatrecht*, 7 (1933) s. 526–545; SWOBODA, E. *Das Privatrecht der Zukunft*. *Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie*, Vol. 25, No. 4 (Juli 1932), s. 459–520, SWOBODA, E. *Die Reform des bürgerlichen Recht in der Tschechoslowakei*. In: *Anuario di diritto comparato e di studi legislatori XIII*. 1938; SWOBODA, E. *Richter und Gesetz in dem neusten tschechoslowakischen Entwurf eines bürgerl. Gesetzbuchs*. In: *Deutsche Rechtspflege*, 1937; k některým aspektům též MAYR-HARTING, R. *Vereinheitlichung des Bürgerlichen Rechts als politisches Problem*. *Prager Juristische Zeitschrift*, 14, 1934, s. 487–496.

¹⁹ Např. DNISTRANSKYJ, S. *Úvod k občanskému zákoníku*. *Právník*, 1930, s. 201 an.; a DNISTRANSKYJ, S. *Výměnek v osnově občanského zákoníka*. *Právník*, 1933, s. 665 an.; SEDLÁČEK, J. *Právnická osoba, legislativní problém občanského zákoníka*. *Právník*, 1933, s. 329; VÁŽNÝ, J. K termínu „svěrenské nástupnictví“ v osnově občanského zákoníka. *Právník*, 1933, s. 361 an.

²⁰ Např. v časopise *Právník*: ROKŮSEK, F. *Nový trestní řád (1950, s. 327)*; ONDREJKA, J. *Funkcia prokurátora podľa nového trestného poriadku (1950, s. 458)*; VIESKA, J. *Úkoly vojenskej justice (1950, s. 461)*. Dále v *Justičních listech* např. TADĚVOSJAN, V. S. *Materiální pravda v sovětském procesu (1950, s. 31)*; POKROVSKI, J. *Vina a trest v sovětském trestním právu (1950, s. 74)*.

²¹ Např. v časopise *Právník*: PETRŽELKA, K. *K současným kodifikačním úkolům (1950, s. 137)*.

²² Např. v časopise *Justiční listy*: GLOS, J. *Velké úkoly našich právníků a právnických časopisů (1950, s. 306)*.

republiky,²³ neboť „jednotná budova nového státu není dosud dostavěna a ve velkém rozsahu používá se zatím trosky zbylých po státech cizích. Jde o právní útvary, z právního citu československého lidu nevyrostlo, jde ale současně o zbytky útvarů více, jichž různost je v příkrém rozporu s nově založenou jednotou. Tuto různost nutno odstraniti. Jednotnou ústavu nutno doplniti jednotným organismem správním, a činnost tohoto organismu dlužno opřítí o jednotné právo materiální i formální.“²⁴

V červenci 1919 proto vypracoval ústavní výbor Národního shromáždění osnovu zákona o zřízení ministerstva pro sjednocení zákonodárství a organizace správní, neboť „k dílu tak dalekosáhlému a nesnadnému bez důkladné a dlouhé přípravy přikročiti se ovšem se nedá, nelze při něm také postrádati vedení jednotného, součinnosti zkušených rukou odborných, a konečně i vybavení příslušného místa náležitou autoritou.“²⁵ V důvodové zprávě bylo výslovně zdůrazněno, že ke sjednocení práva a správy státu je třeba „soustředění příslušných prací v instituci jediné, že nutnou při tom je součinnost znalců práva a že dlužno pomýšletí na kodifikaci celých právních materií podle výsledků bádání vědeckého a potřeb naší doby“.²⁶ Dne 22. července 1919 došlo k přijetí zákona č. 431/1919 Sb., o zřízení ministerstva pro sjednocení zákonodárství a organizace správní v Československé republice, na jehož základě vzniklo tzv. ministerstvo unifikací. Přijetí zákona předcházela diskuze o tom, jakým způsobem unifikaci práva nejlépe zrealizovat. Jednou z variant bylo dosazení úředníků do jednotlivých ministerstev, kdy tito by činili příslušné návrhy potřebných úprav. Nakonec ovšem dospěla vláda k přesvědčení, že by došlo k rušení jednotného postupu v důsledku odlišného pohledu jednotlivých ministerstev a že tudíž bude nejvhodnější vytvořit nové ministerstvo zaměřené na úpravu zákonů.²⁷ Ani poslanci Národního shromáždění ovšem nebyli v otázce zřízení ministerstva jednotní. Poslanec Dr. Adolf Slánský v rámci rozpravy uvedl své nesouhlasné stanovisko, resp. připomínky k předloženému návrhu zákona. Konstatoval zejména, že si lze v

²³ Tento stav konstatoval dne 22. 7. 1919 např. poslanec Dr. Bouček, zpravodaj zákona č. 431/1919 Sb., o zřízení ministerstva pro sjednocení zákonodárství a organizace správní v Československé republice: „Máme ve svém státě prozatím dvojitě právo a možná, že nám přibude ještě právo třetí. To jest stav arci nepřijemný a musíme se tudíž snažiti, aby co nejdříve byl odčiněn, abychom v celém našem státě měli co nejdříve právo jednotné. Bylo uvažováno o tom, jakým způsobem dalo by se tohoto cíle dosáhnouti co nejdříve. V přední řadě jde ovšem o Slovensko, poněvadž ostatní části, kde by mohlo platiti cizí právo, budou asi poměrně nepatrné, ale na Slovensku platí dosud právo slovenské a tu jde o to provésti unifikaci. Bude to i s hlediska politického prospěšné, poněvadž různé ty odstředivé snahy, které se na Slovensku projevují, pozbudou tím jistě půdy.“ Zpráva ústavního výboru o vládním návrhu zákona (tisk č. 1306) o zřízení ministerstva pro sjednocení zákonodárství a organizace správní (tisk č. 1364). Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/066schuz/s066001.htm>

²⁴ Ministerstvo pro sjednocení zákonodárství a organizace správy. Jeho vznik, organizace a činnost. Praha: Ministerstvo pro sjednocení zákonodárství a organizace správy, 1921, s. 20.

²⁵ Tamtéž, s. 20.

²⁶ Tamtéž, s. 20.

²⁷ Zpráva ústavního výboru o vládním návrhu zákona (tisk č. 1306) o zřízení ministerstva pro sjednocení zákonodárství a organizace správní (tisk č. 1364) – projev zpravodaje poslance Dr. Boučka. Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/066schuz/s066001.htm>.

praxi těžko představit, jakou působnost by nové ministerstvo mělo, neboť ministerstvo je exekutivní úřad a unifikace zákonodárství by měla být v rukou Národního shromáždění a nikoliv ministerstva. Dále pak mimo jiné uvedl, že by kodifikace měla spadat do oboru ministerstva spravedlnosti a že dle navrhovaného by ministerstvo unifikaci získalo vyšší postavení, než mu náleží: „*A nyní prosím, jestliže tomu tak nebude nýbrž bude tu zvláštní ministerstvo, bude to míti za následek, že každý ministr ve všech resortech, žádný nevyjímaje, bude musit s každou předlohou, s každým nařízením a se vším, cokoliv bude dělat, při každém svém kroku kodifikačním vždy musí se obrátiti na svého kolegu ministra unifikačního úřadu. Tím se stane z tohoto ministerstva takové jisté nadministerstvo. Ono bude - a vším právem podle toho, jak jest ministerstvo zařízeno - činiti nároky na to, aby jemu byly předkládány všechny tyto předlohy.*“ Současně Dr. Slánský navrhl upravit ust. § 2 návrhu zákona týkající se kompetencí ministerstva z původního znění „*Ministerská rada vyměřuje bližší činnost a upraví organizaci jeho*“ na nové „*Do oboru působnosti tohoto ministerstva náleží, aby ve srozumění s odborovými ministerstvy činilo návrhy osnov zákona a prováděcích nařízení zákonodárství a správy pro sjednocení v celé republice, aby spolupracovalo na organizaci předpisů pro správu a soudnictví na stejných základech.*“²⁸ Na projev Dr. Slánského reagoval ministerský předseda V. Tusar, který návrh na zřízení ministerstva unifikací obhajoval, když mimo jiné uvedl: „*Také nebylo v úmyslu, aby z úřadu tohoto vznikla trvalá instituce, naopak celá stylisace zákona a celý úmysl vlády při podání této osnovy jest ten, aby tento úřad trvalý nebyl, aby úřad tento připravil pouze to sjednocení a tím aby potom také svou úlohu vyplnil.*“²⁹ Obdobně se pak vyjadřoval též slovenský poslanec Dr. Hodža, který nesouhlasil se změnou, již navrhoval Dr. Slánský. V závěrečném hlasování byl návrh Dr. Slánského na úpravu znění ust. § 2 zamítnut a zákon byl následně s drobnými textovými úpravami ve druhém čtení schválen. Dle ust. § 1 zákona dochází ke zřízení ministerstva „*aby sjednoceny byly zákony a správa v celém území Československé republiky.*“

Zákon pak v souladu s ust. § 4 provádělo vládní nařízení, konkrétně nařízení č. 501/1921 Sb. z. a n. Dle ust. § 1 tohoto nařízení *ministerstvu pro sjednocení zákonův a organizace správy přísluší pracovati a podávat návrhy zákonův a nařízení, kterými mají býti sjednoceny právní normy, ponechané v platnosti zákonem ze dne 28. října 1918 číslo 11 Sb. z a n., pokud jsou dosud platny a nesjednoceny.* Působnost ministerstva se ovšem netýkala případů, kdy byly určité právní poměry dosud upraveny pouze normami jednoho ze dvou přejatých právních řádů (tj.

²⁸ Zpráva ústavního výboru o vládním návrhu zákona (tisk č. 1306) o zřízení ministerstva pro sjednocení zákonodárství a organizace správy (tisk č. 1364) – projev poslance Dr. Adolfa Stránského. Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/066schuz/s066001.htm>.

²⁹ Zpráva ústavního výboru o vládním návrhu zákona (tisk č. 1306) o zřízení ministerstva pro sjednocení zákonodárství a organizace správy (tisk č. 1364) – projev ministerského předsedy Tusara. Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/066schuz/s066001.htm>.

rakouského a uherského), dále případů, ve kterých nešlo o sjednocení právních předpisů ale o vytvoření nových, dále pak zákonů a nařízení upravujících nové právní poměry vzniklé po 28. 10. 1918 a prováděcích nařízení vydaných k provedení sjednocených zákonů. Sjednocení právních norem v působnosti ministerstva unifikací pak mělo probíhat v součinnosti s ostatními ministerstvy (viz ust. § 3 téhož nařízení), případně též s Nejvyšším kontrolním úřadem. V neposlední řadě nařízení stanovuje, že pokud již některá ministerstva zahájila práce, které by spadaly do působnosti ministerstva unifikací, jak je definována v ust. § 1, je třeba poskytnout takovému ministerstvu součinnost k dokončení prací. Jak je z textu nařízení patrné, faktická kompetence nově zřízeného ministerstva byla značně limitovaná a samo ministerstvo nesmělo provádět žádné změny bez souhlasu příslušných dotčených resortů.

Samo ministerstvo svůj cíl činnosti definovalo následovně: „*konečným úkolem unifikačního ministerstva je vytvořiti úplnou a dokonalou jednotu ve správě i právu na domácích základech, respektive vedoucím způsobem na vytvoření takovéto jednoty se účastniti.*“³⁰ Jeho úkolem tak bylo vytvořit „*svérázné dílo nové, vybudované na domácích základech, dílo, odpovídající co nejlépe právnímu citění a nazírání lidu československého.*“³¹ Z tohoto hlavního cíle a podstaty existence se pak odvíjely dílčí konkrétnější úkoly související s kodifikačními pracemi, mezi něž patřilo:

- svědomité studium v oboru práv platných v republice, dále však i studium práv cizích, studium literatury světové, skutečných poměrů hospodářských a sociálních
- přijímání provisorních opatření a institucí usnadňujících přechod do nových poměrů
- opatrnost při běžném zákonodárství

Ministerstvo unifikací mělo při všech těchto úkolech plnit vůdčí úlohu a současně se mělo – v souladu s výše citovaným nařízením - účastnit ústních jednání jiných resortů a vydávat písemná dobrozdání. Za jeden ze svých hlavních úkolů pak samo ministerstvo unifikací označilo „*obstarání bezvadných překladů maďarských právních pramenů do státního jazyka a současně též vybudování a vytríbení československé terminologie právnícké.*“³²

Z hlediska organizační struktury se ministerstvo unifikací členilo na presidium a dva odbory. Pod presidium spadalo vlastní oddělení presidiální a přiřčené instituce (knihovna, referát tiskový, oddělení překladatelské, účtárna, ředitelství pomocných úřadů). Agendou presidiálního oddělení pak bylo osobní záležitosti ministrovy, osovní záležitosti veškerých zaměstnanců a služební dozor nad nimi, záležitosti státního rozpočtu, hospodaření povolenými

³⁰ *Ministerstvo pro sjednocení zákonodárství a organisace správy. Jeho vznik, organisace a činnost.* Praha: Ministerstvo pro sjednocení zákonodárství a organisace správy, 1921, s. 24.

³¹ Tamtéž, s. 20.

³² *Ministerstvo pro sjednocení zákonodárství a organisace správy. Jeho vznik, organisace a činnost.*, op. cit., s. 24.

úvěry, správa úředního paušálu, dohled na přiřčené instituce a veškerá agenda legislativní, pokud souvisí s úpravou služebního poměru státních zaměstnanců. Prvním odborem byl odbor administrativně politický, jež se členil na dvě oddělení – politické a finanční. Agendou oddělení politického byly záležitosti ústavní a veškeré věci veřejné správy, mimo finanční, oddělení finanční pak řešilo záležitosti finančnictví. Druhým odborem byl odbor soudní, jež se dělil na oddělení civilní a trestní. Do agendy civilního oddělení spadaly záležitosti soudní oboru civilního a obchodního, trestní oddělení pak řešilo záležitosti trestního soudnictví. Z popsané organizační struktury je patrné, že těžiště vlastních kodifikačních prací v jednotlivých odvětvích práva spočívalo na ministerstvu unifikací právě na druhém odboru, zvaném též justiční: „*Do kompetence oddělení justičního spadá nejen úprava dosud platných různých zákonů, týkajících se právních poměrů již před vznikem republiky stávavších, - vzájemným jejich převedením na druhé území, zrušením, změnou a doplněním, - ale i zákonná úprava nově utvořením státu vzniklých potřeb právních, daných novou ústavou a demokratickými zásadami jejími, - vydáním nových speciálních zákonů. Nutným předpokladem pronikavé a vyhovující úpravy platného práva je ovšem v první řadě úkolů justičního oddělení postavení stěžejních pilířů zákonných: zákona občanského a zákona trestního.*“³³

2.2. Kodifikační práce v rámci jednotlivých odvětví

Unifikace právního řádu tedy měla probíhat jak dílčími novelizacemi jednotlivých právních předpisů, tak přijetím nových kodexů všech hlavních odvětví práva s celostátní platností. V jednotlivých odvětvích ovšem postupovaly kodifikační práce různě.

Prvním z odvětví, jichž se měly kodifikační práce dotknout, bylo **občanské právo hmotné**. Prvním krokem v novelizaci občanského práva hmotného se stala tzv. Hartmannova osnova z roku 1919 vypracovaná na ministerstvu spravedlnosti, která byla fakticky překladem ABGB s doplněním ustanovení občanského práva, jež byla roztroušena mimo ABGB a dále ustanovení přijatých po vzniku republiky. Návrh se ovšem setkal s velkým odporem zejména na Slovensku a stejně tak odborné posudky vyzněly v tom smyslu, že revize by měla být hlubší a tudíž návrh nebyl přijat.³⁴ Dočasným řešením se stalo bylo přijímání dílčích novel, které upravovaly jednotlivé části občanského práva (zejména zákon č. 320/1919 Sb. z. a n., kterým se mění některá ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství či zákon č. 447/1919 Sb. z. a n., kterým se snižuje věk nezletilosti

³³ *Ministerstvo pro sjednocení zákonodárství a organisace správy. Jeho vznik, organisace a činnost.* Praha: Ministerstvo pro sjednocení zákonodárství a organisace správy, 1921, s. 145.

³⁴ Kuklík J. / Skřejpková P. *Kořeny a inspirace velkých kodifikací.* Praha: Havlíček Brain Team, 2008, s. 170.

a další). V roce 1919 si ministerstvo spravedlnosti vyžádalo stanovisko profesorů občanského práva pražské právnické fakulty Jana Krčmáře a Emila Svobody k otázce, zda se přiklonit k vypracování nového zákoníku občanského práva nebo ke zpracování další revize ABGB (v návaznosti na částečné novely z let 1914, 1915 a 1916). Profesor Krčmář se k této problematice vyjadřoval též v rámci svého příspěvku s názvem „Několik poznámek k reformě práva občanského“, v němž mj. uvedl: „Dnes, za poměrů zcela změněných, se stala reforma práva občanského aktuální znovu a je z vážných důvodů, kterých není tu třeba rozbírat, rozhodnuto nejen, že k takové reformě je přikročiti, nýbrž i jakým způsobem je postupovati. Heslo jest asi toto: Opatrná revise občanského zákoníka. Umínil jsem si přihlédnouti při této příležitosti k některým jiným vlastnostem právního řádu soukromého, jsa veden snahou upozorniti na otázky, které při pracích, jaké nás očekávají, nebudou snad bez významu.“³⁵

Dne 6. března 1920 se pak k této otázce konala porada odborníků pro kodifikaci a unifikaci soukromého práva složená z profesorů občanského práva a souvisejících odvětví, zástupců soudů, advokacie a notářství a též zástupců ministerstva spravedlnosti a ministerstva unifikací (ministrský rada Dr. Bertovič). Poradě předsedal ministr spravedlnosti Dr. Veselý. Většina přítomných na poradě se vyjadřovala proti všeobecné reformě a navrhovala částečnou úpravu a revizi platného občanského zákoníku. Hlavními argumenty ve prospěch výše popsaného postupu byla zejména potřeba kontinuity právního řádu na území Československé republiky stejně tak jako fakt, že k zákoníku z roku 1811 je k dispozici bohatá judikatura i literatura. Pro reformu občanského práva hmotného tak bylo stanoveno následující: „Na platném občanském zákoníku z roku 1811 buďtež provedeny nejnnutnější změny, pokud jich vyžadují změněné poměry hospodářské a sociální nebo souvislost s ostatním právním řádem Československé republiky. Vypuštěna buďtež ustanovení zastaralá a přežitá a zákoník buď doplněn úpravou otázek, jichž řešení si právní život nové doby vynucuje, nebo jež jsou řešeny ve zvláštních zákonech, úzce souvisejících se zákonem občanským. Při všech změnách pak budiž přihlíženo, pokud možno, i k právu platnému na Slovensku a v Podkarpatské Rusi.“³⁶ Práce na přípravě nového občanského zákoníku byly svěřeny pěti subkomisím (subkomitétům). Členy jednotlivých subkomisí byli odborníci občanského práva, v každé subkomisi pak zasedali rovněž zástupci ministerstva spravedlnosti, ministerstva unifikací a vždy dva zástupci stavu soudcovského, advokátského a notářského.³⁷ Tyto subkomise ukončily první fázi své činnosti v roce 1923³⁸

³⁵ Krčmář, J. *Několik poznámek k reformě práva občanského*. In Sborník věd státních a právních, 1920.

³⁶ *Ministerstvo spravedlnosti v prvním desetiletí republiky*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1928, s. 20.

³⁷ Referenty jednotlivých subkomisí byli ustanoveni profesori Dr. Jan Krčmář a Dr. Miloslav Stieber, prof. Dr. Emil Svoboda z Karlovy univerzity a profesori německé univerzity v Praze, Dr. Weiss (někdy uváděn též jako Weisz) a Dr. Bruno Kafka. Kuklík J. / Skřejpková P. *Kořeny a inspirace velkých kodifikací*. Praha: Havlíček

a jimi připravená osnova byla poté podrobena odborné debatě a uveřejněna tiskem. Ministerstvo spravedlnosti zaslalo osnovu právníkům fakultám všech československých univerzit, soudům, úřadům, advokátním a notářským komorám a rozličným svazům a organizacím. Z těchto odborných kruhů obdrželo ministerstvo řadu připomínek a námětů. Došlo též k vytvoření zvláštní slovenské komise v rámci ministerstva pro sjednocení zákonů a organizaci správy, jež měla posoudit soulad předložené osnovy s poměry na Slovensku. V neposlední řadě se pak osnovou zabýval též druhý sjezd československých právníků (Brno, 1925) a německé právníké sjezdy v Československu (1923, 1925, 1927) a Poradní sbor pro otázky hospodářské. Redigované výsledky zpracované tajemníkem ministerstva unifikací Františkem Roučkem vydalo v roce 1925 ministerstvo unifikací, vydán byl též německý překlad, díky kterému se do diskuze zapojili též němečtí odborníci. Dne 20. května 1924 byly stanoveny zásady práce tzv. superrevizní komise (Komise pro superrevizi osnovy československého zákona občanského), jejímž úkolem bylo „zpracovati kritická posouzení osnovy, sjednotiti pět kusů dost různorodých, z nichž se skládá osnova vyšlá z revise a připraviti uvozovací zákon.“³⁹ Superrevizní komise zahájila svoji práci na počátku roku 1926 (aby měla právníká veřejnost dostatek času k seznámení se s návrhy subkomitétu a zaslání svých stanovisek). Komise se skládala ze zástupce ministerstva spravedlnosti (odborný přednosta A. Hartman), dvou zástupců ministerstva unifikací (ministrský rada K. Schrotz a un. doc. ministrský místotajemník Dr. Fr. Bouček), dvou znalců práva na Slovensku (a současně členů původní komise v Bratislavě – senátní president Nejvyššího soudu v Brně Dr. Záturecký a advokát v Bratislavě Dr. Katona) a z pěti původních referentů jednotlivých subkomisí^{40 41}. Superrevizní komise započala svoji činnost dne 15. února 1926.⁴² Práce na revizi probíhaly do června roku 1931^{43 44}, kdy byly výstupy práce superrevizní komise předány vládě a jednotlivým ministerstvům a došlo také k vydání

Brain Team, 2008, s. 171 a *Ministerstvo pro sjednocení zákonodárství a organizace správy. Jeho vznik, organizace a činnost*. Praha: Ministerstvo pro sjednocení zákonodárství a organizace správy, 1921, s. 149.

³⁸ Jen za rok 1921 uskutečnila I. subkomise 22 schůzí, II. subkomise 14 schůzí, III. subkomise 21 schůzí, IV. subkomise 21 schůzí a V. subkomise 15 schůzí, každá schůze v délce 3-4 hodiny. *Ministerstvo pro sjednocení zákonodárství a organizace správy. Jeho vznik, organizace a činnost*. Praha: Ministerstvo pro sjednocení zákonodárství a organizace správy, 1921, s. 149-150.

³⁹ Krčmář, J. In *Právník*, str. 566.

⁴⁰ K projednání práva obligačního a mezinárodního práva soukromého pak byli přizváni též profesori obchodního práva Dr. Hermann-Otavský, Dr. Wenig a Dr. Peterka a zástupci ministerstva obchodu. Tamtéž.

⁴¹ Rozhodnutím ministra spravedlnosti ze dne 30. listopadu 1927 pak došlo ke změně v organizaci superrevizní komise, kdy byli jejími členy jmenováni též zástupce Slovenské komise a ministrský rada Schrotz a profesor právníké fakulty bratislavské univerzity, Dr. Rouček. *Ministerstvo spravedlnosti v prvním desetiletí republiky*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1928, s. 22

⁴² Československá republika, 1926, č. 247, s. 2.

⁴³ S přerušením v roce 1926 po dobu, kdy byl prof. Krčmář jmenován ministrem školství a národní osvěty. Československá republika, 1926, č. 247, s. 2.

⁴⁴ V období 1926-1927 se uskutečnilo celkem 40 schůzí, v letech 1927-1928 celkem 86 schůzí. *Ministerstvo spravedlnosti v prvním desetiletí republiky*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1928, s. 20.

přepřacované osnovy tiskem.⁴⁵ Současne proběhla také rozsáhlá odborná diskuze, po níž byla osnova znovu předložena superrevizní komisi.⁴⁶ Po zpracování úprav předložila superrevizní komise osnovu na podzim roku 1936 vládě, ta ji schválila dne 4. 12. 1936 a dne 15. 4. 1937 byl návrh předložen Národnímu shromáždění. V parlamentu proběhla bouřlivá diskuze již v rámci předběžné rozpravy a poté byla osnova přikázána k posouzení ústavním výborům. Další práce ovšem ukončily události roku 1938 a k přijetí nového občanského zákoníku již v tomto období nedošlo.

Snaha o unifikaci se projevila také v oblasti **občanského práva procesního**. I v tomto odvětví byly recepční normou recipovány právní normy rakousko-uherské. Základ představovala tzv. jurisdikční norma tvořená zákonem č. 110/1895 ř. z., jímž se uváděl zákon o vykonávání moci soudní a o příslušnosti řádných soudů v občanských věcech právních a zákonem č. 111/1895 ř. z. o vykonávání soudní moci a o příslušnosti řádných soudů v občanských věcech právních. Civilní proces kromě jurisdikční normy upravoval civilní soudní řád, tj. zákon č. 112/1895 ř. z. O příčině zavedení zákona o soudním řízení v občanských právních rozepřích a zákon č. 113/1895 ř. z. o soudním řízení v občanských rozepřích právních. K pramenům procesního práva patřily ještě zákon č. 217/1896 ř. z., o organizaci soudní, k němuž byl vydán jednacím řád pro soudy I. a II. instance ministerským nařízením č. 112/1897 ř. z., a zákon č. 218/1896 ř. z., o soudech živnostenských. K těmto procesním zákonům pak náležely další doplňky. Na území Slovenska a Podkarpatské Rusi tvořil základ občanského práva procesního již poměrně moderní zák. čl. 1:1911, soudní řád (a jeho uvozovací zákonný článek č. 54:1912). Samostatné normy pak upravovaly exekuční, nesporná a další řízení (např. o umoření listin). Procesní předpisy byly po své recepci do československého právního řádu vícekrát novelizovány a v meziválečném období došlo k přijetí několika předpisů, jež měly unifikační charakter (zejména zákona č. 161/1921 Sb., kterým se mění některá ustanovení zákonů o soudní příslušnosti a soudním řízení v občanských věcech a o projednání pozůstalosti, zákona č. 123/1923 Sb., kterým se mění některá ustanovení zákonů o soudní příslušnosti, o soudním řízení v občanských věcech, o exekučním řízení, o pozůstalostním řízení a o poručenských věcech či zákona č. 23/1928 Sb., kterým se mění a doplňují některá ustanovení zákonů o soudním řízení ve věcech občanských a o řízení exekučním). Hlavním cílem ovšem i nadále zůstávalo vytvoření nového občanského soudního řádu, jež by nahradil dosavadní platné

⁴⁵ *Zákon, kterým se vydává všeobecný občanský zákoník, díl I. Text zákona, díl II. Důvodová zpráva.* Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1931.

⁴⁶ Podrobněji k této fázi též Krčmář, J. *K osnově československého Všeobecného zákoníka občanského. Směrnice prací v superrevizní komisi (přednáška).* In *Právník*, 1933, s. 169 n.

rakouské a uherské právo. V první fázi proběhla rozsáhlá anketa zaměřená na vybrané procesní otázky, v nichž se lišily bývalá právní úprava rakouská a uherská (například účast laiků při výkonu pravomoci ve věcech obchodních a horních, na výkon soudnictví ve třetí stolici vrchními zemskými soudy, na podmínky odročení a lhůt, navrácení v předešlý stav, novoty v odvolacím řízení, bagatelní věci, ústnost v opravném řízení, počty členů senátu v odvolacím a dovolacím řízení, směnečné soudy, uzavírání smírů a další.) Do této ankety se zapojil nejvyšší soud, vrchní zemské soudy (soudní tabule), advokátní a notářská komora, obchodní a živnostenské komory, finanční prokuratura, generální finanční ředitelství v Bratislavě a další subjekty. Na základě výstupů z této ankety byla po dohodě práce na osnově nového kodexu přenesena v roce 1922 z ministerstva spravedlnosti na ministerstvo unifikací, kde byl jejím vypracováním pověřen referent Václav Hora. Takto vypracovaná osnova byla následně po částech projednávána ve dvou zvláštních komisích (jedna zasedala v Praze a druhá v Bratislavě) složených opět ze zástupců nejvyššího soudu, vrchních zemských soudů, Svazu československých soudců, notářské a advokátní komory, ministerstev spravedlnosti, unifikací a obchodu a dalších.⁴⁷ Cílem práce těchto sjednocovacích komisí bylo „*podrobiti důkladnému studiu předpisy obojího práva, jak rakouského, tak uherského, tam, kde se tyto předpisy rozcházejí, kriticky je zhodnotiti, uvědomiti si, co mluví pro tu neb onu úpravu anebo proti ní, zejména, jaké důsledky jsou s ní v životě spojeny, a podle toho zvoliti úpravu, která se jeví příznivější*“.⁴⁸ Pokud komise došly při tomto posuzování k závěru, že určité otázky nejsou vhodně upraveny v žádném z posuzovaných předpisů, bylo jejich úkolem navrhnout vlastní znění. Takový návrh pak musel přihlížet zejména „*ke zkušenostem, jichž bylo nabyto v obojím území s předpisy dosavadního práva, i k novým potřebám, jež si život vyvolal a k nimž dosavadní právo nepřihlíželo aneb ne měrou dostatečnou*“.⁴⁹ Výsledkem prací těchto komisí bylo vytvoření osnovy nového civilního soudního řádu. Jednu ze zásadních diskutovaných otázek představovala otázka zrušení či ponechání obchodního soudnictví. Specializované obchodní soudy měly dlouhou tradici na území bývalého rakouského práva, ovšem na území Slovenska a Podkarpatské Rusi (tedy bývalé uherské právní úpravy) se jednalo o věc neznámou, která vyvolávala značnou kritiku. Navržená osnova se nakonec přiklonila ke znění kompromisnímu, kdy zachovala tyto specializované soudy, ale jejich zřízení mělo být spíše výjimečné a vyhrazené do pravomoci vlády pouze pro místa, která jsou skutečně centry obchodu. Dále byly řešeny například otázky obsazení soudů, kde došlo k rozšíření principu samosoudnictví na veškeré majetkové spory, či obecné zásady civilního procesu. Výsledkem práce těchto komisí se stal v roce 1928 návrh zákona o soudní

⁴⁷ Hora, J. *Civilní řád soudní*. In *Právník*, 1928, s. 574 n.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ Tamtéž.

příslušnosti a civilního soudního řádu. K přijetí žádného z těchto zákonů ovšem již v předmětném období nedošlo. Jediným úspěšně dokončeným předpisem se stal zákon č. 100/1931 Sb. z. a n., o základních ustanoveních soudního řízení nesporného, který byl po poměrně bouřlivé debatě nakonec ve druhém čtení přijat Národním shromážděním dne 19. června 1931.⁵⁰

Kodifikační práce proběhly rovněž v oblasti **práva obchodního**. Již záhy po vzniku republiky, v roce 1919, rozeslalo Ministerstvo spravedlnosti dotazník, který se týkal právě uvažované reformy a unifikace obchodního práva. Adresáty dotazníku byly vrchní zemské soudy v Čechách, soudní tabule na Slovensku, právnické fakulty, ostatní ministerstva či obchodní a advokátní komory a Svaz československých průmyslníků. Poté ovšem byly další práce přerušeny z důvodu probíhajících kodifikačních prací v oblasti občanského práva hmotného a v roce 1926 bylo v deníku Československá republika oznámeno, že práce v oblasti rekonstrukce obchodního práva budou pokračovat až po dokončení zásad připravovaného občanského zákoníku.⁵¹ Dne 17. února 1927 se uskutečnila porada, která se zabývala otázkami dalších prací na sjednocení obchodního práva. Na poradě bylo rozhodnuto o zahájení prací směřujících k unifikaci a novelizaci obchodního práva. Na základě této porady rozeslalo ministerstvo dne 4. dubna 1927 a dne 30. června 1927 zvláštní dotazníky se 143 otázkami, tentokrát vztahující se k 1. a 4. knize všeobecného zákona obchodního.⁵² Dotazníky byly rozeslány mj. Ústředím československých obchodních a živnostenských komor, svazu průmyslníků, svazu českých bank, jednotě záložen, svazu spořitelů, svazu československých pojišťoven, zemědělským radám, advokátním a notářským komorám, všem burzám, svazu společností s ručením omezeným a dalším organizacím. Současně ministerstvo vyzvalo všechny sborové soudy, aby předložily své posudky. Obdobná dotazníková šetření pak proběhla též v letech 1927, 1929 a 1932. V roce 1932 byla dekretem ministra spravedlnosti ke zřízení Vědecké komise k přípravě a projednání nového zákona. Komise byla složena zejména z odborníků (Karel Hermann-Otavský, Arnošt

⁵⁰ K unifikačnímu významu přijetí tohoto zákona se vyjádřil např. zpravodaj poslanec F. Richter: „*Důvody, které vedly ústavněprávní výbor k tomuto usnesení, jsou v podstatě tytéž, které vedly k přijetí tohoto zákona senát: především nutnost unifikace předpisů o řízení nesporném pro celou republiku, za druhé nutnost normování zásad řízení nesporného pro Slovensko a Podkarpatskou Rus, kde doposud těchto norem upravujících obecně zásadní a základní ustanovení soudního řízení nesporného nebylo. Tím na Podkarpatské Rusi i na Slovensku trpěla administrativní řízení nesporného. Konečně bylo nutno nově normovat ustanovení o řízení nesporném z důvodů, že nové poměry moderní i poznatky teoretické si vyžádaly novou úpravu těchto ustanovení a příležitost unifikace i kodifikace těchto ustanovení pro Slovensko a Podkarpatskou Rus byla příležitostí, aby byla nově upravena i pro tuto tzv. historickou polovici republiky.*“ Zpráva výborů ústavně-právního a rozpočtového o usnesení senátu (tisk 1106) k vládnímu návrhu zákona (tisk sen. 254 a 437) o řízení nesporném (tisk 1137) – projev poslance F. Richtera. Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/126schuz/s126001.htm>.

⁵¹ Kuklík J. / Skřejpková P. *Kořeny a inspirace velkých kodifikací*. Praha: Havlíček Brain Team, 2008, s. 177

⁵² Hermann-Otavský, K. *Právo obchodní a směnečné*. In Právník, 1928, s. 567-568 a *Ministerstvo spravedlnosti v prvním desetiletí republiky*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1928, s. 29.

Wenig, O. Peterka, R. Dominik, K. Kizlinka a další) a celkem uskutečnila 137 vlastních schůzí a 15 porad za účasti dalších osob z ministerstva spravedlnosti, zástupců soudů a obchodních a živnostenských komor. Komise se ve své práci opírala nejen o existující kodexy obchodního práva platné na území tehdejšího Československa, ale též o odbornou literaturu a zahraniční zákoníky. Text osnovy nového zákona publikovalo ministerstvo spravedlnosti v roce 1937, ale v důsledku politického vývoje již k jeho přijetí nedošlo.⁵³

Obdobným způsobem se vyvíjely též práce na rekodifikaci **trestního práva hmotného**. I toto odvětví bylo po vzniku Československa značně roztržité, neboť v českých zemích platil zejména recipovaný trestní zákoník rakouský z roku 1852 (zákon č. 117/1852 ř.z. ze dne 27. května 1852 o zločinech, přečinech a přestupcích) společně s dalšími právními předpisy, na území Slovenska pak uherské kodexy z let 1878 (Trestný zákonník o zločinech a přečinech. Zákonný článok V/1878) a 1879 (které byly paradoxně modernější než zmíněný zákoník rakouský). Jak psal významný trestní právník, prof. Jaroslav Kallab⁵⁴ ve svém článku pro Lidové noviny, „*důvěra ve spravedlnost rozsudků byla podryta*.“⁵⁵ Názory odborné veřejnosti na řešení této situace se lišily, i v oblasti trestního práva se setkáváme se zastánci novelizací⁵⁶ stejně tak jako s příznivci rekodifikace. Zejména prof. Kallab akcentoval nejen nutnost unifikace, ale též reformace již zastaralého trestního práva, když mj. uváděl že „*unifikační komise nemůže se omezit na to, aby republice navrhla jakési zevní sladění práva dříve rakouského s právem dříve uherským, nýbrž že se musí snažit o to, aby vytvořila jednotné, novodobým potřebám vyhovující, skutečně československé právo*.“⁵⁷ Dne 14. června 1920 proběhla porada na Ministerstvu spravedlnosti. Na této poradě došlo ke zřízení komise pro reformu československého trestního zákona při ministerstvu spravedlnosti. Jejími členy byli mj. přední odborníci v oboru trestního práva prof. Jaroslav Kallab, Dr. Albert Milota,⁵⁸ August Miříčka, profesor trestního práva pražské právnické fakulty, prof. Josef Prušák,⁵⁹ prof. Dr. Al. Hold a dále pak zástupce

⁵³ Kuklík J. / Skřejpková P. *Kořeny a inspirace velkých kodifikací*. Praha: Havlíček Brain Team, 2008, s. 177.

⁵⁴ Jaroslav Kallab (1879-1942) byl československý právník, od roku 1908 docent v oboru trestní právo a trestní řízení, od roku 1919 profesor dějin právní filozofie a práva a řízení trestního Právnické fakulty Masarykovy univerzity, děkan Právnické fakulty MU v letech 1920–1921, 1929–1930, 1937–1938, rektorem Masarykovy univerzity v letech 1927–1928. <https://digi.law.muni.cz/handle/digilaw/100099>.

⁵⁵ Kallab, J. *Reforma trestního zákona*. In Lidové noviny, roč. 28, č. 367, 27. července 1920 ráno, s. 1.

⁵⁶ Hlavními námitkami, které zaznívaly proti rozsáhlejší reformám, byla zejména sociální nejistota doby, v níž „každá práce, vynaložená na nový trestní zákon, jest mrhání času a energie“, KALLAB, J., op. cit., s. 1.

⁵⁷ J. Kallab. *Unifikační práce v prvním desetiletí republiky, Trestní právo*, In Právník 1928, s. 571 n.

⁵⁸ Členem komise se stal později a byl jím do roku 1922, poté jej nahradil Dr. Otto Scholz.

⁵⁹ Prof. Prušák ovšem záhy těžce onemocněl a dne 22. února 1921 zemřel. Kallab, J. *Prof. Dr. Josef Prušák*. In Právník, roč. LX, 1921, s. 65–66, 97–100; *Za ř. Josefem Prušákem*. In Právník, roč. LX, 1921, s. 91–94. Nastaly i další personální změny – prof. Dr. Hold byl povolán do ciziny, Dr. Ráth na univerzitu v Bratislavě. *Ministerstvo spravedlnosti v prvním desetiletí republiky*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1928, s. 37.

ministerstva unifikací, přednosta Dr. Ráth.⁶⁰ Předsedou komise byl zvolen prof. Miříčka.⁶¹ Porady komise se konaly od prosince 1920 do března 1921. V květnu roku 1921 předložila komise osnovu obecné části trestního zákona, tzv. „zatímní návrh obecné části trestního zákona“. Na návrh komise byl tento návrh i s odůvodněním v září 1921 uveřejněn v tisku, aby byl dán prostor pro diskuzi nad navrženým zněním⁶² a byl přeložen též do německého jazyka. Zatímní návrh rozeslalo ministerstvo spravedlnosti rovněž úřadům, právnickým a lékařským fakultám, advokátním, notářským a lékařským komorám i dalším odborníkům vč. zahraničních. V mezičase probíhaly od dubna 1922 práce na zvláštní části trestního zákona, která byla dokončena v červenci roku 1924. Poté bylo přikročeno k revizi obecné části a ke zpracování došlých připomínek. V červnu 1925 ukončila komise svoji činnost, v roce 1926 byly obě části společně s odůvodněním ministerstvem spravedlnosti zveřejněny k odborné diskuzi.⁶³ Za pozornost jistě stojí i fakt, že jednotlivé texty byly publikovány též ve francouzském a německém jazyce, čímž byl dán i prostor kritice ze zahraničí,⁶⁴ a rovněž sám prof. Miříčka publikoval v zahraničí (konkrétně např. v Německu, ve Švýcarsku či ve Francii) několik prací týkajících se reformy trestního práva v Československu.⁶⁵ Další práce proběhly až v roce 1936, konkrétně ve dnech 17.-28. února 1936, kdy se na ministerstvu spravedlnosti za předsednictví ministra spravedlnosti Dr. Ivana Dérera uskutečnily porady o upraveném návrhu obecné části osnovy československého trestního zákona.⁶⁶ V dubnu 1937 byla tiskem vydána nová, přepracovaná osnova trestního zákona, v důsledku politického dění ovšem k jejímu projednání parlamentem již nedošlo.⁶⁷

⁶⁰ Milota, A. *Reforma trestního zákona v Československu*. Praha 1934, s. 5 a *Ministerstvo spravedlnosti v prvním desetiletí republiky*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1928, s. 37.

⁶¹ Milota, A. *Prof. Dr. August Miříčka. (K jeho 70. narozeninám.)* In *Věstník Československé společnosti pro právo trestní*, roč. IX, č. 3, 1933, s. 72.

⁶² *Zatímní návrh obecné části trestního zákona. Odůvodnění k „Zatímnímu návrhu obecné části trestního zákona“ z roku 1921.* Nákladem ministerstva spravedlnosti, 1921.

⁶³ *Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. I. Osnovy. II. Odůvodnění osnov.* Vydala komise pro reformu československého trestního zákona. Praha: nákladem ministerstva spravedlnosti, 1926. *Ministerstvo spravedlnosti v prvním desetiletí republiky*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1928, s.38.

⁶⁴ Kallab, J. *Budoucí trestní zákoník československý*. In *Lidové noviny*, roč. 36, č. 394, 5. srpna 1928 ráno, s. 1.

⁶⁵ Např. Miříčka, A. *Die Strafrechtsreform in der tschechoslowakischen Republik*. In *Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht*, Jahrgang XXXV, 1922, s. 26–38. Miříčka, A. *Strafen und sichernde Maßnahmen im tschechoslowakischen Strafgesetzentwürfe*. In *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, Band XLIII, 1922, s. 281–298. Miříčka, A., *La législation pénale et sa réforme en Tcheco-Slovaquie*. In: *Revue internationale de Droit pénal*, Vol. I. Paris: Association internationale de Droit pénal, 1924, s. 202–211; Miříčka, A., *Le projet du Code pénal tchécoslovaque*. In *Bulletin de Droit Tchecoslovaque*, année II (1927), numéro 1–2. Prague: Union des Juristes de Prague, 15 juin 1927, s. 24–32; Miříčka, A., *L'homicide sur la demande de la victime et l'homicide par pitié suivant le projet de code pénal tchécoslovaque*. In *Bulletin de Droit Tchecoslovaque*, année III (1930), numéro 1. Prague: Union des Juristes de Prague, 1er mai 1930, s. 1–17.

⁶⁶ *Příprava čsl. trestního zákoníku*. In *Právník*, roč. LXXV, 1936, s. 215

⁶⁷ *Nová osnova čsl. trestního zákona*. In *Právník*, roč. LXXVI, 1937, s. 257–258.

Poněkud odlišná byla situace v oboru **trestního práva procesního**. Na území československé republiky platily v souladu s recepční normou jednak rakouský trestní řád č. 119 ř.z. z 23. května 1873 (na území Čech), jednak uherský trestní řád zák. čl. XXXIII z roku 1896 (na území Slovenska a Podkarpatské Rusi). Oba tyto zákony již byly podstatně novější a svým obsahem poplatnější době, než tomu bylo u výše popsaných právních norem trestního právo hmotného (resp. v oblasti trestního práva procesního a jeho zásad nedošlo k zásadním změnám, a tudíž byly tyto zákony stále aktuální a vyhovující potřebám nové republiky). Z tohoto důvodu se kodifikační práce omezily fakticky na unifikaci obou platných trestních řádů. Přípravné kroky k této unifikaci v gesci ministerstva spravedlnosti byly zahájeny již v roce 1920. Samotné kodifikační práce byly ovšem pozastaveny do doby, než bude znám výsledek prací na osnově trestního zákoníku. Vlastní práce na osnově nového trestního řádu tak byly zahájeny až v roce 1925. V první fázi byly sestaveny některé základní otázky, které byly předloženy komisi složené ze zástupců zúčastněných úřadů a pražské advokátní komory, která je projednala na poradě konané ve dnech 21.-22. října 1925. Na základě výsledků této porady pak vznikla užší komise, jejímiž členy byli prof. Dr. A. Miříčka, prof. Dr. J. Kallab, prof. Dr. A. Milota, zástupci ministerstva spravedlnosti a ministerstva unifikací a v některých částech též zástupci Nejvyššího soudu, generální prokuratury a vrchního zemského soudu v Praze. Tato komise vypracovala text trestního řádu. Svoji činnost ukončila v červenci 1928, kdy byla osnova nového zákona vč. důvodové zprávy předána k tisku.⁶⁸ K dalšímu oživení prací na trestního řádu došlo až v roce 1933, kdy mělo dojít k přepracování osnovy z roku 1928. Pozornost byla ovšem věnována zejména reformě trestního práva hmotného, jak bylo popsáno výše, a na další kroky již v důsledku mnichovských událostí nedošlo.

2.3. Výstupy kodifikačních prací pro právnickou dvouletku

Jak již bylo popsáno výše, v rámci kodifikačních prací v meziválečném období nedošlo k přijetí finálního znění žádného z připravovaných „velkých“ kodexů v jednotlivých hlavních právních odvětvích. Přesto se ovšem kodifikační práce provedené v tomto období staly základem činnosti jednotlivých komisí a východiskem pro tvorbu nového právního řádu později v období právnické dvouletky. Bylo tomu tak v několika právních oblastech. První z nich bylo **právo občanské**, kde kodifikační komise pro občanské právo využila jako základ pro svoji práci právě návrh nového československého občanského zákoníku z roku 1937, který nebyl v důsledku mnichovských událostí již před druhou světovou válkou přijat.⁶⁹ Jinak tomu bylo v oblasti **práva**

⁶⁸ *Ministerstvo spravedlnosti v prvním desetiletí republiky*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1928, s. 39.

⁶⁹ Kuklík, J. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Praha: Auditorium, 2011, s. 89.

obchodního, které bylo v období právní dvouletky ve své klasické podobě, jak ji známe dnes, fakticky zrušeno, resp. minimalizováno a zcela přepracováno v duchu lidově-demokratických zásad, jak je popsáno dále.⁷⁰ Z tohoto důvodu zůstala osnova obchodního zákoníku z roku 1937 v následujících obdobích již nevyužita. **Právo rodinné a manželské** prošlo v období první republiky několika podstatnými novelizacemi. Jednalo se zejména o tzv. manželskou novelu, tedy zákon č. 320/1919 Sb. z. a n., kterým se mění některá ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství. Touto novelou došlo ke sjednocení dosud odlišné právní úpravy způsobů uzavírání manželství v českých zemích, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. V českých zemích novela rušila obligatorní sňatek církevní, který doplnila o fakultativní civilní sňatek, na Slovensku (a později i na Podkarpatské Rusi) tomu bylo naopak. Kromě toho novela mj. rozšířila důvody pro žalobu o rozluce manželství (i pro katolíky)⁷¹ a upravila i některé další dílčí otázky manželského práva. Mezi další z hlavních novelizací řadíme zákon č. 447/1919 Sb. z. a n., kterým se snižuje věk nezletilosti („*nezletilí jsou ti, kdož nedokončili dvacátého prvního roku svého věku*“)⁷² a zákon č. 179/1924 Sb. z. a n., o zrušení svěřenectví. Významné změny na poli právní úpravy institutu osvojení přinesl zákon č. 56/1928, o osvojení. Podmínky osvojení byly upraveny kogentními normami s tím, že poměr založený osvojením nahrazoval poměr dětí a rodičů. Osvojení bylo smluvního (a tedy zrušitelného) charakteru s tím, že zákon upravoval i další podmínky a řízení o osvojení. Pro úplnost lze konstatovat také v roce 1931 vydání nových předpisů, jež upravovaly alimentární povinnost. I přes tyto novelizace bylo manželské právo i nadále upraveno zejména v rámci všeobecného občanského zákoníku z roku 1811. Celkově lze shrnout, že kodifikační práce v období první republiky posloužily minimálně jako cenné východisko pro období právní

⁷⁰ „Vzhledem k tomu, že obchodní právo, které jest zvláštním třídním právem sloužícím k ochraně nejhlubších forem kapitalistického vykořisťování, bude jako samostatný právní institut odstraněno.“ Karel Petrželka. Nástin všech osnov lidových kodexů a ostatních osnov justiční dvouletky ze dne 28. 10. 1949. NA, Klosův archiv, 18_1.

⁷¹ Důvody pro podání takové žaloby byly následující: a) dopustil-li se druhý manžel cizoložství; b) byl-li pravoplatně odsouzen do žaláře nejméně na tři léta, nebo na dobu kratší, avšak pro trestný čin vyšlý z pohnutek, nebo spáchaný za okolností svědčících o zvrhlé povaze; c) opustil-li svého manžela zlomyslně a nevrátil-li se na soudní vyzvání do šesti měsíců. Není-li pobyt jeho znám, budiž soudní vyzvání učiněno veřejně; d) ukládal-li druhý manžel o manželův život nebo zdraví; e) nakládal-li jím vícekrát zle, ubližoval-li mu těžce, neb opětovně ho na cti urážel; f) vede-li zhýralý život; g) pro trvale nebo periodicky probíhající chorobu duševní, která trvá tři léta; pro těžkou duševní degeneraci vrozenou nebo získanou, čítaje v ni těžkou hysterii, pijáctví nebo navykklé nadužívání nervových jedů, jež trvá dvě léta; pro padoucí nemoc, trvající aspoň rok s nejméně šesti záchvaty v roce nebo s přidruženou duševní poruchou; h) nastal-li tak hluboký rozvrat manželský, že na manželích nelze spravedlivě požadovati, aby setrvali v manželském společenství. Rozluku nelze vysloviti k žalobě manžela, který rozvratem je převážně vinen; i) pro nepřekonatelný odpor. Žalobě lze vyhověti jen tehdy, připojí-li se k žádosti za rozluku třebas i dodatečně také druhý manžel. V tomto případě netřeba však rozluky ihned povolovati, nýbrž lze napřed uznati na rozvod od stolu a lože a to třebas i vícekrát.

⁷² Kromě stanovených výjimek došlo ke snížení hranice zletilosti z 24 na 21 let. Viz ustanovení § 1 a n. zákona č. 447/1919 Sb. z. a n., kterým se snižuje věk nezletilosti.

dvouletky, a to i přes řadu odlišností výchozího stavu, cílů a potřeb tehdejšího právního a politického systému a vůbec celého procesu rekodifikačních prací.

3. Právníková dvouletka

3.1. Právní rámec a vyhlášení právníkové dvouletky

Jako právníková dvouletka označujeme období rozsáhlých rekodifikačních prací, které se dotkly prakticky celého právního řádu a probíhaly v zásadě v období od půli července 1948 do konce září 1950.⁷³

Počátky rekodifikačních snah v poválečném Československu sahají již do doby předúnorových událostí. Ústavním dekretem presidenta republiky č. 1/1945 Sb., o nové organizaci vlády a ministerstev v době přechodné ze dne 2. dubna 1945 byla obnovena činnost ministerstva pro sjednocení zákonů. Prvním ministrem pro sjednocení zákonů se stal od 18. 8. 1946 Mikuláš Franek, který následně dne 20. 2. 1948 podal demisi a ve funkci jej od 25. 2. 1948 nahradil Vavro Šrobár, který ji zastával do roku 1950. Přípravou nových právních předpisů se kromě ministerstva unifikací zabývalo též ministerstvo spravedlnosti. Vzhledem k tomu, že v jeho čele stál až do únorového převratu (resp. do podání demise dne 20. 2. 1948) národní socialista Prokop Drtina, byli komunisté nuceni využívat při přípravě zákonů ta ministerstva, v jejichž čele stál komunist, popřípadě uplatňovat svůj vliv u Úřadu předsednictva vlády. V neposlední řadě zde hrála úlohu také Právníková komise ÚV KSČ (samostatný legislativní orgán spadající pod ÚV KSČ, následně po únoru 1948 přejmenovaný na Právní radu ÚV KSČ), která koordinovala a připomínkovala připravované změny právních předpisů probíhající v gesci komunistů.⁷⁴

Tato situace se změnila po únoru 1948, kdy se novým ministrem spravedlnosti stal komunist JUDr. Alexej Čepička. Právě na jeho podnět se Právníková komise začala zabývat otázkou rekodifikace československého právního řádu tak, aby byl v souladu s politickými, sociálními a ekonomickými poměry lidově demokratického státu. Již v březnu téhož roku se tak komise zabývala návrhem, jež vypracoval prof. Josef Tureček pod názvem *Směrnice pro přípravu nového právního řádu*. Tento návrh počítal s obdobím cca dvou let potřebných pro provedení rekodifikace a předpokládal zřízení zvláštní „sekce pro nový právní řád“ v rámci ministerstva spravedlnosti, dále vědeckého sboru pro nový právní řád se zvláštní sekcí pro soukromé právo a v neposlední řadě zřízení propagačního oddělení.⁷⁵ Turečkův návrh dne

⁷³ Bláhová, I. / Blažek, L. / Kuklík, J. / Šouša, J. *Právníková dvouletka. Rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století*. Praha: Auditorium, 2014, s. 11 a n.

⁷⁴ Bláhová, I. / Blažek, L. / Kuklík, J. / Šouša, J., *op. cit.*, s. 11 a n.

⁷⁵ NA, f. 100/1 – Generální sekretariát ÚV KSČ, 70/545. Turečkův návrh ze dne 23. 3. 1948.

24. března 1948 v zásadě schválil ministr spravedlnosti Čepička a tím fakticky zahájil přípravu „dvouletého plánu legislativního“, jak o něm Tureček hovořil. Čepička dokonce ve svém dopise generálnímu tajemníkovi ÚV KSČ Rudolfu Slánskému přípravu označil nového právního řádu za *podstatný bod programu svého ministerstva*. Poté probíhaly na ministerstvu práce na plánu rekodifikace v souvislosti s přípravou nového vládního programu.⁷⁶

Stěžejním základem pro další realizaci právníkové dvouletky se stal ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky (dále také jen Ústava 9. května). Ta již v úvodním prohlášení deklaruje svou lidově-demokratickou orientaci, tedy že lid československý je pevně rozhodnut *vybudovat osvobozený stát jako lidovou demokracii*. Tento cíl byl pak dále zakotven hned v čl. I., dle něhož je československý stát lidově demokratická republika a lid je jediným zdrojem veškeré moci ve státě. Stejně tak důvodová zpráva akcentuje význam lidové demokracie a směřování k socialismu, jakož i význam ústavy ve vztahu k tomuto cíli, když uvádí: *„Jako lidová demokracie jsme státem, jehož zřízení je na přechodu k socialismu. Proto musí nová ústava zachytit též hlavní tendence tohoto vývoje, neboť i tyto tendence jsou stejnou realitou jako situace v přítomném okamžiku. To znamená, že ústava musí být nejen právním podkladem dnešních poměrů, ale i rámcem, v němž by se plynule a bez otřesů uskutečňovala hlavní vývojová tendence lidové demokracie, totiž cesta k socialismu. Ústava se musí stát podnětem a podporou rozvoje hmotných i duševních sil obou národů, nikoli jeho poutem. V lidové demokracii se tedy přeměňuje sama role práva ve společnosti. Z prvku konservativního, retardačního, ba reakčního se stává faktorem vývoje, pokroku a budovatelského úsilí.“*⁷⁷ Dle ust. § 171 Ústavy 9. května je třeba při výkladu jednotlivých jejích ustanoveních vycházet právě z *ducha tohoto celku a ze zásad, na kterých je založen*. Současně je zde a dále v ust. § 172 zakotvena zásada přednosti ústavy před všemi ostatními právními předpisy, kdy jejich výklad a používání musí být v souladu s ústavou. Na základě ust. § 173 Ústavy 9. května pak dnem nabytí účinnosti pozbyly platnosti všechny ústavní i jiné zákony, které by odporovaly jejím ustanovením a zásadám lidově demokratického zřízení nebo upravovaly věci odchylně od této ústavy. K tomuto principu uvádí též důvodová zpráva následující: *„Ústava je pojem užší, znamená základní zákon, jemuž nesmí odporovat podle § 172, odstavec 2, žádný obyčejný zákon. Právní řád lidové demokracie je pojem širší, v němž je ústava obsažena. Je to soubor všech platných právních norem, který se v konečné fázi vývoje (až se nám podaří přebudovat novou legislativou veškerý právní řád) bude opírat o ústavu jako o svůj podklad. Za dnešní situace obsahuje tento právní řád prozatímně i staré normy (předmnichovské a rakouské i uherské), ale*

⁷⁶ NA, f. 100/1 – Generální sekretariát ÚV KSČ, 70/545. Čepičkův dopis Slánskému z dne 24. 3. 1948.

⁷⁷ Důvodová zpráva k návrhu nové ústavy ČSR. Dostupné online na http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t1227_06.htm.

po odečtení těch norem, které podle § 173, odstavec 2, je považovat za zrušené novou ústavou. Ostatní starší normy je pak nutno od chvíle účinnosti nové ústavy aplikovat v správném výkladu podle § 171, odst. 3 (v souladu s ústavou).⁷⁸ Ve vztahu k připravovaným legislativním změnám pak lze v důvodové zprávě nalézt následující: „Nová ústava bude především směrnicí pro budoucího zákonodárce k vybudování jednotného nového právního řádu, dále prostředkem pro sjednocení starých i nových zákonů v jednom duchu, pokud vybudování celkového nového řádu nebude ještě provedeno, a konečně východiskem k zlidovění práva, k jeho sblížení se životem. ...To, co bylo řečeno o výkladu ústavy, ukazuje, jaké důležité funkce má plnit naše nová ústava - ústava lidové demokracie. Pravíme-li, že nová ústava má být základem právního řádu lidové demokracie, znamená to, rozvedeme-li věc podrobněji, aspoň tyto tři věci:

1. Nová ústava má být ohniskem příští legislativy, směrnicí pro budoucího zákonodárce.
2. Nová ústava má být zároveň kritickým měřítkem (sudidlem) dosavadního právního řádu.
3. Nová ústava má být jedním z mocných prostředků k zlidovění veškerého našeho právního řádu. Nová ústava má tedy sehrát důležitou roli i v přeměně samotné role práva ve společnosti. Z prvku konservativního, retardačního, ba reakčního se v lidové demokracii stává právo prvkem vývoje a pokroku a faktorem budovatelského úsilí. A také k tomuto vývoji má významným způsobem přispět nová ústava.“⁷⁹

Přijetí nové ústavy komentoval ve svém úvodníku k Věstníku ministerstva spravedlnosti v květnu 1948 též Karel Petrželka, přednosta II. (legislativního) odboru ministerstva spravedlnosti, který mj. konstatoval, že „Ústava 9. května se s tímto stavem vypořádala s konečnou platností a stanovila jasně, že všechny ústavní a jiné zákony odporující ústavě pozbývají platnosti. Tím nastal tedy konec platnosti norem, nehodících se do naší doby a sloužících toliko vykořisťování dělné většiny našeho národa se strany kapitálu. Nový ministr spravedlnosti stanovil proto jako stěžejní úkol justice, aby do dvou let byly vytvořeny aspoň v nejdůležitějších oborech práva nové kodexy zákonů. Tyto budou vypracovány za činné účasti lidu tak, aby byla vrácena důvěra v právo a sjednána bezpečná právní jistota pro konsolidaci lidově demokratického zřízení. Bude tím učiněno zadost základnímu a spravedlivému požadavku, aby právní řád vždy vyrůstal jako výraz sociálních a hospodářských poměrů své doby. Jde tu především o nový zákoník (kodex) práva občanského a podnikového, kodex práva manželského a rodinného, kodex trestní a kodex procesní. Tyto kodexy budou mít též i důležitou funkci unifikační, poněvadž budou obsahovati právní normy platné na celém státním území. Mluva

⁷⁸ Důvodová zpráva k návrhu nové ústavy ČSR. Dostupné online na http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t1227_06.htm.

⁷⁹ Tamtéž.

*jejich bude jasná, jednoduchá a srozumitelná tak, aby právo bylo opravdu dokonale zlidověno. [...]*⁸⁰

Nutnost zavedení nového právního řádu zdůraznil ve svém projevu na zasedání ÚV KSČ dne 9. června 1948 také Klement Gottwald, předseda vlády Československé republiky: „*Nová ústava má celou řadu ustanovení, kde se odvolává na zákony. Je proto třeba tyto zákony, jimiž se bude ústava prakticky provádět, skutečně vytvořit, zavést nový právní řád. [...] Máme teď čistý stůl, máme novou ústavu. Nyní před námi bude stát úkol, abychom již jednou zlikvidovali nemožný stav, že u nás platí zákony z doby Marie Terezie. Teď bude záviset jen na nás, na našich právnících, aby na základě našeho únorového vítězství a na základě výsledků voleb nám pomohli vytvořit také příslušnou nadstavbu tohoto nového řádu. Bude záležet již jen na našich právnících, kteří musí ukázat, co skutečně dovedou. Tedy to, co vlastně je největším ideálem tvůrčího právníka-marxisty, vytvořit jako právní nadstavbu náš lidově demokratický řád, to musím v příštích měsících uskutečnit.*“⁸¹

Dne 17. června 1948 označil předseda vlády Antonín Zápotocký v Národním shromáždění jako jeden z bodů programu vlády též *Provedení ústavy a lidově demokratického právního řádu*, kdy k tomuto bodu mj. uvedl: *Vedle úkolů, které bude nutno splnit podle pětiletého hospodářského plánu, vedle splnění těchto materiálních předpokladů na cestě k socialismu a v souhlase s nimi čeká nás práce při vybudování právní a organizační výstavby, která se musí přizpůsobit všem společenským a hospodářským změnám, které přinesly národní a demokratická revoluce a které dovršily únorové události.*⁸² Zápotocký rovněž označil Ústavu 9. května za *jádro celého právního řádu, který musí být v jejím duchu a jako výraz naší nové skutečnosti přetvořen a dokonce nově vytvořen.*⁸³ Ve svém projevu pak dále popsal nutnost přijetí jednotlivých změn, kdy zmínil například úpravu působnosti předsednictva Národního shromáždění, potřebu přetvoření systému občanského práva či vytvoření nového práva podnikového a pracovního. Stejně tak akcentoval nutnost vytvoření nového systému práva trestního, neboť *dosud platné trestní právo spočívá na principech kapitalistického společenského a hospodářského zřízení a je zaměřeno k tomu, aby chránilo nadprávi a privilegia bohatých a mocných. Nové trestní právo bude chránit zájmy pracujících, jejich budovatelské úsilí a plody*

⁸⁰ Petrželka, K. *Právníká dvoutletka*. Věstník Ministerstva spravedlnosti, ročník XXX, č. 5, 31. 5. 1948.

⁸¹ Gottwald, K. *Za socialistický stát, za socialistické právo*. Praha: Orbis, 1950, s. 126.

⁸² Stenoprotokol z 6. schůze Národního shromáždění dne 17. 6. 1948. Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/006schuz/s006003.htm>.

⁸³ Tamtéž.

*jejich práce.*⁸⁴ V neposlední řadě pak zmínil potřebu změn v oblasti soudnictví, *ve kterém bude napříště nalézat právo vedle soudce z povolání i soudce z lidu, a to jako soudce rovnocenný.*⁸⁵

Ministerstvo spravedlnosti v mezičase vypracovalo návrh vládního usnesení (materiál ze dne 13. května 1948). Tento návrh byl poté projednán s jednotlivými rezorty, které k němu neměly připomínek, ze strany ministerstva unifikací dokonce zazněla nabídka ke spolupráci. Následně se zmíněný materiál stal podkladem na jednání vlády dne 7. a 14. července 1948 v otázkách dalšího plánu rekonstrukčních prací. Dokument na jednání vlády dne 7. července 1948 prezentoval ministr Alexej Čepička, který zdůraznil, *že je třeba upravit nadstavbu našeho práva tak, aby odpovídala lidově-demokratickému duchu a lidově-demokratickým zásadám nové ústavy. V ministerstvu spravedlnosti má být utvořen zvláštní odbor pro kodifikaci práva v duchu lidově-demokratickém a tento odbor bude spolupracovat s větším počtem odborných komisí.*⁸⁶ Vláda se rovněž zabývala otázkou financování takto rozsáhlých rekonstrukčních prací, kdy předložený návrh počítal s tím, *že se na výdaje spojené s plněním úkolů ministerstva spravedlnosti zařadí v letech 1949 a 1950 po 20 milionech Kčs do státního rozpočtu.* Tyto částky intenzivně obhajoval a na jejich schválení trval zejména ministr Čepička, který podotkl, že bude třeba vytvořit zcela nový odbor v rámci ministerstva a řadu odborných komisí. Současně zdůrazňoval, že *„nelze žádat tak rozsáhlé práce od našich právníků, aniž budou za to alespoň částečně honorováni“* a přítomné údajně pobavil svým vyjádřením, v němž srovnával předpokládané náklady s náklady spojené s vypracováním Code Napoleon (kdy konstatoval, že náklady na jediný zákoník tehdy byly patnáctkrát vyšší). Předseda vlády Zápotocký doporučil, aby vláda projevila souhlas s věcnou stránkou návrhu s tím, že co se týče nákladů, musí tyto brát na zřetel při budoucích rozpočtech, ale neměla by je již dnes závazně vymezovat, obdobného názoru byl též ministr financí Dolanský. Po delší diskuzi členů vlády nakonec předseda vlády doporučil, aby se rozhodnutí odložilo do příští schůze a sporné otázky se tak mohly ještě projednat. Nakonec vláda přijala usnesení, v němž si vyhrazuje rozhodnutí o předloženém návrhu pro příští schůzi, aby ministerstvo spravedlnosti mohlo do té doby projednat otázku nákladů s ministerstvem financí a nejvyšším účetním kontrolním úřadem.

Na následném jednání vlády dne 14. července 1948 byla tudíž jako bod XXII. zařazena *Urychlená kodifikace práva v oboru působnosti ministerstva spravedlnosti.* Ministr Čepička v návaznosti na předchozí jednání a podklady navrhl pozměnění návrhu v tom smyslu, že lhůta k předložení osnov se prodlouží do 1. září 1950 a o nákladech se stanoví pouze to, že do

⁸⁴ Tamtéž

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ Bláhová, I. / Blažek, L. / Kuklík, J. / Šouša, J. *Právnícká dvouletka. Rekonstrukce právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století.* Praha: Auditorium, 2014, s. 6

rozpočtu budou zařazeny potřebné částky v přiměřené výši. Vláda tak na základě tohoto návrhu přijala následující usnesení:

a) uložila ministru spravedlnosti, aby *pokud možno do 1. září 1950 předložil všechny osnovy zákonných předpisů, kterými bude materiální i formální právo z oboru působnosti ministerstva nově kodifikováno, a to jednotně pro celé státní území a způsobem plně odpovídajícím současným sociálním a hospodářským poměrům*⁸⁷

b) uložila mj. všem ostatním členům vlády, *aby učinili v oboru své působnosti potřebná opatření, aby se ministerstvu spravedlnosti při plnění úkolu uloženého podle písm. a) dostalo všemožné podpory všech zúčastněných činitelů.*⁸⁸

c) v otázce rozpočtových nákladů na rekodifikační práce budou učiněna potřebná rozpočtová opatření a na výdaje spojené s plněním výše uvedených úkolů bude pamatováno v návrzích státního rozpočtu vždy *částkou přiměřenou*, přičemž pro rok 1948 byly tyto výdaje odhadovány na 12 mil. Kčs.

Východiskem plánovaných komplexních změn československého práva se měla stát zejména Ústava 9. května a dále pak také hlavní právní předpisy z meziválečného období. Jak již bylo uvedeno výše, využity byly především prvorepublikové práce v oblasti občanského práva hmotného, konkrétně osnova občanského zákoníku z roku 1937, a to zejména jako podklad ke zpracování právní úpravy vlastnictví. Slabé stopy osnovy z roku 1937 tak lze nalézt ve finálním znění občanského zákoníku z roku 1950, jak je popsán dále.⁸⁹ Tento fakt byl do jisté míry dán i časovou tísní, jež práce provázela.⁹⁰ I díky tomu si první porevoluční občanský zákoník (na rozdíl od pozdější rekodifikace v roce 1964) do značné míry zachoval některé tradiční smluvní typy, stejně jako instituty obligačního a věcného práva i obecné části. Zákon rovněž respektoval vžitou právní terminologii a tradiční strukturu zákoníku.⁹¹ Oproti tomu prvorepubliková úprava práva rodinného a manželského nebyla v období právníkové dvouletky využita, neboť vykazovala „*všechny základní znaky, jež jsou vlastní všem kapitalistickým zákonodárstvím. ...manželství za kapitalismu bylo, zejména u vládnoucí třídy, nikoli dobrovolným a citovým svazkem, nýbrž nuceným společenstvím na majetkovém základě. A protože tento majetek náležel muži, bylo tím dáno i jeho nadřazené hospodářské i právní postavení vůči všem členům rodiny. Byla proto*

⁸⁷ Bláhová, I. / Blažek, L. / Kuklík, J. / Šouša, J., *op. cit.*, s. 6

⁸⁸ Bláhová, I. / Blažek, L. / Kuklík, J. / Šouša, J. *Právníková dvouletka. Rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století.* Praha: Auditorium, 2014, s. 6

⁸⁹ SALÁK, J. A kol. *Historie osnovy občanského zákoníku z roku 1937. Inspirace, problémy a výzvy.* Brno: Masarykova univerzita, 2017, s. 104.

⁹⁰ Bláhová, I. / Blažek, L. / Kuklík, J. / Šouša, J. *Právníková dvouletka. Rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století.* Praha: Auditorium, 2014, s. 42.

⁹¹ KUKLÍK, J. a kol. *Vývoj československého práva 1945-1989.* Praha: Linde, 2009, s. 342.

právní úprava manželství a rodiny, podle slov Leninových, založena na nerovnosti ženy, na despotismu muže a otce, na zásadách ovládnutí a zotročování.“⁹² S ohledem na faktické zrušení samostatné materie obchodního práva pak ze zřejmých důvodů nebyla využita ani prvorepubliková předloha obchodního zákoníku z roku 1937. Obdobný osud potkal i prvorepublikové předlohy civilně-procesních norem. V období právníkové dvouletky došlo k zásadním změnám v pohledu na civilní proces (jako příklad uveďme zejména příklon k zásadně materiální pravdy, umožnění novot v odvolacím řízení či změny v pojetí dispoziční a projednací zásady, jak jsou popsány dále) a předloha zákona o soudní příslušnosti a civilního soudního řádu z roku 1928 se tak stala zcela nepotřebnou. Stejně tak s ohledem na zrušení dělení řízení na sporné a nesporné⁹³ nebyl při rekodifikačních pracích právníkové dvouletky využit ani zákon č. 100/1931 Sb. z. a n., o základních ustanoveních soudního řízení nesporného. Velkou neznámou dosud zůstává otázka, zda a případně v jakém rozsahu byly v období právníkové dvouletky využity výstupy prvorepublikových kodifikačních prací v oboru trestního práva. Z dostupných zdrojů se podařilo dosud zjistit, že osnova trestního řádu ze 30. let byla využita ještě při krátkém rekodifikačním pokusu v roce 1947. Poté, v době právníkové dvouletky, byly kodifikační práce zahájeny znovu, nicméně zatím nejsme schopni doložit či vyvrátit jakoukoliv návaznost na výstupy z období předcházejících. Vzhledem ke skutečnosti, že ani předmětné návrhy nejsou zatím v archivních materiálech k dispozici, zůstane tato otázka pravděpodobně dosud nezodpovězena. K tomuto závěru se přiklání též současní badatele v oblasti rekodifikace trestního práva.⁹⁴

Hlavním cílem legislativních prací tak měla být kodifikace hlavních právních odvětví a současná unifikace práva v rámci celého Československa. Nové právo se mělo více přiblížit sovětské právní úpravě a reflektovat ideologické cíle budování socialismu a třídní pojetí práva. V rámci nově vytvářených právních předpisů mělo dojít ke zjednodušení právní úpravy a celkovému zlidovění právního řádu tak, aby právo bylo lidu srozumitelné, a k odstranění kapitalistických přežitků, formalismu a byrokratismu. Nově dochází k odmítání římskoprávního dělení práva na právo veřejné a soukromé. V rámci právníkové dvouletky tak mělo dojít nikoliv

⁹² Projev Zdeňky Patschové k návrhu zákona o právu rodinném v Národním shromáždění dne 7. 12. 1949. Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037001.htm>.

⁹³ „Složitost samotnej systematiky civilných procesných predpisov, ktorá nemohla byť srozumiteľná pre obyčajného občana, mala za následok, že sa tieto predpisy stávaly samoúčelnými.“ Důvodová zpráva k návrhu zákona o konaní v občianskych právnych veciach (občiansky súdny poriadok). Dostupné online na http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0510_12.htm.

⁹⁴ Například BLÁHOVÁ, I. *Rekodifikace trestního práva procesního v letech 1948–1950*. Praha: Auditorium, 2017.

k přijetí dílčích zákonů a novelizací, ale k celkové koncepční změně právního řádu jako takového v podobě přijetí zcela nových kodexů všech hlavních právních odvětví.⁹⁵

V srpnu 1948 pak proběhla též komise soudců nejvyššího soudu o otázkách, kterých předpisů práva občanského a trestního se Ústava 9. května dotkla.⁹⁶ Tyto otázky, resp. vliv Ústavy 9. května na konkrétní navržená znění jednotlivých zákonů pak byly opakovaně řešeny též politickou komisí.⁹⁷

3.2. Organizační zajištění kodifikačních prací

Těžištěm kodifikačních prací se stal tzv. V. odbor ministerstva spravedlnosti (odbor pro urychlenou kodifikaci práva) zřízený ke dni 1. září 1948. Jeho hlavním úkolem bylo „*veškeré přípravné práce řídit a koordinovat.*“⁹⁸ Dle statutu ministerstva spravedlnosti z února 1949 spadal tento odbor do gesce stálého zástupce ministra spravedlnosti pro legislativu, JUDr. Alfréda Dresslera.⁹⁹ Přednostou odboru byl jmenován JUDr. Karel Petrželka, politickým referentem JUDr. Ferdinand Holub. Kodifikační odbor měl celkem devět oddělení a kancelář.¹⁰⁰ Ze zápisů o jednáních politické komise je patrné, že např. studijní oddělení vzniklo až později na základě rozhodnutí politické komise. Lze se proto domnívat, že struktura kodifikačního odboru vznikala postupně a s konečnou platností byla dotvořena na počátku roku 1949.¹⁰¹ Konkrétně se jednalo o následující oddělení mj. s níže uvedeným oborem působnosti:

- oddělení V/S politické (přednost JUDr. Věra Kizlinková) – řízení práce odboru po stránce politické. Styk politické komise s koordinačním a informačním oddělením, kodifikačními komisemi a subkomisemi, účast na schůzích politické komise a na poradách kodifikačních komisí a subkomisí, spolupráce s oddělením V/5.
- oddělení V/A administrativně organizační (přednost JUDr. Jan Chvojka) – kontrola pracovního plánu a stanovených lhůt, styk s presidiálním odborem, osobní věci a evidence členů kodifikačních komisí a subkomisí, obsazování komisí a subkomisí,

⁹⁵ Tyto cíle právníké dvouletky vyplynuly v návaznosti na *Směrnici pro přípravu nového právního řádu* vypracovanou prof. Turečkem a především z výše zmíněné diskuze Právníké komise ÚV KSČ. Většina z nich byla následně definována i politickou komisí a jsou obsaženy též v důvodových zprávách k jednotlivým kodexům. Bláhová, I. / Blažek, L. / Kuklík, J. / Šouša, J. *Právníká dvouletka. Rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století*. Praha: Auditorium, 2014, s. 11 a n.

⁹⁶ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Zápis ze schůze politické komise (8. 11. 1948).

⁹⁷ Například na schůzi dne 8. 11. 1948, kdy byl řešen vliv Ústavy 9. května na navržené znění § 730 a následujících občanského zákoníku týkajícího se dědického práva nemanželských dětí. NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Zápis ze schůze politické komise (8. 11. 1948).

⁹⁸ NA, f. ÚV KSČ, osobní fond K. Gottwalda, aj. 1494, sv. 149.

⁹⁹ Detailněji k jeho osobě viz dále v této práci. NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Presidiální nařízení. Organizační a osobní opatření v ministerstvu spravedlnosti (7. 2. 1948).

¹⁰⁰ Přednostou kanceláře odboru byl Ladislav Bárta.

¹⁰¹ Bláhová, I. *Rekodifikace trestního práva procesního v letech 1948–1950*. Praha 2016, disertační práce, Právníká fakulta Univerzity Karlovy, s. 56.

vyúčtování s experty a překladateli, dozor nad evidencí odboru, dokumentace, dozor nad uspořádáním porad komisí a subkomisí, evidence těchto porad, ústřední evidence zápisů a elaborátů, sledování finančního hospodářství odboru, technického vybavení odboru.

- oddělení V/1 občanské právo hmotné (přednosta JUDr. Jiří Kavalír) – zákonodárství v oboru práva občanského, knihovního, obchodního, práva obchodních asociací, práva původského a nakladatelského. Dokumentace v těchto oborech.
- oddělení V/2 občanské právo procesní (přednosta JUDr. Jan Říha) – zákonodárství v oboru organizace soudů a úřadů veřejné žaloby, civilního řízení soudního, exekučního, konkursního, vyrovnávacího a odpůrčího, soudnictví sociálně pojišťovacího a rozhodčího, jednacích řádů pro soudy včetně peněžního hospodářství, řízení nesporného, zbavení svéprávnosti, prohlášení za mrtvého, umořování. Dokumentace v těchto oborech.
- oddělení V/3 trestní právo (přednosta JUDr. František Grospič) – zákonodárství a jeho provádění v oboru trestního práva hmotného, trestního řízení a trestního práva výkonného, vojenského práva trestního a vojenského trestního řízení. Dokumentace v uvedených právních oborech.
- oddělení V/4 pro zvláštní úkoly (přednosta JUDr. Jan Truhlář) – zákonodárství v oboru práva směnečného a šekového, výdělkových a hospodářských společenstev, obchodního a společenstevního rejstříku a souhrnného práva pojistného. Dokumentace v uvedených právních oborech.
- oddělení V/5 studijní (přednosta JUDr. Oldřich Krob) – sledování právního vývoje jiných právních řádů, zejména právního vývoje SSSR a zemí lidové demokracie, sledování socialistického právního myšlení zejména v oboru teorie práva, práva občanského, civilního řízení, trestního práva a řízení, práva pracovního, podnikového a družstevního, organizace soudnictví, práva mezinárodního a ostatních oborů práva justičního. Vytěžení zkušeností nabytých z vývoje cizích právních řádů a z důsledků socialistického právního myšlení pro postup kodifikačních prací. Iniciativní návrhy po stránce obsahové, legislativní techniky a systematiky. Sledování snah o unifikaci a asimilaci právních řádů včetně prací československo-polské stálé právnícké komise. Spoluúčast při uzavírání smluv o právní pomoci z hlediska uplatnění zásad nového kodifikovaného práva. Evidence cizí právnícké literatury a dokumentace jejího obsahu. Doporučování objednávek cizí právnícké literatury pro knihovnu ministerstva spravedlnosti. Výměnná služba s cizinou, pokud jde o právní předpisy, náležející do oboru justičního resortu a o právníckou literaturu. Styk s cizími justičními správami a institucemi z oboru

srovnávací právovědy se zřetelem ke kodifikaci nového právního řádu. Dokumentace v oborech působení oddělení V/1 až V/4.

- oddělení V/6 koordinační (přednosta JUDr. Antonín Somr) – sledování prací v kodifikačních komisích a subkomisích, vedení prací odborné kodifikační komise, koordinace běžných legislativních prací vlastního resortu s kodifikačními pracemi odboru ... vyžití zkušeností nabytých z výsledků kodifikačních prací odboru, součinnost s jinými resorty a orgány v oborech působnosti oddělení V/1 – V/4, zejména zajištění věcného projednávání zásad stanovených kodifikačními komisemi, koordinace prací odboru s resorty, provádějícími kodifikaci ve vlastním oboru působnosti /po stránce informační/.¹⁰²
- oddělení V/7 pro styk s veřejností (přednosta JUDr. Miroslav Houska).

Kromě legislativního odboru došlo v rámci ministerstva spravedlnosti k ustanovení dvou **odborných komisí** - pro civilní právo (později se rozdělila na komisi pro civilní právo hmotné¹⁰³ a procesní) a pro trestní právo (později se rozdělila na komisi pro trestní právo hmotné a procesní), přičemž každá z těchto komisí zřídila postupně několik **subkomisí** zaměřených na dílčí části dané materie (tak vznikla v oblasti civilního práva subkomise pro věcná práva, obecnou část i zvláštní část obligacíního práva, pro právo dědické, rodinné, pro obecnou část občanského zákoníku i pro právo knihovní, pro organizaci soudů, pro řízení exekuční, pro řízení nesporné, v oblasti trestního práva vzniklo celkem 12 subkomisí). Hlavním úkolem subkomisí byla příprava elaborátů, které obsahovaly návrhy jednotlivých právních předpisů (ve formě obecných zásad či později již v konkrétním paragrafovém znění). Dále byla ustavena také **kodifikační komise pro zvláštní úkoly**, která se zabývala především normami práva směnečného a šekového, ochrannými známkami, ale i právem autorským a některými aspekty práva obchodního.¹⁰⁴

Těmto odborným komisím pak byla nadřazena **politická komise**, která byla mj. oprávněna měnit usnesení přijatá kodifikačními komisemi.¹⁰⁵ V neposlední řadě je třeba zmínit též existenci **komise pro jazykovou úpravu osnov**.

¹⁰² NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Organizační řád ministerstva spravedlnosti (7. února 1949).

¹⁰³ Od září roku 1949 působily dvě subkomise pro občanský zákoník, z nichž jedna sídlila v Praze a druhá v Bratislavě. Na společných jednáních měly komise zajistit sjednocení československého občanského práva při respektování dosavadní slovenské úpravy. Bláhová, I. *Rekodifikace trestního práva procesního v letech 1948–1950*. Praha 2016, disertační práce, Právnická fakulta Univerzity Karlovy, s. 56.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 56.

¹⁰⁵ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Zápis ze schůze politické komise (4. 10. 1948).

Kromě ministerstva spravedlnosti se zásadnějším způsobem na kodifikačních pracích podílelo též **ministerstvo unifikací**, jehož hlavním úkolem bylo zajistit unifikační aspekt v rámci celého procesu přípravy nových kodexů. Úlohu svého ministerstva trefně shrnul ministr unifikací Vavro Šrobár v samém závěru právnické dvouletky, a to v projevu v Národním shromáždění dne 25. října 1950: *Záverom aspoň niekoľkými slovami chcel by som pripomenúť prácu svojho rezortu na predložených osnovách. Môj rezort síce nevypracoval žiadnu z oboch osnov samostatne, predsa však myslím, že jeho súčinnosť s Ministerstvom spravodlivosti v značnej miere prispela ku zdolaniu tohto úkolu. Činnosť môjho rezortu sa ovšem neobmedzovala len na spoluprácu na predkladaných osnovách alebo len na spoluprácu v rámci právnej dvojročnice Ministerstva spravodlivosti, ale záležala tiež v spolupráci s legislatívou ostatných rezortov, či už to boli legislatívne práce na kódexoch alebo iných osnovách, ktoré sú dnes už zákonmi. Vzhľadom k dosiahnutým výsledkom a uznaniám, ktorých sa mi z rôznych strán dostalo, usudzujem, že zamestnanci môjho rezortu im pridelené práce vykonali svedomite a že sa svojich úloh zhostili s úspechom.*¹⁰⁶ Za účelem zajištění koordinace kodifikačních prací v oblasti správního trestání mezi ministerstvem spravedlnosti a ministerstvem vnitra byla vládou v červenci 1949 zřízena také zvláštní **koordinační komise**.¹⁰⁷

3.4. Hlavní výsledky právnické dvouletky

Během právnické dvouletky bylo přijato zásadní množství právních předpisů. K jejich úloze a významu celého tohoto období se opakovaně vyjadřovali přední funkcionáři státu a strany i rozliční odborníci. Tak prezident republiky K. Gottwald například ve svém dopisu IV. Sjezdu československých právníků v roce 1949 uvedl, že „v naší nové společnosti, budující socialismus, potřebujeme nové právo, takové, které slouží lidu a jeho blahu, které posiluje a chrání vládu lidu a jeho budovatelskou práci, která je zbraní proti nepřátelům lidu a socialismu. Tedy nikoliv již lživé „nadtrždní a nepolitické“ právo, nýbrž právo hájící otevřeně a upřímně věc lidu, právo socialistické...“¹⁰⁸ O významu nových zákonů pak hovořil mj, také ve svém projevu k delegaci soudců z lidu dne 4. 2. 1950, kde na toto téma uvedl, že „Naše zákony, jimiž budujeme nový, socialistický právní řád, zakotvují a upevňují naše lidově demokratické státní zřízení. Posilují všechny opory rodícího se socialistického společenského řádu v hospodářství, kultuře, ve vztazích i ve vědomí lidí. Kladou základy nového poměru pracujícího člověka ke svému státu, k společnosti, k práci a k spoluobčanům a tím vším upravují a usnadňují

¹⁰⁶ Stenoprotokol ze schůze Národního shromáždění dne 25. října 1950. Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/049schuz/s049005.htm>.

¹⁰⁷ Bláhová, I. *Rekodifikace trestního práva procesního v letech 1948–1950*. Praha 2016, disertační práce, Právnická fakulta Univerzity Karlovy, s. 63.

¹⁰⁸ *Z dopisu prezidenta republiky IV. Sjezdu československých právníků*. In *Justiční listy*, 1949, ročník III, č. 8, 9.

naši cestu k socialismu.“¹⁰⁹ To, jaký význam novým právním předpisům byl přisuzován, dokládá také článek K. Petrželky s názvem *K současným kodifikačním úkolům*, v němž autor dokonce mj. uvádí, že nové právo má být „*účinným nástrojem našeho lidu k ochraně naší vlasti, k obraně proti všem našim škůdcům a tím i nástrojem k zabezpečení světového míru.*“¹¹⁰ Následující část práce je proto zaměřena na výstupy právnícké dvouletky v jednotlivých hlavních odvětvích práva.

3.4.1. Rodinné právo

Prvním z nově kodifikovaných odvětví se stalo **rodinné právo**, které bylo nově vyčleněno z materie práva občanského do samostatného zákoníku. Příprava nového zákona byla nejdříve svěřena do působnosti komise pro občanské právo, dne 4. 10. 1948 ovšem politická komise pověřila JUDr. Zdeňku Patschovou sestavením zvláštní subkomise. Do tvorby nového kodexu byly zapojeny i krajské právnícké komise, které zasílaly této subkomisi své poznámky a návrhy ke zpracovaným zásadám rodinného práva, a rovněž politická komise, která se rodinným právem zabývala na své schůzi dne 4. 10. 1948, 10. 10. 1948 a 31. 1. 1948.¹¹¹ Na přelomu let 1948-1949 se pak na přípravách kodexu zásadním způsobem podílela česko-polská komise, jejíž činnost je rovněž popsána v této práci. Po dokončení byla finální podoba osnovy zákona dne 9. 2. 1949 projednána Právní radou ÚV KSČ.¹¹² Návrh zákona byl dne 30. 11. 1949 projednán na schůzi ústavně-právního výboru Národního shromáždění. V Národním shromáždění byl zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, schválen dne 7. 12. 1949 s velmi krátkou legisvakancí lhůtou - účinností nabyl od 1. 1. 1950. Zdeňka Patschová jakožto zpravodajka, ve svém úvodním projevu k vládnímu návrhu zákona mj. uvedla: „*Nová úprava manželského a rodinného práva vychází ze zcela nového pojetí a z nové funkce, jakou mají manželství a rodina v lidově demokratickém státě. ...Ve shodě s rodící se morálkou nastupující socialistické společnosti vidí stát v manželství a rodině vhodnou formu, jak uspořádat osobní a rodinné vztahy lidí nikoli na podkladě majetkovém, nýbrž na podkladě vzájemné citové náklonnosti a vytvořit tak zdravou základnu pro úspěšnou výchovu dětí jako budoucích občanů nové, vyšší formy státu. Nové rodinné právo je proto normováno ve shodě s novou hospodářskou základnou a na ní spočívající společenskou morálkou nastupujícího vyššího společenského řádu, jehož úkolem je odstranit všechny formy vykořisťování. Tato morálka uznává především vzájemnou lásku v rámci rodiny, jejímž cílem je šťastné soužití lidí a zrození dětí a jejich výchova v uvědomělé socialistické*

¹⁰⁹ Gottwald, K. *Spravedlnost ve službách lidu a socialismu*. Dne 4. 2. 1950 k delegaci soudců z lidu. Praha: MIO 1950, s. 11.

¹¹⁰ Petrželka, K. *K současným kodifikačním úkolům*. In *Právník* 1950, č. 1 s. 143.

¹¹¹ A poté ještě krátce dne 2. května 1949 na 31. schůzi politické komise. NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Zápis ze schůze politické komise (2. 5. 1949).

¹¹² NA, f. č. 29 – Právní rada ÚV KSČ, a.j. 4a.

občany. ...Návrh zákona o právu rodinném je prvním zákonem, který byl vypracován ministerstvem spravedlnosti v rámci legislativní dvouletky, a jeho úkolem je zákonně uspořádat manželské a rodinné vztahy tak, aby tím bylo zajištěno osobní a rodinné štěstí našich občanů. I u nás, ovšem v jiné formě, se uplatňují tytéž principy jako v Sovětském svazu.“¹¹³ Ze soudobého hlediska můžeme novou právní úpravu hodnotit kladně. V novém zákona došlo zejména k zakotvení zásady obligatorního civilního sňatku, ke zrovnoprávnění žen, zrovnoprávnění manželských a nemanželských dětí či k úpravě majetkových poměrů mezi manžely.¹¹⁴ Zákon také zavádí institut tzv. zákonného majetkového společenství manželů, které bylo obdobou současného společného jmění a náležel do něj všechnen majetek, jehož nabude kterýkoli z manželů v době trvání manželství, s výjimkou tzv. samostatného majetku.¹¹⁵ V zákoně se ovšem projeví i ideologické vlivy, zejména upozadění hospodářské funkce rodiny a kolektivistický přístup k manželství.

3.4.2. Občanské právo hmotné

Dalším z kodexů přijatých v rámci právníkové dvouletky byl **občanský zákoník**. Ten byl od podzimu 1948 projednáván v kodifikační komisi pro občanské právo (a jejích subkomisích) zřízené v rámci ministerstva spravedlnosti. Úpravě občanského práva se pak opakovaně věnovala též politická komise, a to v období od 8. 11. 1948 do listopadu 1949. Následovalo tzv. předběžné připomínkové řízení, do něhož se zapojily především ostatní resorty, soudy, státní zastupitelství, ale též Právnícká rada ÚV KSČ, předsednictvo KSČ či právní komise ROH.¹¹⁶ Po skončení připomínkového řízení, dokončení potřebných úprav navrženého znění a sestavení důvodové zprávy se od září 1950 zabývala návrhem zákona vláda, následně byl návrh projednáván v ústavně-právním výboru (10.-11.10.1950) a dne 25. 10. 1950 byl zákon č. 41/1950 Sb., občanský zákoník, schválen Národním shromážděním (účinnosti nabyl od 1. 1. 1951). Zpravodaj Dr. Bartuška k návrhu zákona mj. uvedl: „Které jsou hlavní zásady nového

¹¹³ Projev JUDr. Zdeňky Patschové v Národním shromáždění dne 7. 12. 1949, dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037001.htm>.

¹¹⁴ K tomuto bodu uvedla zpravodajka JUDr. Zdeňka Patschová mj. že zákon „upravuje majetkové poměry tak, aby manželský svazek upevňovaly, přitom zachovává zásadu plné rovnoprávnosti manželů i v jejich majetkových vztazích, čímž se opět zásadně liší od zákonodárství států buržoasních.“ Projev JUDr. Zdeňky Patschové v Národním shromáždění dne 7. 12. 1949, dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037001.htm>.

¹¹⁵ „Samostatným majetkem je tedy především ten majetek, který měl kterýkoli z manželů v době uzavření manželství, dále majetek, kterého nabyl za trvání manželství dědictvím nebo darem, a konečně všechny majetkové předměty, jichž nabyl za trvání manželství, ale které slouží jeho osobním potřebám anebo výkonu jeho povolání.“ Projev JUDr. Zdeňky Patschové v Národním shromáždění dne 7. 12. 1949, dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037001.htm>.

¹¹⁶ Dle sdělení ministra spravedlnosti JUDr. Štefana Raise členům ústavně-právního výboru Národního shromáždění dne 10. 10. 1950 mělo přijít celkem 4218 připomínek. Bláhová, I. / Blažek, L. / Kuklík, J. / Šouša, J. *Právnícká dvouletka. Rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století*. Praha: Auditorium, 2014, s. 72.

občanského zákoníka, z nichž se vyšlo při kodifikačních pracích, vidíme-li souvislost nového občanského zákoníka s celkovou politickou, hospodářskou a sociální strukturou lidové demokratické republiky, s dosavadním právním vývojem a s jeho další tendencí? Za prvé je to nový typ vlastnictví, socialistické vlastnictví, které se stává základem a páteří nového občanského práva. Za druhé je to nový obsah občanských práv a občansko-právních vztahů, tak odlišný za socialismu od kapitalismu. Jeden z hlavních pilířů občanského zákoníka je tedy obsah občanských práv a občansko-právních vztahů...“ Dále uvedl, že „nový občanský zákoník je vítězstvím pracujícího lidu vedeného dělnickou třídou i na poli práva a právní vědy, že nový občanský zákoník je obecným vyjádřením vůle pracujícího lidu, který ukáže v řeči právních norem všechny ekonomické podmínky a přednosti nové, vznikající naší společnosti. Jeho význam tkví dále v tom, že jím odstraňujeme právní dualismus a zavádíme jednotné občanské právo na celém území republiky. A konečně: nový občanský zákoník je dílem, které doprovodí naše národy na dosud nejšťastnějším úseku jejich dějin - při budování socialismu.“¹¹⁷ Nový občanský zákoník přinesl zásadní změny v oblasti civilního práva. Kromě nové úpravy pojetí vlastnictví (vč. zvýšené ochrany vlastnictví socialistického) se jednalo například o zrušení zásady *superficies solo cedit*, o úpravu spoluvlastnictví, vydržení, práva stavby či zástavního a zadržovacího práva. Došlo též k zavedení některých nových smluvních typů. Do zákona se promítla též idea zrušení klasického římsko-právního dělení práva na soukromé a veřejné, a tedy dochází k výraznému oslabení soukromoprávní povahy práva občanského. V neposlední řadě je třeba zmínit též to, že nový občanský zákoník neupravoval obchodně-právní materii a jeho přijetí fakticky znamená zrušení odvětví obchodního práva jako takového.¹¹⁸

3.4.3. Občanské právo procesní

Společně s občanským zákonem byl Národním shromážděním dne 25. 10. 1950 schválen rovněž zákon č. 142/1950 Sb., o konaní v občianskych súdnych veciach (občiansky súdny poriadok), který nabyt účinnosti dne 1. ledna 1951. Oblastí **civilního práva procesního** se v období právníkové dvouletky zabývala komise pro občanské právo ministerstva spravedlnosti a od 28. 11. 1948 do jara 1949 rovněž politická komise. Následně se návrhem zákona zabývala vláda a dne 25. 10. 1950 byl projednáván v Národním shromáždění. Zpravodaj k vládnímu

¹¹⁷ Zpráva výboru ústavně-právního o vládním návrhu zákona (tisk 509). Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/049schuz/s049001.htm>.

¹¹⁸ K tomu uvedl zpravodaj poslanec Bartušek ve svém projevu následující: *Z analýzy současné vývojové etapy a z tendence dalšího vývoje plyne, že nový občanský zákoník bude upravovat nové občansko-právní vztahy občanů. Proto bylo z občanského zákoníka vyloučeno právo rodinné již kodifikované, které upravuje společenské vztahy člověka k manželství i k rodině. Proto nebylo kodifikováno zvláštní právo obchodní, které bylo právem privilegovaných vrstev kapitalistického státu.* Zápis ze schůze Národního shromáždění dne 25. 10. 1950. Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/049schuz/s049002.htm>.

návrhu zákona, poslanec Dr. Haim ve svém projevu uvedl: „Úlohou nášho občianskeho práva bude upevňovať socialistické vlastníctvo, chrániť a upevňovať prácou nadobudnutý osobný majetok občanov. Občianske právo teda formuluje práva a povinnosti občanov. Nové procesné právo bude zasa svojimi ustanoveniami zaručovať výkon a ochranu hmotných predpisov. Takto uplatní sa v nových dvoch občiansko-právnych kódexoch téza Marxova o úzkej spojitosti medzi hmotným a procesným právom, vyslovená vetou: "Jediný duch musí naplňovať procesný zákon, lebo proces je iba formou života zákona, teda iba výrazom jeho vnútorného života."¹¹⁹ K samotnému účelu zákona pak doplnil: „V smysle povedaného ustanovuje § 1 osnovy účel zákona o konaní v občianskych právnych veciach súhlasne s vyššie povedaným tak, že účelom tohto zákona je upraviť konanie pred občianskymi súdmi, ich rozhodovanie a výkon ich rozhodnutí tak, aby sa zabezpečila rýchla a účinná ochrana majetkových a osobných práv občanov, i majetkových a zákonných záujmov štátu a socialistických právnických osôb. ...osnova zákona vedome kladie na prvé miesto ochranu majetkových práv občanov, lebo spory národných podnikov budú rozhodované arbitrážou, a tak hlavným oborom ochrany občianskych súdov budú osobné a majetkové záujmy občanov.“¹²⁰ Z hľadiska obsahového lze konstatovať, že zákon vychádzal ze vzoru sovietského občianskeho súdneho rádu z roku 1923, čo sa prejavilo napríklad v zakotvení zásady materiálnej pravdy či v prohlubení možnosti zásahu soudu či prokuratury do průběhu řízení, prokurátor mohl nově zasahovat též do civilního řízení. Zákon zakotvuje zásadu rovnosti účastníků, volného hodnocení důkazu a dále zásadu projednací. Civilní řízení je postaveno na zásadě dispoziční, oficiality, jednotnosti řízení a přímosti a na kombinaci akuzачního a inkvizičního procesu. Dochází také k některým procesním úpravám. Za zmínku stojí též skutečnost, že zákon nerozlišuje civilní řízení sporné a nesporné, jako je tomu dnes.

3.4.4 Organizace justice

V souvislosti s připravovanou (resp. probíhající) změnou právního rádu bylo třeba provést též reorganizaci a změny v systému justice a státních zastupitelství (která se v souladu s ustanovením politické komise měla nadále nazývat prokuraturami, jako je tomu v SSSR). Prvním krokem bylo v tomto směru přijetí stěžejního zákona č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví, s účinností od 1. 2. 1949. Na jeho přípravě se podílela též politická komise ministerstva spravedlnosti, a to (s ohledem na datum jeho přijetí) již v počátcích své činnosti.

¹¹⁹ Zpráva výboru ústavně-právního k vládnemu návrhu zákona (tlač 510) o konaní v občianskych právnych veciach (občiansky súdny poriadok) (tlač 520). Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/049schuz/s049003.htm>.

¹²⁰ Zpráva výboru ústavně-právního k vládnemu návrhu zákona (tlač 510) o konaní v občianskych právnych veciach (občiansky súdny poriadok) (tlač 520). Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/049schuz/s049003.htm>.

Dne 14. prosince 1948 projednal návrh zákona výbor ústavně-právní a rozpočtový¹²¹ a následně byl zákon dne 22. prosince 1948 přijat Národním shromážděním. Zákon komplexně upravoval organizaci justice, příslušnost a řízení ve věcech občanskoprávních a trestněprávních, vězeňství a justiční správu. Zejména zavedl institut tzv. soudců z lidu, kteří měli zajišťovat třídní přístup a laický prvek při výkonu justice,¹²² a stanovil podmínky pro výkon funkce soudce z lidu.¹²³ Jak uvedla Dr. Patschová ve svém projevu v Národním shromáždění při projednávání návrhu zákona, *...účast soudců z lidu naprosto neznamená znevažování soudců z povolání, právě naopak je zárukou, že soudcovské rozhodování se povznesse na vyšší úroveň. Vždyť tato účast soudců z lidu pomůže soudci z povolání, aby dosáhl opravdu lidového chápání práva a aby se naučil naslouchati a rozuměti hlasu lidu.*¹²⁴ Zákonem došlo ke zrušení některých soudů¹²⁵ a obvody a sídla okresních a krajských soudů byly přizpůsobeny novému správnímu uspořádání. Původně trojinstanční soudní řízení zákon měnil na řízení dvojinstanční. V první instanci byl příslušný primárně soud okresní soud, přičemž řadu věcí (například věci firemní a rejstříkové, platební rozkazy, nesporná řízení, řízení exekuční a další) rozhodoval jako samosoudce soudce z povolání.¹²⁶ Krajské soudy pak byly jako soudy první instance příslušné především k rozhodování sporů majetkových, v nichž jako jedna ze stran vystupoval národní podnik, ve druhé instanci fungovaly jako soudy odvolací. Zákon rovněž rušil povinné zastoupení advokátem pro řízení v prvním stupni (pro spory do 5000,- Kčs). V neposlední řadě došlo zákonem o zlidovění soudnictví ke zřízení soustavy okresních a krajských prokuratur, jež měly sídlo

¹²¹ Zpráva výborů ústavně-právního a rozpočtového k vládnímu návrhu zákona (tisk 160) o zlidovění soudnictví. Dostupné online na http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0187_01.htm.

¹²² Jak uvedla zpravodajka k návrhu zákona, Dr. Zdeňka Patschová při jeho projednávání v Národním shromáždění dne 22. prosince 1948: *Osnova zákona o zlidovění soudnictví, která uvádí v život zásady této účasti lidu na úseku soudnictví, je dalším rozvinutím lidové demokracie a je prohloubením jejího opravdového a nového demokratického. Ústava z 9. května 1948 nezná již rozdělení moci na moci tři, nýbrž zná jenom jedinou moc, která všechna patří lidu. Je logickým důsledkem tohoto nového pojetí, že v soudním aparátu při rozhodování se musí projevit lid. Tomu vyhovuje osnova zákona, která odbyrokratisovává soudní organizaci a u všech soudů a ve všech instancích zaručuje účast laického živlu.* Stenoprotokol ze schůze Národního shromáždění dne 22. 12. 1948. Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021001.htm>.

¹²³ Kuklík, J. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Praha: Auditorium, 2011, s. 274.

¹²⁴ Projev Dr. Patschové v Národním shromáždění dne 22. prosince 1948. Stenoprotokol ze schůze Národního shromáždění 22. 12. 1948. Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021001.htm>.

¹²⁵ Jednalo se o zemské soudy, okresní a krajský soud obchodní v Praze, pracovní soudy, rozhodčí soudy, porotní soudy a soudy mládeže, jejichž agendu měly dále zajišťovat soudy obecné.

¹²⁶ Nově zavedenou soudní strukturu kladně hodnotil též ministr spravedlnosti Alexej Čepička ve svém projektu při projednávání návrhu zákona v Národním shromáždění dne 22. prosince 1948: *Soustředění veškeré soudní agendy, a to jak ve věcech občanských, tak trestních u okresních soudů, odstraní rázem mnohé z toho, čím výkon spravedlnosti byl od lidu vzdalován. Okresní soud se stane základnou našeho zlidověného soudnictví. Každý občan bude vědět, že půjde-li o nějakou spornou věc nebo o soudní pomoc, může se obrátit na okresní soud, kde soudci znalí místních poměrů budou moci pozorně sledovat jeho výklad a prováděti dotazy, aby mohli spravedlivě rozhodovati. Kdo bude potřebovat soudní pomoci prostě vyjádřeno přijde mezi své, aniž k tomu bude potřebovat prostředníka jako dříve. Dříve složité předpisy o tom, který soud rozhoduje o právních věcech, zabraňovaly tomu, aby občan věděl, kam se má v případě potřeby obrátit.* Stenoprotokol ze schůze Národního shromáždění 22. 12. 1948. Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021004.htm>.

v sídle okresních a krajských soudů, a sloužily jako orgán veřejné žaloby. Klíčovým projevem nového pojetí práva byla též nově zavedena možnost prokurátora vstupovat do trestního, ale též civilního řízení. Toto akcentovala ve svém projevu v Národním shromáždění též Dr. Patschová s tím, že *jde o zcela novou instituci dalekosáhlého významu, jejímž úkolem je zaručiti spravedlivé a zákonu odpovídající rozhodování soudu bez zřetele na to, byla-li věc již pravomocně rozhodnuta. Vyhovuje se tak naléhavým potřebám životní praxe, která nezřídka ukázala, že pravomocné rozhodnutí, byť i formálně bezvadné, neodpovídalo zásadě skutečné pravdy tak, jak jí rozuměl pracující člověk.*¹²⁷

Na zákon o zlidovění soudnictví navazoval zákon č. 320/1948 Sb., o územní organizaci krajských a okresních soudů. I na jeho přípravě se podílela politická komise, jak je popsáno výše. Dne 14. prosince 1948 byl návrh zákona projednán ústavně-právním a rozpočtovým výborem.¹²⁸ Národní shromáždění jej přijalo dne 22. prosince 1948, s účinností od 1. února 1949. Zákon v šesti paragrafech upravoval organizaci krajských a okresních soudů a dával ministru spravedlnosti pravomoc stanovit sídla a obvody okresních a měnit sídla krajských soudů.

3.4.5 Správní právo trestní hmotné a procesní

K přijetí nových předpisů došlo též v oblasti **správního trestání**, kdy se jednalo o zákon č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní a zákon č. 89/1950 Sb., o trestním řízení správním (trestní řád správní), které byly schváleny Národním shromážděním dne 12. 7. 1950 s účinností od 1. 8. 1950.

Co se týče zmíněných norem **správního trestání**, potřeba k jejich vytvoření údajně vyvstala již v roce 1945 z podnětu revolučních národních výborů, dle nichž bylo staré právo „*nedostupné a protilidové.*“¹²⁹ Příprava vlastního návrhu obou zákonů pak probíhala v období let 1948-1950 zejména v rámci kodifikační komise ministerstva vnitra a jejích dvanácti subkomisí. Ta svoji činnost koordinovala též s politickou komisí a s komisemi pro trestní právo, s meziresortní koordinační komisí a Právní komisí ÚV KSČ.¹³⁰ Následovalo připomínkové řízení a dne 22. a 27. června 1950 projednal osnovu obou zákonů ústavně-právní výbor Národního

¹²⁷ Projev Dr. Patschové v Národním shromáždění dne 22. prosince 1948. Stenoprotokol ze schůze Národního shromáždění 22. 12. 1948. Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021001.htm>.

¹²⁸ Zpráva výboru ústavno-právního k vládnemu návrhu zákona (tlač 157) o územní organizaci krajských okresních soudů. Dostupné online na http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0172_00.htm.

¹²⁹ Stenoprotokol ze schůze Národního shromáždění dne 12. 7. 1950, dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/047schuz/s047001.htm>.

¹³⁰ Bláhová, I. / Blažek, L. / Kuklík, J. / Šouša, J. *Právníková dvouletka. Rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století.* Praha: Auditorium, 2014, s. 279 a n.

shromáždění. Samotné Národní shromáždění pak návrhy projednalo – jak je uvedeno výše – na své 47. schůzi dne 12. 7. 1950.¹³¹ Nové kodexy tak přinesly jednotnou úpravu správního trestání pro celé území tehdejšího Československa.¹³² Jak uvedl ve svém projevu v Národním shromáždění zpravodaj vládního návrhu trestního zákona správního, poslanec Dr. Jelínek: *„Tento zákon není, paní a pánové, jako jiné zákony. Je to veliké kodifikační dílo, které upravuje určitý právní úsek - obor trestního práva správního - od základu vyčerpávajícím způsobem a zcela nově, a to v hlavních zásadách i v jednotlivostech a jednotně pro celé státní území.“*¹³³ Ten dále ve svém projevu zmínil i účel a smysl nového zákona: *„Zákon chce zabezpečit šťastné a klidné občanské soužití každému občanu, který bude jeho zákonná pravidla dodržovat. Mnohé přestupníky bude ovšem k pravidlům společenského soužití muset vychovávat tresty. Přísně však dolehne na nepřátele lidově demokratického zřízení, na nepřátele socialistické výstavby, kteří budou ohrožovat svým nenávisným jednáním zájem pracujících. V tomto směru bude na místě třídní charakter zákona, který je jasný a srozumitelný již ve formulaci politického smyslu zákona v § 1. Třídní nepřítel bude obvykle páchat přestoupení zákona z třídního nepřátelství, z odporu a nenávisti proti lidově demokratické republice a její socialistické výstavbě. Na takové přestupníky dolehne zákon plnou vahou.“*¹³⁴ Z hlediska obsahového umožňoval trestní zákon správní sankcionovat společensky méně nebezpečné činy, za něž mohl být pachatel uložen trest odnětí svobody, veřejného pokárání nebo pokuty, z vedlejších trestů pak trest propadnutí jmění, zákazu činnosti, zákazu pobytu, propadnutí věci a uveřejnění nálezu. Nové kodexy přinesly jednotnou úpravu správního trestání pro celé území tehdejšího Československa.¹³⁵ Za zmínku jistě stojí rovněž fakt, že z hlediska obsahového nevycházely tyto kodexy ze vzoru sovětského svazu, ale navazovaly zejména na prvorepublikovou úpravu a dosavadní aplikační praxi.¹³⁶

¹³¹ Stenoprotokol ze schůze Národního shromáždění dne 12. 7. 1950, dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/047schuz/s047001.htm>.

¹³² Unifikační význam nového zákona zmínil též zpravodaj poslanec Dr. Jelínek: *„Slovensko procházelo jiným právním vývojem než české země, vývojem, který se zdál modernější, ale byl stejně třídně namířen proti slovenským pracujícím jako trestní právo u nás. Nepřevzali jsme ze Slovenska přestupkové soudy a svěřujeme výkon trestní pravomoci národním výborům, které ji mohou uplatňovat pro nejužší souvislost s okamžitými potřebami veřejné správy rychle, účinně a spravedlivě. Na Slovensku se teprve nyní dostane národním výborům této trestní pravomoci, což je významné rozšíření jejich působnosti. Tento unifikační akt, zavádějící v daném oboru dnem 1. srpna 1950 jednotný režim v celé republice, je výrazem veliké a silné politické jednoty Čechů a Slováků a projevem vůle jednotné dělnické třídy československé.“* Stenoprotokol ze schůze Národního shromáždění dne 12. 7. 1950, dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/047schuz/s047001.htm>.

¹³³ Stenoprotokol ze schůze Národního shromáždění dne 12. 7. 1950, dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/047schuz/s047001.htm>.

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ Bláhová, I. / Blažek, L. / Kuklík, J. / Šouša, J. Právnícká dvouletka. Rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století. Praha: Auditorium, 2014, s. 280 a n.

3.4.6. Trestní právo hmotné

K přijetí nových předpisů došlo též v oblasti **trestního práva**, jednalo se o zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon a zákon č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), které byly schváleny Národním shromážděním dne 12. 7. 1950 s účinností od 1. 8. 1950.

Práce na rekonstrukci trestního práva hmotného byly v rámci ministerstva spravedlnosti zahájeny již krátce po přijetí Ústavy 9. května¹³⁷ V rámci právnické dvouletky pak samotná příprava návrhu zákona probíhala v rámci komise pro kodifikaci trestního práva ministerstva spravedlnosti a jejích šesti subkomisí zaměřených na materii trestního práva hmotného¹³⁸. Od října 1948 do července 1949 se návrhem jednotlivých částí zákona průběžně na svých schůzích zabývala též politická komise. V říjnu 1949 byl návrh zákona předložen ministru spravedlnosti Alexeji Čepičkovi, na počátku roku 1950 pak proběhla řada veřejných diskuzí.¹³⁹ Dne 21. června 1950 projednal vládní návrh zákona ústavně-právní výbor Národního shromáždění. Národní shromáždění se pak návrhem trestního zákona zabývalo na své schůzi dne 11. a 12. 7. 1950. Zpravodaj k trestnímu zákonu, Dr. Kokeš ve svém projevu mimo jiné uvedl: „*Náš nový trestní zákon splnil také požadavek, aby byl zbraní v rukou našeho pracujícího lidu proti jeho nepřátelům a nepřátelům socialismu. Tento zákon, prováděn naším lidem, soudci z lidu i soudci z povolání, bude zbraní účinnou a dobrou. Ovšem nebude to jen represe, kterou od nového zákona očekáváme. Nový trestní zákon bude i výchovným prostředkem našeho lidu o tom, co chránit a jak chránit před nepřáteli. Na každém pracovišti může být nový trestní zákon vydatným pomocníkem při budování socialismu, stane-li se opravdu majetkem lidu. A myslím, paní a pánové, že pro svůj jasný obsah i formu, pro svoji skladbu i lidu srozumitelný jazyk stane se opravdu zákonem našeho lidu a lid ho bude v údobí zostřeného třídního boje správně a rychle používat.*“¹⁴⁰ Nový trestní zákon zejména přistupuje k materiálně-formálnímu pojetí trestného činu po vzoru sovětského trestního práva, kdy rozhodujícím kritériem se stává společenská nebezpečnost činu pro společnost.¹⁴¹ Zákon se též otevřeně hlásí k třídnímu pojetí trestního

¹³⁷ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Zápis ze schůze politické komise (25. 10. 1948).

¹³⁸ Frantalová, A. *Činnost politické komise v době tzv. právnické dvouletky*. Praha 2015, diplomová práce, Právnická fakulta Univerzity Karlovy (nepublikováno), s. 44.

¹³⁹ Kuklík, J. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Praha: Auditorium, 2011, s. 127.

¹⁴⁰ Zpráva výboru ústavně-právního k vládnímu návrhu trestního zákona (tisk 491). Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/046schuz/s046001.htm>.

¹⁴¹ *Nový trestní zákon při řešení otázky, co jest trestné, vychází ze společenské nebezpečnosti jednání pachatele. Nám totiž nestačí jen prohlásit v zákoně, že to nebo ono je trestné a že se na to vyměří takový a takový trest. Rozhodující pro nás je, zda jednání, kterého se pachatel dopustil, je nebezpečné pro společnost. To je ono pojetí, které dokazuje, že nám opravdu záleží na ochraně společnosti, při zachování svobody jednotlivce, a že jsme vedeni myšlenkou sladit zájem jednotlivce se zájmem celku.* Zpráva výboru ústavně-právního k vládnímu návrhu trestního zákona (tisk 491). Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/046schuz/s046001.htm>.

práva.¹⁴² Ve zvláštní části pak v deseti hlavách pojednává o jednotlivých trestných činech, mezi nimiž nechybí ustanovení o velezradě, pobuřování proti republice, sabotáži, vyzvědačství, o trestných činech proti ústavním činitelům či ustanovení o vyzvědačství, ohrožení státního tajemství nebo o ochraně hospodářského i úředního tajemství. Zaměřuje se též na ochranu jednotného hospodářského plánu či jednotných zemědělských družstev a socialistického vlastnictví.

3.4.7. Trestní právo procesní

Práce na rekonstrukci trestního práva procesního započaly v listopadu 1948. Přípravu nového trestního řádu zajišťoval jednak odbor pro urychlenou kodifikaci práva ministerstva spravedlnosti, jehož oddělení odpovídala za rozdělení kodifikačních prací mezi odborné komise, jednak odbor III. Trestní právo (konkrétně oddělení III/1 Trestní legislativa).¹⁴³ Kromě trestního oddělení kodifikačního odboru pak v rámci ministerstva fungovala také komise pro kodifikaci trestního práva a jejích pět subkomisí zaměřených na trestní právo procesní (k trestnímu právu hmotnému viz výše). V prosinci 1948 se pak trestním právem procesním zabývala na své schůzi též politická komise. Na jaře 1950 projednala zásady trestního řádu a osnovu trestního řádu Právní rada ÚV KSČ, v dubnu 1950 se vybranými otázkami trestního práva procesního zabývalo Předsednictvo KSČ a Bezpečnostní komise ÚV KSČ a proběhlo též několik meziresortních porad a následná redakce návrhu zákona dle připomínek těchto orgánů.¹⁴⁴ V květnu 1950 následovalo rozsáhlé dvoukolové připomínkové řízení a další úpravy osnovy. V červnu 1950 se upraveným zněním opět zabývala Právní rada KSČ a poté dne 13. 6. 1950 byla osnova zákona odeslána vládě, která ji projednala dne 20. června 1950. Dne 27. 6. 1950 projednal vládní návrh zákona o trestním řízení soudním ústavně-právní výbor Národního shromáždění¹⁴⁵ a samotné Národní shromáždění pak projednávalo zprávu ústavně-právního výboru k vládnímu návrhu zákona o trestním řízení soudním na své 46. schůzi dne 11. července 1950 společně se zprávou téhož výboru k vládnímu návrhu trestního zákona, jak je popsáno výše. Zpravodajem trestního řádu byl JUDr. Jaroslav Popad'ák, který k předloženému návrhu a účelu trestního práva

¹⁴² *Náš nový trestní zákon již se nehalí v hábit nadstranickosti a nadtřídnosti, ale je zákonem, v němž všechna ustanovení prostupuje třídní zaměření. Je to zákon, který bude sloužit lidu a jeho blahu, který posílí a bude chránit vládu lidu a jeho budovatelskou práci a který je zbraní proti nepřítelům lidu a socialismu. Ano, tento trestní zákon hájí otevřeně a upřímně věc lidu, je součástí socialistického práva, které vytváří dosud nejvyšší a nejspravedlivější právní řád..* Zpráva výboru ústavně-právního k vládnímu návrhu trestního zákona (tisk 491). Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/046schuz/s046001.htm>.

¹⁴³ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Organizační řád ministerstva spravedlnosti z 15. 9. 1947, 10. 4. 1948 a 7. 2. 1949.

¹⁴⁴ Bláhová, I. *Rekonstrukce trestního práva procesního v letech 1948–1950*. Praha 2016, disertační práce, Právnická fakulta Univerzity Karlovy, s. 156.

¹⁴⁵ Zpráva ústavně-právního výboru Národního shromáždění ze dne 27. 6. 1950 (tisk č. 500). Dostupné online na http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0500_00.htm.

procesního mj. uvedl: „Účelom trestného práva hmotného je predovšetkým chrániť proti nepriateľom a škodcom ľudovo-demokratickú republiku, jej politické a hospodárske zriadenie, ďalej jej socialistickú výstavbu a záujmy pracujúceho ľudu, ako aj záujmy jednotlivca. K dosiahnutiu tohto účelu slúži trestné právo procesné, ktoré upravuje konanie pred trestnými súdmi. Hlavné zásady trestného konania sledujú teda tie isté ciele ako trestné právo hmotné.“¹⁴⁶ Zdůraznil rovněž unifikační význam nového trestně-právního kodexu.¹⁴⁷ Nový trestní řád po stránce obsahové mj. zakotvuje zásadu veřejnosti hlavního líčení, dále zásadu ústnosti a materiální pravdy. Rozhodující úlohu v trestním řízení získává prokurátor, jehož rozsáhlé kompetence jsou v zákoně detailně upraveny.

Kromě výše uvedených zákonů byly v rámci právníkové dvouletky přijaty také některé další právní předpisy, jako např. zákon č. 243/1949, o akciových společnostech, zákon č. 100/1950 Sb., o podnikovém rejstříku, zákon č. 191/1950 Sb., směnečný a šekový či zákon č. 189/1950 Sb., o smlouvě pojistné.

4. Politická komise a její činnost v rámci právníkové dvouletky

4.1. Ustavení a personální složení politické komise

Dne 3. září 1948 se v V. sekretariátu ministerstva spravedlnosti konala užší porada, jíž se účastnili Dr. Alfréd Dressler, Dr. Věra Kizlinková a Dr. Klína. Při zahájení se účastníci porady usnesli, že zápisy o všech poradách konaných v sekretariátu V. odboru budou doručovány všem účastníkům porady, dále přednostovi odboru Dr. Karlu Petrželkovi a Dr. Patschové. Za hlavní úkol sekretariátu bylo určeno vybudování jednotlivých kodifikačních komisí s tím, že návrh na obsazení těchto komisí vypracuje sekretariát a po jeho schválení Dr. Dresslerem a Dr. Petrželkou bude tento návrh předložen ke schválení ministru spravedlnosti. Poté budou jmenováni jednotliví členové. U jednotlivých kodifikačních komisí bylo rozhodnuto, že budou sestávat z 25 členů a budou v nich zastoupeny také masové organizace (konkrétně jsou zmíněny ÚRO, JSČZ, ROH a Rada československých žen) a poslanci. Co se týče politické komise, bylo rozhodnuto, že tato bude asi patnáctičlenná a bude sestávat z členů kodifikačních komisí (pravděpodobně ze dvou z každé komise) a rovněž zástupců zmíněných masových organizací. Kromě toho bylo rozhodnuto, že jejími členy budou též přednosta informačního a koordinačního oddělení

¹⁴⁶ Stenoprotokol ze schůze Národního shromáždění dne 11. 7. 1950. Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/046schuz/s046001.htm>.

¹⁴⁷ *Predložená osnova nielen že formuje súdne procesné právo na nových zásadách tak, aby bolo účinnou zbraňou proti nepriateľom a škodcom k socializmu spejúcej našej republiky a jej pracujúceho ľudu, ale aj odstraňuje doterajšiu roztrieštenosť zákonnej úpravy trestného konania a sjednocuje všetky procesné predpisy v jeden zákon.* Zpráva ústavně-právního výboru Národního shromáždění ze dne 27. 6. 1950 (tisk č. 500). Dostupné online na http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0500_00.htm.

V. Odboru, dále Dr. Heráf a Dr. Klos. Zastoupení měli být též členové parlamentu, a sice jedním poslancem českým a jedním slovenským, a dále se schůzí politické komise bude zúčastňovat též sekretariát. Sestavením návrhu na složení jednotlivých komisí a politické komise byla pověřena Dr. Věra Kizlinková, která ke splnění tohoto úkolu dostala lhůtu jednoho týdne. Dr. Kizlinková na základě tohoto pověření tedy dne 4. září 1948 písemně oslovila Ústřední radu odborů, Jednotný svaz českých zemědělců, Svaz české mládeže, Radu československých žen a Národní shromáždění s žádostí, aby vyslaly své zástupce v počtu asi dvaceti osob do kodifikačních komisí a sdělily – s ohledem na to, že kodifikační práce byly již zahájeny – jména těchto osob sekretariátu V. odboru ministerstva spravedlnosti do 10. září.

Ve vztahu k politické komisi můžeme z hlediska jejího složení konstatovat, že původně navržený koncept (tedy 15 členů, z toho 2 členové každé kodifikační komise, dále zástupci masových organizací, přednosta informačního a koordinačního oddělení V. odboru, Dr. Heráf, Dr. Klos a jeden český a jeden slovenský poslanec) se podařilo naplnit pouze částečně.

Co se týče zastoupení poslanců Národního shromáždění, adresovala Kancelář Národního shromáždění Československé republiky ministerstvu spravedlnosti dne 16. září 1948 v reakci na výzvu Dr. Kizlinkové přípis, v němž náměstek generálního tajemníka Národního shromáždění sděluje, že *„Národní shromáždění jako takové jako vrcholná instituce zákonodárná nemůže se účastniti předběžných prací spolu s jinými korporacemi; není však námitek, aby jednotliví poslanci případně prostřednictvím Akčního výboru parlamentní Národní fronty při těchto počátečních pracích byli účastni“*. Je tedy zřejmé, že – ač byli členy politické komise též někteří poslanci (zejména Dr. Věra Patschová či Dr. Vošahlík) – nebyli jejími členy z titulu svého mandátu, ale z jiných důvodů.

Naopak původní cíl účasti zástupců masových organizací v politické komisi se naplnit podařilo. Z archivních materiálů vyplývá, že již dopisem ze dne 18. srpna 1949 byl Právníkou komisí ÚV-KSČ osloven Jednotný svaz českých zemědělců (JSČZ), aby navrhl 20 zástupců do kodifikačních komisí, což také dne 30. srpna 1948 učinil a předložil seznam „praktických zemědělců z Čech a Moravy“. V následném telefonického rozhovoru ovšem Dr. Kizlinková projevila obavu, zda se zemědělci budou moci pravidelně na schůze komisí dostavovat, a to zejména v době polních prací, a proto projevila zájem též o zemědělské pracovníky z řad zaměstnanců JSZČ. Na základě této telefonické žádosti byl proto ze strany JSZČ pořízen nový seznam 32 osob – možných členů komisí – a tento předložen ministerstvu spravedlnosti, aby si vybralo vhodné kandidáty. Na tomto seznamu figuruje pod č. 31 JUC. František Srb, bytem Václavské náměstí 48, Praha II, který se stal členem politické komise. Dr. Kizlinková dále mj. oslovila ÚRO, aby jmenovala své zástupce do kodifikačních komisí. V odpovědi ze dne 6. září

1948 tak mimo jiné figuruje jméno JUDr. Jaroslava Žantovského z ústředního sociálního oddělení ÚRO, který byl navržen k členství v koordinační skupině a následně se tak stal dalším z členů politické komise.

Z dostupných archivních materiálů bohužel není zřejmé, jakým způsobem přesně proběhl výběr dalších konkrétních osob za členy politické komise, nicméně její počáteční složení ve vztahu k původnímu konceptu můžeme rekonstruovat následovně:

- Otakar Heráf
- Karel Klos
- zástupci jednotlivých kodifikačních subkomisí:
 - subkomise pro trestní právo – Ladislav Lorek, Bohumil Ziegler, Michal Gero
 - subkomise pro občanské právo procesní – Karol Bedrna, Josef Tureček
 - subkomise pro občanské právo hmotné – Jaromír Blažke, Zdeňka Patschová
- zástupci masových organizací
 - František Srb jakožto zástupce JSZČ
 - Jaroslav Žantovský jakožto zástupce ÚRO
- Karel Petrželka jakožto přednosta V. odboru
- a dále Alfréd Dressler, Bedřich Rattinger, Oto Fischl, Vladimír Kalda, u nichž se zatím vazbu na původní koncept nepodařilo identifikovat

4.2. Osobnosti v politické komisi

Z výše popsaného je patrné, že složení politické komise byl přikládán zásadní význam a jednotliví členové byli vybíráni podle předem stanoveného klíče. Proto považujeme za podstatné zaměřit se nyní na některé z osobností, které byly členy politické komise, a to ve vztahu k jejich celkovému biografii, osobnostnímu profilu, předchozímu působení i „kariéře“ po únoru 1948 a v neposlední řadě pak k jejich úloze a vlivu na práci politické komise.

Za hlavní osobnost lze v rámci činnosti politické komise považovat jistě **JUDr. Alfréda Dresslera**. Právě jeho rozhodnutí stálo na samém počátku ustavení politické komise a byl to Dr. Dressler, kdo politické komisi předsedal (byť na některých schůzích byl z důvodu absence zastoupen jiným z jejích členů) a její schůze řídil. Dr. Alfréd Dressler vystudoval v roce 1933 Právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. Za okupace působil jako advokátní koncipient v Brně u německého advokáta Dr. Schwabeho a v roce 1942 složil advokátní zkoušku. Tři roky působil též v nakladatelství Svoboda. V souvislosti s druhou světovou válkou se v jeho kádrových materiálech objevují též podezření z kolaborace, ale ta se nikdy nepodařilo

jednoznačně prokázat. K této otázce se vyjadřuje mj. Vladimír Kubeš, děkan Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v letech 1947–1948, který k osobě Dresslera uvádí: *několikrát existence finanční prokuratury [...] a zejména prospěch jejich členů byly vážně ohroženy [...] pomoc poskytl tehdejší brněnský německý advokát a poté „zemský vicepresident“ a „Standartenfuhrer“ Dr. Schwabe. Ten byl velmi chválen vedoucím koncipientem své advokátní kanceláře Dr. Alfrédem Dresslerem na podzim r. 1944 při našem prvním setkání s ním v brněnském justičním paláci. Tehdy – konec „říše“ byl již ovšem přede dveřmi – kritizoval zmíněný Dr. Dressler velmi ostře Hitlera. I to budiž zaznamenáno. Zejména z toho důvodu, že později snad převážně na základě zmíněného stanoviska a svědecké výpovědi Dr. Dresslera před mimořádným lidovým soudem v Brně byl Dr. Schwabe odsouzen k trestu smrti a skutečně popraven.*¹⁴⁸ Kubeš Dresslera označuje za svého nepřítele a uvádí: *Z důvodů mě stále ještě nikoliv objasněných jsem měl tehdy zřejmě mocného nepřítele v osobě doktora Alfréda Dresslera, za protektorátu vedoucího německé advokátní kanceláře Dr. Schwabeho a po převratu muže s velkou politickou kariérou.*¹⁴⁹ Kubeš Dresslera opakovaně označuje za svého tehdejšího nepřítele též ve vztahu k cestě do Švýcarska, kterou měl podniknout a kterou měl právě Dressler na sekretariátu ÚV KSČ zamítnout, prý z obavy před Kubešovou emigrací.¹⁵⁰ Stejně tak jej zmiňuje v kontextu své rehabilitace. Uvádí, že původní rozsudek státního soudu, jímž byl v roce 1949 odsouzen na čtyři roky, byl zvýšen na 13 let odnětí svobody právě na přímý podnět tehdejšího náměstka ministra spravedlnosti Dr. Alfréda Dresslera.¹⁵¹ Sám Dressler k podezřením z kolaborace později řekl následující: *období okupace bylo probráno v disciplinárním řízení se všemi mými chybami a s kladnými stránkami, které ovšem komise nechtěla uznat. Po osvobození jsem učinil vše, co bylo v mých silách, abych sloužil straně a osvobozenému státu. [...] Kodifikace nového právního řádu, kterou jsem vedl v oboru ministerstva spravedlnosti a na níž jsem spolupracoval v jiných resortech, je všeobecně uznávána jako dílo záslužné a jedinečné v zemích lidové demokracie. [...] Na základě mé práce a za energického vedení obou soudruhů ministrů právě v oboru práva bylo velmi brzo započato s propagací a konkrétním použitím sovětských zkušeností. Na ministerstvu spravedlnosti působil Dressler jako stálý zástupce ministra pro legislativu.*¹⁵² Měl tak na starosti mj. rekodifikační

¹⁴⁸ Kubeš, V. *Dějiny myšlení o státu a právu ve 20. století se zřetelem k Moravě a zvláště Brnu. Díl první.* Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 325.

¹⁴⁹ Kubeš, V. *Dějiny myšlení o státu a právu ve 20. století se zřetelem k Moravě a zvláště Brnu. Díl druhý.* Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 158.

¹⁵⁰ Kubeš, V., *op.cit.*, s. 160.

¹⁵¹ Tento údaj nebylo možné jiným způsobem uvěřit a vychází tedy pouze ze zmíněného zdroje. Kubeš, V., *op.cit.*, s. 295.

¹⁵² NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Tzv. Dresslerův archiv, a. j. 40a. Organizační řád ministerstva spravedlnosti (10. 4. 1948).

práce v rámci tzv. právnické dvouletky.¹⁵³ Jednotliví přednostové odborů mu odpovídali za plnění stanovených úkolů v úseku výstavby nového právního řádu,¹⁵⁴ po jejím dokončení v úseku legislativy a kádrů¹⁵⁵ a později též v úseku propagace a edice.¹⁵⁶ Dressler působil rovněž jako přednášející na řadě školení, kupříkladu v rámci I. běhu Ideové školy soudcovské v Jevanech vedl dne 3. listopadu 1948 dopolední školení na téma „nový právní řád“.¹⁵⁷ Kromě působení v rámci ministerstva zastával také funkci tajemníka právní komise ÚV KSČ a předsedal tzv. šestce (čímž bylo zajištěno spojení právnické komise ÚV KSČ a ministerstva spravedlnosti¹⁵⁸, XX4). O jeho osobnosti si můžeme udělat představu též z komentáře Václava Laciny: „*Náměstek dr. Alfréd Dressler přišel z Brna, nebyl předtím soudním zaměstnancem. Stejně sebevědomý jako dr. Klos vystupoval uhlazeněji a spíš s ironií než autoritářsky.*“¹⁵⁹ Po nástupu nového ministra spravedlnosti JUDr. Štefana Raise bylo Dresslerovo působení na ministerstvu ukončeno. Důvodem měly být konflikty a názorové neshody s novým ministrem. Toto tvrzení se dosud nepodařilo v dostupných archivních materiálech ověřit. V roce 1952 byl vyloučen z KSČ (jejímž členem byl již od roku 1927).

Od samého ustavení politické komise bylo dále rozhodnuto, že jejími členy budou jmenovitě Dr. Karel Klos a Dr. Otakar Heráf, kteří v politické komisi působili až do ukončení její činnosti. **JUDr. Karel Klos** vystudoval v letech 1934–1935 Právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze a získal doktorský titul. Zajímavostí je, že stejně tak jako řada jeho vrstevníků (a následných spolupracovníků na ministerstvu spravedlnosti), byl Klos během studií členem Jednoty nemajetných a pokrokových studentů, tedy levicové studentské organizace. Od roku 1935 působil u soudu v Dubé a v České Lípě. V roce 1938 složil soudcovské zkoušky a o dva roky později se stal soudcem Krajského soudu trestního v Praze, od roku 1944 sekretářem Zemského soudu v Praze. Podle jiných pramenů působil za války také u soudů ve Vožici, Milevsku, Táboře a v roce 1944 byl pracovně nasazen na práci v lékařském družstvu ve Volyni.¹⁶⁰ Po skončení války v květnu 1945 jej místní revoluční národní výbor jmenoval do čela komise zabývající se vyšetřováním kolaborantů. Téhož roku se Klos stal členem KSČ a od srpna

¹⁵³ K právnické dvouletce jako takové detailněji též Bláhová, I. / Blažek, L. / Kuklík, J. / Šouša, J. *Právnická dvouletka: rekonstrukce právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století*. Praha: Auditorium, 2014.

¹⁵⁴ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Plán úkolů IV. čtvrtletí 1949, I. čtvrtletí 1950.

¹⁵⁵ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Plán úkolů II. čtvrtletí 1950, III. čtvrtletí 1950.

¹⁵⁶ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Plán úkolů IV. čtvrtletí 1950.

¹⁵⁷ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Ideová škola soudcovská v Jevanech, program na 3. týden.

¹⁵⁸ Vorel J. / Šimánková, A. a kol. *Československá justice v letech 1948–1953*. Díl I. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2003, s. 359 cituje VÚA, fond Čepička, sv. 17, a. j. 113. Vnitřní členění a jednací řád Ministerstva spravedlnosti ČSR.

¹⁵⁹ Lacina, V. *Co vám mám ještě povídat*. Praha: Národní archiv, 2011, s. 139.

¹⁶⁰ Vorel J. / Šimánková, A. a kol. *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech*. Díl I. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2003.

působil u Zemského soudu v Praze. Zde se podílel na vytváření organizace Revolučního odborového hnutí a později se dokonce stal členem ústřední rady ROH. Na základě usnesení vlády ze dne 6. března 1946 byl dále jmenován náměstkem předsedy vrchní očištné komise pro veřejné zaměstnance.¹⁶¹ Do roku 1948 byl členem Právníké komise při ÚV KSČ a po únoru 48 byl povolán na ministerstvo spravedlnosti. Na ministerstvu spravedlnosti působil Klos nejprve jako přednosta kabinetu ministra¹⁶² a poté jako zástupce ministra pro vlastní výkon justice¹⁶³ a náměstek ministra spravedlnosti.¹⁶⁴ Na základě získaných poznatků můžeme říci, že to byl právě Karel Klos, kdo prosazoval cíle vytyčené ministrem spravedlnosti Čepičkou. S ministrem konal pravidelné porady, na nichž mu podával zprávy o významných otázkách jeho resortu, o postupech při tvorbě legislativy, o činnosti soudů atp. Kromě členství v politické komisi ministerstva spravedlnosti působil (zřejmě od roku 1948) jako člen ideologické sekce právní rady. Dále byl členem Ústřední rady odborů a jednatelem Svazu zaměstnanců justiční a právní služby.¹⁶⁵ Později byl členem tzv. Komise K (XXII), která vznikla v roce 1950 a rozhodovala v politických procesech o výši trestu. Dále svolával a řídil politicko-právní porady na ministerstvu. Počátkem roku 1953 byl Klos odvolán a byl podán návrh na jeho jmenování náměstkem ministra státní kontroly, ale stal se předsedou Lidového civilního soudu v Praze. Jedním z hlavních důvodů jeho odchodu z ministerstva spravedlnosti mělo být vzájemné nepochopení si mezi ním a novými kádry. Tuto domněnku by do jisté míry potvrzovalo též pozdější Klosovo vyjádření k závěru jeho působení na ministerstvu, ve kterém zmiňuje mj. názorové neshody s novým ministrem Raisem a poté Škodou a dalšími tehdejšími funkcionáři: *někdy v roce 1952, když už signály o nesprávnosti vyšetřovacích metod se množily, požádal jsem s. Raise, aby byla podána o celé věci zpráva politickému byru strany. S. Rais to odmítl s tím, že je věcí s. Bacílka, jako ministra národní bezpečnosti, aby politický orgán informoval. Když jsem byl odmítnut s. Raisem, požádal jsem sekretariát ÚV KSČ (s. Mand'áka) o přijetí u s. Davida, který byl tenkrát tajemníkem ÚV též pro věci justice. S. David mě však přes dvojí urgenci nepřijal!* Dále pak odsuzuje některé kroky, které ministr Rais učinil: *za s. Raise došlo k další organizační úpravě, která jen posílila možnost nezákonných metod bezpečnosti. Šlo*

¹⁶¹ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (dodatky) 1918–1949, k. 1985. Pragm 4. Heslo: Disciplinární a kvalifikační komise pro veřejné zaměstnance. Zpráva ministerstva spravedlnosti z 22. 11. 1946.

¹⁶² NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Tzv. Dresslerův archiv, a. j. 40a. Organizační řád ministerstva spravedlnosti (10. 4. 1948).

¹⁶³ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Tzv. Dresslerův archiv, a. j. 40a. Organizační řád ministerstva spravedlnosti (7. 2. 1949).

¹⁶⁴ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Tzv. Dresslerův archiv, a. j. 40a. Organizační řád ministerstva spravedlnosti (1. 1. 1953).

¹⁶⁵ Vorel J. / Šimánková, A. a kol. *Československá justice v letech 1948–1953*. Díl I. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2003, s. 359 cituje VÚA, fond Čepička, sv. 17, a. j. 113. Vnitřní členění a jednací řád Ministerstva spravedlnosti ČSR.

o oddělení vězeňství od justice a převedení do resortu Ministerstva národní bezpečnosti. Vypracoval jsem tenkrát písemnou zprávu, v níž jsem se postavil proti tomuto opatření, byl jsem však s. Raisem odmítnut s tím, že tato věc je již politicky rozhodnuta. O ministru Škodovi a jeho činnosti se pak Klos vyjádřil následovně: „z jednání se s. Škodou na sekretariátě strany jsem nabyl dojmu, že s. Škoda chce období 1953–1954, v němž došlo k procesům proti některým funkcionářům strany, vysvětlovat pouze příčinami z období let 1948–1952. I když je to z hlediska s. Škody pochopitelné – neboť, nemýlím-li se, v době, kdy on byl ministrem spravedlnosti, došlo k řadě procesů proti stranickým funkcionářům – není to ani zcela správné, ani úplné. Vždyť právě v době, kdy byl s. Škoda ministrem spravedlnosti a kdy došlo k procesům proti stranickým funkcionářům, byla zde přece odlišná situace.“¹⁶⁶ V květnu 1955 byl Klos vyloučen z KSČ, údajně proto, že nenavštěvoval schůze, neplatil příspěvky, nenašel poměr k novým dělnickým kádrům, choval se autoritářsky. Poté se zcela stáhl z veřejného života. Zemřel v roce 1982. Pro zajímavost a ilustraci jeho osobnostního profilu citujeme též několik údajů z jeho posudku: „V jednání je přímý, otevřeně vyslovuje své názory a kritizuje nedostatky druhých. Ve vystupování je někdy málo taktický se sklonem k autoritářství. Povahově je uzavřený, skromný. Nedovedl vytvořit kolem sebe zdravý pracovní kolektiv a nedostatečně předával své zkušenosti novým kádrům v justici. V některých směrech přeceňoval kvality starých odborníků-právníků. Svým netaktickým jednáním spolupůsobil na vytváření nesouladu a vzájemného neporozumění mezi ním a novými kádry.“¹⁶⁷

Dalším z členů politické komise byl **JUDr. Otakar Heráf**. Nejdříve působil jako soudce krajského soudu. Usnesením vlády ze dne 25. března 1948 byl jmenován do funkce ministerského rady v 2. platové stupnici v osobním stavu právních úředníků ministerstva vnitřního obchodu (s účinností od 12. prosince 1947).¹⁶⁸ Poté zastával na ministerstvu spravedlnosti funkci přednosta prezidiálního odboru a později náměstka ministra odpovědného za úsek hospodářský a plánovací.¹⁶⁹ Jednotliví přednostové odborů mu tak odpovídali za plnění úkolů v následujících úsecích: plánování a hospodaření resortu, organizace a nové metody práce,

¹⁶⁶ Vorel J. / Šimánková, A. a kol. *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech. Díl I.* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2003, s. 71–73 cituje SÚA, fond ÚV KSČ, Pillerova komise, neuspořádáno. Vyjádření bývalého náměstka ministra spravedlnosti K. Klose k situaci v justici v letech 1948–1952 (1. 4. 1963).

¹⁶⁷ NA, f. ÚV KSČ.

¹⁶⁸ NA, f. ÚV KSČ, dílčí fond Klement Gottwald (č. 100/24), a. j. 1494. Zápisy ze schůzí čtvrté vlády. Usnesení 5. schůze čtvrté vlády konané dne 25. března 1948.

¹⁶⁹ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Tzv. Dresslerův archiv, a. j. 40a. Organizační řád ministerstva spravedlnosti (1. 1. 1953).

hospodářská kontrola a pomocné složky justice.¹⁷⁰ Jeden z jeho kolegů (resp. podřízených) Václav Lacina Heráfa ve svých pamětech hodnotí jako starého justiciáře s mladistvým elánem, člověka přátelského a vlídného.¹⁷¹

Ve vztahu k osobám JUDr. Karla Klose, JUDr. Alfréda Dresslera a JUDr. Otakara Heráfa stojí jistě za pozornost též zhodnocení faktické náročnosti jejich pracovní náplně ve vztahu k mnoha funkcím, jež zastávali kromě působení v politické komisi. Všechny tři řadíme mezi stálé zástupce ministra (dle organizačního řádu, který nabyt platnosti 7. února 1949,¹⁷² dále jen „organizační řád z roku 1949“).¹⁷³ Zaměříme-li se na jejich náplň práce a na to, jak přibližně mohl vypadat jejich běžný den, resp. z jakých činností a úkolů se skládal, můžeme s ohledem na dostupné archivní materiály obecně konstatovat, že jejich práce na ministerstvu spravedlnosti byla časově poměrně náročnou, neboť zahrnovala nejen vlastní rozsáhlou agendu, ale též účast na celé řadě porad nebo pravidelné přijímání a kontrolu hlášení od podřízených a rovněž podávání vlastních hlášení. Zde je ovšem třeba zdůraznit, že – jak bude popsáno dále – činnost jednotlivých stálých zástupců, resp. později náměstků ministra se svým rozsahem a formou vzájemně diametrálně odlišovala (zejm. u K. Klose, srov. dále). V letech 1948–1949 byli stálí zástupci ministra Klos, Heráf i Dressler členy politické komise,¹⁷⁴ do jejíž činnosti se všichni tři zapojovali velice aktivně. Podíváme-li se na jejich program, zahrnoval pravidelné pondělní schůze komise (které obvykle začínaly ve 14:00 a trvaly i několik hodin, často až do večera). Dále též zahrnoval pravidelnou přípravu a zejména studium podkladů od jednotlivých subkomisí, které byly předmětem jednání politické komise a k nimž nebylo možné se bez předchozího detailního seznámení kvalifikovaně vyjadřovat. Vedle činnosti v politické komisi zastávali všichni tři též další funkce. Nejnáročnější musel tento souběh být zřejmě v případě JUDr. Karla Klose, který v letech 1948–1949 působil jako přednosta kabinetu.¹⁷⁵ Z titulu této funkce odpovídal ministrovi nejen za řízení ministerstva, ale také za politické vedení celého resortu a byl povinen ministrovi referovat o všech závaznějších otázkách. Kromě toho přijímal

¹⁷⁰ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Plán úkolů IV. čtvrtletí 1949, I. čtvrtletí 1950, II. čtvrtletí 1950, III. čtvrtletí 1950.

¹⁷¹ Lacina, V. *Co vám mám ještě povídat*. Praha: Národní archiv, 2011, s. 139.

¹⁷² NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Tzv. Dresslerův archiv, a. j. 40a. Organizační řád ministerstva spravedlnosti (7. 2. 1949).

¹⁷³ Později (dle organizačního řádu, který nabyt 1. lednu 1953, dále jen „organizační řád z roku 1953“) byla tato funkce zrušena a namísto tří stálých zástupců byli jmenováni dva náměstci ministra spravedlnosti, JUDr. Karel Klos a JUDr. Otakar Heráf.

¹⁷⁴ Frantalová, A. *Činnost politické komise ministerstva spravedlnosti*. In Bláhová, I. / Blažek, L. / Kuklík, J. / Šouša, J. *Právníká dvouletka. Rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století*. Praha: Auditorium, 2014, s. 26.

¹⁷⁵ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Tzv. Dresslerův archiv, a. j. 40a. Organizační řád ministerstva spravedlnosti (10. 4. 1948).

denní písemná hlášení o vykonané práci od členů kabinetu a účastnil se pravidelných i mimořádných porad.¹⁷⁶ S ohledem na fakt, že kabinet kontroloval všechny rezortní práce z politického hlediska a byl rovněž ve styku s KSČ a jejími komisemi, ať už šlo o návrhy zákonů nebo politicky významné konkrétní případy, musela být i agenda jeho přednosta v tomu odpovídajícím rozsahu, tj. předpokládáme, že velice rozsáhlá. Ovšem i v případě JUDr. Heráfa můžeme konstatovat, že jeho pracovní program musel být velice intenzivní, neboť Heráf působil (do roku 1949) jako přednosta prezidiálního odboru. Na základě organizačního řádu z roku 1949 a souvisejícího prezidiálního nařízení ze dne 7. února 1949¹⁷⁷ byli Klos a Heráf společně s JUDr. Alfrédem Dresslerem jmenováni do funkce stálých zástupců ministra pro vlastní výkon justice (Klos), věci prezidiální (Heráf) a legislativu (Dressler). V roce 1953 se Klos s Dresslerem stali dle organizačního řádu z roku 1953 náměstkyně ministra.¹⁷⁸ Bohužel o činnosti JUDr. Heráfa a JUDr. Dresslera nemáme k dispozici mnoho záznamů. Lze předpokládat, že kromě vlastní agendy spojené s řízením jim podřízených odborů zahrnovala též pravidelné schůze s přednosty odborů a oddělení, kontrolu vykonaných úkolů apod. I oni vyžadovali od svých podřízených pravidelná (denní) hlášení o činnosti a i jejich práce byla (minimálně do roku 1953) detailně organizována, jako v případě Karla Klose. Lze ovšem předpokládat, že i oni museli v nějaké formě předávat hlášení o své činnosti a činnosti jim podřízených složek ministru spravedlnosti. Oproti tomu Klosův denní program můžeme rekonstruovat poměrně přesně, a to zejména z jeho denních hlášení ministru spravedlnosti (která podával minimálně od března 1951).¹⁷⁹

¹⁷⁶ Vorel J. / Šimánková, A. a kol. *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech. Díl I. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2003, s. 359 cituje VÚA, fond Čepička, sv. 17, a. j. 113. Vnitřní členění a jednací řád Ministerstva spravedlnosti ČSR.*

¹⁷⁷ NA, fond Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Prezidiální nařízení ze dne 7. 2. 1949.

¹⁷⁸ Působení JUDr. Alfréda Dresslera na ministerstvu skončilo po nástupu nového ministra, JUDr. Štefana Raise, v srpnu 1950.

¹⁷⁹ Záznamy předchozích hlášení se zatím nepodařilo v archivních materiálech dohledat.

s. ministru

Denní hlášení

29. III. 51 Věc „Hrad“.

Se s. Hunkem projednána žaloba a dán pokyn k jejímu přepracování jednak v politické části, jednak v kvalifikaci pokud jde o Jínu.

Přepracovaná žaloba bude předložena s. ministrovi.

Výhledový plán II. úseku.

Ke zkoordinování činnosti všech našich kontrolních složek je pracováno na výhledovém plánu pro rok 1951. Se s. Tachezym probrána civilní část tohoto výhledového plánu.

S. Čížek – věc Jarolímek.

Zprávu podám s. ministrovi ústně.

Vypracování plánu úkolů vyplývajících z usnesení ÚV.

Se s. Holubem projednáno zpracování dílčích plánů z jednotlivých úseků naší práce v jednotný plán úkolů II. úseku. Plán bude vypracován tento týden.

Vyšší odborné školení.

Účast na jednání kateder zpracovávajících přednášky pro vyšší odborné školení. Probrána zejména přednáška o úkolech prokurátora a soudce v politických procesech, která byla pojata příliš technicky a bude přepracována. Rovněž tak bude přepracována přednáška o justici v kapitalismu a socialismu /zkrácena a zaktualizována/.

Účast na zasedání předsednictva Svazu.

Projednána zejména ústřední svazová škola a tematika pro tuto školu a sbor referentů. Převzal jsem závazek přednášet o úkolech zlidovělého soudnictví.

Účast na plenární schůzi II. dílčí organizace.

Porada u s. ministra.

Účast na promítání filmu o Zámrsku.

Vyřízena denní agenda.

¹⁸⁰ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Tzv. Klosův archiv.

Klosova denní agenda zahrnovala vyřizování rutinních záležitostí, korespondenci, drobné úkoly, telefonáty (někdy jsou vypsány i konkrétně) a další obdobné činnosti. Kromě toho dostával Klos pravidelná (obvykle denní) hlášení od vedoucích jednotlivých jemu podřízených odborů.¹⁸¹ V těchto hlášeních vedoucí odborů referovali o své každodenní činnosti a proběhlých poradách. Příkladem může být ukázka hlášení Dr. Holuba (přednosta I. odboru) rovněž ze dne 29. března 1951.¹⁸²

Dr. Holub

Soudruhu ministru.

208.

Hlášení ze 29. března 1951

29. 3. 1951 Účast na denní gremiální poradě přednostů oddělení II. odboru.

Porada se zástupci ministerstev práce a sociální péče, zahraničních věcí, vnitra, financí a Fondu národní obnovy o restitučních věcech. Porada byla odročena na pondělí. Souhrnná zpráva bude podána.

Porada se soudr. Andrlíkem o uveřejnění referátu soudr. ministra a některých projevů v ústavně právním výboru při pojednávání rozpočtu v IS.

Účast v redakční radě Sbírký roshodnutí čsl. soudů.

Účast na členské schůzi II. dílčí organizace KSC při ministerstvu spravedlnosti.

Porada se soudr. K. Klosem o běžných záležitostech odboru.

Z těchto hlášení se Klos dozvídal i o zcela banálních záležitostech, které spadaly do působnosti jednotlivých odborů, jako je například přijímání nových uklízeček u jednotlivých okresních soudů či přijímání nových řadových zaměstnanců na ministerstvu. Předpokládáme, že tato hlášení, adresovaná povětšinou přímo ministroví, K. Klos shromažďoval a následně ministroví předával. I v tomto případě je třeba dále pátrat po pramenech, které by tuto domněnku definitivně potvrdily či vyvrátily. O činnosti příslušných odborů byl Klos dále informován i ze zápisů z porad přednostů odborů, které mu byly též předávány (obvykle zahrnovaly přehled a kontrolu úkolů a dále úkoly plánované), a z denních a týdenních plánů, které vyhotovovali přednostové odborů. Kromě toho se setkáváme s případy, kdy se Klos z titulu funkce náměstka účastnil porad přednostů odborů a jejich zástupců, na nichž bylo projednáváno plnění jim uložených úkolů, pověřoval je jednotlivými úkoly, přijímal jejich plány plnění a tyto dále

¹⁸¹ Od roku 1953 se mění označení v rámci organizační struktury ministerstva, pro zjednodušení budeme i nadále užívat pojem odbor a oddělení.

¹⁸² NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Tzv. Klosův archiv.

předával ministru spravedlnosti. Kupříkladu v denním hlášení ministrovi ze dne 31. března 1951 Klos uvádí: *Zúčastnil jsem se porady vedoucích a zástupců odborů, která byla svolána s. Mikolášem k provedení koordinace plánu úkolů jednotlivých odborů. Na této poradě se ukázalo, že odbory nevypracovaly své plány úkolů ani časově ani technicky stejně. Kádrový odbor vypracoval v podstatě čtvrtletní plán, nikoliv zásadní úkoly na celý rok 1951, stejně tak odbor hospodářský. Nebylo rovněž postupováno stejně po stránce technického zpracování. Nakonec porada došla k názoru, že je třeba ze všech odborů vypracovat plán zásadních úkolů na rok 1951, jak to také odpovídá usnesení v poradě u s. ministra. Odbory si vymění tyto plány a zajistí jejich koordinaci. Sdělil jsem, že podle usnesení v poradě u s. ministra musí být v pondělí předloženy zásadní úkoly ze všech úseků a že také za můj úsek tento plán zásadních úkolů bude v pondělí předložen s. ministrovi.*¹⁸³ Vyjma těchto hlášení týkajících se činnosti odborů přijímal též denní hlášení, tzv. výkazy práce, z velitelství SVS. O vztahu Klose k zaměstnancům ministerstva se dozvídáme též z paměti jeho podřízeného, Václava Laciny, který na něj vzpomíná následovně: *Klos měl své představy a já své zkušenosti [...] zdálo-li se Klosovi, že předložený článek není mobilizující, ba že je téměř demobilizující, stačilo přehodit stránky a článek znovu předložit: přesvědčen, že jeho příkazů je dbáno, schválil článek po běžném zhlédnutí. Vůbec se s ním dalo vyjít, jen se to muselo umět.*¹⁸⁴ Kromě kontroly činnosti jednotlivých jemu podřízených odborů spadaly do náplně práce I. náměstka ministra též porady s II. náměstkem, jako tomu bylo například dne 7. března 1951. Klos tehdy ve svém denním hlášení uvedl: *Porada se s. Heráfem. Projednána celostátní konference a otázka přidělování bytů v novostavbě Pankrác, při přidělování bytů nebyl vzat zřetel k nezávažnějším případům z kontroly, kde je velmi obtížná situace u řady soudruhů, bydlících již rok od svých rodin.*¹⁸⁵ Bez zajímavosti ovšem není fakt, že Klos nejenže konal se svými kolegy Dresslerem (do r. 1950) a Heráfem porady, ale s největší pravděpodobností též přijímal jejich denní hlášení, která dále předával ministru spravedlnosti (např. ukázka hlášení JUDr. Heráfa ze dne 22. srpna 1950).¹⁸⁶

¹⁸³ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Tzv. Klosův archiv. Denní hlášení Karla Klose ze dne 31. 3. 1951.

¹⁸⁴ Lacina, V. *Co vám mám ještě povídat*. Praha: Národní archiv, 2011, s. 138-139.

¹⁸⁵ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Tzv. Klosův archiv.

¹⁸⁶ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Tzv. Klosův archiv.

Dr. Heráf.

Tajné

Hlášení č. 160

za den 22. srpna 1950.

Jednání se s. Drem Mikolášem

o běžných úkolech dnešního dne.

Návštěva poslance Dra Buršky, Gottwaldov.

Intervence za jednu advokátku.

Jednání se s. Drem Šulou a s. Bydžovským.

o reorganizaci práce v knihovně.

S. Bydžovský, dosavadní vedoucí knihovny půjde ihned na Obořiště jako hospodářský tamní správce.

Jednání se s. Drem Petrželkou.

o kádrových věcech IV. odboru, zejména o odchodu některých zaměstnanců a o personální náplní nového propagačního oddělení.

Brigáda na chmel.

Se zaměstnaneckou radou a závodní organizací projednána brigáda na chmel, kterou na nás žádá okamžitě Krajský národní výbor Praha. Dohodnuto pak mezi odbory a posláno na ni 32 zaměstnanců. Jde o brigádu od zítřka do neděle včetně.

Advokáti.

Se s. Drem Vobroučkem projednány konzultace a jednotlivé případy advokátů.

Porada se s. Drem Dresslerem, Navrátilem a Rolencem

o obsazení Obořiště.

Dále projednáno další školení advokátů s tím, že nejprve po dva týdny budou školení pouze advokátní koncipienti, aby se zjistilo, s kterým z nich můžeme počítat pro zařazení do konzultací. Vybraní koncipienti budou pak podrobeni dalšímu školení spolu se soudcovskými čekateli.

Účast na schůzi výboru I. dílčí organizace

při prověřování kandidátů.

Běžné věci hospodářské a běžné návštěvy.

Otevírání pošty a vyřizování běžné agendy.

Mezi zajímavé položky jeho náplně práce zmiňované v denních výkazech můžeme jistě zařadit též angažmá ve věci tzv. politických procesů a jejich medializace. Tak kupř. rovněž dne 7. března 1951 Klos uvádí: *Ss. Kopecký, Neuls – proces Koubalova Lhota. Dány pokyny k tiskovému zpracování vzhledem k tomu, že v poradě u s. Kopřivy dohodnuto dát vše do celostátního tisku. Stejný pokyn z KPR.* Nebo v hlášení ze dne 5. dubna 1951: *Proces ve věci „Hrad“. Kontrola přelíčení, které probíhali celkem normálně. Soudruzi se zbytečně patlali okupační dobou a otázkou příslušnosti ke straně. Dal jsem v tomto směru ihned pokyn s. Zieglerovi, aby v přelíčení bylo uváděno jen to, co souvisí nutně s odhalením nepřátelských záměrů obviněných. Na procesech jsou účastni kádroví pracovníci z hradu a s. Heráfová.*¹⁸⁷ V této souvislosti je třeba zmínit, že s informacemi o tzv. politických procesech se v Klosových hlášeních ministru setkáváme velmi často, je evidentní, že průběh celé řady těchto procesů byl z jeho strany sledován, kontrolován a dával též pokyny příslušným pracovníkům (ať už z hlediska propagace tak i vedení vlastního trestního řízení, výše trestů apod.). Nedílnou součástí Klosovy denní činnosti pak byly též opakovaně v hlášeních zmiňované porady s ministrem a jednání s dalšími funkcionáři, kupříkladu s prokurátorem JUDr. Karlem Urválkem či s vedoucími pracovníky SVS. Z výkazů činnosti dále vyplývá, že Klos vedl přednášky na různých místech v Československu, navštěvoval věznice, přijímal návštěvy či se účastnil schůzí a konferencí v rámci ministerstva i mimo něj. Kromě výše uvedené činnosti zástupce, resp. náměstka ministra je ovšem třeba doplnit, že Klos postupně zastával celou řadu dalších funkcí – byl členem ideologické sekce právní rady, členem Ústřední rady odborů, dále Svazu zaměstnanců justiční a právní služby¹⁸⁸ a též tzv. Komise K. K jeho každodenní činnosti, jak byla popsána výše, je tak třeba též připočítat vlastní agendu a účast na jednáních a poradách v těchto orgánech. Kupř. Svaz zaměstnanců justiční a právní služby konal každý měsíc poradou s každým přednostou odboru ministerstva a lze tedy předpokládat, že Klos se těchto porad též účastnil. Z výše uvedeného můžeme usuzovat, že obstarání vši této agendy bylo nesmírně časově náročné a z dnešního pohledu a současných zkušeností se státní správou se zdá až neuvěřitelné, že byl Klos schopen veškerou tuto činnost osobně zastávat. Byl to koneckonců právě Klos, kdo na ministerstvu zavedl tzv. píchačky. To, že Klos pracoval s neuvěřitelným nasazením a totéž očekával od svých kolegů, což komentuje a potvrzuje ve svých pamětech též Václav Lacina, který uvádí: *Jeho koníčkem byla práce přesčas, samozřejmě nehonorovaná. Když opouštěl budovu, neopomněl se podívat, ve kterých oknech se svítí. Protože jsem přes den hodně pobíhal*

¹⁸⁷ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Tzv. Klosův archiv. Denní hlášení Karla Klose ze dne 5. 4. 1951.

¹⁸⁸ Vorel J. / Šimánková, A. a kol. *Československá justice v letech 1948–1953*. Díl I. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2003, s. 359 cituje VÚA, fond Čepička, sv. 17, a. j. 113. Vnitřní členění a jednací řád Ministerstva spravedlnosti ČSR.

*po redakcích, pobýval jsem ve své kanceláři zpravidla do dosti pozdního večera. Stav mých oken byl tudíž uspokojivý, a abych byl užitečný i jiným, dohodl jsem se s některými kolegy, že při odchodu nechají rozsvíceno a já to ve vhodný čas pozhasínám.*¹⁸⁹ Co se týče jeho reálných kompetencí, můžeme na základě dostupných materiálů říci, že to byl právě Karel Klos, který spolu s ministrem spravedlnosti fakticky kontroloval, ovládal a řídil celé ministerstvo nebo alespoň jeho převážnou část.

Dalším členem politické komise byl **JUDr. Karel Petrželka**. Z archivních materiálů se dozvídáme, že byl členem KSČ a od roku 1947 působil jako přednosta III. odboru – oddělení 5 (hospodářské právo). Poté roku 1948 povýšil a stal se přednostou II. odboru (Civilní, hospodářské a mezinárodní právo) zodpovědným za legislativu resortu a od února 1949¹⁹⁰ přednostou nově zřízeného V. odboru, tedy odboru pro urychlenou kodifikaci práva, který měl na starosti praktickou realizaci tzv. právnické dvouletky (zřejmě z tohoto důvodu byl též jmenován členem politické komise). Do jeho náplně práce spadala činnost vedoucího odboru i komplexní koordinace rekodifikačních prací. Na ministerstvu spravedlnosti působil minimálně do konce roku 1950, stále ve funkci přednosty odboru legislativy. Po dokumentech, jež by dokládaly jeho působení na ministerstvu i po roce 1950, je třeba dále pátrat. Mimo to byl od roku 1948 členem konfiskační sekce právní rady.¹⁹¹ S ohledem na jeho funkci se s jeho jménem můžeme setkat jakožto s autorem celé řady odborných článků týkajících se právě rekodifikace a působil též jako školitel (např. v rámci I. běhu Ideové školy soudcovské v Jevanech vedl dne 5. listopadu 1948 odpolední školení na téma „právnická dvouletka v ministerstvu spravedlnosti“).¹⁹²

K jeho osobnosti se zajímavě vyjadřuje ve svých pamětech též V. Lacina, který o Petrželkovi napsal, že *byl kritický vůči Karlu Klosovi i Alfrédu Dresslerovi, politicky i lidsky mu to dobře myslelo. Prošel nebezpečnými úskalími za války: JUDr. Josef Herzog, nacista a mocný muž v Krejčího ministerstvu, mu dával zřetelně najevo svou nepřízeň – tu si Petrželka ovšem zasloužil.*¹⁹³ Pro úplnost dodáváme, že od 14. září 1962 do 10. března 1966 působil Petrželka

¹⁸⁹ Lacina, V. *Co vám mám ještě povídat*. Praha: Národní archiv, 2011, s. 139.

¹⁹⁰ Resp. již od 1. 9. 1948 (kodifikační odbor vznikl v létě 1948, ale struktura tohoto odboru se vyvíjela a zřejmě se ustálila až na počátku roku 1949 a zachycena je až v organizačním řádu, který nabyt platnosti 7. 2. 1949).

¹⁹¹ Vorel J. / Šimánková, A. a kol. *Československá justice v letech 1948–1953*. Díl I. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2003, s. 359 cituje VÚA, fond Čepička, sv. 17, a. j. 113. Vnitřní členění a jednací řád Ministerstva spravedlnosti ČSR.

¹⁹² NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Ideová škola soudcovská v Jevanech, program na 3. týden.

¹⁹³ Lacina, V. *Co vám mám ještě povídat*. Praha: Národní archiv, 2011, s. 140.

jako vyslanec Československé diplomatické mise ve Vídni.¹⁹⁴ I v případě Karla Petrželky stojí za pozornost jeho pracovní vytížení ve funkcích, jež zastával. Kromě členství v politické komisi byl přednosta V. odboru (Civilní, hospodářské a mezinárodní právo) zodpovědný za legislativu resortu a od února 1949 přednosta nově zřízeného V. odboru (Pro urychlenou kodifikaci práva).¹⁹⁵ Jeho náplň práce tak byla dosti rozsáhlá, neboť činnost jednotlivých odborů byla plánována čtvrtletně a zakotvena v tzv. plánu úkolů pro dané čtvrtletí. V tomto plánu úkolů byla hierarchicky stanovena odpovědnost za plnění úkolů – za celý odbor odpovídal vždy příslušnému náměstkovi ministra přednosta odboru, jemu odpovídali přednostové jednotlivých oddělení a ke každému úkolu pak byl stanoven odpovědný zaměstnanec (přílohou plánu úkolů byl seznam referentů, ve kterém byly uvedeny všechny úkoly daného zaměstnance vždy pod příslušným pořadovým číslem úkolu). Úkoly byly termínovány a přílohou plánu úkolů byl též jejich lhůtník, tedy soupis termínů splnění úkolů, v němž byly jednotlivé úkoly řazeny dle svého pořadového čísla. Za účelem zajištění odbornosti a rychlosti vyřizování jednotlivých záležitostí byli přednostové odborů povinni v pátek každého týdne předložit pracovní program na příští týden, tzv. týdenní plán. Ten musel obsahovat zejména plánované legislativní akce a jiná opatření všeobecného významu, porady a případné iniciativní zlepšovací návrhy. Tyto dokumenty sloužily jako podklad pro pravidelné porady, které se konaly vždy v pondělí každého týdne. Výstupem z porady pak byl týdenní plán práce, který byl kontrolován na příští poradě. Kromě týdenního plánování ovšem jednotliví přednostové odborů zpracovávali a odevzdávali jim nadřízenému náměstkovi též denní plány činnosti a denní výkazy práce a též konali denní porady s přednosty jednotlivých oddělení. Činnost přednosta odboru tedy zahrnovala jak účast na všech těchto pravidelných poradách, tak i přípravu výše uvedených podkladů. V neposlední řadě byli přednostové odborů odpovědní za kontrolu týdenních výkazů svých podřízených – po schválení přednostou odboru byly tyto výkazy zachycující každý den práce daného zaměstnance předávány prezidiálnímu odboru ke zpracování.¹⁹⁶ Kromě „běžné agendy“ přednosta odboru byli někteří přednostové též členy dalších orgánů v rámci ministerstva spravedlnosti, čímž se jejich náplň práce a každodenní povinnosti značně rozšířily. Karel Petrželka tak kromě funkce přednosta odboru zasedal nejen v politické komisi, ale rovněž v konfiskační sekci právní rady.

¹⁹⁴ Přehled vedoucích čs. / české diplomatické mise ve Vídni. Dostupné online na http://www.mzv.cz/vienna/cz/o_velvyslanectvi/prehled_vedoucich_cs_ceske_diplomaticke/index.html.

¹⁹⁵ Resp. již od 1. září 1948 (kodifikační odbor vznikl v létě 1948, ale struktura tohoto odboru se vyvíjela a zřejmě se ustálila až na počátku roku 1949 a zachycena je až v organizačním řádu z roku 1949). NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Tzv. Dresslerův archiv, a. j. 40a. Organizační řád ministerstva spravedlnosti (7. 2. 1949).

¹⁹⁶ Vorel J. / Šimánková, A. a kol. *Československá justice v letech 1948–1953*. Díl I. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2003, s. 359 cituje VÚA, fond Čepička, sv. 17, a. j. 113. Vnitřní členění a jednací řád Ministerstva spravedlnosti ČSR.

Bohužel z dostupných archivních materiálů nelze posoudit, nakolik byla funkce v právní radě náročná, lze ovšem předpokládat, že zahrnovala též pravidelné porady a přípravu na ně a dále vykazování provedené práce.

Další z výraznějších osobností v politické komisi byla **JUDr. Zdeňka Patschová**. Narodila se 24. dubna 1905. Ve 30. letech se stala první ženou, která byla v Československu jmenována soudkyní.¹⁹⁷ Po druhé světové válce působila jako jednatelka Rady československých žen. Od 30. května 1948 do 27. listopadu 1954 byla poslankyní Národního shromáždění za KSČ ve volebním kraji Liberec.¹⁹⁸ V rámci ministerstva spravedlnosti se s jejím jménem setkáváme poprvé v organizačním řádu z roku 1948, kdy zastávala funkci přednosta skupiny A ve II. odboru (občanské právo) a přednosta oddělení II/6 (hospodářské právo) téhož odboru. Dle organizačního řádu z roku 1949 povýšila, neboť se stala zástupcem přednosta II. odboru (legislativního). Členkou politické komise byla od zahájení její činnosti v září 1948. Věnovala se zde především problematice práva manželského a rodinného, k jehož rekonstrukci zpracovala několik elaborátů a sestavila a vedla též příslušnou subkomisi. Kromě toho byla členkou Stálé československo-polské právní komise.¹⁹⁹ Nejen o rodinném právu a jeho rekonstrukci ale též o dalších právních otázkách také publikovala řadu odborných článků v časopisech *Soudce z lidu*, *Socialistická zákonnost* či *Právník*.

Členem politické komise byl rovněž **Bohumír** (někdy uváděn též jako Bohumil) **Ziegler**. Narodil se 17. října 1906. V letech 1925–1931 vystudoval Právníckou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. Během studií byl (stejně jako řada jeho pozdějších spolupracovníků) členem levicové Jednoty nemajetného a pokrokového studentstva. Také byl (zřejmě od roku 1934) též členem Svazu přátel SSSR a Ligy pro pomoc demokratickému Španělsku, již od roku 1932 byl členem KSČ. Od září 1939 působil jako právní praktikant, od listopadu téhož roku smluvní justiční praktikant a od října 1942 působil jako soudce (od května 1943 jako soudce okresního soudu a od roku 1946 jako přednosta okresního soudu v Kaplici). K tomuto svému působení sám Ziegler v dotazníku pro kádrové oddělení při KV KSČ uvedl: *v únorových dnech 1948 jsem byl v Kaplici v Jižních Čechách, kde jsem se aktivně účastnil s OV KSČ očisty veřejného života na kaplickém okrese*. Na ministerstvo spravedlnosti nastoupil po tzv. únorovém převratu roku 1948.

¹⁹⁷ První notáře v Evropě blahopřál k promoci Masaryk. Dostupné online na <https://iforum.cuni.cz/IFORUM-14096-version1.pdf>.

¹⁹⁸ Záznam jmenného rejstříku Národního shromáždění republiky Československé. Dostupné online na <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=285&id=3132>.

¹⁹⁹ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Plán úkolů pro I. čtvrtletí 1950.

Nejpozději od 10. dubna 1948²⁰⁰ zastával funkci přednosta III. odboru, oddělení III/3 (věci politicko-trestní a tiskové). Poté byl v roce 1949 jmenován i zástupcem přednosta III. odboru (tedy odboru pro trestní právo), kde působil od roku 1949 (dle organizačního řádu z února 1949). Dle svých slov zde „převzal a organizoval agendu státně bezpečnostní (trestné činy podle zákona na ochranu republiky).“²⁰¹ V tomto kontextu stojí za zmínku též jeho vyjádření z roku 1949 ohledně vztahu mezi prokuraturou a ministerstvem spravedlnosti, kdy (jakožto státní prokurátor) údajně prohlásil „že ve vážných případech je nutno si vyžádat stanovisko trestního oddělení ministerstva spravedlnosti. Pokyn ministerstva je nutno v každém případě uposlechnout.“²⁰² Kromě politické komise byl Ziegler též členem I. subkomise pro I. hlavu zvláštní části trestního zákona.²⁰³ V letech 1948–1952 také působil u Státní prokuratury, od 1. dubna 1949 do prosince 1952 zastával funkci státního prokurátora. Dokumenty dokládají, že byl v těsném kontaktu s ministrem spravedlnosti, jeho náměstký a dalšími pracovníky ministerstva, což dokládají četné zápisy z porad týkajících se především činnosti Státního soudu a Státní prokuratury. Za zmínku stojí např. jeho další vyjádření, které se týká vzájemné komunikace mezi Státní prokuraturou a zejména ministerstvem spravedlnosti (III. odborem): „S. dr. Ziegler: poukazuje na to, že spolupráce Státní prokuratury s orgány StB, resp. s orgány Ministerstva vnitra praktikuje se úspěšně již od října 1948, o čemž musel být s. ministr informován. Spolupráce s těmito činiteli je velmi dobrá a ukazují se pouze chyby spíše technického rázu. Nutno však vytknouti, že v mnohých případech iniciativu má vnitro a nikoliv státní prokurátor, který se dá vésti často nesprávně orgány vnitra, ačkoliv postup má být opačný. To se stalo také v případě gen. Kutlvašr a spol. Státní prokuratura právě pro tyto styky s orgány zpravodajskými, a vůbec s orgány vnitra, jest o mnohých věcech informována, ministerstvo však, a v první řadě s. ministr, přednosta III. odboru a přednosta oddělení III/3, informování o věci nejsou. Je nutno důrazně konstatovat, že náměstek státního prokurátora jest v první řadě orgán podléhající Ministerstvu spravedlnosti, a nikoliv Ministerstvu vnitra anebo Ministerstvu národní obrany. Dále s. Ziegler poukázal na to, že politické věci trestní jest nutno řídit jednotně, a dělali se z politických důvodů v té které věci pokyn jinými činiteli na ministerstvu než úředníky III. odboru, musí ovšem být III. odbor informován (přednosta III. odboru a přednosta oddělení

²⁰⁰ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Tzv. Dresslerův archiv, a. j. 40a. Organizační řád ministerstva spravedlnosti (10. 4. 1948).

²⁰¹ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Dotazník pro kádrové oddělení při KV KSČ.

²⁰² Vorel J. / Šimánková, A. a kol. *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech. Díl I.* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2003, s. 71–73 cituje SÚA.

²⁰³ Frantalová, A. *Činnost politické komise ministerstva spravedlnosti.* In Bláhová, I. / Blažek, L. / Kuklík, J. / Šouša, J. *Právníká dvouletka. Rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století.* Praha: Auditorium, 2014, s.26.

III/3), aby nedošlo k chaotickému vyřizování věcí.“²⁰⁴ Následně působil jako soudce a předseda senátu u Nejvyššího soudu. O tom, že Bohumír Ziegler patřil v předmětném období mezi nejvlivnější osobnosti československé justice, svědčí mj. i zpráva tzv. Kolderovy komise, která výslovně uvádí, že *ustavení Státního soudu a Státní prokuratury bylo správné a plně odpovídalo tehdejší situaci, linii strany a směřovalo k důsledné ochraně vítězství pracujícího lidu [...] rozhodování těchto institucí bylo v praxi závislé na direktivách několika vedoucích funkcionářů Ministerstva spravedlnosti, Státního a Nejvyššího soudu a Státní prokuratury.* V této souvislosti klade nejvyšší odpovědnost na tehdejší ministry spravedlnosti Alexeje Čepičku a Štefana Raise, dále na jejich náměstka Karla Klose, státního prokurátora Bohumíra Zieglera, předsedu Státního soudu Hugo Richtra a na náměstka předsedy Nejvyššího soudu Stanislava Bartoše.²⁰⁵

Dalším z členů politické komise byl profesor občanského práva²⁰⁶ **JUDr. Jaromír Blažke**. Narodil se v roce 1910 v Uherském Brodě. Již během studií na tamním reformním reálném gymnáziu se stal členem KSČ. Poté absolvoval brněnskou právnickou fakultu, při studiu se podílel na činnosti levicových organizací, jako byla Levá fronta, Jednota nemajetných a pokrokových studentů nebo Kostufra. Od roku 1935 působil v advokacii, nejprve jako advokátní koncipient a poté (1940) jako advokát ve Velké Bíteši. V roce 1942 byl vězněn gestapem. Po skončení druhé světové války se stal předsedou MNV Velká Bíteš a poté zemského národního výboru v Brně. Kromě toho řídil správu moravské jednoty hospodářských družstev, působil jako viceprezident moravské advokátní komory i rozhodčího soudu brněnské plodiny burzy a člen rady Ústředního národního výboru v Brně. Byl rovněž přispěvatelem regionálního brněnského deníku Rovnost. Od roku 1940 přednášel na Vysoké škole sociální a také na Právnické fakultě Masarykovy univerzity. Zde se po tzv. únorovém převratu stal předsedou akčního výboru. Následně byl jmenován profesorem občanského práva a současně vedl ústav pro občanské právo a ústav pro právní filosofii. V roce 1949 se stal děkanem fakulty, v této funkci působil až do jejího zrušení v roce 1950, kdy mu jako jedinému bylo umožněno přestoupit na Právnickou fakultu Univerzity Karlovy. Zde se přechodně stal vedoucím katedry občanského práva. Později přednášel v Brně na Vysoké škole zemědělské družstevní a zemědělské právo. Zde také vedl katedru statistiky a práva na provozně ekonomické fakultě a věnoval se problematice technických norem, jež vyučoval také na Vysokém učení technickém. Této oblasti

²⁰⁴ VÚA, fond Čepička, sv. 21, a. j. 141. Zápis z porady o činnosti Státního soudu a Státní prokuratury (7. 3. 1949).

²⁰⁵ Vorel J. / Šimánková, A. a kol. *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech. Díl I.* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2003 cituje SÚA, fond ÚV KSČ, Komise II, sv. 30, a. j. 507. Zpráva o činnosti justičních orgánů v období politických procesů (zpráva tzv. Kolderovy komise, 19. března 1963), s. 173 a n.

²⁰⁶ Později se věnoval technickým normám.

zasvětil zbytek života, kdy hojně publikoval, vedl odborná školení a přednášel i v zahraničí. Podílel se také na tvorbě standardizačních právních předpisů a byl členem ČSAV. Zemřel v roce 1966 na infarkt.²⁰⁷

Členem politické komise byl také **JUDr. Ladislav Lorek**. Narodil se roku 1886 v Brně. Jeho otec byl soudním adjunktem, později soudním radou a přednostou okresního soudu v Lipníku nad Bečvou. Zde také Ladislav Lorek navštěvoval obecnou školu (kterou skončil roku 1897), poté ve studiu pokračoval na státním gymnáziu v Kroměříži (maturoval v roce 1905) a na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze (tehdy ještě univerzity Karlo-Ferdinandovy). Roce 1910 nastoupil jako advokátní praktikant u zemského soudu v Brně, v témže roce vstoupil do soudcovské služby a v roce 1911 postoupil do funkce pomocného soudního úředníka. Soudcovskou praxi vykonával nejdříve u krajského soudu v Brně, poté u okresního soudu ve Vyškově a roku 1914 úspěšně složil soudcovskou zkoušku a byl povýšen na tzv. adjunkta. Během první světové války působil u okresního soudu ve Žďánicích a poté v Ivančicích, kde byl roku 1917 jmenován soudcem okresního soudu. Po skončení války byl krátce přeložen k okresnímu soudu v Boskovicích a poté v říjnu 1919 do Brna. Jeho tehdejší hodnocení byla všechna velmi dobrá. V Brně působil nejprve na státním zastupitelství, kde velmi záhy povýšil do funkce náměstka státního zástupce. V kontextu jeho další kariéry stojí za zmínku jeho úloha žalobce v tehdy ostře sledovaném procesu s tzv. oslavanskými dělníky (jednalo se o dělníky a havíře, kteří vedli generální stávkou v Rosicko-Oslavanské pánvi a následně se dokonce střetli s československým vojskem). Celkem bylo souzeno sedmáct revolucionářů-dělníků, proces vyvolal silnou vlnu kritiky ze strany komunistického hnutí, které jej označilo za vzorový politický proces se zástupci proletariátu.²⁰⁸ Po dalším úspěšném budování kariéry a velmi pozitivních hodnoceních byl roku 1921 Lorek jmenován do funkce státního zástupce a výnosem ministra spravedlnosti mu roku 1928 bylo propůjčeno místo státního zástupce u Generální prokuratury v Brně. I v této pozici Lorek jakožto žalobce vedl řadu soudních případů politické povahy (například proces „Karel Biener a spol.“²⁰⁹ či jedny z prvních procesů s příznivci nacismu).²¹⁰ V roce 1931 byl jmenován náměstkem vrchního prokurátora a poté roku 1934

²⁰⁷ Klíma, S. *Životopis profesora dr. Jaromíra Blažke*. In: Klíma, S. *Učebnice technické normalizace. Sborník prací z pozůstalosti prof. dr. Jaromíra Blažke*. Praha: Ministerstvo spotřebního průmyslu, 1968, s. 7–8. a Schelleová, I *Prof. JUDr. Jaromír Blažke*. Brno: Masarykova univerzita, 1993.

²⁰⁸ *Soud buržoazní republiky, jehož postup řídily osobnosti mnohem vyšší, než byl například proslulý předseda brněnského senátu Štrebl a státní návladní Lorek, měl v očích dělnictva, v očích všeho lidu, zdiskreditovat zásady třídě nekompromisního socialismu a současně měl zbavit vynesením krutých rozsudků mladou komunistickou stranu jejími předními činiteli*. Franěk, O. *Oslavany obkličují... Kronika prosincové generální stávky na Rosicku-Oslavansku*. Brno: 1976, s. 84.

²⁰⁹ Karel Biener, mj. člen komunistické strany a tajemník odborové organizace v Českém Krumlově, byl odsouzen ke 12 letům vězení za spolupachatelství trestného řínu žhářství.

²¹⁰ Např. Proces s Volkssportem či s Jungsturmem.

náměstkem generálního prokurátora. Během druhé světové války Ladislav Lorek nadále působil u Generální prokuratury v Brně.²¹¹ V roce 1945 se stal členem KSČ. Kromě generální prokuratury byl činný též v odvolací a právní komisi Zemského národního výboru v Brně. V roce 1947 byl navzdory vysokému věku (již měl být pensionován) jmenován do funkce generálního prokurátora a roku 1948 jmenován do funkce přednosty Generální prokuratury v I. stupnici funkčního služebního. Poté v letech 1947-1951 působil ve funkci generálního prokurátora v VII. platové třídě. Jeho kariéra se ovšem pomalu ale jistě chýlila ke konci (zřejmě i s ohledem na jeho vysoký věk), a tak byl v roce 1951 hodnocen následovně: *Sice dobrý odborník, ale se zřetelem k svému stáří nepružný a nevykonný. Doporučuje se odchod do starobního důchodu. Je zábranou rozvoje Generální prokuratury. Jeho syn v souvislosti se šlingiádou vyloučen ze strany.*²¹² V plánu na etapovou výměnu zaměstnanců Generální prokuratury byl tudíž zařazen hned do I. etapy – ihned odchod do starobního důchodu (s poznámkou, že odpadne náhrada přechodného přidělení a týdenní cesta autem do Brna a zpět.²¹³ Není zřejmé, zda odešel dobrovolně, každopádně v roce 1951 podal Ladislav Lorek žádost o přeložení do trvalé výslužby, a 30. září 1951 tak ukončil své působení u Generální prokuratury. Zajímavé že ještě poté jeho odchod deklarovali v rámci požadavků vznesených k ÚV KSČ a ministru spravedlnosti též dělničtí prokurátoři na konferenci, jež se konala ve dnech 21. a 22. 4. 1952.²¹⁴ Po skončení kariéry prokurátora pracoval Lorek v obecním podniku Pohostinství města Brna. Zemřel roku 1967.²¹⁵

Dalším odborníkem v politické komisi byl profesor církevního a správního práva **JUDr. Josef Tureček**. Narodil se roku 1900 v Plzni, kde později absolvoval reálné gymnázium. Poté vystudoval pražskou právnickou fakultu a v roce 1926 získal titul doktora práv, v roce 1928

²¹¹ Kde dosáhl velmi kladného hodnocení: *Zasloužil se o judikaturu nejvyššího soudu při výkladu nových trestních zákonů, zvláště zákona na ochranu republiky tím, že vypracoval vzorné návrhy četných rozhodnutí... Neocenitelné služby prokázal u generální prokuratury během let velmi úspěšným vypracováním a zastupováním celé řady případů zvláště obsáhlých a složitých.* NA, GP Praha (nezpracováni). Osobní spis Ladislav Lorek. Návrh na propůjčení zvláštního služebního přídatku náměstkovi generálního prokurátora Ladislavu Lorkovi, odůvodnění žádosti.

²¹² Ilja Lorek zastával funkci zemědělského tajemníka a později zástupce vedoucího tajemníka krajského výboru v Brně. Ze strany byl vyloučen v rámci rozsáhlých čistek v souvislosti se zatčením krajského tajemníka Otty Šlinga. I tato skutečnost mohla přispět ke konci kariéry Ladislava Lorka.

²¹³ Vorel J. / Šimánková, A. a kol. *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech. Díl II.* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2003, s. 192 cituje Odd. obrany a ochrany MS ČR, f. Klosův archiv, k. 129b. Situační přehled o Generální prokuratuře – struktura, personální obsazení a kádrové hodnocení zaměstnanců (1951).

²¹⁴ Vorel J. / Šimánková, A. a kol. *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech. Díl II.* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2003, s. 46 cituje SÚA, f. Generální prokuratura, neuspořádáno. Organizační struktura a personální obsazení Státní prokuratury a Státního soudu, Generální prokuratury a Nejvyššího soudu. František Gebauer, Lubomír Veleta, Tomáš Lipták.

²¹⁵ Zítek, A. *Ladislav Lorek: Kariéra generálního prokurátora.* In *Paginae historiae* 24/2, 2016, s. 170-191.

habilitoval v oboru církevního práva. V roce 1935 byl jmenován mimořádným profesorem (řádným profesorem se stal až v roce 1946).²¹⁶ Po druhé světové válce se stal členem KSČ a ROH a aktivně se podílel též na reformách právnického studia v roce 1946. Během tzv. únorového převratu byl členem akčního výboru a poté v období 1948-1952 děkanem Právnické fakulty Univerzity Karlovy.²¹⁷ Po roce 1948 se v rámci své odbornosti začal zaměřovat na správní vědu a správní právo a také na právní historii (vedl oddělení obecných dějin státu a práva na katedře právních dějin), aktivně přednášel a publikoval. V roce 1970 odešel na odpočinek,²¹⁸ zemřel roku 1979.

Dalším z členů politické komise byl **prof. JUDr. Bedřich Rattinger**. Narodil se roku 1911 v Brně. V zámožné židovské rodině. V osmnácti letech se stal členem mládežnické organizace v rámci židovské obce, později se údajně chtěl stát členem zemědělské komuny v Palestině. Začal studovat vysokou školu zemědělskou, kterou ovšem nedokončil, a namísto toho v roce 1931 nastoupil ke studiu na právnické fakultě. Po ukončení studií působil jako právník v advokátní kanceláři v Brně. Současně byl aktivním členem KSČ a v Brně pomáhal se zakládáním závodních buněk strany. Během druhé světové války bojoval v západní armádě. Po roce 1945 se stal politicky aktivním. Zastával funkci tajemníka klubu komunistických poslanců v prozatímním a ústavodárném národním shromáždění a následně v letech 1948-1952 tajemníka Národního shromáždění.²¹⁹ V únoru 1948 údajně vyjednával jménem KSČ s nekomunistickými poslanci a snažil se získat podporu pro budoucí vládu Klementa Gottwalda.²²⁰ Později působil jako profesor a vedoucí katedry ústavního práva na Právnické fakultě Univerzity Karlovy. Rattinger byl poté spojen s politickým uvolněním na jaře 1968, ale také s událostmi 21. a 22. srpna 1968: byl jedním z účastníků jednání prořídleho ÚV KSČ v hotelu Praha. Dne 21. srpna vedl delegaci čelných komunistů na sovětské velvyslanectví, kde se snažili zjistit záměry okupačních armád. Už o den později se Rattinger účastnil mimořádného Vysočanského sjezdu KSČ a patřil dokonce k jeho důležitým organizátorům. Po sjezdu mělo být Rattingerovi doporučeno, aby odešel nejprve z Prahy a později i z Československa, a to z důvodu jeho sporu s velitelem okupačních vojsk. Proto 27. srpna 1968 přešel i s rodinou na Šumavě hranice do

²¹⁶ Soukup, L. *Josef Tureček*. In: Skřejpková, P. *Antologie československé právní vědy v letech 1918–1939*. Praha: Linde, 2009, s. 85–86 a Havránek, J., Pousta, Z. *Dějiny Univerzity Karlovy IV (1918-1990)*. Praha: Karolinum, 1998.

²¹⁷ *Šedesát let univ. prof. Dr. Josefa Turečka*. In *Právník*. 1960, čís. 7, s. 664–665.

²¹⁸ *K životnímu jubileu univ. prof. JUDr. Josefa Turečka*. In *Právník*. 1975, čís. 9, s. 867.

²¹⁹ Z funkce byl údajně uvolněn v souvislosti se Slánského případem a postupným vytlačением významných osobností židovského původu z vysoké politiky.

²²⁰ David Hertl: *Bedřich Rattinger: Měli jsme to dobře promyšleno*. Dostupné online na http://www.rozhlas.cz/_zprava/1654682.

Rakouska. Po měsíci se sice vrátil, ovšem zanedlouho byl penzionován. Zůstal přesvědčeným socialistou, odsuzoval politiku Husáka i Biřáka, negativně hodnotil i Chartu 77. Zemřel v roce 1991.²²¹

Jednání politické komise se pravidelně za V. odbor účastnila též **JUDr. Věra Kizlinková**, proto jí zde bude rovněž krátce věnována pozornost. Dle organizačního řádu z roku 1948 byla přednostou oddělení II/6 (hospodářské právo) II. odboru a poté od roku 1949 přednostou oddělení V/S (politické) v rámci V. odboru (pro urychlenou kodifikaci práva). Od roku 1948 byla tajemnicí politické komise, připravovala podkladové materiály pro její jednotlivé schůze, zvala členy komise na jednotlivá zasedání a ve většině případů měla na starosti vedení zápisu.²²² Pro politickou komisi též v rámci své činnosti v rámci V. odboru zpracovávala celou řadu elaborátů, např. dokument „*Revidovaný text osnovy dědického práva*“ projednávaný na 20. schůzi politické komise, dále dokument „*Hlavní zásady pro kodifikaci věcného práva*“ ze dne 8. října 1949, který sloužil jako podklad pro 42. jednání politické komise²²³ nebo dokument „*Hlavní zásady pro kodifikaci dědického práva*“ ze dne 15. října 1949, kterým se politická komise zabývala na svém 43. jednání (Dr. Kizlinková byla současně koreferentem tohoto bodu)²²⁴ a celou řadu dalších. Z úkolů, které měla na starosti, můžeme zmínit např. z I. čtvrtletí roku 1950 následující: práce na důvodových zprávách k občanskému zákoníku a zpracovávání obdržených připomínek, užší koordinace a projednávání jednotlivých návrhů zákonů uvnitř resortu i s dotčenými ústředními úřady a ministerstvy, legislativně-technické práce na nových zákonících (formulace) a rovněž popularizační činnost (např. odpovědnost za vydání nových svazků edice „Nový právní řád“).²²⁵ Kizlinková byla autorkou řady odborných právních článků v časopisech, jako je Lidové soudnictví, Právník, Právní Praxe či Socialistická zákonnost a vydala rovněž komentovaný výklad občanského zákoníku (*Občanský zákoník: stručný výklad zákona ze dne 25. 10. 1950 č. 141 Sb.*). Věnovala se také právu pracovnímu a rodinnému a v roce 1951 zpracovala stručný výklad Ústavy 9. května pro Právnický ústav. Téhož roku byla

²²¹ David Hertl: *Ten, který domluvil Únor. Bedřich Rattinger, klíčová postava komunistického puče v roce 1948*. Dostupné online na <https://vltava.rozhlas.cz/ten-ktery-domluvil-unor-bedrich-rattinger-klicova-postava-komunistickeho-puce-v-5341983>.

²²² Frantalová, A. *Činnost politické komise v době tzv. právníké dvouletky*. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2015, s. 26.

²²³ Frantalová, A., op. cit., s. 66.

²²⁴ Frantalová, A., op. cit., s. 74.

²²⁵ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Plán úkolů na I. čtvrtletí 1950.

jmenována soudkyní Nejvyššího soudu pro věci Státního soudu.²²⁶ V roce 1971 byla navržena a následně jmenována soudkyní Krajského soudu v Praze.²²⁷

4.3. Změny ve složení komise, vliv ideologie a dělnický prvek

Úvodní složení politické komise, jak byla ustavena v září roku 1948, bylo již popsáno výše. Toto složení doznalo ovšem v průběhu činnosti komise celé řady změn, a to jak z důvodů ryze personálních, tak i ideologických, zejména v důsledku konání IX. sjezdu KSČ, jak je popsáno dále.

Z personálních důvodů došlo spíše k menším změnám ve složení politické komise. Konkrétně dne 21. března 1949 Dr. Petrželka oznámil, že již nebude členem Dr. Michal Gero (byl členem od počátku) a namísto něj se od 28. 3. 1949 členem stal Dr. Feješ, presidiální šéf pověřenectva spravedlnosti.²²⁸ Dále Dr. Petrželka oznámil, že s. Macho již není zaměstnán v závodě Avia, nýbrž přešel do komunálních (?) podniků hlavního města Prahy, a telefonicky oznámil, že se již schůzi politické nemůže účastnit. Namísto něj se členem politické komise dle doporučení Dr. Petrželky stal od 28. 3. 1949 s. Kala, jenž byl současně členem komise pro kodifikaci civilního práva procesního.²²⁹ Dále byl počínaje 30. 5. 1949 do politické komise přizván brigádní generál JUDr. Ota Vrbský, a to zejména na návrh Dr. Dresslera a Dr. Heráfa, neboť bylo již dohodnuto sloučení vojenského a obecného trestního práva a tudíž komise shledala, že by bylo vhodné, aby byl přítomen též vojenský člen.²³⁰ Dne 23. září 1949 pak JSČZ písemným přípisem adresovaným ministerstvu spravedlnosti odvolal z funkce svého zástupce v politické komisi JUDr. Františka Srba, neboť tento měl ke dni 1. říjnu 1949 nastoupit do vojenské prezenční služby. Od tohoto data tak byl zástupcem JSČZ v politické komisi jmenován Josef Urban, tajemník presidia a přednosta osobního oddělení JSČZ.

K významnějšímu rozšíření politické komise z důvodů ideologických došlo v listopadu 1949. Dne 2. 11. 1948 zmínil Dr. Dressler na jednání politické komise, že bude třeba politickou komisi doplnit o jednoho až dva dělníky z větších závodů, kteří působí již v kodifikačních

²²⁶ Vorel J. / Šimánková, A. a kol. *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech. Díl I.* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2003 cituje SÚA, fond Generální prokuratura, neuspořádáno. Organizační struktura a personální obsazení Státní prokuratury a Státního soudu, Generální prokuratury a Nejvyššího soudu, s. 61.

²²⁷ Návrh předsednictva ústředního výboru Národní fronty České socialistické republiky na volbu soudců z povolání Nejvyššího soudu České socialistické republiky, městského soudu v Praze a krajských soudů v Praze a v Ústí nad Labem. Dostupné online na http://www.psp.cz/eknih/1969cnr/tisky/t0116_00.htm.

²²⁸ NA, f. Ministerstva spravedlnosti, dosud nezpracováno, č.j. 128/48 - V/S.

²²⁹ Oznámení provedl Dr. Petrželka na začátku 25. schůze politické komise dne 21. března 1949. NA, f. Ministerstva spravedlnosti, dosud nezpracováno, č.j. 128/48 - V/S.

²³⁰ Usnesení politické komise ze dne 16. 5. 1949 - NA, f. Ministerstva spravedlnosti, dosud nezpracováno, č.j. 128/48 - V/S.

komisích a subkomisích. Politická komise se proto usnesla, že předsedové kodifikačních komisí sdělí do deseti dnů politickému oddělení V. odboru písemně své zkušenosti, které mají s účastí dělníků z větších pražských závodů, a doporučí dva z nich, kteří se nejvíce osvědčili, aby mohli být přibráni k zasedání politické komise. Od 15. listopadu 1948 (tedy od její 9. schůze) se tak novými členy politické komise stali dělníci s. Fiala, s. Macho a s. Kraft, kteří se do té doby účastnili zasedání v kodifikačních komisích pro kodifikaci práva občanského, trestního a civilního práva procesního.^{231 232}

Pro úplnost je třeba konstatovat, že dělníci byli též členy jednotlivých kodifikačních komisí,²³³ avšak jejich účast, resp. neúčast s sebou přinášela jisté obtíže. Jak uvedl Dr. Dressler na 17. schůzi politické komise konané dne 31. ledna 1949, je třeba, aby prezence byla kontrolována. Dr. Petrželka poté sdělil, že již byla zahájena akce na kontrolu prezence a je připraveno vyloučení liknavých členů. Výsledek tohoto šetření sdělil Dr. Petrželka na schůzi politické komise konané dne 7. února 1948 – z akce vyplynulo, že většinou nedocházejí na jednání komisí a subkomisí zástupci masových organizací a dělničtí zástupci. Současně navrhl, aby náprava byla zjednána cestou příslušných závodních organizací. Politická komise poté v tomto kontextu diskutovala také výši a formu odměn pro dělnické členy komisí. Dr. Petrželka přítomným vysvětlil, že dělníkům bude vyplácena měsíční odměna za řádnou docházku, nicméně že se vyčkává, až dosáhne výše nejméně 500,- Kčs. Závěrem se politická komise usnesla, že zástupcům z řad dělníků a masových organizací bude dopisem připomenuta jejich nedostatečná docházka a budou vyzváni, aby svou absenci odůvodnili či případně předložili kritiku toho, co se jim nelíbí, či pozměňovací návrhy. Současně jim bude vysvětlena otázka odměn a o zaslaném dopisu budou vyrozuměny příslušné závody a sekretariáty masových organizací.²³⁴

K zřejmě nejvýznamnějšímu rozšíření politické komise došlo v červnu 1949 v návaznosti na konání IX. sjezdu KSČ. Výstupy tohoto sjezdu se totiž promítly i do činnosti ministerstva spravedlnosti, konkrétně do nového směrného plánu z roku 1949. Ten mj. v části nazvané

²³¹ V dostupných materiálech se bohužel nepodařilo dohledat bližší informaci o tom, v jakém podniku byli zaměstnáni.

²³² K datu 28. 10. 1949 bylo do kodifikačních prací zapojeno celkem 53 dělníků z továren a 69 zástupců celonárodních organizací (z toho 20 za ČSM, 15 za RČZ, 26 za ROH, 5 za JSČZ, 1 za JSSR a 2 za SBS). K. Petrželka. Nástiny všech osnov lidových kodexů a ostatních osnov justiční dvouletky. NA, Klosův archiv, 18_1.

²³³ Členství laiků v komisích vyzdvihoval též ministr spravedlnosti Alexej Čepička ve svém projevu (Budování nového československého právního řádu) na IV. Sjezdu československých právníků v Praze, který se konal ve dnech 23.-25. září 1949: *Osnovy zákonů jsou projednávány ve smíšených komisích, které se skládají jak z odborníků, tak ze zástupců dělníků, rolníků a ostatních pracujících vrstev. Na kodifikačních pracích se účastní přes 700 osob. V těsném spojení s veřejností, zejména veřejnými diskusemi, je zjišťováno stanovisko občanů k nové úpravě tak, aby došlo k vyjádření již v textu nových zákonů. To také přispívá k tomu, aby se rozšiřovala znalost nových zákonů.* Projev Alexeje Čepičky na IV. sjezdu československých právníků. Justiční listy, č. 8–9, 1949, s. 244.

²³⁴ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Zápis ze schůze politické komise (7. 2. 1948).

Výstavba nového právního řádu mezi konkrétními úkoly ministerstva spravedlnosti v novém období uvádí mj. Následující úkoly:

- „Zajistit účast poslanců na poradách kodifikačních komisí se zvláštním zřetelem na úkol zpravodajů v parlamentě.“²³⁵
- S úkolem důkladného prosazování generální linie strany doplnit politickou komisi a začlenit do ní vedoucí soudruhy z rezortů, které mají též kodifikační úkoly.

Tyto úkoly plynoucí ze směrného plánu tak reflektovala i politická komise - na její 36. schůzi konané dne 13. června 1949 oznámil Dr. Dressler že „důsledky, které plynou pro práce na kodifikaci nového právního řádu z usnesení IX. sjezdu KSČ budou prodiskutovány na některé z příštích schůzí politické komise, na níž bude také provedena reorganisace politické komise, zejména její rozšíření, při čemž bude zajištěna účast poslanců na jejich zasedáních“.²³⁶ Od 37. schůze se tak členem politické komise stal poslanec JUDr. Jaroslav Kokeš (účastnil se již 13. 6. 1949) a dále pánové Dr. Adamec a Dr. Kemlink (účastnil se již 13. 6. 1949).²³⁷

V neposlední řadě je třeba zmínit, že počínaje 41. schůzí, která se konala 10. října 1949, se jednání politické komise jako její člen účastnil též jakýsi Jiráček, bližší vysvětlení jeho členství v komisi ovšem dosud není k dispozici (vzhledem k absenci titulu lze předpokládat, že se jednalo o dělníka) a dále počínaje 42. schůzí, která se konala 17. října 1949 jistá Dr. Palečková, o jejímž zařazení rovněž aktuálně nemáme bližších informací.

Kromě toho se schůzí politické komise pravidelně účastnily též další osoby – zejména se jednalo o zástupce jednotlivých komisí a subkomisí, jejichž návrhy byly v politické komisi projednávány. Tak kupříkladu dne 18. října 1948 byly hlavním předmětem jednání politické komise zásady zákona o zrušení zemských soudů a zlidovění soudnictví. Jednání politické komise se tak kromě jejích členů účastnili též (v prezenční listině uvedeni pouze příjmením) Dr. Cmunt a Dr. Rubeš (oba jakožto autoři projednávání II. části osnovy), Čech, Sedláček, Jahn (který zde mj. prezentoval stanovisko pověřence spravedlnosti Dr. Viktorého k předmětnému návrhu), Roušar, Bydžovský, Lacina, Dr. Tolar (autor projednávané III. části osnovy), Dr. Novák (zástupce organizačního oddělení, jež vypracovalo předmětný organizační návrh), Šimek. Obdobným způsobem a za účasti jednotlivých členů komisí pak probíhaly i další schůze politické komise, kromě nich se schůzí občasné účastnili též další pracovníci ministerstva spravedlnosti (například Václav Lacina za propagační oddělení či zástupci politického oddělení).

²³⁵ NA, fond Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Tzv. Klosův archiv, a. j. 165. Výsledky IX. sjezdu KSČ a směrný plán ministerstva spravedlnosti.

²³⁶ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Zápis ze schůze politické komise (13. 6. 1949).

²³⁷ Jejich pozice se dosud nepodařilo spolehlivě objasnit, nicméně je s jistotou můžeme říci, že se nejednalo o poslance ani o zaměstnance ministerstva spravedlnosti. U Dr. Kemlinka je opakovaně uvedena poznámka, že se jednání účastní „za experty“.

Za sekretariát V. odboru ministerstva spravedlnosti se pak schůzí pravidelně účastnili Dr. Věra Kizlinková, která rovněž zajišťovala zpracování zápisu a jeho rozeslání členům komise, Dr. Klín a později též Dr. Alois Faber (dle organizačního řádu z roku 1949 byl od roku 1949 zaměstnancem V. odboru) a Dr. Ferdinand Boura (dle organizačního řádu z roku 1949 byl od roku 1949 zaměstnancem V. odboru). Dále se vybraných schůzí politické komise účastnili též další odborníci na projednávanou problematiku, například 23. schůze, která se konala dne 7. března 1949 se účastnili též Dr. Draxner a Dr. Poláček od nejvyššího soudu, neboť byly projednávány otázky, které se nejvyššího soudu bezprostředně dotýkaly (jednalo se o elaborát č. 29 komise pro kodifikaci civilního práva procesního „*Osnova zákona o organizaci řádných soudů a prokuratur*“).

Tabulka č. 1 – Přehled účasti členů politické komise²³⁸

		Adamec	Jaromír Blažke	Karol Bedma	Alfréd Dressler	Feješ	s. Fiála	Oto Fischl	Michal Gero	Otakar Heráf	Jelínek	s. Jiráček	s. Kala	Vladimír Kalda	Kemlink	Karel Klos	s. Kraft	Jaroslav Kokeš	Ladislav Lorek	s. Macho	Palečková	Zdeňka Patschová	Karel Petželka	Bedřich Rattinger	František Srb	Josef Tureček	Josef Urban	Miroslav Vošahlik	gen. Oto Vrbský	Bohumil Ziegler	Jaroslav Žantovský		
1	20.9.1948		X	X	X			X	X	X				X		X			X			X	X	X	O	N				X	X		
2	27.9.1948		X	X	X			X	O	X				X		X			X				X	X	X	X	X				X	X	
3	4.10.1948		X	X	X			O	X	X				X		X			X				X	X	X	X	X				X	O	
4	11.10.1948		X	X	X			X	X	X				X		X			X				X	X	X	X	X				X		
5	18.10.1948		X	O	O			X	X	X				X		X			X				X	X	X	X	O				X	X	
6	25.10.1948		X	X	X			X	X	X				X		X			X				X	X	O	X	O				X	X	
7	2.11.1948		X	X	X			X	X	O				X		O			X				X	X	O	N	X				X	O	
8	8.11.1948		X	O	X			X	O	X				X		X			X				X	X	O	X	O				X	X	
9	15.11.1948		X	X	X		X	X	X	O				X		X	X		X	X			X	X	O	N	O				X	X	
10	22.11.1948		X	X	X		X	X	O	X				X		X	X		X	X			X	X	N	X	X				X	N	
11	29.11.1948		X	X	X		X	X	X	X				X		X	X		X	X			X	X	N	O	X				X	X	
12	6.12.1948		X	X	X		X	X	X	X				X		X	X		X	X			X	X	N	X	X				X	X	
13	20.12.1948		X	X	X		X	X	X	O				O		X	O		O	X			X	O	O	X	X				X	X	
14	3.1.1949		X	O	X		X	X	O	O				X		X			O	X			X	O	O	X	X				X	X	
15	10.1.1949		X	X	X		X	X	X	X				X		X			O	X			X	X	X	X	X				X	O	
16	17.1.1949																																
17	24.1.1949																																
18	31.1.1949		X	O	X		O	X	O	X				X		X			O	X			O	X	X	X	X				X	X	
19	7.2.1949		X	N	X		X	X	O	X				X		N			N	X			N	X	X	X	X				X	X	
20	14.2.1949		X	X	X		X	X	X	X				X		X			X	X			X	X	X	X	O				X	X	
21	21.2.1949		X	O	X		X	X	O	X				X		N			X	X			X	X	X	X	X				X	O	
22	28.2.1949		X	N	X		X	X	O	N				X		X			X	X			O	X	X	N	O				X	X	
23	7.3.1949		O	X	X		X	X	O	X				X		X			X	N			O	X	O	X	O				X	N	
24	14.3.1949		X	O	X		X	X	N	O				X		O			X	N			O	X	X	X	N				X	X	
25	21.3.1949		X	X	X		N	X	O	O				X		O			X	O			X	X	X	N	N				X	O	
26	28.3.1949		X	X	X	X	X	X		O				X	X	X			X				N	X	X	N	X				X	X	
27	4.4.1949		X	X	X	X	X	X		O				X	X	X			X				O	O	X	X	O				X	O	
28	11.4.1949		X	N	X	X	X	X		X				X	X	X			X				O	O	X	N	N				X	X	
29	19.4.1949		X	X	X	X	X	X		X				X	X	X			X				X	X	O	X	N				X	X	
30	25.4.1949		X	X	X	X	X	X		X				X	X	X			X				O	X	N	X	N				X	X	
31	2.5.1949		O	X	X	X	O	O		N				O	X	X			X				X	X	X	X	X				X	O	
32	6.5.1949		X	N	X	N	N	X		N				N	X	N			N				X	N	N	N	N				X	O	
33	16.5.1949		X	O	X	O	X	X		X				X	X	N			X				X	X	X	O	X				O	X	
34	30.5.1949		X	X	X	X	X	X		N				X	X	X			X				X	O	N	X	N		??		X	X	
35	7.6.1949		X	X	O	X	X	X		N				X	X	X			X				N	O	N	X	N		??		X	X	
36	13.6.1949		X	N	X	N	X	O		N				X	X	X			X	X			X	X	O	X	O				X	X	
37	20.6.1949	X	X	N	X	O	X	X		X				X	X	X	X		X	X			X	X	O	N	N				X	X	
38	27.6.1949	O	X	O	X	O	X	X		N				X	X	N	X		X	X			O	X	X	X	N			O	X	O	
39	7.7.1949	N	X	O	X	O	X	X		N				X	X	X	X		O	X			O	X	O	N	N			O	X	N	
40	11.7.1949	N	O	N	X	N	X	X		N				X	X	X	X		N	X			X	N	O	X	N			O	X	O	
41	10.10.1949	O	X	X	X	X	X	X		N		X	X	X	N	N			N	X			N	X	O		N	N	O	X	X	X	
42	17.10.1949	N	X	X	X	X	X	O		N				X	X	X	N		N	X			X	X	O	X		X	X	N	X	O	
43	24.10.1949	N	X	X	O	X	O	X		N				X	X	X	N		N	X			X	X	X	X		X	X	N	X	X	
44	14.11.1949	N	X	X	X	X	N	O		N	X	X	X	X	N	N			N	X			X	X	X		N	X	N	X	X	X	
45	21.11.1949																																

²³⁸ Legenda: Zelená značí účast na jednání politické komise, žlutá omluenou neúčast, oranžová neomluenou neúčast. Šedá značí jednání, jichž se dotyčný nemohl účastnit, neboť nebyl v dané době členem politické komise. O jednáních konaných dne 17. 1. 1949, 20. 1. 1949 a 21. 11. 1949 pak nemáme k dispozici bližší informace či zápis, tudíž nelze rekonstruovat ani docházku členů. NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno).

4.4. Ustavující schůze a úloha politické komise

Ustavující schůze politické komise vyla na pokyn Dr. Dresslera svolána na 20. září 1948 o 18. hodině večerní do malé zasedací síně ministerstva spravedlnosti. Na toto jednání byli referentkou Dr. Kizlinkovou dne 16. září 1948 již jakožto členové komise pozváni: Dr. Alfréd Dressler, Dr. Bedřich Rattinger, Dr. Jaromír Blažke, Dr. Karol Bedrna, Dr. Oto Fischl, Dr. Michal Gero, Dr. Otakar Heráf, Dr. Vladimír Kalda, Dr. Karel Klos, Ladislav Lorek, Dr. Zdeňka Patchová a Dr. Karel Petrželka. Dopis o konání schůze (jehož přesné znění bohužel aktuálně v archivních materiálech nefiguruje) byl zaslán též JUC. Františku Srbovi, prof. dr. Josefu Turečkovi, Dr. Bohumilu Zieglerovi a Dr. Jaroslavu Žantovskému. O schůzi byl přípisem ze dne 16. září 1948 vyrozuměn rovněž ministr spravedlnosti a dále bylo určeno, že schůze se zúčastní také členové sekretariátu, konkrétně Dr. Kizlinková a Dr. Klín.

Ustavující schůze politické komise se tudíž konala dne 20. září 1948 za účasti všech výše uvedených členů, z jednání se omluvil JUC. František Srb a bez omluvy se nedostavil prof. Dr. Josef Tureček. Schůzi předsedal Dr. Alfréd Dressler. Ten přednesl též úvodní referát, v němž můžeme nalézt podstatné informace týkající se způsobu práce a vlastního fungování politické komise, stejně tak jako její úlohy a procesního postavení při přijímání nových právních předpisů. Dr. Dressler mj. k úloze politické komise uvedl, že *„kodifikační práce se soustřeďují v kodifikačních komisích a subkomisích, z nichž některé jsou již ustaveny a jiné se právě tvoří. Orgánem těmto nadřazeným je politická komise, která je současně orgánem koordinačním po obor kodifikačních prací spadajících do kompetence ministerstva spravedlnosti.“*²³⁹ Kromě toho ve svém úvodním projevu zdůraznil také odpovědnost politické komise, která má být orgánem přímo odpovědným za to, že kodexy vypracované pátým odborem ministerstva budou naprosto správné po stránce politické. Hlavním úkolem politické komise je dle jeho proslovu *„zajistiti politický obsah všech osnov, které budou předloženy právní radě.“*²⁴⁰

Dále se Dr. Dressler zmínil o obtížích organizačního charakteru, na něž narážejí práce v nově vytvořeném V. odboru ministerstva, a zmínil též nutnost vytvoření nových legislativně-technických zásad, které by umožnily zjednodušení a urychlení legislativních prací. Dále též zmínil, že bude třeba, aby si jednotlivé kodifikační komise stanovily časový rozvrh svých prací. V samotném závěru úvodního referátu pak Dr. Dressler akcentoval několik problémů, které by zejména měly být předmětem diskuze na tomto první zasedání komise:

- *„Je otázkou, zda bude třeba posečkat s kodifikačními pracemi a vyčkat rozhodnutí ÚV KSČ – což platí i o jiných veřejných diskuzích, které mají býti zahájeny o kodifikačních*

²³⁹ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Zápis ze schůze politické komise (20. 9. 1948).

²⁴⁰ Tamtéž.

zásadách nového právního řádu – anebo zda se má v kodifikačních pracích pokračovati nerušeně dále.

- *Aby byla dána záruka, že v nových kodexech nebude závad po stránce ideologické, bude třeba vytvořit sbor referentů, kteří by byli způsobilí informovat členy kodifikačních komisí a subkomisí o právníkové a také ideologické literatuře slovanské, zejména pak sovětské, a to na základě překladů sovětské literatury, které by si sami pořídili.*
- *Při kodifikačních pracích by bylo použito statistického materiálu. V tomto případě by ovšem bylo třeba zřídit zvláštní oddělení, které by se zabývalo jen statistikou.*
- *Se zřetelem k nedostatku referentů kodifikační sekce ministerstva spravedlnosti bylo by možno použiti ke kodifikačním pracím referentů ministerstva unifikací a to buď tím způsobem, že by se v tomto ministerstvu vybudovala sekce, která by pracovala na kodifikačních pracích pro ministerstvo spravedlnosti a nebo by bylo ministerstvo unifikací zapojeno do kodifikačních prací ministerstva spravedlnosti tím způsobem, že by byli ministerstvem spravedlnosti převzati někteří referenti ministerstva unifikací.*²⁴¹

Následovala diskuze k jednotlivým bodům. Co se týče otázky dalšího postupu kodifikačních prací, nebyli členové komise ve svém názoru jednotní. Dr. Lorek zdůrazňoval potřebu vytvoření legislativně-technických zásad, které by zkoordinovaly postup v jednotlivých komisích. Obdobný názor zastával též Dr. Fischl, který upozornil na to, že kodifikační komise provádějí prakticky „*novelizaci starých zákonů, za tím co by si měly stanoviti zcela nové a duchu nové doby odpovídající kodifikační zásady, které by pak byly legislativně technicky formulovány.*“ Pro posečkání na rozhodnutí ÚV KSČ alespoň v některých otázkách se vyjadřoval též Dr. Bedrna a stejně tak Dr. Kalda doporučoval zejména ve vztahu k veřejným diskuzím posečkat na rozhodnutí ÚV KSČ, aby „*nevzniklo nebezpečí, že v případě nutnosti provedení určitých změn v zásadních kodifikačních zásadách by mohly býti široké masy lidu postaveny proti politice strany.*“ Dr. Ziegler zastával názor, aby se počkalo do rozhodnutí ÚV KSČ s diskuzí o všeobecné části trestního zákona, která je již připravena, jinak by se ale mělo v kodifikačních pracích pokračovat. Opačného názoru byl Dr. Blažke, který namítal, že ÚV KSČ bude rozhodovat o vnitropolitických zásadách, které nemohou mít podstatný vliv na kodifikační práce ministerstva spravedlnosti, a proto se vyjadřoval pro pokračování kodifikačních prací, stejně tak jako Dr. Gero a Dr. Heráf (který ovšem současně doporučoval počkat se zahájením veřejných diskuzí, než bude materiál pro ně řádně připraven). V závěrečném usnesení nakonec politická komise rozhodla, že se bude dále pokračovat v kodifikačních pracích, nicméně předsedové všech komisí budou povinni si ve všech zásadních ideologických otázkách vyžádat rozhodnutí

²⁴¹ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Zápis ze schůze politické komise (20. 9. 1948).

politické komise. Současně Dr. Petrželka, Dr. Dressler a Dr. Kalda vypracují do 14 dnů nová legislativně technická pravidla, která by umožnila zjednodušení a urychlení legislativních prací na novém právním řádu. V otázce vytvoření speciálního sborů referentů, kteří by informovali členy kodifikačních komisí a subkomisí a relevantní zahraniční literatury a pořizovali překlady sovětské literatury, byl stěžejním zejména názor Dr. Klose, který nedoporučoval vytvoření sboru referentů tak, jak navrhoval Dr. Dressler, ale přikláněl se spíše k tomu, že by tyto vyhrazené úkoly lépe plnilo studijní oddělení, které by se zřídilo při V. odboru ministerstva spravedlnosti. Téhož názoru byl též Dr. Fischl, jež akcentoval nutnost zřízení takového oddělení pro práci kodifikačních komisí, stejně tak jako Dr. Petrželka. Dr. Heráf doporučoval, aby takto zřízené studijní oddělení disponovalo nejen sovětskými zákony, ale také dokumentací, právníckými učebnicemi a veškerou právníckou literaturou SSSR. K tomuto stanovisku se nakonec politická komise přiklonila i ve svém usnesení a pověřila Dr. Klose, Dr. Petrželku a Dr. Dresslera, aby do příští schůze vypracovali konkrétní návrh na zřízení studijního oddělení, které by spadalo do V. sekce ministerstva spravedlnosti. Stejně tak návrh na zřízení zvláštního statistického oddělení byl členy politické komise kvitován, pro se vyjádřil zejména Dr. Gero, Dr. Petrželka a Dr. Heráf (ten doporučil, že by v tomto směru mohlo být využito zkušeností delegace z Polska, kde se již užívá a kde se statistická metoda také osvědčila). Vybudováním statistického oddělení byl v závěrečném usnesení pověřen Dr. Heráf. K poslední otázce, tedy kooperace mezi ministerstvem spravedlnosti a ministerstvem unifikací na kodifikačních pracích, se vyjádřilo několik členů politické komise, jejich názory však nebyly jednotné. Dr. Gero uvedl, že referenti z ministerstva unifikací by neměli být zapojeni do kodifikačních prací, neboť „*by byli jen brzdou v těchto pracích*“. Dr. Klos souhlasil s tím, aby na ministerstvu unifikací byl zřízen zvláštní odbor, který by pracoval na kodifikaci nového právního řádu v oboru působnosti ministerstva spravedlnosti. Dr. Heráf doporučoval ponechat rozhodnutí této otázky na ministerstvu spravedlnosti, Dr. Petrželka pak poukazyval zejména na to, že případná pomoc referentů ministerstva unifikací nebude vydatná, bylo by však vhodné některé ze schopných referentů přidělit služebně do V. odboru ministerstva spravedlnosti, kde by mohli pracovat ve zmíněném studijním oddělení. Politická komise se nakonec v této otázce usnesla a pověřila Dr. Klose, aby přednesl návrh na zapojení ministerstva unifikací do kodifikačních prací ministru spravedlnosti. V diskuzi byly kromě výše popsaných zásadních otázek organizace kodifikačních prací řešeny též některé méně závažné body, jako je doručování podkladů a elaborátů členům politické komise, jejich zveřejňování a další.

4.5 Osobnost ministra spravedlnosti a jeho úloha ve vztahu k politické komisi

V období právnické dvouletky zastával funkci ministra spravedlnosti JUDr. Alexej Čepička. Právě on byl později rehabilitačními komisemi i historiky hodnocen jako jedna z klíčových postav celé poúnorové justice. Proto bude v následujícím textu věnována pozornost jeho osobnosti a biografii a také tomu, jaký vliv ve skutečnosti vykonával ve vztahu k politické komisi ministerstva spravedlnosti.

4.5.1. Alexej Čepička

Alexej Čepička se narodil 18. srpna 1910 v Kroměříži. Jeho matka byla velice podnikavá – bohatým rodinám po celé Moravě za provizi zajišťovala služby, čeledíny a sezónní pracovníky – a patřila též mezi aktivní feministky,²⁴² oproti tomu jeho otec pracoval jako řadový poštovní zřízenec (později podúředník) v Kroměříži a pocházel z nemajetných poměrů.²⁴³ Po ukončení Císařské a královské cvičné školy při učitelském ústavu v Kroměříži začal Alexej Čepička v roce 1921 studovat na Českém gymnáziu v Kroměříži,²⁴⁴ kde 10. června 1929 složil maturitu. Téhož roku se stal členem KSČ a zapsal se na Právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze, kterou dokončil složením rigorózní zkoušky v roce 1937, získal titul JUDr. a dne 30. června 1937 byl promován doktorem obojího práva.

Již během studií se aktivně angažoval v levicových studentských spolcích, jako byla Levá fronta, Svaz přátel sovětského Ruska či Kostufra a v rodné Kroměříži se též aktivně zapojoval do činnosti Spolku pokrokového studentstva Milíč.²⁴⁵ V roce 1937 (1. října 1937) nastoupil vojenskou službu, kterou vykonával nejprve u pěšího pluku č. 27 v Uherském Hradišti a poté ve Škole pro důstojníky v záloze v Olomouci. Byl často nemocen (trpěl plicními problémy), a tak byl z vojenské služby propuštěn a začal se věnovat právní praxi. Nejdříve nastoupil na krátkou praxi u kroměřížského soudu, poté jako advokátní koncipient u advokáta JUDr. Josefa Žanty a následně na téže pozici u advokáta Josefa Vondráčka v Moravské Ostravě. Zde vykonával koncipientskou praxi do roku 1941. Počátkem 40. let se o Čepičku začalo zajímat gestapo, neboť se Čepička údajně měl zapojit do protifašistického odboje a spolupracovat se sovětskou zpravodajskou službou. Významnější, resp. jednoznačné důkazy, které by tento fakt osvědčily, se ovšem dosud nepodařilo dohledat. V lednu 1942 byl gestapem vyšetřován a následně

²⁴² Například vydávala časopis Ženské směry.

²⁴³ Dokument Alexej Čepička – Z vojína generálem. Dostupné online na <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10213531711-alexej-cepicka-z-vojina-generalem/309294340090005>.

²⁴⁴ Později přejmenováno na Státní reálné gymnázium v Kroměříži.

²⁴⁵ V souvislosti s Čepičkovým působením ve spolku Milíč, kam vstoupil již v roce 1928–1929, se objevují informace o tom, že se snažil členy spolku získávat pro ideologii a politiku komunistické strany a že pod jeho vedením se spolek postupně stal silně levicově orientovaným. Objevují se též svědectví jeho současníků o tom, že Čepička měl zneužívat svých funkcí (pokladník Divadelního odboru, poté celého spolku a následně starosta spolku) a opakovaně odcizit peníze spolku, tyto domněnky se ovšem nepodařilo prokázat.

v prosinci téhož roku zatčen. Poté, co prošel vyšetřováním a ochrannou vazbou, byl deportován do koncentračního tábora v Osvětimi a poté v roce 1944 do tábora v Buchenwaldu, kde se dle dobových svědectví měl zapojit do činnosti ilegálního komunistického hnutí.

Po návratu z koncentračního tábora konci druhé světové války v roce 1945 začala Čepičkova politická kariéra, a to jak na úrovni lokální, tak celostátní. Již v červnu 1945 se stal předsedou Místního národního výboru v Kroměříži, a to předsedou velice aktivním. Kromě řady kulturních akcí či veřejně prospěšných investičních záměrů, které prosazoval (bohužel bez reálného ekonomického zázemí – jednalo se např. vybudování civilního letiště, koupaliště, napojení města na dálnici, výstavba nových železničních tratí apod.), byla jeho činnost spojena též s aktivitami přinejmenším podivnými. Mezi ně patří kupříkladu pokus o pozastavení činnosti Okresního soudu v Kroměříži, pokus o zrušení sňatků či o zabavení veškerého majetku místních sportovních klubů. Stejně tak se objevují doklady o tom, že Čepička již v této době cíleně likvidoval své odpůrce, ať to byl člen tamní KSČ Jan Jaša, vedoucí městské finanční správy Josef Zapletal či bankovní úředník Metoděj Malý. Právě tyto kroky svědčí mnohé o charakteru budoucího ministra spravedlnosti a jeho ambici dosáhnout svého za každou cenu.

V roce 1946 byl Alexej Čepička hlavním kandidátem KSČ na Kroměřížsku ve volbách do Národního shromáždění. Ač v tomto regionu nebylo vítězství komunistů tak drtivé jako v celonárodním měřítku, i přesto se strana umístila na celkovém druhém místě a Čepička tak dne 17. června 1946 složil slib poslance Národního shromáždění.²⁴⁶ Následně byl v roce 1947 – údajně na doporučení generálního tajemníka KSČ Rudolfa Slánského²⁴⁷ – jmenován ministrem vnitřního obchodu.

Z května 1947 rovněž pochází oficiální posudek, který na Čepičku vypracovalo vedení komunistického poslaneckého klubu v Ústavodárném Národním shromáždění. Zde je mj. uvedeno, že je *politicky velmi vyspělý [...] teoreticky velmi vyspělý – rád aplikuje teorii na věci, i za cenu, že to vždy neseďí. Příklad: v teoretické debatě o NV neztotožňoval se s linií strany.* Dále je Čepička charakterizován jako dobrý řečník a člověk průbojný a mazaný, velmi schopný a nadprůměrně vzdělaný. Současně je konstatováno, že má velké vývojové schopnosti a potřebuje se rozvinout. Mezi jeho nedostatky pak dle posudku patří to, že není dostatečně důsledný a někdy je příliš důvěřivý a dále že budí dojem, že není důsledným soudruhem a má sklony k levičáctví.²⁴⁸

²⁴⁶ Poslancem Národního shromáždění byl až do roku 1960.

²⁴⁷ Pernes, J. / Pospíšil, J. / Lukáš A. *Alexej Čepička. Šedá eminence rudého režimu.* Jihlava: Nakladatelství BRÁNA, a.s., 2008, s. 86.

²⁴⁸ Pernes, J. / Pospíšil, J. / Lukáš A., *op. cit.*, s. 86.

Převrat v únoru roku 1948 znamenal též zásadní zlom v Čepičkově kariéře – stal se generálním tajemníkem Ústředního akčního výboru Národní fronty (tuto funkci vykonával do března 1950). Byl to právě Čepička, kdo prosadil prodloužení činnosti akčních výborů, které měly původně fungovat pouze do 1. dubna 1948 (nakonec tato síť zanikla až v roce 1989).²⁴⁹ Současně se 25. února 1948 stal ministrem spravedlnosti, což byla s ohledem na potřeby nového režimu jedna z hlavních vládních funkcí, a rázem se tak stal jedním z nejmocnějších politických činitelů v tehdejším Československu.

Další přelomový krok ve své kariéře učinil 31. července 1948, kdy se oženil s dcerou Klementa Gottwalda Martou, čímž se dostal do prezidentovy blízkosti. V tomto směru se můžeme v odborné literatuře setkat s řadou spekulací o tom, zda byl z Čepičkovy strany tento krok čistě účelový nebo nikoliv. Před tímto sňatkem se totiž Čepička údajně již ucházel o dcery dalších dvou vlivných komunistů – Zoju Svobodovou, dceru generála Ludvíka Svobody, a Zdeňku Nejedlou, dceru ministra Zdeňka Nejedlého. S ohledem na vypočítavý charakter a celkový osobnostní profil Alexeje Čepičky, jak je opakovaně popisován jeho současníky i archivními materiály,²⁵⁰ lze předpokládat, že tento sňatek skutečně mohl být pouhým dalším naplánovaným krokem na jeho cestě za mocí. Koneckonců, i Marta Gottwaldová je v archivních materiálech charakterizována následovně: *Narozena 1923. Dcera prezidenta Gottwalda, manželka Čepičky. Zapálená komunistka.*²⁵¹ Za zmínku též stojí fakt, že svědkem byl Čepičkovi generální tajemník KSČ a člen předsednictva ÚV KSČ, Rudolf Slánský.

Dalším posunem v Čepičkově kariéře bylo zapojení se do činnosti tzv. bezpečnostní komise. Ta byla ustanovena v roce 1948, aby projednávala jednotlivé politické procesy a schvalovala návrhy na tresty smrti. Čepička se do její činnosti se zapojil jakožto ministr spravedlnosti od 7. června 1949 a poté se účastnil řady jejích klíčových jednání.²⁵²

O Čepičkově působení na ministerstvu spravedlnosti existuje celá řada materiálů stejně tak jako odborných či životopisných publikací. Ministerstvo bylo v této době řízeno silně autoritativně a centralisticky, k osobě Alexeje Čepičky pak existuje několik posudků. Například Alfréd Dressler o něm mj. uvedl, že *Čepička je velmi energický, chytrý a dobrý organizátor.* Zajímavá je též jeho poznámka, že *u starého člena strany z řad inteligence mě trochu překvapilo, že jeho teoretické marxistické vzdělání nebylo příliš velké.* V neposlední řadě dále

²⁴⁹ Kaplan, K. / Kosatík, P. *Gottwaldovi muži*. Praha: Paseka, 2004, s. 135–136.

²⁵⁰ Např. *Je schopný, fanatický a všehoschopný*. TNA, fond FO 470, sv. 5. Životopisné poznámky č. 14, hlavní osobnosti v Československu v roce 1951. Srov. též Pernes, J. / Pospíšil, J. / Lukáš A. *Alexej Čepička. Šedá eminence rudého režimu*. Jihlava: Nakladatelství BRÁNA, a.s., 2008, s. 164-177.

²⁵¹ TNA, fond FO 470, sv. 7. Životopisné poznámky, hlavní osobnosti v Československu v roce 1953.

²⁵² Pernes, J. / Pospíšil, J. / Lukáš A. *Alexej Čepička. Šedá eminence rudého režimu*. Jihlava: Nakladatelství BRÁNA, a.s., 2008, s. 179.

Dressler hodnotí Čepičkův vztah k lidem, o němž řekl: *nejslabší stránka s. Čepičky, který není špatný člověk a v okamžicích, kdy se chová přirozeně, je velmi sympatický – je jeho poměr k lidem. Pokud jsem zjistil, s. Čepička neměl žádné přátele, ale jen přívržence. Jeho poměr ke kritice je charakterizován tím, že sotva kdy připustil takovou situaci, aby mu někdo mohl říci třeba dobře míněnou kritickou poznámku. [...] soudruh Čepička je velmi ctižádostivý. A dále se Dressler vyjadřuje k množství funkcí, které Čepička kumuloval: *Myslím, že na tom není nic špatného, ale nedostatek teoretického prohloubení a v důsledku toho nedostatek zásadovosti spojený s velkou energií, ba dravostí, dávaly jeho akcím někdy ráz dobrodružnosti. Snažil se zasahovat zároveň do nejrůznějších politických akcí. Vedle spravedlnosti, a někdy dokonce na prvním místě, se věnoval činnosti generálního tajemníka Ústředního akčního výboru NF, církevním záležitostem a jiným.*²⁵³*

O osobě ministra Čepičky hovoří v dopise z roku 1954 také J. Vieska (který ovšem vychází zřejmě z líčení funkcionáře Milana Cíchy, jedná se tedy o svědectví z druhé ruky): *[...] minister bol medzi zamestnancami veľmi obávaný a nepopulárny [...] minister mal vo zvyku odrazu, nečekaně nariadiť nejaké opatrenie, že sa k takýmto akciám musely mobilizovať všetky sily a nechajúc bežné věci, pracovať na nich vo dne v noci a niekedy trebás vzápätí vyšlo najevo, že robili práci zbytočnú, nepoužitelnú, lebo minister medzitým svoje stanovisko zmenil. Vo vzťahu k podrízeným orgánom vládol skutočne značný dril. Minister mal vo zvyku prudko vybuchovať.*²⁵⁴ S obdobnými komentáři se pak setkáváme i v hodnocení jeho pozdějšího působení ve funkci ministra obrany. Opět je opakovaně popisován jako člověk ctižádostivý, vytvářející kult osobnosti, který neumí jednat s lidmi, a naopak je odpuzuje apod.²⁵⁵ Koneckonců, i tzv. rehabilitační komise (zejména komise Kolderova a Pillerova) označily Čepičku za jednoho z hlavních aktérů vytváření tzv. kabinetní justice, jak je detailněji popsáno výše v rámci této kapitoly.

Pro ilustraci jeho působení na ministerstvu tak na tomto místě doplníme pouze ukázkou z jeho projevu (referátu), který pronesl na Manifestačním sjezdu československých právníků v září 1949 a který reflektuje, jakým způsobem nahlížel jakožto ministr na úkoly své a svého ministerstva: *Ministr dr. Čepička zvlášť zdůraznil nutnost vychovávat nový typ právníků, kteří zbavivše se mentality buržoasního individualistického práva a jeho formalismu a jsouce nerozlučně spjati s pracujícím lidem, budou tvořit a nalézat právo s vyššího hlediska naší lidově*

²⁵³ Kaplan, K. *Alexej Čepička. Dobová dramata komunistické moci*. Brno: Barrister & Principal, 2011, s. 44 a n.

²⁵⁴ Kaplan, K., *op. cit.*, s. 45.

²⁵⁵ Kaplan, K., *op. cit.*, s. 188-189.

*demokratické společnosti na cestě k socialismu.*²⁵⁶ Ke smyslu a účelu právních předpisů uvedl: *Právní předpisy lidově demokratické republiky mají vyjadřovat svým obsahem to, co si pracující člověk toužebně přeje: 1. zabezpečení života uvnitř státu vybudováním spravedlivého společenského řádu – socialismu, 2. zabezpečení samostatnosti republiky nezničitelným poutem se Sovětským svazem a zeměmi lidových demokracií.*²⁵⁷

Ve funkci ministra spravedlnosti působil Alexej Čepička do 25. dubna 1950, kdy se stal ministrem národní obrany – a v této funkci setrval až do 25. dubna 1956. I zde se setkáváme s tím, že ministerstvo řídil – stejně tak jako předtím resort spravedlnosti – silně autoritativním způsobem a intenzivně zde prosazoval cíle tehdejšího režimu. Zaměřil se tak zejména na rozvoj československé armády dle sovětského vzoru a zvýšení investic do ní, na kádrovou politiku, došlo též k rozsáhlým změnám v organizační struktuře samotného ministerstva (např. ke zřízení rozsáhlého sekretariátu ministra, kterým mj. musela procházet veškerá korespondence orgánů ministerstva) a k centralizaci veškerých činností v rukou ministra (minimálně v režimu kontroly). Jeho působení na ministerstvu obrany tak neslo fakticky stejné rysy jako předchozí angažmá na ministerstvu spravedlnosti, jak dokládají mj. i četné výpovědi jeho současníků – zaměstnanců obou ministerstev.²⁵⁸

Kromě funkce ministra zastával Čepička celou řadu dalších neméně významných funkcí, ve Straně i mimo ni – v roce 1949 byl aktivním členem tzv. církevní šestky, zvláštního orgánu zřízeného při ÚV KSČ, který se zabýval postupem a celkovým vztahem státu vůči církvím (kupř. získáváním tzv. pokrokových kněží, převzetím pořádání poutí, oslabováním vlivu Vatikánu, kontrolou církví apod.),²⁵⁹ a byl to právě Čepička, kdo se zasadil o vznik Státního úřadu pro věci církevní v říjnu 1949, jehož byl v letech 1949–1950 rovněž předsedou.²⁶⁰ Současně byl od května 1949 členem ÚV KSČ (až do vyloučení v roce 1956),²⁶¹ od září 1951 do června 1954 též členem Předsednictva ÚV KSČ a politického sekretariátu ÚV KSČ (a tedy jedním z osmi nejmocnějších mužů v republice) a v období od června 1954 do dubna 1956 členem Politbyra ÚV KSČ.

²⁵⁶ Kol. aut. *Za socialistické právo! Manifestační sjezd čs. právníků ve dnech 23. – 25. září 1949.* Praha: Ministerstvo spravedlnosti a ministerstvo informací a osvěty, 1949.

²⁵⁷ Kol. aut. *Za socialistické právo! Manifestační sjezd čs. právníků ve dnech 23. – 25. září 1949.* Praha: Ministerstvo spravedlnosti a ministerstvo informací a osvěty, 1949, s. 40.

²⁵⁸ Pernes, J. / Pospíšil, J. / Lukáš A. *Alexej Čepička. Šedá eminence rudého režimu.* Jihlava: Nakladatelství BRÁNA, a.s., 2008, s. 218 a n.

²⁵⁹ Kaplan, K. / Kosatík, P. *Gottwaldovi muži.* Praha: Paseka, 2004, s. 136. Dalšími členy tzv. církevní šestky byli na jaře 1949 Adamec, Clementis, Fierlinger, Kopecký a Široký.

²⁶⁰ Kaplan K. / Kosatík, P., *op.cit.*, s. 139–140.

²⁶¹ TNA, fond FO 470, sv. 5. Životopisné poznámky č. 14, hlavní osobnosti v Československu v roce 1951. V publikacích K. Kaplana se setkáváme s informací, že byl členem od roku 1951.

V lednu 1953 nastal další vzestup v jeho vládních funkcích – stal se místopředsedou vlády a od září téhož roku též prvním náměstkem předsedy vlády. Na starosti tak měl resorty, které přímo či nepřímo souvisely s obrannou a armádou, podléhal mu mj. odbor obrany Úřadu předsednictva vlády.²⁶²

Čepičkova kariéra skončila v roce 1956. Smrt J. V. Stalina a K. Gottwalda v roce 1953 znamenala první milník v postupné vnitřní proměně komunistické strany, která následně pokračovala nástupem N. S. Chruščova. Vzhledem k faktu, že právě Čepička byl jednou z hlavních osobností strany po roce 1948, skončila i jeho politická kariéra. V březnu 1956 jej ministr Ďuriš na schůzi ÚV KSČ obvinil ze spoluúčasti na budování tzv. kultu osobnosti Klementa Gottwalda, stejně tak Zdeněk Fierlinger se na zasedání politbyra ÚV KSČ dne 17. dubna 1956 vyjádřil, že *nebude důvěra mezi sovětskou armádou a československou, dokud Čepička bude ministrem*.²⁶³ Otázka Čepičkova dalšího působení se stala jedním z bodů programu jednání ÚV KSČ dne 19. a 20. dubna 1956. Např. náčelník generálního štábu Václav Kratochvíl k jeho osobě uvedl: *Soudruh Čepička nedovede svým vztahem k lidem utvořit radostné pracovní prostředí, jeho jednání nepřitahuje lidi, naopak je odpuzuje, chodí k němu neradi a často s bázni*. Taktéž V. Široký se o Čepičkovi vyjádřil značně negativně: *Všichni víme, že ve straně je ostrá kritika soudruha Čepičky, kritika jeho chování, stylu práce a toho všeho, co zavedl v armádě – nadutosti, okázalosti, izolovanosti armády od lidu atd. Soudruh Čepička je nesmírně ctižádnostivý, trpí silnými sklony k pěstování kultu své osobnosti. Byli jsme svědky vystoupení soudruha Čepičky na X. sjezdu KSČ, kde vystupoval tak, že sám vyzdvihoval vlastní zásluhy, tak jako kdyby historie naší armády začínala prakticky až od té doby, kdy se stal ministrem národní obrany. Věděli jsme, že jsou to krajně nebezpečné a nezdravé tendence*.²⁶⁴ Dne 20. dubna 1956 tak skončilo Čepičkovo působení v Politbyru ÚV KSČ a 25. dubna jej prezident Antonín Zápotocký odvolal ze všech vládních funkcí. Poté působil ještě do roku 1958 v Státním úřadu pro vynálezy a normalizaci, ale i této funkce byl poté zbaven. V roce 1958 bylo též ukončeno jeho působení v ÚV KSČ²⁶⁵ a v roce 1963 byl vyloučen z KSČ. Zbývající část života strávil v ústraní, zemřel 30. září 1990 v Dobříši.²⁶⁶

²⁶² Kaplan, K. *Alexej Čepička. Dobová dramata komunistické moci*. Brno: Barrister & Principal, 2011, s. 188–189.

²⁶³ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno), SÚA, fond 02/2, schůze 17. 4. 1956.

²⁶⁴ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno), SÚA, fond 01, schůze 19. – 20. 4. 1956.

²⁶⁵ Kaplan, K. / Kosatík, P. *Gottwaldovi muži*. Praha: Paseka, 2004, s. 169.

²⁶⁶ Pernes, J. / Pospíšil, J. / Lukáš A. *Alexej Čepička. Šedá eminence rudého režimu*. Jihlava: Nakladatelství BRÁNA, a.s., 2008, s. 285 a n.

4.5.2. Vliv ministra na činnost politické komise

Ve vztahu k činnosti politické komise se s osobou ministra spravedlnosti setkáváme opakovaně. Jak bylo popsáno výše v této práci, již otázka personálního obsazení jednotlivých komisí (vč. komise politické) podléhala konečnému schválení ministra spravedlnosti.

O činnosti politické komise (a pravděpodobně i odborných komisí a subkomisí) byl ministr spravedlnosti průběžně informován formou zápisů ze schůzí, jež mu byly rozesílány. Zřejmě na základě těchto podkladů pak ministr často vyjadřoval svá stanoviska k některým projednávaným bodům. Na jednání politické komise pak na postoj ministra k dané otázce bylo často poukazováno, popřípadě mu byla dílčí rozhodnutí ponechána ke konečnému rozhodnutí. Tak tomu bylo například při jednání politické komise dne 18. října 1948, jehož náplní bylo projednání osnovy zákona o zrušení zemských soudů a zlidovění soudnictví a jednání o všeobecné části trestního zákona. Hned v úvodu schůze Dr. Petrželka poznamenal, že *s. ministr nesouhlasil s posledními usneseními politické komise, pokud se týkají trestního soudnictví a že si s. ministr přeje, aby příslušnost okresních soudů byla rozšířena na všechny trestní věci, pokud nespádají do kompetence státních soudů.*²⁶⁷ Toto stanovisko ministra zdůraznil v následné diskuzi též Dr. Heráf s tím, že ministr si je vědom souvisejících potíží, ale přesto trvá na všeobecné působnosti okresních soudů, přičemž s touto zásadou projevil souhlas i prezident. Dr. Heráf navrhoval též variantu, že ministr bude zmocněn, aby nařízením určil, že pravomoc ve věcech trestních budou vykonávat jen určité okresní soudy. Proti tomuto návrhu se ohradil Dr. Gero s tím, že bude-li ministr zmocněn, aby dle politické potřeby určil, které okresní soudy budou mít trestní pravomoci, stává se tlumočený požadavek bezpředmětným. Komise k této otázce nepřijala žádné usnesení, ale později bylo usneseno v duchu požadavku ministra spravedlnosti. Na vůli ministra spravedlnosti pak na téže schůzi poukazoval Dr. Klos při projednávání zásady dvojinstančnosti soudnictví, když zdůraznil, že je politický zájem jak na tom, aby judikatura končila ve druhé instanci, tak na tom, aby bylo možno přezkoumat rozsudek druhé stolice (a proto je nutné umožnit ingerenci generální prokuratury i v civilních věcech). Tento názor podpořil Dr. Lorek, který konstatoval, že stejného názoru je též s. ministr. K tomuto stanovisku se nakonec politická komise přiklonila a usnesla se v souladu s požadavkem ministra, že rozhodnutí druhé stolice bude konečné, ale generální prokurátor bude oprávněn žádat nejvyšší soud o přezkoumání rozsudku i ve věcech civilních, s čímž také korespondovalo finální znění zákona.

²⁶⁷ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Zápis ze schůze politické komise (18. 10. 1948).

Dalším příkladem ingerence ministra do rozhodování politické komise bylo jednání dne 25. října 1948, kdy mezi členy politické komise proběhla rozsáhlá diskuze na téma přípustnosti analogie v trestním právu. Nakonec bylo usneseno, že i politická komise vyžádá k tomuto bodu názor ministra a otázku bude řešit na příští schůzi (s přihlédnutím k cizí literatuře). Není zřejmé, jaké stanovisko k této otázce dal ministr, nicméně při projednávání osnovy trestního obecné části trestního zákona dne 19. 4. 1949 bylo ustanovení upravující analogii (§ 10 odst. 2 elaborátu č. 9) vypuštěno a analogie nakonec v trestním právu připuštěna nebyla.

Svůj vliv ministr uplatnil též při řešení otázky pravomoci okresních soudů v civilních sporech. Na schůzi dne 22. listopadu 1948 bylo jejími členy poukazováno na to, že vyřešení této otázky bylo vyhrazeno dohodě ministra s pověřencem spravedlnosti a podle této dohody mají krajské soudy rozhodovat jako soudy první instance v majetkových sporech značného rozsahu. Politická komise se na schůzi usnesla odlišně proti stanovisku ministra, a sice, že všechny spory bez rozdílu příslušnosti budou náležet do pravomoci okresních soudů, nicméně finální znění zákona nakonec bylo odlišné (bohužel z dostupných materiálů nebylo dosud možné stanovit, kdy došlo ke změně v navrženém znění).²⁶⁸

Rozhodnutí ministra spravedlnosti byla dne 7. března 1949 politickou komisí vyhrazena též otázka předkládání opisů rozsudků okresních a krajských soudů nejvyššímu soudu (gen. prokurátorovi). Elaborát předložený odbornou komisí stanovil, že plenární senáty nejvyššího soudu budou povolány k vytvoření jednotné praxe v otázkách, ve kterých se mezi jednotlivými soudy nebo mezi jednotlivými senáty nejvyššího senátu vyskytla různost názorů a rozpor v práci s tím, že Nejvyšší soud by si mohl kdykoliv vyžádat soudní spisy. Není zřejmé, jaké stanovisko k tomuto bodu nakonec dal ministr spravedlnosti. Finální podoba zákona č. 66/1952 Sb., o organizaci soudů nakonec obsahovala celkově odlišné znění a členění paragrafů, nicméně určitou návaznost na usnesení politické komise lze nalézt v ustanovení § 20 zákona: *Na návrh generálního prokurátora nebo předsedy nejvyššího soudu může si nejvyšší soud ze závažných důvodů od každého soudu první nebo druhé stolice vyžádat kteroukoli trestní nebo občanskoprávní věc a sám o ní rozhodnout nebo - pokud není dále stanoveno jinak - přikázat ji k rozhodnutí jinému soudu téže nebo vyšší stolice.*

O roli ministra spravedlnosti v procesu přípravy nových právních předpisů se zmínil též Dr. Dressler na jednání politické komise dne 21. března 1949 při projednávání problematiky věcných práv. Dr. Dressler uvedl, že *soudruh ministr klade na věcné právo mimořádný důraz, hlavně, aby bylo správně politicky postaveno. Chtěl se zúčastnit dnešní schůze, musel však být*

²⁶⁸ Srovnej ust. § 31 zákona o zlidovění soudnictví, dle kterého z občanských věcí právních přikázaných dosud krajským soudům náležejí nadále před tyto soudy jen věci majetkového práva, v kterých jednou stranou (účastníkem) je národní podnik.

přítomen zasedání předsednictva strany. Podle jeho vyjádření souhlasí s usnesením politické komise a doporučuje, aby vedle společenského vlastnictví bylo uvedeno soukromé vlastnictví a osobní majetek, aby byl zvláště podtržen a uveden jako předmět ochrany. Pro úplnost k výše uvedené poznámce Dr. Dresslera doplňujeme, že v zápisech z jednání politické komise bylo vždy stanovisko ministra pouze tlumočeno, v žádném z dostupných zápisů se nevyskytuje informace o tom, že by se ministr spravedlnosti jednání zúčastnil osobně.

4.5. Zahraniční vlivy na činnost politické komise a na rekodifikační práce

Při analýze činnosti politické komise a vůbec rekodifikačních prací v rámci právníkové dvouletky je podstatnou též otázka vlivu zahraničního vlivu. Tento vliv lze spatřovat v několika rovinách, jimž bude dále věnována detailnější pozornost:

- inspirace v zahraničí a přejímání zahraniční úpravy – v rámci činnosti jednotlivých komisí i v rámci politické komise
- československo-polská právní spolupráce a česko-slovenská právní spolupráce
- pořizování překladů odborné zahraniční literatury a právních předpisů

První z nich je **vliv zahraniční právní úpravy a inspirace v právních řádech jiných států**. S tímto vlivem se setkáváme již ve stadiu přípravy elaborátů ze strany členů jednotlivých odborných subkomisí, kteří pravidelně reflektovali zahraniční právní úpravu, a to zejména v socialistických státech (lidových demokraciích), nejčastěji pak v SSSR. Na tuto skutečnost bylo opakovaně poukazováno a byla velmi zdůrazňována. Tak např. Karel Petrželka k tomuto uvádí: *„Při výstavbě našeho hospodářství těžíme ze zkušeností Sovětského svazu; stejně i nová kodifikace se především přidrží osvědčeného vzoru a zkušeností sovětských; je to zcela pochopitelné, uváží-li se jejich v podstatě společný obsah. Přitom však nemůže naše kodifikace být pouhou formální kopií či recepcí sovětských právních předpisů, které jsou nadstavbou nad odlišnou ještě společenskou a hospodářskou základnou. Je přece naprosto nepochybné, že by tu bylo prosté napodobování do všech podrobností v našich specifických poměrech chybou... V podstatě se budou sovětské právo i naše nové právo jevit jako různé formy socialistického práva.“*²⁶⁹

Konkrétním příkladem inspirace sovětským právem, jak o ní hovořil Dr. Petrželka, je příprava nových trestně-právních kodexů. Jak uvedl např. Dr. Lorek na schůzi politické komise dne

²⁶⁹ Petrželka, K. *K současným kodifikačním úkolům*. In *Právník* 1950, č. 1, s.139.

25. října 1948, na návrhu všeobecné části trestního zákona pracovala komise pro trestní právo na podkladě trestního zákona FLRJ z roku 1947.²⁷⁰ Inspiraci zahraničními trestně-právními předpisy pak potvrzuje též doprovodná informace pro ministra spravedlnosti předložená trestní komisí, jež se týkala návrhu osnovy trestního zákona, která uvádí, že při vypracování osnovy bylo rozsáhlou měrou přihlédnuto rovněž ke zkušenostem SSSR a k vývoji trestního řízení v lidových demokraciích.²⁷¹ Stejně tak nový občanský zákoník našel hlavní zdroj inspirace mj. v právní úpravě sovětského občanského zákoníku z roku 1922 a principech sovětské ústavy z roku 1936.²⁷² Koneckonců, inspiraci právem SSSR v průběhu kodifikačních prací zmínil v roce 1950 též Dr. Karel Petrželka: „*Bylo jasné, že jako v jiných oborech, i v této práci je znalost zákonů Sovětského svazu a sovětské právní vědy nezbytným předpokladem pro úspěšné zdoání uloženého úkolu, neboť sověští právníci povznesli otázky praxe i teorie práva na nebyvalou výši a obohatili právní vědu o nové a důležité poznatky.*“²⁷³

Z archivních materiálů ovšem vyplývá, že do předložených návrhů i v tomto směru významněji zasahovala politická komise, která na svých jednáních reflektovala návrhy předložené odbornými komisemi i ve vztahu k zahraniční (opět zejména sovětské) právní úpravě a ukládala komisím provedení dalších změn. Tak dne 25. října 1948 projednávala politická komise na své schůzi návrh všeobecné části trestního zákona. Členové komise diskutovali otázku třídního zaměření nového zákona a Dr. Heráf se v tomto směru odkazoval na čl. 1 trestního zákona RSFSR z roku 1926, který dle jeho názoru třídní zaměření jasně formuluje. Zástupce trestní komise Dr. Poláček k tomuto konstatoval, že „*třídní hledisko bude vyjádřeno ve zvláštní části trestního zákona a že návrh všeobecné části byl vypracován v souladu s názory, které zastávají moderní sověští právníci.*“²⁷⁴ Do následné diskuze se zapojil rovněž Dr. Fischl, který poukazoval na „*rozdíl mezi námi a SSSR dnes a též na rozdíl mezi námi a SSSR v době přechodu k socialismu, kdy SSSR byl v kapitalistickém obklíčení, kdežto my máme za sebou SSSR.*“ Politická komise nakonec přijala usnesení, kterým komisi pro trestní právo uložila, aby znovu formulovala znění § 1 a 2, aby vyjadřovaly třídní zaměření zákona a současně aby přizpůsobila terminologii sovětského trestního zákona k mluvě u nás obvyklé a hleděla při tom na to, aby znění zákona bylo lidové. Členové politické komise rovněž diskutovali otázku významu trestu. Dr. Dressler k tomuto uvedl, že „*v SSSR trestné činy už nejsou pozůstatky kapitalistického řádu, proto tresty v SSSR nemusí vždy již vychovávat, jako u nás.*“ Dr. Heráf poukazoval mj. na zákon

²⁷⁰ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Zápis ze schůze politické komise (25. 10. 1948).

²⁷¹ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Expedice osnovy trestního řádu vládě.

²⁷² Kuklík, J. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Praha: Auditorium, 2011, s. 342.

²⁷³ Kuklík, J., *op. cit.*, s. 90.

²⁷⁴ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Zápis ze schůze politické komise (25. 10. 1948).

z roku 1938, který dává směrnici soudcům, jak mají tresty ukládat. Na to Dr. Dressler konstatoval, že „v SSSR mají jiné možnosti k usměrnění soudů než u nás, a proto my musíme dát všechny normy materiální povahy do trestního zákona.“ Závěrem přijala politická komise usnesení, kterým komisi pro trestní právo uložila, aby přihlížela k sovětskému zákonu z roku 1938 o soudní organizaci a procesu, zjistila zásady hmotného práva trestního, které se v tomto zákoně uplatňují a dala na příslušná místa trestního zákona i to, co mají v SSSR pouze v instrukcích.²⁷⁵ Dále dne 29. listopadu 1948 se politická komise zabývala úpravou civilního práva procesního. Vliv sovětské právní úpravy zde byl zmíněn dvakrát, poprvé ve vztahu k otázce, zda se má soud pokoušet o smír (jak uvedl Dr. Bedrna, sovětský procesní řád má také ustanovení, že se soud má pokusit o smír, nakonec usneseno, že soud se má pokusit o smír), podruhé v otázce, jakou formu má mít rozhodnutí ve věcech civilních. Dr. Bedrna se odkazoval na právní úpravu v SSSR, kde v trestním procesu soud rozhoduje rozsudkem, v civilním rozhodnutím, usnesením, nálezem, a navrhoval, aby došlo k obdobnému rozlišení. Politická komise poté doporučila subkomisi, aby se touto otázkou zabývala.

Rovněž na jednání dne 6. prosince 1948, konkrétně u otázky obligatorního uložení trestu konfiskace jmění. Dr. Klín v předložené zprávě pro kodifikaci zvláštní části trestního zákoníku ze dne 24. 11. 1948, konkrétně v bodě 18 hlavy první návrhu, že *je otázkou, stačí-li stanovit konfiskaci jmění pouze v obecné části, či zda nutno uložit soudu používání při každém trestném činu, u kterého přichází v úvahu, jednotlivě. Může být totiž používáno překotně a nebo vůbec ne.* Jak poté sám poznamenal na jednání politické komise, tento bod my myšlen tak, jak je v zákoně SSSR. Po diskuzi se politické komise přiklonila k názoru, že konfiskace jmění má být vždy fakultativní a obligatorní pouze u určitých skutkových podstat.

Zřejmě nejvýrazněji se inspirace SSSR zřejmě projevila na jednání politické komise dne 14. března 1949 v diskuzi nad pojmem věci a vlastnictví v návrhu nového občanského zákoníku. Dr. Dressler zpochybnil pojem věcného práva a odkazoval se na sovětský zákoník, v němž se vůbec nemluví o věcném právu, ale o právu vlastnickém. Současně uváděl, že celá konstrukce nového sovětského návrhu je zcela jiná než politické komisi předložená, která se do určité míry přidrží i římsko-právního rozdělení, kdežto v sovětské úpravě jsou značné odchylky od římsko-právního rozdělení. Na jeho výstup reagoval Dr. Knapp, který namítl, že systematika již byla oproti dosavadnímu stavu změněna a že subkomise navrhuje, aby vlastní věcné právo začínalo kapitolou o vlastnictví stejně jako je tomu v SSSR. Rovněž pak k samotnému pojmu vlastnictví Dr. Knapp uváděl, že *„celý koncept vlastnictví je úplně změněn oproti starému stavu*

²⁷⁵ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Zápis ze schůze politické komise (25. 10. 1948).

občanského zákona. Není pochybnosti, že je správné, co říkal Dr. Dressler o poměrech v Sovětském svazu, tam však mají důsledně socialisovanu všechnu půdu, mimo zůstává jen osobní majetek.“²⁷⁶ Dr. Dressler rovněž navrhoval, aby byl nalezen nový juridický institut, a sice společenské vlastnictví, jak to vyplývá z vývoje v Sovětském svazu, a aby byl důsledněji definován pojem osobního vlastnictví. Nejlépe aktuální stav zřejmě shrnul Dr. Roušar, který uvedl, že „je třeba najít právní normy, které by odpovídaly stavu vývoje v době, kdy bude zákon publikován. Nebudeme ještě tak daleko jako v SSSR, ale dále, než v době bojů o ústavu.“²⁷⁷

Vliv sovětského práva je pak akcentován též na jednání politické komise dne 20. března 1949, kdy byl projednáván elaborát č. 8 – Vzorová ochrana, právo akciové, směnečné a šekové a nová úprava občanského sdružení, vypracovaný Dr. Kizlinkovou. Již v tomto elaborátu Dr. Kizlinková k bodu A – Vzorová ochrana uvádí, že v SSSR byla vzorová ochrana zrušena v roce 1936, neboť pozbyla v plánovacím hospodářství svůj význam. Tvůrce nových vzorů má v SSSR možnost získat odměnu v rámci technických zdokonalení, totéž platí i o užitných vzorech. Současně ovšem upozorňuje, že hospodářské poměry v ČSR jsou v některých směrech značně odlišné, a proto není možné bez dalšího pouze přejímat sovětskou úpravu. Tyto odlišnosti se týkají zejména exportu, kdy SSSR se omezuje především na vývoz zemědělských výrobků, surovin a polotovarů, a tudíž nepotřebuje vzorovou ochranu z exportních důvodů. Oproti tomu ČSR vyváží především hotové výrobky, jež jsou často předmětem vzorové ochrany. Nadto je ČSR na rozdíl od SSSR členem Pařížské unie z roku 1883, na ochranu živnostenského vlastnictví, díky níž mají československé podniky možnost zajistit si tuzemskou přihláškou právo přednosti, na jehož základě mohou poté žádat o zápis vzoru i v ostatních členských zemích této unie. Z těchto důvodů doporučuje Dr. Kizlinková vzorovou úpravu ponechat, až pro vnitřní trh bude bez významu. Dr. Bedrna se k tomuto návrhu dotazoval, zda by tedy nebylo možné přímo v zákoně vyjádřit, že pro vnitřní trh nemá vzorová ochrana význam, nicméně Dr. Kánský vysvětlil, že toto není možné, právě z důvodu členství ČSR v Pařížské unii a jejích zásad.²⁷⁸ Politická komise proto s ohledem na výše uvedené přijala usnesení, jímž schválila zachování vzorové ochrany dle předloženého elaborátu. Sovětskou úpravu pak politická komise řešila rovněž ve vztahu k otázce příslušnosti ve věci vzorové ochrany (dle elaborátu má vzorová ochrana celostátní povahu a musí

²⁷⁶ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Zápis ze schůze politické komise (14. 3. 1949).

²⁷⁷ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Zápis ze schůze politické komise (14. 3. 1949).

²⁷⁸ Zejména čl. 2 PÚÚ, dle něhož budou československým přihlašovatelům poskytnuta v cizině stejná práva, jaká dává ČSR cizincům: *Příslušníci každé unijní země požívají, pokud jde o ochranu průmyslového vlastnictví, ve všech ostatních unijních zemích týchž výhod, které příslušné zákony poskytují nebo poskytnou příslušníkům vlastního státu bez újmy práv zvláště stanovených touto Úmluvou. Budou tedy požívat téže ochrany jako tito státní příslušníci a týchž právních prostředků proti jakémukoliv porušování jejich práv, s výhradou, že splní podmínky a formality, které ukládají předpisy příslušníkům vlastního státu. Pařížská úmluva na ochranu průmyslového vlastnictví (Pařížská unijní úmluva), čl. 2 odst. 1.*

být řízena jednotně). Politická komise diskutovala nad tím, zda má být vzorová ochrana řešena kompletně u patentového úřadu či například v komitétu pro vynálezy a objevy, jako je tomu v SSSR. Nakonec se komise usnesla, že je třeba veškerou agendu koncentrovat v jednom úřadě, jak bylo navrženo, a uložila subkomisi pro ochranu živnostenského vlastnictví, aby otázku příslušnosti vyřešila v koordinační komisi. Třetím momentem, kdy se na této schůzi politické komise akcentovala sovětská právní úprava, bylo projednání elaborátu č. 12 – Zásady pro novou úpravu práva patentního, vypracovaného Dr. Faberem. Předmětem diskuze bylo zejména zavedení tzv. původského patentu (tedy právo na využití patentu státu za současné odměny pro vynálezce), jehož předlohou byla subkomisi zejména právní úprava v sovětském svazu, kde se za podobných podmínek uděluje tzv. původské osvědčení. S návrhem vyslovila na schůzi dne 24. března 1949 komise pro právo obchodní a zvláštní úkoly, a proto se touto otázkou zabývala politická komise, již bylo vyhrazeno konečné rozhodnutí, Ing. Vitáček ve svém referátu na schůzi politické komise obhajoval návrh na zavedení tohoto nového druhu patentu (*„U nás je kladen velký důraz na vynalézavou činnost a je třeba, aby o ni byl vzbuzen zájem, aby měla rovněž masový a hromadný charakter, jako je tomu v Sovětském svazu. Vynálezci musí být dána možnost, aby za podmínek, jež by znamenaly pro něho povzbuzení k činnosti vynalézavé, se zřekl svého vynálezu ve prospěch státu, jemuž by pak přináleželo právo na využití vynálezu.“*)²⁷⁹ a současně konstatoval, že z důvodu členství ČSR v Pařížské unii je třeba zachovat označení „patent“. Po poměrně rozsáhlé diskuzi politická komise na návrh Dr. Dresslera a Dr. Klose uložila Dr. Petrželkovi, aby *projednal otázku původcovského patentu v koordinační komisi a tím, aby úprava práva patentního byla provedena v rámci kodifikace ministerstva spravedlnosti,*²⁸⁰ a dále, aby tlumočil stanovisko politické komise, která věcně souhlasí s návrhem Ing. Vitáčka s tím, že bude nalezena forma, která bude odpovídat mezinárodním závazkům ČSR.

Drobnou zmínku o sovětské právní úpravě můžeme nalézt též v zápisu ze schůze politické komise dne 4. dubna 1949 ve vztahu k otázce zrušení tzv. bolestného, kdy Dr. Ziegler v diskuzi navrhoval zrušení bolestného (nakonec se politické komise usnesla na jeho zachování) z důvodu existence národního pojištění a jako příklad uváděl právě právní úpravu v SSSSR, kde bolestné rovněž není upraveno.

Pro úplnost je třeba doplnit, že hovoříme-li o vlivu sovětské právní úpravy na činnost politické komise, v žádném z dostupných materiálů se nevyskytuje informace o případné účasti či jakékoliv obdobné ingerenci tzv. sovětských poradců, kteří jsou známi především z oblasti politických procesů 50. let. S ohledem na tuto skutečnost a na množství již prostudovaných

²⁷⁹ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Zápis ze schůze politické komise (20. 3. 1949).

²⁸⁰ Tamtéž.

materiálů lze konstatovat, že na činnosti politické komise se sovětsí poradci nepodíleli (a pravděpodobně ani na činnosti jednotlivých odborných subkomisí).

Kromě sovětského práva byla činnost politické komise, resp. celkově práce na nových kodexech ovlivněna a inspirována též právními předpisy dalších lidově-demokratických států. Významný vliv měla především polská právní úprava, a to zejména v oblasti občanského a rodinného práva. Základním pramenem a předlohou pro vytvoření nového kodexu práva rodinného a manželského se stal sovětský Kodex zákonů o manželství, rodině a opatrovnictví z roku 1926.²⁸¹ Samotný návrh zákona o právu rodinném byl vypracován jako společný návrh s Polskem v zimě a na jaře r. 1949. Návrh zákona byl zpracován smíšenou československo-polskou komisí, která byla zřízena ve Varšavě v červnu 1948 na základě smlouvy o právní pomoci s Polskem.^{282 283} Poté, co byl návrh osnovy zákona projednán v Právní radě ÚV KSČ a v jazykové komisi, vypracoval V. odbor ministerstva spravedlnosti v lednu 1949 paragrafové znění zákona. V lednu 1949 se pak ve Varšavě konalo zasedání prezidia československo-polské stálé právní komise. Na tomto čtyřdenním zasedání bylo dne 22. ledna 1949 mj. usneseno, že jak Polsko, tak Československo vypracují společné zásady rodinného a manželského práva. Jak uvedl Karel Petrželka na 17. schůzi politické komise dne 31. ledna 1949: „*Poláci přijali náš kodex a opustili svoje stanovisko. Chtějí rovněž nastolit nové právo jako je u nás. Oni si již kodex vypracovali v roce 1945 a nyní jde o unifikaci. Bylo uvažováno o assimilaci obou kodexů, které by mohly být totožné. Poláci si rovněž berou vzor ze SSSR.*“²⁸⁴ Z téhož vyjádření Dr. Petrželky se pak dozvídáme, že s ohledem na fakt, že ministerstvu spravedlnosti bylo uloženo, aby byly nové kodexy přijaty do dvou let, trvala československá strana na tom, aby se strana polská ve svém programu přizpůsobila. Další setkání pak proběhlo v Praze ve dnech 20. - 28. února 1949 za účelem odstranění jednotlivých rozdílností obou úprav. Zde došlo k dalšímu sjednocení

²⁸¹ Projev Zdeňky Patschové v Národním shromáždění ze dne 7. 12. 1948. Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037001.htm>.

²⁸² Právní pomoc mezi Československem a Polskem byla upravena několika smlouvami, zejména smlouvou ze dne 6. března 1925 „ohledně úpravy právních styků ve věcech občanských, trestních a nesporných“, dále úmluvou o věcech pozůstalostních ze dne 25. 1. 1934 a úmluvou o vzájemném vykonávání exekučních titulů a o vzájemnosti ve věcech konkursních ze dne 10. 2. 1934. Tyto smlouvy byly nahrazeny novou smlouvou o vzájemných právních stycích ve věcech občanských a trestních, která byla podepsána ve Varšavě 21. ledna 1949 s účinností od 10. dubna 1949. Petrželka, K. *Perspektivy spolupráce československých a polských právníků*. In *Právník* 1949, č. 1, s. 58.

²⁸³ Za zmínku stojí též formální zakotvení právní spolupráce Československa s Maďarskem. Československo-maďarská smlouva o právní pomoci byla podepsána v Budapešti dne 6. 3. 1951. Do té doby nebyla právní pomoc upravena, neboť tomu bránily „protichůdné a nepřátelské zájmy vládnoucích tříd obou zemí“. Z tohoto důvodu tedy neprobíhaly rekodifikační práce v období právnícké dvouletky ve spolupráci s Maďarskem, neboť v roce 1951 již byly v Československu všechny zásadní právní kodexy účinné, stejně tak v Maďarsku (hlavní předpisy zde byly přijaty v letech 1948 a 1948, v téže době bylo reformováno soudnictví, v roce 1950 nabyla účinnosti všeobecná část nového trestního zákona, již dříve bylo reformováno právo rodinné. Petrželka, K. *Československo-maďarská smlouva o právní pomoci*. In *Právník* 1951, č. 1, s. 246 a n.

²⁸⁴ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Zápis ze schůze politické komise (31. 1. 1949).

vypracovaných zásad. Jednání se za československou stranu účastnili členové politické komise Alfréd Dressler, Karel Petrželka a Zdeňka Patschová. Finální znění zákona o právu rodinném se ve své konečné redakci až na několik bezvýznamných maličkostí shoduje doslova s polským návrhem zákona o rodinném právu, který rovněž nabyl účinnosti od 1. 1. 1950.²⁸⁵ Vliv polského práva můžeme zaznamenat též při tvorbě občanského zákoníku. Po počátečních společných konzultacích nakonec došlo pouze k vypracování překladu polského návrhu nového kodexu a srovnávacího elaborátu s názvem „Srovnání polského věcného práva s naším návrhem věcného práva“ ze srpna 1949, jehož autorem je Dr. Jína. Elaborát zhodnotil celou řadu odlišností obou právních úprav, stěžejním rozdílem ovšem bylo odlišné pojetí socialistického vlastnictví a také to, že polská úprava nepočítala se zvláštním rozdílem mezi osobním a soukromým vlastnictvím. Z těchto hlavních důvodů projekt společné československo-polské úpravy nedoznal rozsáhlejšího pokračování.²⁸⁶ Kromě výše uvedených rozsáhlejších vlivů polské právní úpravy lze konstatovat, že politická komise na svých schůzích na jednotlivá ustanovení z polského práva poukazovala i v dalších případech. Například dne 7. března 1949 na své 23. schůzi, kde byly projednávány zásady organizace soudů, konkrétně složení senátů nejvyššího soudu. Dr. Klos v tomto kontextu poukazyval na skutečnost, že v Polsku mohou být do těchto senátů přibíráni odborníci finanční, národohospodářští, političtí apod. Dne 2. května 1949 na 25. schůzi politické komise poukázal Dr. Petrželka na polskou právní úpravu v kontextu projednávání elaborátu č. 15 týkajícího se obecné části trestního zákona, konkrétně § 60 o druzích trestů.

Kromě právních předpisů (či jejich osnov) SSSR či jiných socialistických států²⁸⁷ využívala politická komise (stejně tak jako jednotlivé odborné komise a subkomise) ke své práci též celou řadu děl zahraniční odborné právní literatury. Na Ministerstvu spravedlnosti byl za tímto účelem zřízeno studijní oddělení, jež organizačně patřilo pod V. (kodifikační) odbor a jehož úkolem bylo sledovat nejnovější (především) sovětskou právní úpravu i nauku a publikace a zároveň urychleně zajišťovat jejich překlady. Dle dostupných informací tak bylo celkem přeloženo 526 děl odborné právní literatury, zákonů a učebnic.²⁸⁸ Konkrétní seznam těchto děl se bohužel v dosud zpracovaných archivních materiálech nevyskytuje.

²⁸⁵ Projev Zdeňky Patschové v Národním shromáždění ze dne 7. 12. 1948, dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037001.htm>.

²⁸⁶ Bláhová, I. / Blažek, L. / Kuklík, J. / Šouša, J. *Právníká dvouletka. Rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století*. Praha: Auditorium, 2014, s. 65 a n.

²⁸⁷ Například při přípravě trestního zákona byl přeložen polský trestní zákona komentáře k němu, dále nástin trestního zákona Jugoslávie s výkladem, výklady k trestnímu zákonům Maďarska, Bulharska, Číny a USA. NA, Archiv Ústavu dějin KSČ, f. č. 29 – Právníká komise ÚV KSČ 1945-1955, a.j.č.273-276.

²⁸⁸ Dle zprávy ministra Štefana Raise v ústavně-právním výboru dne 10. 10. 1950 to v oboru občanského práva hmotného dokonce mělo být až 1651 překladů literatury a judikatury SSSR spolu s odbornými publikacemi

4.6 Finální podoba vybraných kodexů a vliv politické komise

4.6.1. Vliv politické komise na finální znění zákona o právu rodinném

Jako první z nově připravených kodexů byl v Národním shromáždění projednáván návrh zákona o právu rodinném. Politická komise se oblastí rodinného a manželského práva zabývala celkem třikrát, a to na své schůzi dne 4. 10. 1948, kde byly projednávány ideové zásady rodinného a manželského práva (formulované v elaborátu, jež vypracovala komise pro kodifikaci občanského práva hmotného), dále pak 11. 10. 1948, kdy se politická komise zabývala přepracovaným zněním uvedených zásad (dle elaborátu, jehož vypracováním byla pověřena Dr. Patschová) a konečně 31. 1. 1949.

Dne 4. 10. 1948 členové politické komise navrhovali zejména provedení následujících změn (resp. úpravu předloženého elaborátu se zpracováním jednotlivých připomínek politické komise). Navrženo bylo *vymezení rozdílů mezi manželstvím za kapitalismu a za socialismu* (jednalo se o návrh Dr. Bedrny a V. Laciny)²⁸⁹, dále *zdůraznění faktického zpřísnění rozvodů – generální klauzuli rozvodu má být hluboký rozvrat manželství* (návrh Dr. Blažkeho), *převzetí sovětské právní úpravy ve věci neshody rodičů na jméno dítěte*, kdy by v takovém případě měl rozhodnout soud (návrh prof. Turečka) a *doplnění o kapitolu věnující se úpravě péče o děti* (návrh Dr. Klose)

Dne 11. 10. 1949 pak politická komise schválila znění přepracovaného elaborátu předloženého Dr. Patschovou. Ve finálním návrhu zákona, jak byl předložen Národnímu shromáždění, lze tyto změny pozorovat zejména v následujících ustanoveních. V preambuli zákona je manželství mj. definováno jako dobrovolné a trvalé životní společenství muže a ženy, založené zákonným způsobem, které *jako základ rodiny bude sloužit zájmům všech jejích členů i prospěchu společnosti v souladu s jejím pokrokovým vývojem*. Dále v ustanovení § 30 odst. 1 návrhu zákona (generální klauzule rozvodu) bylo konstatováno, že *důvodem pro zrušení manželství je hluboký a trvalý rozvrat mezi manžely*. V ust. § 36 odst. 3 byla převzata sovětská právní úprava, jak navrhla na základě vyjádření Dr. Turečka politická komise, tedy že *Nedohodnou-li se rodiče o přijetí dítěte nebo není-li znám žádný z rodičů, určí přijetí dítěte soud*. Péče o děti byla upravena zejména v ust. § 35 (*Rodiče se starají o tělesný a duševní rozvoj dětí, zejména pečují o jejich výživu a výchovu tak, aby byly náležitě připraveny přispívat svou prací, podle svých schopností a náklonností, k prospěchu společnosti.*), dále pak mj. v ust. § 19 a § 28.

z dalších lidově-demokratických zemí. Zpráva výboru ústavně-právního o vládním návrhu občanského zákoníka (tisk 509, resp. 519), dostupné online na www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/049schuz/s049001.htm.

²⁸⁹ Václav Lacina byl jedním z pravidelných účastníků jednání politické komise, ačkoliv nebyl formálně jejím členem.

Dne 31. 1. 1949 bylo již politickou komisí projednáváno paragrafové znění návrhu zákona. Politická komise projednala návrh znění jednotlivých ustanovení a pro diskuzi přijala následující usnesení. Komise se usnesla, že rozvod proti vůli nevinného manžela se na přechodnou dobu umožní. Dále že *popěrné právo nebude vázáno na podmínky narušení manželského soužití a znění ust. § 43 tak bude: Každý z manželů může na soudě popřít, že otcem dítěte je manžel matčin.* Komise se rovněž usnesla, že *znění ust. § 67 bude: Rodiče jsou povinni dítě vyživovat podle poměru svých výdělečných a majetkových možností. Při tom jest přihlížeti též k případnému výtěžku z majetku dítěte nebo jiným podobným jeho příjmům.* Další usnesení se týkalo *ust. § 77 – nedohodnou-li se rodiče o jménu dítěte před zápisem do matriky, bude podpůrně platit jméno otcovo.* Současně došlo k odsouhlasení *formální a stylizační úpravy v ust. § 53 a v ustanoveních hlavy II. (poměr mezi rodiči a dětmi) a III. (osvojení).*

Vládní návrh zákona byl nejdříve jako tisk č. 378 předložen k projednání ústavně-právnímu výboru. Ústavně-právní výbor jej projednal na schůzi konané dne 30. listopadu 1949 s tím, že Národnímu shromáždění doporučil jednomyslně jeho přijetí, a to pouze se čtyřmi změnami ryze formálního charakteru (oprava tiskové chyby, drobné úpravy formulací).²⁹⁰ Návrh zákona byl následně dne 7. 12. 1949 projednán Národním shromážděním. Ve finálním návrhu zákona, jak byl předložen Národnímu shromáždění, lze tyto změny pozorovat zejména v níže popsanych ustanoveních. Rozvod proti vůli nevinného manžela nakonec v návrhu zákona uveden není (viz ust. § 30 odst. 2, které zní: *O rozvod nemůže žádat manžel, který rozvat výlučně zavinil, ledaže druhý manžel projeví s rozvodem souhlas.*²⁹¹ Ani další formulace navržená politickou komisí nakonec ve finálním návrhu zákona nebyla uvedena. Částečně lze ovšem navrženou úpravu nalézt rozptýlenou v několika ustanoveních: § 39 odst. 1: *O výživu a výchovu dítěte jsou povinni stejně pečovat oba rodiče. Poskytování prostředků na výživu a výchovu dítěte může být vyváženo zčásti nebo zcela osobním výkonem péče o dítě.* Dále ust. § 40 odst. 1: *Dítě, které má příjmy z vlastní práce a žije ve společné domácnosti s rodiči, je povinno, je-li toho potřebí, přispívat na výživu rodiny.* A dále ust. § 58 odst. 2: *Výnos ze jmění dítěte slouží výživě a výchově dítěte a jeho sourozenců, kteří jsou s ním společně vychováváni; zbude-li něco, užije se toho na ostatní odůvodněné potřeby rodiny.* Ani další navrhovaná formulace ve finálním návrhu zákona

²⁹⁰ Zpráva výboru ústavně-právního k vládnímu návrhu zákona (tisk 378) o právu rodinném. Dostupné online na http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0382_01.htm.

²⁹¹ O návrhu znění ust. § 43, jak bylo formulováno politickou komisí, byla vedena obsáhlá diskuze na 30. schůzi Právní rady ÚV KSČ dne 9. února 1949. Konečné rozhodnutí bylo ponecháno na předsednictvu strany, lze tedy předpokládat, že právě předsednictvo ÚV KSČ rozhodlo o konečné podobě znění tohoto paragrafu, jak je zde citováno. Bláhová, I. / Blažek, L. / Kuklík, J. / Šouša, J. *Právníká dvouletka. Rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století.* Praha: Auditorium, 2014, s. 181.

nefiguruje, když ust. § 36 odst. 3, jež se věnuje této problematice, zní: *Nedohodnou-li se rodiče o příjmení dítěte nebo není-li znám žádný z rodičů, určí příjmení dítěte soud.*

K předloženému návrhu měla pouze Dr. Patschová jakožto zpravodajka návrh na tiskovou opravu v nadpisu § 91, pozměňovací návrhy k předloženému znění nebyly a zákon tak byl přijat.

4.6.3. Vliv politické komise na finální znění trestního řádu

Trestnímu právu procesnímu se politická komise věnovala na své 13. schůzi dne 20. prosince 1948. Podkladem pro jednání byl elaborát ze dne 15. 12. 1948, který vypracoval JUDr. Vilém Klín²⁹² K předloženému elaborátu vyjádřila politická komise zejména následující připomínky. K bodu 6 předloženého elaborátu komise uvedla: *Nepřipouští se možnost přenesení sporné záležitosti na nejvyšší soud.* (Jednalo se o možnost, kdy by na návrh generálního prokurátora mohl rozhodnout soud v I. instanci. Již na jednání politické komise ovšem uvedl Dr. Fischl, že na naše poměry to není vhodné ani účelné, což konstatoval též Dr. Dressler, a tudíž politická komise přijala výše uvedené usnesení). Dále k otázce výpovědí (bod 13), že *výpovědi před bezpečnostními orgány nebudou stíhány jako křivé svědectví, bezpečnostní orgán má dostat instrukce, aby si při závažných výpovědích zajistil soudní výsledek, trestní komise pro právo hmotné uváží zvláštní kvalifikaci nadržování a křivého obvinění během vyšetřování policejního či soudního.* Politická komise se zabývala rovněž otázkou domovních prohlídek (bod 14), kdy tato problematika byla diskutována v návaznosti na zrušení institutu vyšetřujících soudců, v jejichž kompetenci byly tyto úkony dosud. Bylo usneseno, že *o domovních prohlídkách má rozhodovat soud, pokud možno člen senátu, který je soudcem z povolání, o uvalení řádné vazby rozhodne senát, kodifikační komise pro trestní právo rozhodne, zda má být ponechán soudce z příkazu činný,*²⁹³ schválena byla přenesená subordinace prokurátorů, (*prokurátor musí být zásadně vázán příkazy*)²⁹⁴. K diskutované problematice řízení proti nepřítomnému bylo usneseno, že *celé řízení proti nepřítomnému kromě zákona 231/1948*²⁹⁵ *je třeba vyloučit, ve všech případech zavést hlavní přelíčení, že obviněný nemusí být přítomen hlavnímu přelíčení*²⁹⁶ a stanoveno, že *komise má vyřešit otázku opravných prostředků.* Dále se politická komise zabývala řízením proti

²⁹² Dr. Klín zastával pozici referenta V/3. oddělení (trestní oddělení kodifikačního odboru) a současně byl členem komise pro trestní právo, jednání politické komise se již od počátku účastnil jakožto zástupce sekretariátu V. odboru.

²⁹³ V zápisu pořizovaném dr. Kizlinkovou je formulace usnesení uvedena přesněji: Komise pro kodifikaci trestního práva nechť uváží event. možnost přenesení jednotlivých úkolů v bodě 14 uvedených (s výjimkou uvalení vazby) na soudce určeného k tomu přednostou soudu.

²⁹⁴ I toto usnesení je formulováno přesněji v zápisu pořizovaném dr. Kizlinkovou: 1/ v podstatě nemá být iniciativa prokurátora podvázána 2/ zásadně je vázán na příkaz, který dostává, přenesená subordinace (prokurátor nemá právo zamítnout návrh na žalobu).

²⁹⁵ Zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky.

²⁹⁶ Jedná se o doporučení politické komise, rozhodnutí ponecháno na odborné komisi.

mladistvým (bod 17). V této věci bylo rozhodnuto, že *u mladistvých je vyloučeno řízení pro neposlušnost,*²⁹⁷ *mladiství mají být zásadně přítomni hlavnímu přelíčení, v zákoně má být zásada, že hlavní přelíčení se má konat tam, kam se mladistvý může dostavit (kde žije, pracuje apod.)* a dále, že je třeba *stanovit zvláštní kvalifikaci členů přisedících v senátě v řízení proti mladistvým.*²⁹⁸

V neposlední řadě bylo usneseno, že *zákaz reformationis in peius v odvolacím řízení a při obnově se podrží* a dále, že je třeba *zachovat institut navrácení v předchozí stav pro soukromé žalobce, že navrácení v předešlý stav není možné pro veřejného žalobce.* Otázka návrhových deliktů v rodinných případech byla přenechána k vyřešení trestní komisi (*stanovisko politické komise: návrhových deliktů by mělo být co nejméně, případně je úplně vyloučit*).

Vládní návrh zákona byl nejdříve jako tisk č. 486 předložen k projednání ústavně-právnímu výboru. Ústavně-právní výbor jej projednal na schůzi konané dne 25. června 1950. Výbor provedl v návrhu zákona kromě opravy tiskových chyb celkem 6 oprav, které byly nicméně spíše formálního charakteru (zpřesnění pojmů apod.), a Národnímu shromáždění doporučil jednomyslně jeho přijetí²⁹⁹ Národní shromáždění projednalo návrh zákona dne 12. 7. 1950. Ve finálním návrhu zákona, jak byl předložen Národnímu shromáždění, lze změny navržené politickou komisí pozorovat zejména v následujících ustanoveních. Možnost přenesení některých věcí na nejvyšší soud, jak navrhoval Dr. Klín, nakonec v souladu s usnesením politické komise ve finálním znění návrhu zákona zakotvena nebyla. Navržené úpravy výpovědi během vyšetřování (zejména problematika křivé výpovědi) byly ponechány na řešení komisi pro trestní právo hmotné, a tak nebyly řešeny v rámci návrhu trestního řádu, nýbrž trestního zákona, o němž je pojednáno v této práci. Připomínka politické komise týkající se toho, kdo bude oprávněn rozhodovat o nařízení domovní prohlídky, nebyla ve finálním znění návrhu zákona reflektována, když zejména ust. § 81 odst. 1 stanoví, že „*Je-li důvodné podezření, že v bytě nebo v jiné místnosti je věc důležitá pro trestní řízení nebo že se tam skrývá obviněný, může prokurátor vykonat domovní prohlídku.*“ Dále se této problematice týká též ust. § 132 odst. 1: *Nevykoná-li prokurátor domovní nebo osobní prohlídku sám, vykoná ji na jeho příkaz orgán povolany k vyhledávání. Příkaz k domovní prohlídce vydá prokurátor písemně. Písemný příkaz, který musí*

²⁹⁷ Řízení pro neposlušnost bylo dříve zakotveno v ustanovení § 422–428 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního a týkalo se osob uprchlých a nepřítomných, pokud jim nebylo možné doručit obsílku k hlavnímu přelíčení v případě, že žalující výslovně žádal, aby se toto řízení konalo.

²⁹⁸ Usnesení opět přesněji formulováno v zápise dr. Kizlinkové: *Samostatné soudy mládeže nebudou. Trestní řízení proti mladistvým budou prováděti zvláštní senáty u okresních soudů, jejichž členové – pokud jde o soudce z lidu – musí mít zvláštní kvalifikaci /: musí býti navrhováni v dohodě s SČM a OPM:/.*

²⁹⁹ Zpráva výboru ústavně-právního k vládnímu návrhu zákona o trestnom konaní súdnom (trestný poriadok) (tlač 486). Dostupné online na http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0500_00.htm.

obsahovat odůvodnění, se doručí osobě, u níž se prohlídka koná, při prohlídce, a není-li to možné, nejdéle do osmačtyřiceti hodin po ní. Připomínka politické komise týkající se rozhodování o vazbě obviněného byla reflektována ve znění ust. § 56 odst. 1: *Na výslech a vazbu obviněného, na výslech svědka a znalce, na ohledání, domovní a osobní prohlídku, vydání a odnětí věci a na otevření zásilek se v řízení před soudem přiměřeně užije ustanovení o přípravném řízení; o vazbě obviněného rozhoduje vždy senát.*³⁰⁰ Možnost přenesení jednotlivých úkolů, jak byly popsány výše (bod 14 elaborátu), na soudce určeného k tomu přednostou soudu, byla zakotvena v ust. § 55 návrhu zákona: *Jednotlivé úkony soudu, u nichž to zákon připouští, koná mimo hlavní a odvolací líčení a veřejné a neveřejné zasedání předseda senátu. Provedení jednotlivých úkonů může svěřit soudci, který je členem senátu; tento soudce má v takovém případě práva a povinnosti předsedy senátu.* Připomínka týkající se přenesené subordínace prokurátorů, (*prokurátor musí být zásadně vázán příkazy* byla řešena v rámci jiných právních předpisů. Řízení proti nepřítomnému bylo z návrhu zákona vyloučeno, jak navrhovala politická komise. V rámci oddílu 2 bylo řešeno pouze řízení proti uprchlému (ust. § 238: *Nemůže-li být osoba, na kterou byla podána žaloba, postavena před soud, protože se vyhýbá trestnímu stíhání pobytem v cizině nebo ukrýváním, koná soud na návrh prokurátora řízení proti uprchlému.*). Otázka nepřítomnosti obviněného při hlavním líčení byla reflektována ve znění ust. § 238: *Nemůže-li být osoba, na kterou byla podána žaloba, postavena před soud, protože se vyhýbá trestnímu stíhání pobytem v cizině nebo ukrýváním, koná soud na návrh prokurátora řízení proti uprchlému.* Opravné prostředky byly poměrně podrobně upraveny v ust. § 174 a následujících. Připomínka politické komise o vyloučení řízení pro neposlušnost, byla skutečně reflektována, neboť v návrhu zákona takové řízení uvedeno není. Připomínka, že mladistvý má být zásadně přítomen hlavnímu přelíčení byla zakomponována do ust. § 234 odst. 1: *Okresní soud nemůže konat hlavní líčení v nepřítomnosti mladistvého a jeho obhájce; rovněž nemůže konat řízení proti uprchlému, je-li obviněným mladistvý.* Připomínka týkající se místa konání přelíčení byla reflektována v ust. § 227 odst. 1: *Vyžaduje-li to prospěch mladistvého, postoupí příslušný prokurátor věc tomu prokurátoru, v jehož obvodu je bydliště mladistvého nebo u něhož je z jiných důvodů konání trestního řízení se zřetelem na zájem mladistvého nejúčelnější.* Zásada zákazu reformace *in peius* byla reflektována v ust. § 196 odst. 1 (*V neprospěch obviněného může soud změnit rozsudek jen na základě odvolání podaného prokurátorem v neprospěch obviněného; ve výroku o nárocích poškozeného vzešlých z trestného činu může však soud změnit rozsudek, v neprospěch obviněného též na základě odvolání podaného poškozeným*) a v ust.

³⁰⁰ V přípravném řízení ovšem rozhoduje o vazbě prokurátor.

§ 225 odst. 2 (*Byla-li obnova povolena toliko ve prospěch obviněného, nemůže mu být novým rozsudkem uložen trest přísnější, než jaký mu byl uložen v původním řízení*).

4.6.4. Vliv politické komise na finální znění trestního zákona

Trestnímu právu hmotnému se politická komise věnovala několikrát – na 3. schůzi dne 4. října 1948, 6. schůzi dne 25. října 1948, 7. schůzi dne 2. listopadu 1948, krátce na 9. schůzi dne 15. listopadu 1948, na 11. schůzi dne 29. listopadu 1948, na 12. schůzi dne 6. prosince 1948, na 29. schůzi dne 19. dubna 1949, na 30. schůzi dne 25. dubna 1949, na 31. schůzi dne 2. května 1949, na 33. schůzi dne 16. května 1949, na 34. schůzi dne 30. května 1949, na 36. schůzi dne 13. června 1949, na 37. schůzi dne 20. června 1949, na 38. schůzi dne 27. června 1949, na 39. schůzi dne 7. července 1949 a na 40. schůzi dne 11. července 1949.^{301 302}

První jednání politické komise se konalo **dne 25. 10. 1948** a proběhla zde zejména diskuse o návrhu všeobecné části trestního zákona (S V/3-23) a o důvodové zprávě vypracované Dr. Poláčkem (S V/3-28, 29, 31) na základě referátu, který přečetl Dr. Lorek, koreferátu Dr. Gero (E V/3-36) a poznámek Dr. Dresslera (Z V/3-34). Politická komise se usnesla, že je třeba *§ 1 a 2 formulovat tak, aby bylo vyjádřeno třídní zaměření zákona*. Připomínka politické komise byla ve finálním znění reflektována, a tak § 1 zákona byl přijat Národním shromážděním v následujícím znění: „*Trestní zákon chrání lidově demokratickou republiku, její socialistickou výstavbu, zájmy pracujícího lidu a jednotlivce a vychovává k dodržování pravidel socialistického soužití. Prostředky k dosažení tohoto účelu jsou pohružka tresty, ukládání a výkon trestů a ochranná opatření.*“ Dále komise přijala usnesení, že *terminologii sovětského trestního zákona je třeba přizpůsobit k mluvě u nás obvyklé, při čemž hledět, aby znění zákona bylo lidové*. Komisi pro trestní právo komise uložila, aby *přihlížela k sovětskému zákonu z roku 1938 o soudní organizaci a procesu, a zjistila zásady hmotného práva trestního, které se v tomto zákoně uplatňují a dala na příslušná místa trestního zákona i to, co v SSSR mají pouze v instrukcích*. Politická komise dále uložila komisi pro trestní právo, aby *pojem trestného činu a viny byl definován v jednom paragrafu*. Tato připomínka ovšem nebyla nakonec reflektována, neboť trestný čin je definován v ust. § 2 a zavinění v ust. § 3 a § 4 zákona. Dále bylo komisi pro trestní právo uloženo, aby *§ 5 lit. b formulovala tak, aby nevznikl dojem, že by se měla očekávat změna politických poměrů*. Lze stěží usuzovat, co konkrétně měla politická komise na navrženém znění

³⁰¹ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Zápis ze schůze politické komise (2. 11. 1948).

³⁰² Přehled pojednává pouze o finálně přijatých usneseních, nikoliv o všech otázkách, jež byly politickou komisí diskutovány, ale žádné usnesení o nich přijato nebylo a byly tedy ponechány beze změny. V soupisu současně nejsou uvedena ta usnesení politické komise, jež měla pouze doporučující charakter, stejně tak jako usnesení ryze formálního či stylistického charakteru, popř. usnesení, jimiž politická komise souhlasí se stávajícím stavem či stavem navrženým v podkladech.

na mysli, nicméně finální znění se prakticky nelišilo od původně navrhovaného. Současně bylo navrženo, aby věková hranice trestnosti pro všechny trestné činy byla 15 let. Tato připomínka byla reflektována ve znění § 10, který stanovuje hranici trestní odpovědnosti 15 let.³⁰³ Dalším usnesením politická komise uložila komisi pro trestní právo, aby do § 8 doplnila též zmínku o výchovně-polepšovacích opatřeních). Tento bod nicméně nebylo možné posoudit, neboť v aktuálně dostupných archivních materiálech není k dispozici předmětný elaborát a původní paragrafové znění nekoresponduje s finální osnovou zákona. Dále bylo komisi pro trestní právo uloženo, *aby omyl (§ 13) formulovala jasně*. Bohužel ani tento bod nebylo možné posoudit a porovnat, neboť v aktuálně dostupných archivních materiálech není k dispozici předmětný elaborát a původní paragrafové znění nekoresponduje s finální osnovou zákona. Politická komise dále navrhla vynechání § 17 o přípravném jednání a finální znění trestního zákona skutečně trestnost přípravy nezakotvilo, ta se objevila až později v trestním zákoně č. 140/1961 Sb. Stejně tak byla vynechána ustanovení § 19, 24 a 28 o tisku. V neposlední řadě uložila politická komise komisi pro trestní právo, *aby § 18 odst. 1 formulovala lidově a § 18 odst. 2 vynechala*. Tento bod ovšem nebylo možné posoudit, neboť v aktuálně dostupných archivních materiálech není k dispozici předmětný elaborát a původní paragrafové znění nekoresponduje s finální osnovou zákona. Komise se dále usnesla, že o *definici pojmu veřejnosti rozhodne komise až po vypracování zvláštní části trestního zákona* a komisi pro trestní právo bylo uloženo, *aby při formulování zvláštní části tr. zákona a tr. řádu (místní příslušnost) přihlédla k námořnímu právu trestnímu*.

Další schůze k této problematice se uskutečnila dne **2. 11. 1948**. Politická komise se usnesla, že *Zákon na ochranu lidově demokratické republiky nebude ponechán jako zákon samostatný, nýbrž bude vpracován do zvláštní části trestního zákona, a to jako jeho hlava první, při čemž bude přizpůsoben změnám plynoucím z usnesení politické komise*. Tato připomínka byla reflektována, a tak celá hlava první (ustanovení § 78-129) upravuje trestné činy proti republice (rozdělené celkem do pěti oddílů – trestné činy proti základům republiky, trestné činy proti bezpečnosti republiky, trestné činy proti obraně vlasti, trestné činy proti ústavním činitelům a trestné činy zvláště ohrožující pořádek ve věcech veřejných). Zákon na ochranu lidově demokratické republiky pozbyl dle ust. § 311 bod 48. trestního zákoníku platnosti dnem nabytí účinnosti nového zákona, tj. 1. ledna 1950. Současně politická komise učinila usnesení, jímž *vzala zásady o použití analogie v trestním právu na vědomí a rozhodla se vyčkati rozhodnutí*

³⁰³ K této otázce proběhla poměrně rozsáhlá diskuze. Dr. Lorek poukazyval na fakt, že v SSSR je hranice trestní odpovědnosti 12 let, někteří členové politické komise navrhovali hranici 14 let. Nakonec bylo na návrh dr. Kloše usneseno, jak je uvedeno výše.

s. ministra a s. pověřence pro spravedlnost v této otázce. Při projednávání osnovy trestního obecné části trestního zákona dne 19. 4. 1949 pak bylo ustanovení upravující analogii (§ 10 odst. 2 elaborátu č. 9) vypuštěno a analogie nakonec v trestním právu připuštěna nebyla.

V projednávání materie trestního práva hmotného pokračovala politická komise na schůzi **dne 15. 11. 1948**. Na tomto jednání bylo ovšem přijato pouze jediné usnesení, jímž bylo uloženo subkomisi, aby formulovala zásady týkající se trestných činů proti pracovní kázní ve smyslu provedené diskuse.

Z dalšího jednání konaného **dne 29. 11. 1948** je k dispozici pouze část zápisu, která neobsahuje usnesení týkající se trestního práva.

Následovala schůze politické komise **dne 6. 12. 1948**, na níž se politická komise zabývala zvláštní částí trestního zákona podle zprávy, kterou vypracoval Dr. Klín, ze dne 24. 11. 1948.³⁰⁴ Politická komise uložila II. subkomisi, *aby ihned vypracovala všeobecnou politickou zásadu pro hlavu o trestných činech proti veřejnému pořádku: upouští se od hlediska vrchnostenských osob – mají být chráněny osoby, které reprezentují vztahy, jak se vytvořily v lidově demokratickém zřízení.* Dále bylo II. subkomisi uloženo *najít všeobecnou klausuli, na základě které by byly chráněny všechny osoby, které zastávají takovou funkci, ve které vystupují na ochranu lidově demokratického řádu a ku které jsou oprávněny (vztahy ekonomické a politické), včetně politických tajemníků apod.* Subkomise pro trestní právo dále dostala za úkol *vymezit přesně skutkovou podstatu urážky a zásadně brát urážky závažnějšího rázu a ostatní věci trestat správním cestou a ve zvláštní skupině promyslet všechny úřednické trestné činy, zejména vzhledem k ustanovením v SSSR a současně vypracovat formulí, která navazuje na § 36 odst. 1 ústavy,*³⁰⁵ *aby tím nebyly myšleny jen trestné činy úřednické.* Politická komise se věnovala rovněž problematice zakládání tzv. lžidružstev známých z ust. § 129 a trestního zákona SSSR, resp. skutkové podstaty na ochranu lidového družstevnictví. Subkomisi pro trestní právo uložila, *aby tuto otázku projednala se znalci zemědělskými a těmi, kteří pracují na družstevním zákoně. Aby uvážila, zda se hodí trestní sankce na využívání lidově demokratické formy na krytí kapitalistických zájmů.* Komisi pro trestní právo bylo rovněž uloženo, *aby vytvořila zvláštní skupinu s příbráním soudruhů z finanční služby a aby formulovala daňové, důchodové a celní delikty jako soudně trestné činy.* V závěru této schůze se politická komise usnesla, aby neplnění

³⁰⁴ Obsahem dokumentu je stanovení základních zásad a principů zvláštní části trestního zákona, v tomto smyslu jsou též jednotlivá usnesení politické komise, jež se zatím vyjadřovala spíše o obecných otázkách, nikoliv ke konkrétnímu paragrafovému znění.

³⁰⁵ § 36: (1) Všechny veřejné orgány jsou povinny spravovat se při výkonu svého úřadu nebo služby zákonem a zásadami lidově demokratického zřízení.

(2) Poruší-li veřejný funkcionář tuto povinnost, budiž potrestán podle zákona.

dodávkové povinnosti bylo zásadně trestné, aby byl zatím zákon o černém obchodě tak, jak je. Současně odsouhlasila trestnost znemožnění hospodářského využití patentu a ustanovila, že konfiskace jmění bude vždy fakultativní a obligatorní jen u určitých skutkových podstat.

V projednávání trestního práva hmotného pokračovala politická komise na schůzi dne **19. 4. 1949**. Ustanovení § 1 odst. 2 se bylo nakonec schváleno ve znění: *Tato ochrana se uskutečňuje pohrůzkou, ukládáním a výkonem trestů a ochranných opatření*. Finální schválené znění § 1 (nikoliv tedy odst. 2, nýbrž věty druhé) nakonec znělo: *Prostředky k dosažení tohoto účelu jsou pohrůžka tresty, ukládání a výkon trestů a ochranná opatření*. Politická komise se dále usnesla, že § 2 odst. 1 poslední věta dosavadního odst. 1 bude znít: *účelem trestu není odplata ani působení útrap pachateli*. Tato formulace ovšem nebyla ve finálním znění návrhu zákona obsažena. V dalším usnesení bylo schváleno znění § 5 a 6 se schvalují s tím, že v § 5 odst. 1 se slova „občany Československé republiky“ nahradí slovy „obyvatele Československé republiky, pokud nejsou cizinci“ a slova „jiné osoby“ v druhé větě slovem „cizinci“, v § 6, odst. 1 se v první větě škrtnou úvodní slova „obyvatel Československé republiky, který není jejím občanem, jakož i“. Dopad tohoto usnesení politické komise nebylo možné posoudit, neboť v aktuálně dostupných archivních materiálech není k dispozici předmětný elaborát a původní paragrafové znění nekoresponduje s finální osnovou zákona. Schváleno bylo taktéž ust. § 10 odst. 1 týkající se s největší pravděpodobností se jednalo o ustanovení upravující problematiku nutné obrany, a to s úpravou ve smyslu návrhu Dr. Solnaře (pozn. aut.: ohrožuje nebo poškozuje stát lidové demokracie, jeho právní řád, socialistickou výstavbu nebo jednotlivce). Připomínka politické komise byla s drobnou textovou variancí akceptována a finální znění ustanovení § 8 tak znělo: *Jednání jinak trestné, jímž někdo odvrací útok na lidově demokratickou republiku, její socialistickou výstavbu, zájmy pracujícího lidu nebo na jednotlivce, není trestným činem, jestliže a) útok přímo hrozil nebo trval a b) obrana útoku byla přiměřená*. Politická komise také navrhla, že ust. § 10 odst. 3 bude znít: *Čin, který je zřejmě bezvýznamný a neměl škodlivé následky, není trestný, nicméně navrhované ustanovení se ve finálním znění zákona neobjevilo*. Schváleno byl také § 12 na konci odst. 2 ve znění „*ať jej zavinil úmyslně nebo z nedbalosti*“, ale ani tento bod nebylo možné posoudit, neboť v aktuálně dostupných archivních materiálech není k dispozici předmětný elaborát a původní paragrafové znění nekoresponduje s finální osnovou zákona. Obdobný závěr lze pak učinit též ohledně ustanovení, jímž byl schválen § 13 s tím, že počátek bude znít: „*Nedopustí se trestného činu ten, kdo spáchal čin, aby od sebe...*“ (pravděpodobně se jednalo o ustanovení upravující krajní nouzi či nutnou obranu). Politická komise se rovněž shodla na znění dalšího usnesení týkající se okolností vylučujících protiprávnost s tím, že *platí jen pro osoby, podléhající vojenské soudní pravomoci: „Není trestný i když se dopustí činu jinak*

trestného: a) kdo splní závazný rozkaz představeného, b) vojenská osoba, která použije zbraně v mezích zmocnění daného zákonem nebo služebním předpisem, c) představený, který k vynucení poslušnosti před nepřítelem nebo k potlačení násilné vzpoury, zbabělosti nebo projevu malomyslnosti před nepřítelem, použije nebo dá použít proti podřízenému zbraně.“ V obecné části se ve finálním návrhu zákona ovšem neobjevuje ustanovení, jež by korespondovalo s výše navrhovaným. Poté politická komise diskutovala návrh znění § 25 bod 3, pravděpodobně se jednalo o ustanovení upravující nepřičetnost, přičemž doporučila škrtnout slovo „omluvitelném“ a ponechat slovní spojení „v duševním vzrušení“. Ve finálním návrhu zákona nakonec bylo ust. § 11 formulováno následovně: *Kdo pro duševní poruchu nemohl v době činu rozpoznat, že po jeho jednání je pro společnost nebezpečné, nebo ovládat své jednání, není za takový čin odpovědný.* Schváleno bylo též znění § 28 se schvaluje s tím, že *v instrukcích pro soudy má být pamatováno na uložení povinnosti k náhradě škody.* Finální úpravu tohoto bodu nebylo možné posoudit, neboť v aktuálně dostupných archivních materiálech není k dispozici předmětný elaborát a původní paragrafové znění nekoresponduje s finální osnovou zákona. Politická komise rovněž schválila § 31 s tím, *aby v bodu 2/ místo výrazu „zahálčivý život“ byl dán jiný výraz, který by v zásadě vyjadřoval, že odsouzený nevedl řádný život pracujícího občana.* Je otázkou, jakého konkrétního ustanovení se usnesení politické komise týkalo. Finální znění zákona s každopádně pojmem „řádný život pracujícího člověka“ elaboruje na několika místech a k připomínce politické komise pravděpodobně bylo přihlédnuto.

Další jednání se konalo **dne 25. 4. 1949**, kdy se politická komise zabývala elaborátem č. 9 (počínaje § 36). Hned v prvním usnesení byla schválena *zásada týkající se vyloučení podmíněného odsouzení u úmyslných trestných činů uvedených v hlavě I a III zvláštní části tr. toliko pokud jde o trestné činy uvedené v hlavě I.* (s tím, že *systematicky však ustanovení toto bude umístěno ve zvláštní části trestního zákona a to v hlavě první*). Toto usnesení politické komise bylo v zásadě reflektováno a většina trestných činů uvedených v hlavě I. trestního zákona tak vylučuje podmíněné odsouzení. Komisi pro kodifikaci trestního práva bylo uloženo, *aby projednala znovu se všemi zúčastněnými resorty, popř. také se znalci-lékaři otázku týkající se druhu trestu smrti.* Většina členů politické komise se přikláněla k trestu smrti zastřelením, nicméně v ustanovení § 29 finálního návrhu zákona byl zakotven trest smrti oběšením (s tím, že v době zvýšeného ohrožení vlasti může být vykonán zastřelením). Rovněž bylo komisi uloženo, *aby ve smyslu návrhu dr. K. Klose stáhla §§ 40, 43, 44, 45 a 46 do jednoho paragrafu, který by byl formulován tak, aby nebylo v zákoně výslovně uvedeno, kdo bude předpisy těchto paragrafů se týkající provádět.* Tento bod nebylo možné posoudit, neboť v aktuálně dostupných archivních materiálech není k dispozici předmětný elaborát a původní paragrafové znění nekoresponduje

s finální osnovou zákona. Ačkoliv politická komise doporučila komisi pro kodifikaci trestního práva, aby § 42 znovu stylisticky upravila ve smyslu návrhu s. Kaly, tedy že „Základem trestu na svobodě je...práce“ odporuje zásadě, že práce má být pro každého člověka ctí, navrhované ustanovení se ve finálním znění zákona nevyskytuje. Stejný případ je pak přijaté usnesení k § 47 (Komisi pro kodifikaci trestního práva se ukládá, aby § 47 nově stylisticky upravila asi takto: 1/ Nepřevyšuje-li trest na svobodě pět let, lze ho přerušit na dobu 14 dnů z naléhavých důvodů rodinných jako odměna při dobrém chování vězně. 2/ Trest na svobodě lze jinak přerušit při těžké chorobě vězně), neboť ani možnost přerušení výkonu trestu na svobodě se ve finálním znění zákona nevyskytuje. Komisi pro trestní bylo rovněž uloženo, aby § 49 nově formulovala, při čemž dikci „že je důvodná naděje, že se nedopustí nových trestných činů“ nahradila formulací „že povede řádný život pracujícího občana“ a slova „může jej soud, v jehož obvodě jest vykonávám trest, podmíněně propustiti z trestu“ nahradila slovy „může se propustiti podmíněně z trestu“. Připomínka byla reflektována a finální znění zákona – ustanovení § 33 upravujícího podmíněné propuštění, tak znělo následovně: Po odpykání poloviny uloženého trestu odnětí svobody nebo úhrnné doby postupně uložených takových trestů a při odnětí svobody na doživotí po odpykání patnácti let může být vězeň podmíněně propuštěn, prokázal — li za výkonu trestu svou prací a svým chováním polepšení opravňující k naději, že povede řádný život pracujícího člověka. Reflektována byla též další připomínka politické komise, aby přestylovala § 50 v tom smyslu, aby orgánu, který bude vyslovovat podmíněné propuštění, byla dána možnost zkušební dobu volně stanovit.³⁰⁶ V dalším usnesení politická komise vyjádřila souhlas se zásadou polepšovací práce vyjádřenou v §§ 58 až 60. Tento bod ovšem nebylo možné posoudit, neboť v aktuálně dostupných archivních materiálech není k dispozici předmětný elaborát a původní paragrafové znění nekoresponduje s finální osnovou zákona. Stejný problém pak nastává při posouzení usnesení, že v § 61 odst. 1 bude vyslovena jen všeobecná zásada, že soud může vysloviti trest ztráty státního občanství v případech zákonem stanovených.

Další v pořadí bylo jednání **dne 2. 5. 1949**, na němž politická komise dokončila projednávání elaborátu č. 9 a dále projednala nový návrh Dr. Grospiče a Dr. Klína č. 15. Na tomto jednání komise uložila komisi pro trestní právo, aby § 51 stylisovala tak, aby bylo zřejmé, že se vztahuje jen na kapitalistické podniky. Toto usnesení se poté promítlo do znění § 50 finálního návrhu zákona (Ručení za nedobytný trest: Soud může vyslovit, že za nedobytný trest peněžitý uložený pachateli ručí též majitel soukromého podniku, při jehož provozu byl trestný čin spáchán, nebo osoba odpovědná za vedení takového podniku, jestliže z nedbalosti přispěli k spáchání trestného

³⁰⁶ Viz § 34 odst. 1 zákona: Při podmíněném propuštění se stanoví zkušební doba na dvě až deset let. Tato doba počíná podmíněným propuštěním vězně).

činu.). Drobnou stylistickou připomínku vyjádřila politická komise k nadpisu § 56, který se měl změnit z *propadnutí předmětů* na *propadnutí věci*, což bylo nakonec reflektováno v ust. § 55 návrhu zákona. Stylistickou připomínku vyjádřila komise rovněž v případě ust. § 56, když uložila komisi pro trestní právo, *aby přestylovala § 56 tak, aby se nevztahoval jen na trestné činy podle hlavy I.* Připomínka byla akceptována a ustanovení (§ 55) týkající se propadnutí věci bylo formulováno pouze obecně tak, aby jej bylo možné vztáhnout na všechny trestné činy. Akceptována (konkrétně v ust. § 10 zákona) byla též připomínka formálního rázu, že *§ 14 bude mít nadpis jen „věk“*. Politická komise se dále usnesla, že *hlava V. bude doplněna ustanoveními o ochranné výchově mladistvých.* Navrhovaná ustanovení sice nakonec nebyla v hlavě V. zákona obsažena, nicméně ochranná výchova mladistvých byla řešena v rámci ustanovení § 71- § 73. Částečně zohledněna byla i další připomínka politická komise, že *§ 14 bude doplněn ustanovením v tom smyslu, že osoby mezi 15-18 rokem se trestají jako mladiství, a sice v ustanovení § 10 (věk)³⁰⁷ a § 56 (Mladiství).³⁰⁸ Při projednávání ustanovení § 59 komise konstatovala, že *je třeba zdůraznit výchovný moment trestu při trestání mladistvých.* Tato připomínka politické komise se promítla do znění ustanovení § 57 zákona (*Účelem trestu u mladistvého je především vychovat ho v řádného pracujícího člověka, a to se zřetelem k jeho osobním vlastnostem, k jeho rodinné výchově a k prostředí, z něhož pochází*). Komise se věnovala též otázce zahlazení odsouzení a na základě proběhlé diskuse uložila komisi pro trestní právo, *aby § 78 přestylovala, asi v tomto smyslu: „Na žádost soud zahladí odsouzení...“.* Podmíněnost zahlazení odsouzení žádostí odsouzeného nakonec nicméně ve finální úpravě zákona obsažena nebyla (srovnej ust. § 67 odst. 1: *Soud zahladí odsouzení, vedl-li odsouzený po výkonu nebo prominutí trestu nebo po promlčení jeho výkonu řádný život pracujícího člověka*). Zbývající tři přijatá usnesení politické komise nebylo možné posoudit, neboť v aktuálně dostupných archivních materiálech není k dispozici předmětný elaborát a původní paragrafové znění nekoresponduje s finální osnovou zákona. Konkrétně se jedná o následující usnesení:*

- *§ 66 se schvaluje s tím, že věková hranice dvacetijedna let se snižuje na 20 let.*
- *§ 67 se schvaluje s tím, že v odst. 2 se devatenáctý rok opravuje na dvacátý rok.*
- *Komisi pro trestní právo se ukládá, aby v § 75 stylovala jako další podmínku útěk, stejně jako v § 74.*

³⁰⁷ *Kdo v době činu nedovršil patnáctý rok, není trestně odpovědný. A zvláštní ustanovení o trestání mladistvých.*

³⁰⁸ *Při trestání osob, které v době trestného činu dovršily patnáctý rok a nepřekročily osmnáctý rok (mladistvých), přihlédně soud k zvláštní péči, kterou lidově demokratická republika věnuje mládeži.*

V projednávání trestního práva hmotného politická komise pokračovala na schůzi **dne 16. 5. 1949**, kdy se věnovala elaborátu Dr. Klína č. 25. Toto jednání bylo rozsáhlé a komise přijala celou řadu usnesení. Komise se zabývala mj. definováním skutkových podstat jednotlivých trestných činů a usnesla se, že *skutková podstata osobování si pravomoci ústavních činitelů podle § 27 elaborátu č. 16 má být zachována*. Tato skutková podstata tak byla zachována a zakotvena do ustanovení § 109 zákona (osobování si pravomoci ústavního činitele). Dále bylo usneseno, že *skutková podstata neoprávněného opuštění území republiky a neuposlechnutí výzvy k návratu má znít: „Kdo neoprávněně opustí...“*. Skutkový znak poškození republiky se *vynechává*. Usnesení politické komise se promítlo do znění ustanovení § 95 odst. 1 (opuštění republiky): *Kdo bez povolení opustí území československé republiky, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let*. Politická komise rovněž řešila problematiku ukládání trestů, kdy rozhodla, že *v zákoně nebude výslovně uveden předpis, že nelze uložit zároveň konfiskaci jmění a peněžité trest*. Usnesení politické komise se promítlo do finální podoby zákona, která tento předpis skutečně neobsahovala. Komise rovněž vyslovila usnesení, dle něhož je *hranice fakultativního peněžitého trestu v obecné části od 2.000 Kčs do 10.000.000 Kčs a ve zvláštní části budou horní i dolní hranice peněžitého trestu*. Tato připomínka politické komise byla akceptována, co se týče horní hranice peněžitého trestu, naopak hranice dolní byla snížena až na tisíc Kčs.³⁰⁹ Dále členové politické komise doporučovali, aby měl soud u trestných činů z nedbalosti možnost vyslovit ztrátu občanských práv, nicméně tato připomínka nebyla reflektována, neboť ve finálním znění zákona (ustanovení § 43 odst. 1) byla možnost vyslovení trestu ztráty občanských práv až na stanovené výjimky vázána výhradně na úmyslné trestné činy.³¹⁰ Politická komise se zabývala také majetkovými trestnými činy, kdy přijala v tomto směru usnesení, že *v hlavě o majetkových trestných činech bude uvedeno jako zvláštní kvalifikační moment, byl-li čin spáchán na majetku národním atd.* Tato přítěžující okolnost (resp. kvalifikační moment) nebyla nakonec uvedena přímo v hlavě V., ale objevuje se v jako zvláštní skutková podstata trestného činu obecného ohrožení. Do zákona se rovněž promítlo stanovisko politické komise, aby byla ponechána skutková podstata pletich proti znárodnění, tento trestný čin byl definován v ustanovení § 130 zákona, pletichy proti zestátnění (*Kdo se dopustí pletich v úmyslu zmařit nebo zvýšenou měrou ztížit zestátnění podniku, hospodářského objektu nebo jiné*

³⁰⁹ Srovnej ustanovení § 48 (2) zákona: *Při výměře trestu peněžitého přihlédně soud k osobním a majetkovým poměrům pachatele, tak aby trest peněžitý pro něho znamenal především citelné omezení majetku nabytého bezpracnými zisky a odnětí majetkového základu, z něhož pramenilo spáchání trestného činu. Trest peněžitý se vyměří částkou do deseti milionů Kčs a nesmí činit méně než tisíc Kčs.*

³¹⁰ *Soud vysloví ztrátu občanských práv občanských, odsuzuje-li pachatele za úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody na doživotí nebo trestu dočasného odnětí svobody převyšujícímu dvě léta anebo projevil-li pachatel trestným činem nepřátelství k lidově demokratickému řádu. Soud však může vyslovit tento trest též, poškodil-li pachatel trestným činem důležité politické, vojenské nebo hospodářské zájmy republiky.*

majetkové hodnoty, které podléhají zestátnění, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let a propadnutím jmění; podmíněné odsouzení je vyloučen). Stejně tak bylo reflektováno usnesení politické komise, že *neplnění hospodářských závazků soukromým podnikatelem se trestá, i když byl čin spáchán z nedbalosti, nejde-li o škodu menšího rozsahu*. Toto usnesení se promítlo do znění ustanovení § 136, nesplnění závazku (*Nesplní-li soukromý podnikatel nebo ten, kdo je odpovědný za vedení jeho podniku, byť i z nedbalosti, závazek plynoucí z jednotného hospodářského plánu anebo z veřejných dodávek nebo prací, bude potrestán odnětí svobody až na šest měsíců a trestem peněžitým*). V důsledku usnesení politické komise (*Malovýrobce nebude výslovně vyloučen z trestní odpovědnosti za nesplnění závazku a plánu*) došlo také k zachování trestní odpovědnosti malovýrobce za trestný čin nesplnění závazku dle ust. § 136. Politická komise rovněž doporučila, aby *skutková podstata sabotáže a škůdnictví kryla též podlamování socialistického soutěžení, ač se o něm výslovně mluvit nebude* (srovnej ustanovení § 84 a § 85 zákona). Řešena byla taktéž problematika ochrany cenin. Politická komise se usnesla, že *poštovním známkám se poskytuje soudně trestní ochrana, ale v menším rozsahu, než je ochrana měny a že uvedená trestní ochrana se poskytne také kolkům*, což se promítlo do znění § 160 zákona, padělání a pozměňování známek a kolků (*Kdo padělá nebo pozmění jakékoli poštovní nebo dávkové známky nebo kolky v úmyslu způsobit jinému škodu nebo opatřit sobě nebo někomu jinému neoprávněný prospěch, nebo kdo takové známky nebo kolky úmyslně uvádí do oběhu nebo jich užije jako pravých, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta a trestem peněžitým*). Dále politická komise doporučila, aby trvalé a bezdůvodné vyhýbání se práci bylo soudně trestným činem. Ve finálním znění zákona ovšem nebyl tento trestný čin uveden, stalo se tak až novelou trestního zákona č. 63/1956 Sb., která zakotvila v ustanovení § 188a trestný čin příživnictví (*Kdo se žíví nekalým způsobem a vyhýbá se poctivé práci, bude potrestán odnětím svobody na tři měsíce až dvě léta*). Do zákona se rovněž promítlo usnesení politické komise, že *účinná lítost činí beztrestným toho, kdo dal úplatek*, konkrétně do ustanovení § 184, zvláštní ustanovení o účinné lítosti (*Pro podplácení (§ 182) a nepřímé úplatkářství (§ 183) není trestný ten, kdo úplatek poskytne nebo slíbí jen proto, že byl o to požádán, a učiní o tom dobrovolně bez odkladu oznámení prokurátoru nebo orgánu národní bezpečnosti*). V neposlední řadě se politická komise usnesla, že *veřejné listiny cizího státu nebudou v zákoně výslovně chráněny, přičemž finální znění zákona ustanovení o ochraně zahraničních veřejných listin skutečně neobsahuje*. Rovněž došlo na základě usnesení politické komise k vypuštění skutkové podstaty vraždy na žádost usmrčeného a vraždy z útrpnosti. Komise současně navrhovala z *vraždy stanovit nižší sazba pro případ, jsou-li zvláště polehčující okolnosti*, což se ovšem ve finálním znění zákona neobjevuje. A ve finálním znění zákona pak není uvedena ani politickou komisí navrhovaná

definice veřejných činitelů („*Veřejným funkcionářem je ten, kdo povolán k tomu, obstarávat veřejné věci*“). Převážně formálního rázu bylo usnesení politické komise, že v *trestním zákoně se má používat pokud možno slova „republika“ namísto slova „stát“*, na jehož základě bylo slovo „stát“ skutečně důsledně nahrazeno slovem „republika“. V neposlední řadě se komise usnesla, že v § 8 elaborátu č. 16 se *doplní „anebo se stalo známým nepovolané osobě“*. Tento bod ovšem nebylo možné posoudit, neboť v aktuálně dostupných archivních materiálech není k dispozici předmětný elaborát a původní paragrafové znění nekorresponduje s finální osnovou zákona.

Další jednání politické komise k problematice trestního práva hmotného se konalo dne **30. 5. 1949**, podkladem pro jednání byl elaborát Dr. Klína č. 43 o dalších sporných otázkách souvisejících s kodifikací zvláštní části trestního zákona. Na tomto jednání uložila politická komise subkomisi pro kodifikaci trestního práva, *aby otázku týkající se trestání černého obchodu a zjednodušení úpravy podle zákona 15/1947 Sb. řešila ve smyslu diskuse, která byla politickou komisí o této otázce provedena tak, jak bylo shrnuto Dr. Dresslerem s tím, že přesná formulace skutkových podstat souvisejících s trestáním černého obchodu a podobných pletich se ponechává subkomisi*. Předmětné trestné činy ovšem nakonec trestním zákonem upraveny nebyly. Poté byla schválena úprava peněžitého trestu dle návrhu v elaborátu s tím, že *u jednotlivých trestných činů podle hlavy III. zvláštní části tr. zákona bude uvedeno, zda je stanoven na ně obligatorní trest peněžitý a také, zda se fakultativně vyslovuje propadnutí jmění. Stejně tak bude u jednotlivých trestných činů zvláště uvedeno, zda je podmíněné odsouzení vyloučeno*. V souladu s usnesením politické komise byly tyto skutečnosti poté uvedeny u jednotlivých trestných činů ve zvláštní části trestního zákona. Do znění ustanovení § 84³¹¹ a § 85³¹² (sabotáž, později rozděleno na § 84 záškodnictví a § 85 sabotáž) se pak promítlo usnesení politické komise, jímž subkomisi pro trestní právo uložila, *aby za zachování dvou samostatných skutkových podstat škůdnictví a sabotáže tato skutkové podstaty nově formulovala, při čemž by ve smyslu diskuse provedené politickou komisí o této otázce lišila těžší trestné činy / nepřátelské jednání proti hospodářské struktuře našeho státu se zlým úmyslem pachatele způsobiti škodu, jimiž by byla sabotáž, od lehčích trestných činů, které by zahrnovaly případy nedbalosti, nekonání povinností apod. a které by spadaly pod skutkovou podstatu škůdnictví*. Poměrně rozsáhle se politická komise věnovala problematice trestání mladistvých. Komise zejména vyjádřila připomínku, že v *trestním*

³¹¹ *Kdo zničí, poškodí nebo učiní neupotřebitelným majetek národní nebo majetek lidového družstva v úmyslu mařit nebo ztěžovat a) provoz nebo rozvoj státního, národního, komunálního nebo jiného veřejného podniku anebo lidového družstva, nebo b) provoz důležitého obecně prospěšného zařízení, bude potrestán odnětím svobody na deset až pětadvacet let.*

³¹² *Kdo nesplní nebo poruší povinnost svého povolání, zaměstnání nebo své služby anebo plnění takové povinnosti obchází nebo se dopustí jiného jednání v úmyslu a) mařit nebo ztěžovat provádění nebo plnění jednotného hospodářského plánu v některém úseku, nebo b) způsobit vážnou poruchu v činnosti úřadu anebo veřejného orgánu nebo podniku, bude potrestán odnětím svobody na pět až deset let.*

*zákoně bude, pokud jde o nařízení ochranné výchovy ústavní u nedospělých starších 12 let zvolena taková formulace, podle níž se jen zcela všeobecně stanoví, že v případě, kdy se nedospělý starší 12 let dopustí trestného činu, na který zákon stanoví trest smrti nebo trest na svobodě na doživotí, nařídí se ochranná výchova ústavní. Procesní norma pak bude určovat, který soud tuto výchovu nařídí, /t.j. místně příslušný okresní soud/, a pokud jde o složení senátu, který bude ochrannou výchovu ústavní nařizovat, bude otázka tato vyřešena výnosem. Důvodová zpráva k příslušnému ustanovení trestního zákona pak vysvětlí, že soudem, který nařizuje ochrannou výchovu ústavní, nebude trestní soud. Tato připomínka politické komise byla zohledněna v několika ustanoveních trestního zákona, zejména pak v ustanovení § 59 písm. a), dle něhož nelze mladistvému uložit trest smrti, a dále v ust. § 60 dle něhož se mladistvému místo trestu smrti nebo odnětí svobody na doživotí stanoví trest odnětí svobody na tři až patnáct let. Dále tuto otázku řešilo též ustanovení § 71: *Dopustí-li se osoba, která dovršila dvanáctý rok a je mladší než patnáct let, činu jinak trestného, na který zákon stanoví trest smrti nebo odnětí svobody na doživotí, nařídí poručenský (opatrovnický) soud její ochrannou výchovu; poručenský (opatrovnický) soud tak může učinit též, je-li to nutné k zajištění řádné výchovy osoby mladší než patnáct let, která se dopustila činu jinak trestného.* Další body s usnesení politické komise byly řešeny jinými právními předpisy.*

K trestním právu se politická komise vrátila o měsíc později, na jednání **dne 20. 6. 1949**, na němž se věnovala jednotlivým ustanovením trestního zákona. Subkomisi pro trestní právo uložila, *aby odst. 3 § 6 nově formulovala a to tak, aby nová formulace zachycovala i poškozovací delikty. První odstavec bude upraven konformně s novým zněním § 1.* Rovněž bylo trestní subkomisi uloženo, *aby první odstavec § 10 upravila konformně s § 1 a při nové formulaci přihlížela k připomínce dr. Czabana. (tj. aby místo dikce „...nebyla-li jím způsobena závažnější škoda než ta, která měla být odvrácena“ byla zvolena formulace „...byla-li škoda, která byla způsobena menší, než ta, která měla být odvrácena“.* Tato připomínka politické komise se promítla do finální legální definice krajní nouze dle ustanovení § 9 odst. 1, které znělo: *Jednání jinak trestné, jímž někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící lidově demokratické republice, její socialistické výstavbě, zájmům pracujícího lidu nebo jednotlivci, není trestným činem, jestliže a) způsobená škoda je menší než ta, která hrozila, a b) nebezpečí nebylo možno odvrátit jinak.*

Rovněž bylo komisi pro trestní právo uloženo, *aby § 74 odst. 1 formulovala dle návrhu dr. Kokeše (tj. aby podmínky zahlazení odsouzení byly stanoveny tak, že by soud zahladil na žádost odsouzeného k polepšovacím opatření nebo k odnětí svobody od 1 do 5 let, vedl-li odsouzený řádný živor pracujícího občana po dobu nejméně 10 let od výkonu nebo od zániku*

trestu a v případě odnětí svobody převyšující dobu 5 let, po dobu nejméně 15 let). Připomínka politické komise ovšem nebyla ve finálním znění zákona zohledněna.³¹³

Další jednání politické komise k materii trestního práva hmotného se uskutečnilo dne **27. 6. 1949**, kdy se komise opět věnovala jednotlivým ustanovením trestního zákona. Prvním usnesením bylo uloženo subkomisi pro trestní právo, *aby § 100 doplnila ve smyslu připomínky dr. Kokeše (tj. aby bylo doplněno za „jeho předsednictvo“ „nebo jeho člena“, tj. aby i členové předsednictva byli chráněni pro výkon pravomoci.)*. Tato připomínka politické komise nebyla finálně zohledněna.³¹⁴ Dále bylo subkomisi uloženo zvýšit v § 105 odst. 1 sazbu „až do 1 roku“ a v *celé hlavě I. vypustit „polepšovací opatření“*. Tato připomínka politické komise se promítla do finálního znění ustanovení § 124 ve smyslu, jak navrhovala politická komise.³¹⁵ Politická komise uložila trestní subkomisi, *aby ve skutkové podstatě § 131 stanovila obligatorně trest propadnutí jmění*. (pozn. aut.: namísto peněžitého trestu). Připomínka politické komise byla zakotvena v ustanovení § 130 (pletichy proti zestátnění), kdy za tento trestný čin byl stanoven mj. obligatorní trest propadnutí jmění. Současně komise schválila návrh Dr. Kokeše, aby bylo u § 132 stanoveno propadnutí jmění obligatorně (pozn. aut.: namísto peněžitého trestu) a toto usnesení politické komise se promítlo do znění ustanovení § 131 (tvoření soukromých monopolů). Další návrh vznesl Dr. Kokeš ke znění § 135, navrhoval, *aby bylo dáno místo „peněžitého trestu“ propadnutí jmění a to obligatorně*. V případě tohoto trestného činu nebyla připomínka politické komise zohledněna a za trestný čin ohrožení jednotného hospodářského plánu dle ustanovení § 135 zákon stanovil obligatorně mj. trest peněžitý, nikoliv však propadnutí jmění. Předmětné ustanovení bylo poté zcela zrušeno novelou trestního zákona č. 63/1956 Sb. Další návrh Dr. Kokeše se týkal § 138, i zde navrhoval, *aby bylo propadnutí jmění obligatorně*. Ani v případě tohoto trestného činu ovšem nebyla připomínka politické komise v zákoně zohledněna a za trestný čin ohrožení ohrožení plánování a kontroly plnění plánu dle ustanovení § 138 nebyl stanoven obligatorní trest propadnutí jmění, ale pouze trest odnětí svobody v délce

³¹³ Srovnej § 67 odst. 1 a 2 (zahlázení odsouzení): (1) *Soud zahladí odsouzení, vedl-li odsouzený po výkonu nebo prominutí trestu nebo po promlčení jeho výkonu řádný život pracujícího člověka nepřetržitě po dobu nejméně a) deseti let, jde-li o odsouzení k trestu dočasného odnětí svobody převyšujícímu jeden rok, b) pěti let, jde-li o odsouzení k trestu dočasného odnětí svobody převyšujícímu tři měsíce, c) tři let, jde-li o odsouzení k trestu dočasného odnětí svobody nepřevyšujícímu tři měsíce.* (2) *Byl-li trestný čin spáchán ve věku do dvaceti let, snižují se lhůty uvedené v odstavci 1 na polovinu.*

³¹⁴ Srovnej § 111 (hanobení ústavního činitele): *Kdo veřejně hanobí a) zákonodárny sbor, jeho předsednictvo, výbor nebo komisi, vládu nebo sbor pověřenců, nebo b) člena vlády, sboru pověřenců nebo předsednictva zákonodárneho sboru pro výkon jeho pravomoci nebo vůbec pro jeho činnost v životě politickém, bude potrestán odnětím svobody na tři měsíce až dvě léta.* Předmětné ustanovení bylo zcela zrušeno novelou trestního zákona č. 63/1956 Sb.

³¹⁵ Srovnej § 124 (Hanobení republiky): (1) *Kdo hanobí republiku, kdo potupí jméno nebo symbol republiky, zejména její znak, vlajku, barvy nebo hymnu, nebo kdo v úmyslu projevit nepřátelství nebo opovržení k republice zničí, poškodí nebo odstraní symbol republiky, zejména její znak, vlajku nebo barvy, anebo zobrazení presidenta republiky nebo jeho náměstka, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.*

až šesti měsíců. Dr. Kokeš dále navrhoval, *aby bylo v § 169 stanoveno, že ten, kdo listiny použije, musí vědět, že je padělaná, aby mohl být stíhán.* Komise návrh přijala a její usnesení politické komise se promítlo do finálního znění trestného činu padělání a pozměňování veřejné listiny dle ustanovení § 159 odst. 1: *Kdo padělá veřejnou listinu nebo podstatně změni její obsah v úmyslu jí užít nebo dát jí užít jako pravé, nebo kdo úmyslně užije takové listiny jako pravé, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.* Poté byla diskutována *fakultativní možnost ztráty oprávnění řídit vozidlo u § 174 a zvýšení sazby až do 3 let pro případy, že řidič sám zraní a potom ujede v § 237 a § 240.* Celé ustanovení § 174 ale nakonec bylo ve finálním znění trestního zákona vypuštěno. Případy neposkytnutí pomoci zákon upravoval v ustanovení § 227 (neposkytnutí pomoci) a § 226, avšak odlišně od usnesení politické komise. Za prvně jmenovaný trestný čin zákon stanovil sazbu trestu odnětí svobody až na šest měsíců, v případě druhého (neposkytnutí pomoci řidičem dopravního prostředku po nehodě) pak na tři měsíce až šest let. Na závěr jednání přijala politická komise usnesení, že je třeba *odstavec 3 § 175 přepracovat tak, aby nebyla dána beztrestnost pokud jde o závažné věci podle zákona 231/1948 Sb. (zejména velezrada a vyzvědačství).* Toto usnesení politické komise se promítlo do znění ustanovení § 163 odst. 3: *Kdo se dopustí činu uvedeného v odstavci 1 nebo 2 ve prospěch osoby sobě blízké, není trestný, ledaže by tak učinil v úmyslu a) pomoci osobě, která se dopustila velezrady (§ 78), sabotáže (§§ 84 a 85) nebo vyzvědačství (§§ 86 a 87).* Novelou trestního zákona č. 63/1956 byl do tohoto výčtu přidán rovněž trestný čin záškodnictví.

Projednávání otázek trestního práva pokračovalo na schůzi politické komise dne **7. 7. 1949**, a to opět k jednotlivým ustanovením trestního zákona. K ustanovení § 179 byl přijat návrh Dr. Šimáka,³¹⁶ *aby namísto pojmu „veřejnoprávní povinnosti“ bylo užíváno pojmu „povinnosti uložené podle zákona“.* Připomínka se promítla do znění ustanovení § 168 odst. 1: *Kdo veřejně podněcuje k hromadnému neplnění povinnosti uložené podle zákona, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.* K § 181 se politická komise usnesla, že *se bude hledat jasnější formulace, není to jen odepírání poslušnosti. Redakční subkomise bude dále hledat formulaci, aby byl kryt i kvalifikovaný útěk jednotlivce.* Skutková podstata trestného činu vzpoury vězňů (ustanovení § 170 zákona) byla nakonec formulována ve smyslu usnesení politické komise: *Kdo se zúčastní vzepření skupiny vězňů dozorcímu orgánu, jeho rozkazu nebo vězeňskému řádu, bude potrestán odnětím svobody až na pět let.* Do znění tohoto ustanovení se promítl též politickou komisi odsouhlasený návrh Dr. Blažkeho, *aby byl u § 181 místo pojmu „vězeňská stráž“ používán pojem „dozorčí orgán“.* V souladu s usnesením politické komise³¹⁷ došlo v zákoně

³¹⁶ Dr. Šimák se účastnil jednání politické komise za oddělení V/3.

³¹⁷ § 215 zvyšuje se sazba až „do dvou let“.

rovněž k navýšení sazby trestu odnětí svobody až na dva roky u trestného činu nedovolené výroby a držení vysílací stanice dle ustanovení § 215. Do trestního zákona se promítlo rovněž usnesení politické komise k § 216 o zvýšení trestní sazby (*zvýší se sazba až do 5 let, avšak nebude vyšší než jak je stanoveno na čin spáchaný ve stavu střízlivém*) u trestného činu opilství (*Kdo se požitím alkoholického nápoje nebo jinak přivede, byť i z nedbalosti, do stavu nepřičetnosti, v němž se dopustí trestného činu, bude potrestán odnětím svobody až na pět let; dopustí-li se však trestného činu, na který zákon stanoví trest mírnější, bude potrestán oním trestem mírnějším*).

V projednávání jednotlivých ustanovení trestního zákona pokračovala politická komise na schůzi dne 11. 7. 1949. V souladu s usnesením politické komise došlo k úpravě u skutkové podstaty trestného činu zanedbání povinné výchovy dle ustanovení § 225 (*skutková podstata § 225 nebude soudně stíhána*). Politická komise rovněž navrhovala, že v § 231 se doplňuje „úmyslně“ a toto její usnesení se promítlo do znění § 217 a jedním ze znaků skutkové podstaty vraždy novorozeného dítěte matkou se tak stal úmysl. Naopak nebylo akceptováno usnesení politické komise navrhuující zvýšení trestní sazby u trestného činu znásilnění (*§ 245 trestní sazba je od jednoho roku do pěti let*) a výsledná definice se celkově odlišovala od navrženého znění.³¹⁸ Politická komise dále přijala usnesení k otázce pohlavního styku s osobou téhož pohlaví v tom smyslu, že *smilstvo proti přirozenosti se stíhá i v případech nekvalifikovaných*, což se projevilo ve finálním znění ustanovení § 241: *Kdo se pohlavně stýká s osobou téhož pohlaví, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok*. U trestného činu krádeže dle § 253 doporučila politická komise zvýšit trestní sazby, v tomto případě byla připomínka reflektována částečně a došlo ke zvýšení trestní sazby trestu odnětí svobody z jednoho roku až na dva roky. V neposlední řadě se politická komise usnesla na snížení trestní sazby u trestného činu dle § 261 (do dvou let), přičemž ve finálním znění zákona skutečně ke snížení trestní sazby došlo, ale až na jeden rok (z původně navrhovaných pěti), tedy ještě více, než navrhovala politická komise.

4.6.5. Vliv politické komise na finální znění občanského soudního řádu

Jak již bylo uvedeno výše, civilním právem procesním se politická komise zabývala celkem čtyřikrát, a sice na svém jednání dne 18. října 1948, 29. listopadu 1948, 7. března 1949 a 7. června 1949. Politická komise postupně přijala následující usnesení.

První jednání k právní úpravě civilního procesního práva se konalo dne **18. 10. 1948**. Politická komise se usnesla, že *na místo § 2 odst. 4 doporučuje, aby rozhodnutí 2. stolice bylo konečné,*

³¹⁸ Srovnej ustanovení § 238 odst. 1: *Kdo násilím nebo pohrůžkou bezprostředního násilí donutí ženu k souloži, nebo kdo k takovému účelu zneužije její bezbrannosti, bude potrestán odnětím svobody na pět až deset let.*

ale aby gen. prokurátor mohl ve věcech, kde to vyžaduje veřejný zájem, žádati nejl. soud o přezkoumání rozsudku. Přitom by mohla generální prokuratura suspendovat vykonatelnost rozhodnutí 2. stolice až do rozhodnutí nejvyššího soudu. Tato připomínka politické komise byla následně reflektována zejména v ust. § 2 odst. 1 zákona č. 142/1950 Sb., o konání v občianskych právnych veciach (občiansky súdny poriadok): *Má-li prokurátor za to, že toho vyžaduje ochrana zájmu státu nebo pracujících, může v kterémkoli období vstoupit do řízení a je pak oprávněn ke všem procesním úkonům, které může vykonat účastník podle stavu řízení.*³¹⁹ Otázka odložení vykonatelnosti (jakožto pravomoc nejvyššího soudu, nikoliv generální prokuratury, jak navrhovala politická komise) byla upravena v ust. § 213: *Navrhuje-li generální prokurátor též zrušení nebo změnu původního rozhodnutí, může nejvyšší soud i z úřední povinnosti před rozhodnutím o stížnosti odložit vykonatelnost původního rozhodnutí.* Další usnesení se týkalo otázky samosoudce, politická komise doporučila, soudci z povolání jako samosoudci příslušelo též rozhodování ve věcech firemních. Usnesení bylo reflektováno v § 25 odst. 1 písm. d), jež stanovil, že *u soudu první stolice vykonává soudní moc soudce z povolání jako samosoudce, jde-li o věci knihovní a rejstříkové (firemní).* Dále se politická komise usnesla, že *senátu je vyhrazeno rozhodování též o určení sporných hranic, o zbavení svéprávnosti a v detenčním řízení.* Usnesení ovšem nebylo zákonem nakonec reflektováno a tato rozhodování byla ponechána v pravomoci samosoudce, konkrétně v ust. § 25 odst. 1 písm. c), jež stanovilo, že *u soudu první stolice vykonává soudní moc soudce z povolání jako samosoudce, jde-li ...o nepřipustnosti držení v uzavřeném ústavě a zbavení svéprávnosti (řízení o určení sporných hranic není v tomto ustanovení zmíněno, tedy pravděpodobně zůstalo v pravomoci senátu, jak navrhovala politická komise).* Dále politická komise doporučila § 12 *přepracovat v tom smyslu, aby poručenství bylo automaticky přenášeno bez průtahů k tomu soudu, v jehož obvodě má dítě svůj trvalý pobyt.* Přijaté usnesení reflektovalo ustanovení § 34: *Poručenský nebo opatrovnický soud přenesse svou příslušnost ve věci poručenské nebo opatrovnické na soud nového bydliště nebo pobytu poručenice nebo opatrovance, jakmile se o změně jeho bydliště nebo pobytu doví.* Politická komise rovněž navrhovala do § 15 odst. 1 doplnit formulaci, že *„...zmocněncem může být každá svéprávná osoba, pokud je podle posouzení soudu občiansky bezúhonná a státně spolehlivá a pokud nezastupuje stranu za úplatu.“* Předmětné ustanovení se promítlo do finálního znění § 39 odst. 2 zákona o zlidovění soudnictví: *Zmocněncem může být každá způsobilá osoba, která je svéprávná, státně spolehlivá a občiansky bezúhonná a, pokud není*

³¹⁹ Prvním krokem zakotvení ingerence prokurátora do civilního řízení bylo již ust. § 55 odst. 1 zákona o zlidovění soudnictví, jež dával prokurátorovi pravomoc podat stížnost pro zachování zákona, má-li za to, že v řízení nebo při rozhodování byl porušen zákon, a to až do pravomocného rozhodnutí soudu řádného, zvláštního nebo rozhodčího.

advokátem nebo notářem, místopřísežně prohlásí, že stranu (účastníka) zastupuje bez úplaty. Není-li strana (účastník) a to se srozumitelně vyjadřovat, může jí soud uložit, aby si ustanovila zmocněnce.

Další projednávání civilního procesu proběhlo na schůzi politické komise dne **29. 11. 1948**, jako podklad pro jednání připravil Dr. Boura dokument *Zásady civilně procesního řízení a exekučního, které mají být schváleny politickou komisí.*³²⁰ Na této schůzi politická komise především doporučila *co nejširěji pojmout zásadu materiální pravdy. Zásada materiální pravdy tak byla následně zakotvena již v ustanovení § 1 odst. 2 občanského soudního řádu: ...postupuje soud bez zbytečných formalit. Dbá všestranně o to, aby byl zjištěn skutečný stav věci, a spravedlivým rozhodováním upevňuje socialistickou zákonnost...* Dále pak ust. § 99 odst. 1 týkající se důkazních prostředků výslovně stanovilo, že *Důkazní prostředky jsou všechny prostředky způsobilé k zjištění pravdy.* V neposlední řadě ust. § 88 odst. 2 stanovilo, že *Soud z úřední povinnosti opatří a provede i takové důkazy, které nenavrhl žádný účastník, jsou-li pro rozhodnutí významné.* Finální znění občanského soudního řádu tak uložilo soudu zjišťovat skutečný stav sporu a neomezovat se ve své činnosti pouze na návrhy stran.³²¹ Současně se politický komise zabývala možností ingerence prokurátora a soudce v civilním řízení, což se projevilo zejména ve znění ust. § 2 odst. 1 občanského soudního řádu: *Má-li prokurátor za to, že toho vyžaduje ochrana zájmu státu nebo pracujících, může v kterémkoli období vstoupit do řízení a je pak oprávněn ke všem procesním úkonům, které může vykonat účastník podle stavu řízení.*³²²

³²³ Komise se rovněž usnesla na vyloučení rozsudku pro zmeškání ve stávající formě a toto

³²⁰ Z tohoto jednání je k dispozici pouze neúplný zápis v rozsahu 18 stran a příslušný elaborát dr. Boury.

³²¹ K podobě zásady materiální pravdy v občanském soudním řádu se vyjádřil ve své zprávě také ústavně-právní výbor Národního shromáždění: *Zákon o riadení vo veciach občiansko-právnych prevádza dôsledne zásady procesného demokratizmu v civilnom rozhodovaní. Dôsledne prevádza predovšetkým zásady materiálnej pravdy, ktorá ukláda súdom zisťovanie skutočných pomerov, ktoré viedly k nutnosti súdneho rozhodovania. Požiadavok materiálnej pravdy ukláda rad nových povinností súdu, ktorý bude zasahovať aktívne do riadenia, bez toho aby nejako omezoval dispozičnú slobodu stráž. V zaujme zistenia skutočných pomerov zákon umožňuje, aby do riadenia vstupoval tiež prokurátor všade tam, kde by bol ohrozený záujem ľudovodemokratického štátu.* Zpráva výboru ústavno-právneho k vládnemu návrhu zákona (tlač 510) o konaní v občianskych právnych veciach (občiansky súdny poriadok) ze 12. října 1950. Dostupné online na http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0520_00.htm.

³²² Prvním krokem zakotvení ingerence prokurátora do civilního řízení bylo již ust. § 55 odst. 1 zákona o zlidovění soudnictví, jež dával prokurátorovi pravomoc podat stížnost pro zachování zákona, má-li za to, že v řízení nebo při rozhodování byl porušen zákon, a to až do pravomocného rozhodnutí soudu řádného, zvláštního nebo rozhodčího.

³²³ O ingerenci prokurátora v civilním řízení hovořil též Dr. Haim, zpravodaj k vládnímu návrhu zákona při projednávání v Národním shromáždění dne 25. 10. 1950: *Podľa tohto ustanovenia nebude možné, aby rozhodnutie súdu nezodpovedalo pravde, lebo náš ľudovodemokratický súd bude iniciatívne vystupovať v spore. Pri hľadaní pravdy bude mu pomáhať prokurátor ako hlavný ochranca socialistickej zákonnosti. Takto za spoločnosti iniciatívneho súdu, socialistickou morálkou ovplyvňovaných účastníkov sporu a za účasti ochrancu záujmov štátu a pracujúcich - prokurátora - naše súdnictvo bude vedieť plniť úlohu sverenú mu prezidentom republiky Klementom Gottwaldom, ktorý o nej povedal: "Stáť na strážni nášho ľudovodemokratického štátu a súčasne našej socialistickej zákonnosti je . . . čestnou úlohou nášho súdu."* Stenoprotokol ze schůze Národního

usnesení se promítlo do finálního znění zákona, které rozsudek pro zmeškání skutečně neobsahovalo.³²⁴ Rovněž politická komise doporučila *najít novou formu, aby se v jasných věcech nemusely vést zbytečné spory (i kvůli zbytečným útratám)* s tím, že *komise tuto věc ještě jednou promyslí*. Toto usnesení ovšem nenašlo konkrétní podobu ve finálním znění zákona. Dále politická komise přijala usnesení, dle něhož se přijímá, *aby věc byla projednána bezprostředně před stranami. Soud má přihlížet ke všemu, co strany uvedly, ať písemně nebo ústně*. Tato zásada veřejnosti byla zakotvena především v ust. § 63 odst. občanského soudního řádu, dle něhož je ústní jednání veřejné. Odst. 2 pak stanoví výjimky, když *veřejnost smí být vyloučena pro celé ústní jednání nebo pro jeho část, jen jestliže by veřejným projednáním věci byly ohroženy státní, hospodářské nebo služební tajemství, mravnost anebo důležité zájmy účastníků*. Druhá část usnesení politické komise se pak projevila zejména v ust. § 93 občanského soudního řádu: *Při zjišťování skutkového stavu zhodnotí soud výsledky provedeného dokazování, pečlivě přihlížejí ke všemu, co vyšlo najevo, anebo co se stalo za řízení, včetně k tomu, co účastníci za řízení uvedli*. Současně politická komise přijala přelomové usnesení, že *absolutní moc stran disponovat předmětem sporu musí padnout*. Toto usnesení o prolomení dispoziční zásady bylo ve finálním znění zákona reflektováno, a to zejména v ust. § 73, dle něhož soud rozhodoval o přiznání účinnosti podanému zpětvzetí návrhu na zahájení řízení³²⁵ Obdobně bylo upraveno též uznání návrhu v ust. § 74³²⁶ či otázka smíru v ust. § 75.³²⁷ Ust. § 76 pak k této otázce stanovilo, že *Soud nepřiznává účinnost vzetí návrhu zpět, uznání nebo vzdání se nároku a neschválí smír, jestliže se projev účastníka přičí zákonu nebo obecnému zájmu. Nepřizná-li soud projevu účinnost nebo neschválí-li smír, pokračuje v řízení*. K otázce smírného řešení sporů se komise usnesla, že *soud se má pokusit o smír*. (pozn. aut.: obligatorně pouze ve věcech manželských) Otázka soudního smíru byla následně upravena občanským soudním řádem (zejména v ust. §§ 40 a 75) tak, jak je popsáno výše. Soudní smír byl jedním z dispozitivních úkonů účastníků, jež podléhaly schválení

shromáždění dne 25. 10. 1950. Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/049schuz/s049003.htm>

³²⁴ Rozsudek pro zmeškání byl do českého právního řádu znovuzaveden až v roce 1993.

³²⁵ *Je-li k zahájení řízení třeba návrhu účastníka, může návrh vzetí zpět, dokud soud nezačal jednat ve věci samé. Dojde-li vzetí návrhu zpět rozhodujícímu soudu později, nejpozději však do rozhodnutí, kterým se řízení končí, soud rozhodne o vzetí návrhu zpět, a přizná-li mu účinnost, řízení zastaví*. Pro úplnost doplňujeme, že odlišná, resp. speciální úprava této otázky byla zakotvena v ust. § 234 týkajícím se řízení v manželských věcech, dle něhož *návrh na zahájení řízení lze vzetí zpět i za odvolacího řízení a není třeba, aby soud vzetí návrhu zpět přiznal účinnost*.

³²⁶ *Dokud soud nerozhodl ve věci samé, může zavázaný před soudem nárok uznat a oprávněný se může před soudem svého nároku vzdát. Soud rozhodne, zda projevu účastníka přizná účinnost. Přizná-li projevu účinnost, nevydá o tom zvláštní usnesení, ale rozhodne podle projevu účastníka*.

³²⁷ *Pokud to povaha věci připouští, mohou účastníci skončit řízení i soudním smírem. Soud rozhodne o schválení smíru. O smír, který může být schválen, má se soud vždy pokusit*. Obdobně též ust. § 40 upravuje možnost účastníků (resp. její omezení) uzavřít smír před zahájením řízení: *Právní poměry, u nichž to povaha věci připouští, lze se schválením soudce uspořádat soudním smírem před zahájením řízení u kteréhokoli okresního soudu. Soudce smír neschválí, přičí-li se zákonu nebo obecnému zájmu*.

soudem, přičemž zákon zakotvoval podmínky, za nichž soud smír neschválí. Samotné navržené ustanovení, jež by dle vzoru SSSR stanovovalo povinnost soudu pokusit se o smír, finální návrh zákona neobsahoval. Rovněž komise doporučila *vynechat bod 4/ (Prísudek ultra petitem/: přes požadovanou částku:/ bude zrušen.)* Tato připomínka politické komise byla reflektována, a tak občanský soudní řád neznal zásadu *iudex ne eat ultra petita partitum*, která byla do právního řádu navracena až ust. § 153 odst. 2 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu.³²⁸ Komise se dále zabývala problematikou neurčitosti petitu, kdy doporučila *neurčitost žalobního návrhu připustit, ale nedávat do zákona*. Tato problematika tak byla poté upravena v ust. § 43 odst. 1 písm. d) občanského soudního řádu: *Písemná podání mají obsahovat: ...určitý návrh, jestliže je ho třeba*; Současně ust. § 45 bylo věnováno postupu a podmínkám odstranění vad písemných podání. Obdobně je pak tato problematika upravena pro další druhy řízení, a to v ust. § 405: *K zahájení řízení je třeba žaloby, která vždy musí obsahovat určitý návrh*. Politická komise rovněž přijala usnesení, že *je třeba dát možnost, že soud může určit zástupce vůbec nebo i advokáta*.³²⁹ Občanský soudní řád tak stanovil v ustanovení § 142 pravomoc soudu (resp. předsedy senátu) ustanovit účastníkovi na jeho žádost a při splnění dalších podmínek zástupce, a to následovně: *Jsou-li tu podmínky § 140 odst. 1 a je-li toho třeba k ochraně účastníka, právnické osoby nebo úředně ustanoveného orgánu pro správu majetkové podstaty, ustanoví jim soud na jejich žádost zástupce. Byl-li zástupcem ustanoven advokát, určí jeho osobu krajské sdružení advokátů, v jehož obvodu je soud příslušný k provedení procesních úkonů*. Další případy ustanovení zástupce pak byly speciálně upraveny v případě cizinců a dalších osob. V souladu s dalším usnesením politické komise byla připuštěna změna žalobního návrhu fakticky bez omezení (na rozdíl například od výše popsaného zpětvzetí žaloby), konkrétně v ustanovení § 72 občanského soudního řádu: *Účastníci mohou za řízení měnit své návrhy ve věci samé. Soud nepřipustí změnu, jestliže by výsledky dosavadního řízení nemohly být podkladem pro řízení o návrhu změněném*. Akceptováno bylo rovněž usnesení politické komise, na jehož základě došlo ke zrušení soudních prázdnin.^{330 331} Velmi zásadní otázkou byla otázka

³²⁸ *Soud může překročit návrhy účastníků a přisoudit více, než čeho se domáhají, jen tehdy, jestliže řízení bylo možno zahájit i bez návrhu, nebo jestliže to odpovídá právnímu předpisu anebo jestliže rozhodnutí o výši plnění závisí na znaleckém posudku nebo úvaze soudu.*

³²⁹ Znění navržené subkomisí: Zásada povinného zastoupení advokátem byla upuštěna pro řízení před I. i II. stolicí.

³³⁰ Ač občanský soudní řád již soudní prázdniny neznal, resp. do právního řádu nezakotvil, některé další zákony s nimi ještě nadále elaborovaly. Tak např. ust. § 22 zákona č. 47/1948 Sb., o některých technicko-hospodářských úpravách pozemků (scelovací zákon) až do konce své účinnosti do roku 1955 stanovoval, že *Sporem o vlastnictví a držbu pozemků, které jsou předmětem pozemkové úpravy, se nestaví řízení podle tohoto zákona; na takový spor nemají vliv soudní prázdniny*.

³³¹ Pro úplnost doplňujeme, že soudní prázdniny, zrušené roku 1942, byly po druhé světové válce do československého právního řádu krátce zavedeny v roce 1947 vládním návrhem zákona, kterým se mění a doplňují některá ustanovení o soudní organizaci a o příslušnosti a řízení v občanských věcech právních. Jak uvádí důvodová zpráva k tomuto zákonu, *...obnovení soudních prázdnin bylo souhlasně doporučeno presidiem*

koncentrace řízení, kdy politická komise doporučila *dát zásadu koncentrace již do I. stolice a dát sankci útrat*.³³² Usnesení politické komise nebylo nicméně ve finálním znění zákona reflektováno, když zejména ust. § 183 bez dalších omezení stanovilo, že *účastníci mohou přednést též skutkové okolnosti a nabídnout důkazy, které nebyly v řízení před soudem první stolice ani uvedeny, ani nabídnuty*.³³³ Stejně tak nebylo nakonec akceptování usnesení politické komise o zrušení mandátního (příkazního řízení), rozkazní řízení bylo upraveno v ust. § 425 občanského soudního řádu.³³⁴ Komise se na tomto jednání věnovala též problematice rušení držby, kterou navrhovala svěřit do pravomoci národním výborům. Usnesení politické komise bylo reflektováno v ustanovení § 151 odst. 2 zákona č. 141/1950 Sb., občanského zákoníku: *Kdo byl svémocně v své držbě rušen nebo držby zbaven, může do třiceti dnů potom, kdy zví o rušení a o rušiteli, žádat u místního národního výboru, aby rušení zakázal, a odpovídá-li to povaze věci, aby nařídil uvést vše v předešlý stav. Dle odst. 2 téhož ustanovení pak o právních poměrech mezi stranami a o povinnosti k náhradě škody rozhoduje soud. Subkomisi pro civilní proces bylo doporučeno, aby uvažovala nad rozlišením mezi rozsudkem (ve věcech trestních) a rozhodnutím, usnesením, nálezem (ve věcech civilních)*.³³⁵ K této poznámce politické komise nebylo přihlédnuto. Formy rozhodnutí byly upraveny ust. § 142 občanského soudního řádu, a to následovně: *Není-li v zákoně stanoveno něco jiného, rozhoduje se ve věci samé rozsudkem tam, kde se rozhoduje po ústním jednání. Jinak se rozhoduje usnesením. V závěru jednání se politická komise zabývala řízením exekucním. V tomto směru přijala usnesení, že odklad exekuce může soud povolit jen z určitých sociálních důvodů. Možnosti odkladu exekuce byly následně upraveny v ust. § 443 odst. 1 zákona: Soud může na návrh dlužníka odložit exekuci zejména na jeho osobní majetek, je-li toho naléhavě třeba v zájmu dlužníka, který bez své viny nemůže splnit závazek, a lze-li podle okolností pokládat vůči vymáhajícímu věřiteli za spravedlivé, aby se*

nejvyššího soudu i presidii obou zemských soudů; tím bude opět upraven jednotně právní stav na území celé Československé republiky, neboť na Slovensku soudní prázdniny zůstaly zachovány a podle vyjádření slovenských činitelů se nedoporučuje je zrušovat. Důvodová zpráva k návrhu zákona, dostupné online na http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0492_04.htm.

³³² Jedná se o návrh dr. Dresslera podpořený vyjádřením dr. Petrželky, jimž se zavádí zásada koncentrace řízení s tím, že bude-li některá ze stran porušovat tuto zásadu a protahovat spor, bude mu uložena pořádková pokuta a zaplacení útrat sporu, při nových důkazech je návrhatele povinen prokázat, že mu nebyly známy dříve. Návrh původního znění: *Odvolací novoty jsou přípustny bez omezení s těmito dvěma korektivy... útraty hradí zásadně ten, kdo je zavinil.*

³³³ Jisté marginální prvky koncentrace řízení můžeme nalézt v ust. § 55, dle něhož mohl účastník, jenž nebyl návrhatelem, vznést námitku místní nepřislušnosti soudu pouze při svém prvním procesním úkonu, a to dříve, než se pustí do jednání ve věci samé.

³³⁴ *Navrhne-li žalobce v žalobě o zaplacení peněžité částky nepřevyšující 20 000 Kčs, aby žaloba byla vyřízena platebním rozkazem, může soudce bez slyšení žalovaného vydat platební rozkaz. V rozkaze žalovanému uloží, aby do patnácti dnů pod exekucí žalobci zaplatil pohledávku žádanou v žalobě s požadovanými úroky a stanovenými náklady, anebo aby v téže lhůtě podal proti tomu odpor u soudu, který rozkaz vydal. Odpor nemusí být odůvodněn.*

³³⁵ S tímto usnesením vyjádřil nesouhlas dr. Lorek, který uvedl, že ve skutečnosti je to soudní rozhodnutí, jak ve věci trestní, tak civilní.

vymáhání nároku odložilo. Komise rovněž doporučila škrtnout bod 21 d/, dle něhož *exekuce na živý a mrtvý inventář má být možná jen současně s exekucí nemovitosti*, i toto usnesení politické komise bylo v zákoně reflektováno a tento bod tak nebyl ve finálním znění uveden.

Další jednání, na které se politická komise zabývala civilním právem procesním, se uskutečnilo dne **7. 6. 1949**. Jako podklad sloužil elaborát č. 62 ze dne 1. 6. 1949 – Jednotné řízení ve věcech civilních, dále dokument vypracovaný Dr. Bourou s názvem „Některé otázky, které předkládá subkomise pro civilní proces k rozhodnutí politické komisi, referát č. 61 ze dne 24. 5. 1949 – Jednotné řízení ve věcech civilních a také soupis zásad obecné části jednotného kodexu pro řízení ve věcech civilních, jak byly usneseny na společném zasedání pražské a bratislavské subkomise při zasedání ve dnech 18. - 21. května 1949 vypracovaný Dr. J. Rubešem. Na tomto jednání bylo usneseno, že *při určování obecného soudu má se vzít zřetel v první řadě k pracovišti. Současně doporučeno, aby v případě, že se shledá, že toto řešení by nebylo schůdné, mohl jeden soud věc předat jinému soudu*. Uvedená připomínka politické komise ovšem nebyla akceptována, a tak byl dle ust. § 9 zákona obecným soudem účastníka soud, v jehož obvodu má účastník trvalé bydliště, a nemá-li bydliště, soud jeho pobytu. Dále bylo politickou komisí *usneseno, aby komise zásadu (pozn. aut.: vyloučení soudce pro podjatost) přeformulovala, zejména pokud se týče druhé části věty a přihlédla při tom k poslednímu návrhu dr. Blažkeho*.³³⁶ Připomínka byla reflektována ve znění ust. § 21 odst. 1 - důvody vyloučení soudců (*Soudci jsou vyloučeni z vykonávání soudcovského úřadu, jestliže se zřetelem na jejich poměr k věci nebo k účastníkům, jejich zákonným zástupcům nebo zmocněncům lze pochybovat o jejich nepředpojatosti*). Dále bylo usneseno, že *zásada (pozn. aut.: možnost odborové organizace, aby zastupovala své členy ve sporech) se ponechává s tím, že bude přeformulována tak, aby se zástupčí pravomoc dala též JSČZ a jiným masovým organizacím*. Tato zásada nakonec ovšem nebyla nakonec ve finálním znění zákona upravena ve smyslu usnesení politické komise, když ustanovení § 32 odst. 2 znělo: *Zmocněncem může být také jednotná odborová organizace, jde-li o zastupování jejích členů, anebo právnická osoba zřízená k zastupování; za tuto právnickou osobu a za jednotnou odborovou organizaci mohou před soudem v zastoupení účastníka jednat popřípadě i jejich zaměstnanci*. Další projednávanou zásadou byla zásada, že důkazními prostředky jsou všechny prostředky způsobilé ke zjištění pravdy, kterou politická komise schválila dle návrhu a současně přijala návrh Dr. Czabana, *aby se uložilo sekretariátu, aby se zabýval ještě jednou touto otázkou (pozn. aut.: svědeckou přísahou) a podal zprávu o výsledku svého šetření, zejména proč se nyní v SSSR přísaha zavádí*. Zásada byla nakonec

³³⁶ *Snad by bylo vhodné se vyhnouti slovu „předpojatost“ a doporučuji dikci „...je-li to odůvodněno jeho poměrem k věci nebo k účastníkům“.*

promítnuta do znění ust. § 99 odst. 1: *Důkazní prostředky jsou všechny prostředky způsobilé k zjištění pravdy; zejména jsou to svědci, znalci, listiny a ohledání.* Svědecká přísaha nebyla do právního řádu v oblasti civilního řízení zakotvena. Dále se politická komise na tomto zasedání usnesla, že *bude činěn rozdíl mezi soukromými a veřejnými listinami co do důkazní jejich moci a že se civilní a trestní subkomise má dohodnout na jednotné formulaci.* Usnesení politické komise bylo následně reflektováno ve znění ust. § 118 občanského soudního řádu: *...Veřejné listiny podávají, pokud není dokázán opak, důkaz o pravdivosti toho, že nařízení nebo prohlášení v nich obsažené vydal jejich vystavitel, jakož i toho, co je v nich osvědčeno nebo potvrzeno. ...Každá jiná listina je soukromou listinou, kterou soud zhodnotí jako jiný důkazní prostředek.* Politická komise rovněž přijala stanovisko bratislavské komise, že odvolací soud přezkoumává věc bez omezení a zabývá se vždy celou záležitostí znova, odvolací prohlášení může být kdykoliv změněno. Přijaté usnesení politické komise se promítlo do znění ust. § 183 finálního znění občanského soudního řádu, dle něhož nebyl odvolací soud vázán skutkovým staven zjištěným soudem první stolice a mohl rovněž nařídit, aby se dokazování provedené před soudem první stolice opakovalo. Ustanovení současně prolomilo zásadu koncentrace řízení, jak bylo popsáno výše, a dalo odvolateli možnost změnit jak návrh ve věci samé, učiněný před soudem první stolice, tak i odvolací návrh a odvolací důvody. V neposlední řadě mohl soud rozsudek první stolice zrušit i v případě, že byla navrhována pouze jeho změna, a naopak. Dalším projednávaným bodem byla otázka stížnosti pro zachování zákona, jež měla být vázána lhůtou. Usnesení politické komise ovšem nebylo akceptováno, a tak dle ustanovení § 211 odst. 1 nebyl generální prokurátor ve svém právu podat stížnost proti porušení zákona lhůtou vázán. V neposlední řadě politická komise doporučila, aby *otázka doručování byla řešena vyčerpávajícím způsobem přímo v zákoně*, což se následně projevilo v díle třetím zákona (Doručování). Posledním projednávaným byl bod 205 č. 2/337 k němuž se komise usnesla, že *bude omezen na řízení o prohlášení za mrtvého a řízení o umoření listin.* Finální znění zákona bylo adekvátně modifikováno, avšak pouze částečně ve smyslu tohoto usnesení politické komise. Zákon oproti stanovisku politické komise neponechal nepřislušnost v řízení o umoření listin, neboť ust. § 218 písm. b) tak stanovilo nepřípustnost návrhu na zrušení nebo změnu původního rozhodnutí pouze v řízení o prohlášení za mrtvého nebo o důkazu smrti.

Ústavně-právní výbor Národního shromáždění se finálním návrhem zákona zabýval ve dnech 11.-12. října 1950. Výbor přijal pouze několik změn ryze formálního charakteru a poté se

³³⁷ Jednalo se o otázku přípustnosti návrhu na zrušení nebo změnu původního rozhodnutí v rámci řízení o stížnosti pro porušení zákona. Subkomise pro civilní právo navrhovala následující znění: *Návrh na zrušení nebo změnu původního rozhodnutí je nepřípustný ...v řízení exekučním, knihovním, v pozůstalostním řízení, v řízení o prohlášení za mrtvého a v řízení o umoření listin.*

jednomyslně usnesl doporučit osnovu vládního návrhu zákona plénu Národního shromáždění ke schválení.³³⁸

Národní shromáždění projednalo návrh osnovy zákona dne 15. října 1950. K předloženému návrhu nebyly žádné pozměňovací návrhy a Národní shromáždění tak většinou přijalo osnovu zákona, jak byla předložena.

4.6.6. Vliv politické komise na předpisy upravující organizaci justice

V oblasti organizace justice (a prokuratury) byly na samém počátku právnické dvouletky přijaty dva stěžejní právní předpisy, a sice zákon č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví a zákon č. 320/1948 Sb., o územní organizaci krajských a okresních soudů, jak byly popsány výše v této práci. Politická komise se touto problematikou zabývala několikrát, konkrétně na jednání dne 27. září 1948, 4. října 1948, 11. října 1948, 18. října 1948, 22. listopadu 1948³³⁹ a 29. listopadu 1948. Politická komise postupně přijala následující usnesení.

Poprvé se politická komise touto problematikou zabývala dne **27. 9. 1948**. Jako podklad pro jednání sloužil dokument s názvem *Zásady věcné příslušnosti okresních a krajských soudů dle elaborátu „Zásady nové soudní organizace“* Dr. Holuba. Na této schůzi politická komise schválila *zásadu dvouinstančního pořadu a úpravu funkční příslušnosti Nejvyššího soudu tak, aby zásada dvouinstančnosti pořadu zůstala nedotčena*. Tento postoj politické komise byl reflektován v ust. § 23 a § 24 zákona č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví (dále také jen „zákon o zlidovění soudnictví“), a to následovně: *Soudní moc v občanských věcech právních vykonávají okresní soudy, krajské soudy a nejvyšší soud (soudy řádné), pokud výkon této moci není zákonem přikázán soudům zvláštním nebo soudům rozhodčím. ...Soudní moc se vykonává ve dvou stolicích. Nad okresním soudem je opravnou stolicí krajský soud, nad krajským soudem nejvyšší soud. Další usnesení politické komise se týkalo příslušnosti soudů - *obvody okresních lidových soudů se budou spojovati s obvody okresních národních výborů; budou základní jednotkou s co možno nejširší věcnou příslušností;340 budou tudíž věcně příslušné**

³³⁸ Zpráva výboru ústavno-právneho k vládnému návrhu zákona (tlač 510) o konaní v občianskych právnych veciach (občiansky súdny poriadok) ze 12. října 1950. Dostupné online na http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0520_00.htm.

³³⁹ Kromě toho se na 5. schůzi dne 18. 10. 1948 komise zabývala související materií – osnovou zákona o zrušení zemských soudů a zlidovění soudnictví.

³⁴⁰ Obdobně se k organizaci soudní soustavy vyjádřil též ministr spravedlnosti Alexej Čepička ve svém projevu v Národním shromáždění při příležitosti projednávání zákona o zlidovění soudnictví: *Soustředění veškeré soudní agendy, a to jak ve věcech občanských, tak trestních u okresních soudů, odstraní rázem mnohé z toho, čím výkon spravedlnosti byl od lidu vzdalován. Okresní soud se stane základnou našeho zlidověného soudnictví. Každý občan bude vědět, že půjde-li o nějakou spornou věc nebo o soudní pomoc, může se obrátit na okresní soud, kde soudci znalí místních poměrů budou moci pozorně sledovat jeho výklad a prováděti dotazy, aby mohli*

k rozhodování všech právních věcí občanských a trestních s výjimkou: ve věcech civilních: krajské soudy budou věcně příslušné v I. stolici k rozhodování žalob proti státu, národním podnikům a žalob syndikátních. Touto úpravou nebude však dotčena příslušnost okresních soudů ve věcech pracovních.

Toto ustanovení bylo reflektováno pouze částečně, a to pro spory, v nichž je stranou sporu národní podnik – viz ust. § 31 zákona o zlidovění soudnictví: *Z občanských věcí právních přikázaných dosud krajským soudům náležejí nadále před tyto soudy jen věci majetkového práva, v kterých jednou stranou (účastníkem) je národní podnik.* Druhá připomínka politické komise byla reflektována v zákoně č. 320/1948 Sb., o územní organizaci krajských a okresních soudů (dále také jen „zákon o územní organizaci soudů“). Dle ust. § 2 odst. 1 (okresní soudy): *Sídla a obvody okresních soudů, po případě okresních soudů s pravomocí výhradně ve věcech civilního soudnictví obecného nebo trestních, jsou shodné se sídly a obvody okresních národních výborů, po případě obvody místních národních výborů, které vykonávají působnost okresních národních výborů.* Dále bylo usneseno, že *v důsledku toho stane se nejvyšší soud ve své normální funkční příslušnosti v podstatě soudem II. stolice, který bude rozhodovati o opravných prostředcích proti výroku ...krajských soudů ve věcech civilních v I. stolici v žalobách proti státu a národním podnikům, jakož i ve věcech syndikátních.* Toto usnesení bylo kladně reflektováno ve výše citovaném zákoně o zlidovění soudnictví (konkrétně v ustanovení § 23, § 24 a § 31). Politická komise se zabývala rovněž otázkou složení senátů jednotlivých soudů, přičemž se usnesla na následujícím složení: *okresní lidové soudy: jeden soudce z povolání, dva soudci z lidu; krajské soudy jako soudy nalézací: jeden soudce z povolání, dva soudci z lidu; jako soudy odvolací: dva soudci z povolání, tři soudci z lidu; Nejvyšší soud: tři soudci z povolání, dva soudci z lidu, kteří nemusí být práva znalí. Bude vůčecí úřadu, který je bude jmenovati, aby vybral osoby, k tomu schopné.* Navržené složení senátů bylo následně reflektováno zákonem o zlidovění soudnictví.³⁴¹ Dle ust. § 2 odst. 1 tohoto zákona *Okresní soud vykonává soudní moc, pokud zákon nestanoví jinak, v senátech složených ze soudce z povolání jako předsedy senátu a ze dvou soudců z lidu jako přísedících; stanoví-li zákon na čin, který je předmětem trestního řízení, trest smrti nebo trest na svobodě delší deseti let, soudí v senátech složených ze dvou soudců z povolání, z nichž jeden předsedá, a ze tří soudců z lidu jako přísedících. Dle*

spravedlivě rozhodovati. Stenoprotokol z jednání Národního shromáždění, 21. schůze dne 22. 11. 1948. Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021004.htm>.

³⁴¹ Pro úplnost doplňujeme, že následně byl v roce 1952 přijat zákon č. 66/1952 Sb., o organizaci soudů (s účinností od 1. 1. 1953). Tento zákon zakotvil změny ve složení senátů krajských soudů ve II. stolici (tři soudci z povolání a dva soudci z lidu) a Nejvyššího soudu (tři soudci z povolání z příslušného kolegia a dva soudci z lidu ve II. stolici, jinak tři soudci z povolání z příslušného kolegia). Následné změny vlivem přijetí nových právních předpisů nejsou předmětem této práce.

ust. § 6 odst. 1 *Krajský soud vykonává soudní moc v první stolici, pokud zákon nestanoví jinak, v senátech složených ze soudce z povolání jako předsedy senátu a ze dvou soudců z lidu jako přísedících, v řízení opravném v senátech složených ze dvou soudců z povolání, z nichž jeden předsedá, a ze tří soudců z lidu jako přísedících.* Odlišnost oproti usnesení politické komise pak lze spatřovat v ustanovení týkající se složení senátu Nejvyššího soudu dle ust. § 8 odst. 1: *Nejvyšší soud vykonává soudní moc, pokud zákonem není stanoveno jinak, v senátech složených ze dvou soudců z povolání, z nichž jeden předsedá, a ze tří soudců z lidu jako přísedících.*³⁴² Dále se politická komise usnesla, že *Nejvyšší soud bude bdíti nad jednotností judikatury ve věcech civilních a trestních. Bude se to díti jednak uveřejňováním rozhodnutí nejvyššího soudu samotného, jednak uveřejňováním rozhodnutí krajských soudů, které pro publikaci bude vybírat sám nejvyšší soud. Tato rozhodnutí, která budou uveřejňována, nebudou však v jiných právních věcech závazná.* Toto bylo akceptováno a od roku 1949 byla vydávána Sbírka rozhodnutí československých soudů (od I. do XII. ročníku, tj. v letech 1949-1960). Sbírka byla vydávána propagačním a edičním oddělením ministerstva spravedlnosti³⁴³ ve frekvenci deseti čísel měsíčně (vyjma letních prázdnin). V redakčním úvodu prvního čísla Sbírký byl mj. konstatován účel jejího vydávání – sbírka měla sloužit *„správným výkladem právního řádu k upevnění lidově demokratické linie všeho soudního rozhodování, které musí v souladu s právním přesvědčením lidu...má přispět k zvýšení významu funkce soudů jako nástroje k zabezpečení státu a lidovědemokratického zřízení...a k uskutečnění socialistického řádu. Budou v ní proto zejména uveřejňována rozhodnutí, které mohou být soudům vodítkem při plnění této politické funkce“.* Dalšími zmíněnými důvody vydávání sbírky pak bylo mj. zvýšení odbornost a sjednocení soudního rozhodování a příprava na zásadní rekodifikaci celého právního systému.³⁴⁴ Poté v letech 1951-1956 byla sbírka vydávána generální prokuraturou a Nejvyšším soudem v redakci

³⁴² K tomu, jak fakticky probíhalo rozhodování v senátech, popisuje své zkušenosti také tehdejší soudce z povolání Oto Ulč: *„Nedá se říci, že by se u mého soudu – a pokud jsem věděl, u soudu mých kolegů – toto pravidlo porušovalo. Ono bylo totiž ignorováno. Měli jsme, řekněme, na denním programu šest případů a moje sekretářka zcela automaticky naklepala nutný počet hlasovacích formulářů – kde přidala datum, číslo spisu, jména sudích a slovo „jednomyslně“. Přísedící přišli ráno v osm a sotva se ohřáli, sahalo po peru a podepisovali se na hlasovací protokoly do zásoby. Šlo tedy spíš o rituál, o pouhou formu.“ ...„Bez ohledu, zda se podepisovalo do zásoby nebo nikoliv, když jsme odročili jednání k závěrečné poradě, bylo na mně, abych zrekapituloval faktický sled případu, dodal příslušné právní vysvětlení a doporučené rozhodnutí. Sama podstata komunistického práva, charakterizovaná vágností, protiklady, antitezemi, se přímo nabízela k takovému manévru. Přísedícím jsem „nenařizoval“, ale „doporučoval“, spolu s příslušnými právními důvody, že vlastně nejde jinak.“* Ulč, O., Malá doznání okresního soudce, 1. vydání, Šulc-Švarc, s.r.o., Praha 2013, s. 30 a n.

³⁴³ V prvních dvou letech vydávání sbírky řídila redakční rada pod vedením Dr. Rudolfa Holuba.

³⁴⁴ Sbírka rozhodnutí československých soudů, ročník I. (1949), číslo 1, redakční úvod, s. 3 a n.

Právnického ústavu min.spravedlnosti a poté v letech 1957-1970³⁴⁵ již přímo Nejvyšším soudem.^{346 347}

Další projednávání této materie proběhlo na schůzi politické komise dne **4. 10. 1948**. Politická komise se na této schůzi usnesla, že *krajské soudy budou ve věcech civilních věcně příslušné v I. stolici k rozhodování žalob, v nichž je jednou stranou stát nebo národní podnik, a k rozhodování žalob syndikátních*. Toto usnesení bylo ve finálním znění zákona reflektováno částečně – v již dříve zmíněném ustanovení § 31 zákona o zlidovění soudnictví, dle kterého *Z občanských věcí právních přikázaných dosud krajským soudům náležejí nadále před tyto soudy jen věci majetkového práva, v kterých jednou stranou (účastníkem) je národní podnik*. Dále bylo usneseno, že *zásada o nejširší pravomoci dosavadních soudů lidových, které budou zásadně věcně příslušné k rozhodování všech právních věcí občanských a trestních – pokud tyto nebudou vyhrazeny v I. stolici krajských soudů – vyslovená v usnesení politické komise ze dne 27. září t.r. - vztahuje se i na soudnictví ve věcech z poměrů pracovního, služebního a učebního, i pracovní soudy (a oddělení pro pracovní spory) budou tedy zrušeny*. Usnesení se promítlo do finálního znění zákona, jak je již popsáno v odstavci výše.

Další jednání proběhlo na schůzi dne **11. 10. 1948**. Na tomto jednání přijala politická komise pouze jedno usnesení týkající se právní úpravy organizace soudů, jež upravovalo znění přechodné normy o zrušení zemských soudů a zemských státních zastupitelství.

Výrazně více se politická komise věnovala této problematice na svém jednání dne **22. 11. 1948**, kdy jako podklad pro toto jednání sloužil soupis usnesení v oboru organizace soudů vypracovaný Dr. Říhou, dále dodatek k soupisu vypracovaný Dr. Říhou, soupis usnesení v oboru přísl. soudů a civilního řádu vypracovaný Dr. Rubešem a zásady pro obor řízení exekučního, konkursního, vyrovnávacího a odpůřčího vypracované Dr. Cmuntem. Politická komise doporučila subkomisi pro civilní právo procesní, *aby výrazu „samosoudce“ v nové kodifikaci nepoužívala, aby pokud možno omezila počet úkonů, které jsou vyloučeny z příslušnosti senátu a přenesla část agendy, vyhrazené dosud samosoudcům na aktuárské tajemníky, při čemž se dává v úvahu, zda by o odporech proti rozhodnutí aktuárských tajemníků nemohl rozhodovati senát*. S pojmem samosoudce se následně setkáváme ještě ve finálním znění zákona o zlidovění soudnictví, ovšem občanský soudní řád od užívání tohoto pojmu již v souladu s doporučením politické komise upouští a nahrazuje jej pojmem jediný soudce, resp. soudce. Co se týče pravomoci samosoudce,

³⁴⁵ V letech 1961-1961 pod názvem Sbírka rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR, v letech 1970-1971 jako Sbírka soudních rozhodnutí a poté jako Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek.

³⁴⁶ V letech 1970-1990 pak Nejvyšším federálním soudem.

³⁴⁷ Králík, L. *Publikace soudních rozhodnutí po vzniku československého státu*. In Právněhistorické studie, číslo 46/2, Praha: Karolinum, 2017, s. 35-55.

dle občanského soudního řádu rozhodoval především o návrhu na povolení exekuce a konal další řízení v této věci (§ 430) a dále tam, kde se má podle nadále platných předpisů rozhodovat v řízení nesporném (§ 656 odst. 2). Svěření pravomocí tajemníkům, jak navrhovala politická komise, pak bylo řešeno zmocňovacím ust. § 677, jež zmocnilo ministra spravedlnosti k vydání potřebného nařízení. Toto nařízení mělo zejména *stanovit, které jednoduché úkony, svěřené podle tohoto zákona soudci nebo předsedovi senátu, může vykonávat soudní kancelář.*³⁴⁸ V dalším bodě bylo usnesené, že *všechny spory bez rozdílu budou náležet do příslušnosti okresních soudů.* Zde došlo ke změně v postoji politické komise, a to po živé diskusi, kdy část politické komise³⁴⁹ zastávala názor, že okresní soudy by v první stolici měly rozhodovat ve všech sporných věcech bez ohledu na hodnotu sporu.³⁵⁰ Zbývající část politické komise poukazovala především na fakt, že vyřešení této otázky bylo vyhrazeno dohodě ministra spravedlnosti s pověřencem pro spravedlnost a že podle výsledku této dohody mají krajské soudy rozhodovat jako soudy I. instance v majetkových sporech značného rozsahu. Po hlasování komise přijala výše uvedené usnesení, čímž došlo ke změně oproti usnesení z předchozí schůze (a spory, kde vystupuje jako jedna strana stát nebo národní podnik nebyly vyhrazeny do příslušnosti krajských soudů). O to zajímavější pak je, že toto ustanovení nebylo nakonec ve finálním znění zákona reflektováno – viz již dříve zmíněné ust. § 31 zákona o zlidovění soudnictví, dle kterého *z občanských věcí právních přikázaných dosud krajským soudům náležejí nadále před tyto soudy jen věci majetkového práva, v kterých jednou stranou (účastníkem) je národní podnik.* Dále se politická komise usnesla, že *v zákoně bude zmocnění ministra měniti obvody a sídla soudů.* Ministru spravedlnosti byla tato kompetence svěřena v ust. § 1 odst. 2: *Ministr spravedlnosti může odchylkou od ustanovení odstavce 1 nařízením stanovit sídlo krajského soudu v místě mimo sídlo krajského národního výboru a § 2 odst. 2 zákona o územní organizaci soudů: Ministr spravedlnosti se zmocňuje, aby nařízením 1. stanovil sídla a obvody okresních soudů podle uvedené zásady, 2. odchylkou od této zásady stanovil sídla okresních soudů v místech mimo sídlo okresního národního výboru a zřizoval okresní soudy s působností pro dva nebo více obvodů okresních národních výborů (místních národních výborů, které vykonávají působnost okresních národních výborů), nebo pro jejich části.* V dalším bodě bylo usneseno, že *pojišťovnictví bude součástí řádného soudnictví, ustanovení o zřizování zvláštních*

³⁴⁸ Jednalo se o nařízení ministra spravedlnosti č. 192/1950 Sb., kterým se vydávají podrobnější předpisy pro řízení v trestních a občanskoprávních věcech (jednací řád).

³⁴⁹ Dr. Fischl, Dr. Tureček, Dr. Kalda, Dr. Ziegler a s. Kraft. NA, zápis ze schůze politické komise dne 22. 11. 1948.

³⁵⁰ Hlavním argumentem této skupiny bylo to, že předpisy o soudní příslušnosti nemají být komplikované, že odnětí sporů s vysokým punktem by vzbuzovalo domněnku, že k okresním lidovým soudům není důvěra a že podle výše hodnoty sporu nelze posuzovat závažnost a důležitost předmětu sporu a že restituční spory o milionové částky provádějí také okresní soudy.

oddělení u řádných soudů pro věci pojišťovní nebude dáno do zákona. Toto usnesení politické komise bylo novými právními předpisy reflektováno a pojišťovnictví tak spadalo do agendy běžných soudů, jak byla popsána výše.

Dne 14. prosince 1948 byly oba návrhy zákonů projednány ústavně-právním a rozpočtovým výborem Národního shromáždění, jež navrhl pouze změny formálního charakteru.

Stejně tak při projednávání v Národním shromáždění dne 22. prosince 1948 byly učiněny pouze návrhy na opravu tiskových chyb a oba zákony tak byly většinou hlasů přijaty.

4.6.7. Úloha Národního shromáždění

Úlohu a postavení Národního shromáždění teoreticky zakotvila Ústava 9. května v čl. V: *„Nejvyšším orgánem moci zákonodárné je Národní shromáždění o jedné sněmovně. Má tři sta členů (poslanců), volených na dobu šesti let.“* Faktický legislativní vliv Národního shromáždění se v praxi ovšem od této teze značně odchyloval, což bylo zapříčiněno celou řadou faktorů. Nová Ústava předně změnila zažitý systém nejvyšších orgánů, když odstranila tradiční dělbu moci, zrušila ústavní soud, zavedla jednokomorový parlament a výrazně posílila úlohu Předsednictva Národního shromáždění. Skutečným centrem moci zákonodárné se staly orgány komunistické strany, resp. jednotlivé „politické orgány“ působící již při přípravě právních norem. Jednalo se zejména o Předsednictvo KSČ, Právní radu, politickou komisi či ÚV KSČ. Tyto orgány projednávaly veškerá klíčová rozhodnutí a dokumenty ještě předtím, než byly vůbec postoupeny do legislativního procesu. V důsledku přijetí vhodných volebních zákonů a faktickým průběhem voleb došlo k rovněž k ovlivnění složení Národního shromáždění, což rovněž umožnilo jistou minimalizaci, resp. formalizaci jeho úlohy a zajištění jednomyslnosti v hlasováních. Nadto docházelo k postupnému navyšování počtu zákonných opatření Předsednictva Národního shromáždění, nařízení vlády a ministerských nařízení nebo vyhlášek,³⁵¹ čímž docházelo k dalšímu oslabování významu parlamentu. Všechny tyto faktory společně zapříčinily určitou eliminaci Národního shromáždění jako zákonodárného sboru a učinily z něj pouhou „kulisou“ či „kompars centrálně řízeného divadla“, jak konstatoval například odborník v oboru ústavního práva Ján Gronský.³⁵²

Tento faktický stav se objevuje i v procesu přijímání nových kodexů během právníkové dvouletky. Jak je patrné z výše uvedeného detailního popisu průběhu kodifikačních prací, těžiště práce spočívalo v jednotlivých odborných komisích a následně v politické komisi, jež pravidelně

³⁵¹ Georgiev J. In Syllová, J., Kolář, P., Kysela, J., Georgiev, J., Pecháček, Š. *Parlament České republiky*. Praha: Linde, 2008, s. 72.

³⁵² Kuklík, J. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Praha: Auditorium, 2011, s. 86.

a významně uplatňovala svůj vliv na finální podobu návrhů zákonů. Dílčí změny činily též další (zejména) politické orgány, například Právnická komise ÚV KSČ či samotný ministr spravedlnosti. Projednání ve sněmovních výborech stejně tak jako v Národním shromáždění ovšem bylo již pouhou formalitou. Tento závěr dokládá též skutečnost, že u žádného z velkých kodexů se nestalo, že by pověřený výbor či dokonce některý z poslanců o předloženém návrhu hovořil jinak než oslavně. U žádné z předložených osnov nedošlo během samotného legislativního procesu k zásadním změnám. Tím bylo zachováno zdání demokratického procesu přijímání nových zákonů, avšak fakticky se jednalo o pouhý formální postup. Toto koneckonců nepřímou konstatoval (a vyzdvihoval) též Zdeněk Fierlinger ve svém projevu na konferenci legislativních pracovníků v roce 1949, v němž hovořil o smyslu Národního shromáždění: *Čím se dnešní Národní shromáždění liší od dřívějšího, je především ideová ujasněnost, která činí Národní shromáždění jednorodým tělesem, vyjadřujícím vůli pracující třídy. To činí dřívější vleklé a neplodní diskuse zbytečnými. Dále uvedl, že ...v lidové demokracii, v níž zájem pracující třídy se všude prosazuje, není také příčiny, aby případní názorové rozdíly, které nejčastěji mají povahu odborného a legislativně-technického rázu, nemohly býti krátkou cestou likvidovány. K samotné podstatě a smyslu existence Národního shromáždění pak zdůraznil, že aby Národní shromáždění mohlo užitečně plnit svou funkci a zdolat velký přísun zákonů, které jsou mu předkládány, je zapotřebí, aby osnovy přicházely do Národního shromáždění co nejlépe politicky i odborně připraveny, aby již v přípravném stadiu, kdy jde o vypracování zásad každé jednotlivé osnovy, byla zajištěna spolupráce všech příslušných zájmových skupin, všech občanských vrstev a odborníků v rámci co nejširším, v rámci celostátním. Tento stav se projevil i na legislativní praxi a průběhu legislativního procesu: ...je tedy dnešní legislativní praxe oproti dřívějšímu v určitém smyslu obrácena. Zatím co dříve osnovy se připravovaly v hermeticky uzavřených kabinetech vysokých ministeriálních úředníků bez účasti veřejnosti a pak pod tlakem buržoasní koalice byly v parlamentě v dlouhotrvajících a celkem neplodných diskusích a při vzájemné licitaci všech možných dílčích stavovských zájmů protlačovány, můžeme dnešním postupem zaručit daleko lépe nejen žádoucí odbornost legislativních prací, nýbrž i přímou účast nejširších občanských vrstev na jejich tvorbě, což umožní nám vyvarovat se jednostranného ovlivňování úzce pochopenými třídními hledisky a koordinovat jednotlivé názory v zájmu celku, jak to vyžaduje lidová demokracie.*³⁵³ Přesně ona „ideová ujasněnost“ Národního shromáždění a „politická připravenost“ nových zákonů, jak ji propaguje Z. Fierlienger, v sobě skrývá jednu z podstat totalitního režimu – orgán, který by teoreticky měl být vrcholným projevem

³⁵³ Fierlinger, Z. *Dnešní legislativní praxe. Projev na konferenci legislativních pracovníků dne 9. 12. 1949.* In Právník 1950, č. 1 s. 3 a n.

demokracie (parlament složený z volených zástupců lidu) je ve skutečnosti pouhou loutkou, která pouze formálně uděluje jakýsi svůj souhlas s již předem připravenými zákony. Příprava těchto zákonů ovšem nespočívá výhradně v rukou znalců – odborníků, nýbrž je předmětem politicky řízeného procesu a bez posvěcení „režimu“ není přijetí nových zákonů stejně možné. Až absurdně působí v tomto kontextu důvodová zpráva k Ústavě 9. května, která odmítá zažitý systém dělby moci a vkládá veškerou moc do rukou jediného subjektu, jímž má být lid: *“V nové ústavě provádíme zásadu, že moc ve státě je jen jedna, totiž moc svrchovaného lidu. Lid je tedy u nás nositelem suverenity, jediným suverénem. S tohoto stanoviska odmítáme teorii o dělbě státní moci na tři "moci" kvalitně od sebe odlišné, na zvláštní moc zákonodárnou, výkonnou a soudní. Považujeme ji za pozůstatek monarchie a starších režimů; pro nás existuje ve státě jen jedna moc, moc lidu.”*³⁵⁴ Ve zkoumaném období právníké dvouletky (resp. v období po roce 1948) se skutečně veškerá moc koncentruje v jediném centru, kterým ovšem nebyl lid, nýbrž komunistická strana a její představitelé.

5. Závěr

Vzhledem k poměrně překotnému ústavnímu vývoji proběhlo od vzniku Československa v jeho prvních pěti desetiletích několik na sebe více či méně navazujících a více či méně úspěšných pokusů o unifikaci, resp. rekonstrukci právního řádu.

Prvním krokem na cestě k rekonstrukčním pracím po vzniku nové československé republiky se stal zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého, tzv. recepční norma, přijatý dne 28. října 1918 Národním výborem československým. Na základě čl. II recepční normy zůstaly v prozatímní platnosti dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení a dle čl. III byly prozatím oprávněny jednat a úřadovat dle všechny ústavy samosprávné, státní a župní, ústavy státní, zemské, okresní, a zejména i obecní s tím, že byly podřízeny Národnímu výboru. Termín „prozatím“ zákon neupřesňoval a v důsledku celé řady okolností a faktory tak zůstala recipovaná právní úprava fakticky v platnosti až do druhé světové války (v průběhu 20. a 30. let nicméně proběhly dílčí novelizace jednotlivých právních předpisů vč. hlavních kodexů). Recepční norma byla následně doplněna výkladem a praktickou aplikací v tom smyslu, že do československého právního řádu přešly pouze ty normy, jež neodporují existenci samostatného Československa a jeho republikánskému státnímu zřízení. Tím sice došlo k jistému teoretickému vymezení platného práva na území státu, tento fakt ovšem nic nezměnil na skutečnosti, že v důsledku proběhlé recepce došlo na území Československa ke vzniku právního dualismu, přechodně dokonce trialismu. V českých zemích zůstaly v platnosti právní předpisy rakouského

³⁵⁴ Důvodová zpráva k návrhu nové ústavy ČRS, dostupné online na http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t1227_06.htm.

práva, na Slovensku platilo i nadále právo uherské a do roku 1920 nadto dokonce v oblasti Hlučínska platilo v důsledku historického vývoje právo německé (právní trialismus byl odstraněn až přijetím zákona č. 76/1920 Sb. z. a n., jimž byla zavedena platnost téhož práva, jaké platilo v českých zemích). Vzniklá situace přinášela značné potíže z hlediska aplikace práva, neboť jednotlivé právní řády byly zcela odlišné, a to nejen svým obsahem, ale také formou. Právo rakouské platné na území českých zemí bylo kodifikované, zatímco na Slovensku a na Podkarpatské Rusi přetrvávala kombinace práva psaného, obyčejového a kuriální praxe. Paradoxně, v některých odvětvích bylo s ohledem na pozdější přijetí právní úpravy modernější právo uherské oproti již zastaralejšímu právu rakouskému. Další problém představovala roztržitost právního řádu, neboť jednotlivé předpisy byly publikovány v různém množství sbírek, popřípadě nebyly publikovány vůbec. V neposlední řadě je třeba zmínit též problém jazykový, kdy převážná většina recipovaných předpisů zůstávala v němčině, část ovšem též v maďarštině a některé dokonce též v latině a nové předpisy již byly vydávány samozřejmě v češtině. Právní chaos, který nastal po vzniku nového státu, bylo třeba postupně odstranit, a to jak cestou postupných novelizací, tak cestou komplexnější, tedy unifikační, resp. rekodifikační. Odborné názory na to, jakým způsobem (organizačně) unifikaci nejlépe zrealizovat, se lišily. Diskutováno bylo několik variant, například dosazení nových úředníků na stávající ministerstva, nicméně nakonec dospěla vláda k závěru, že nejvhodnějším řešením bude vytvoření nového, unifikačního ministerstva. Dne 22. července 1919 došlo k přijetí zákona č. 431/1919 Sb., o zřízení ministerstva pro sjednocení zákonodárství a organizace správy v Československu, označovaného stručně též jako ministerstvo unifikací. Nové ministerstvo ovšem mělo pouze omezenou unifikační pravomoc, která se například netýkala případů, kdy byly určité právní poměry dosud upraveny pouze normami jednoho ze dvou přejetých právních řádů (tj. rakouského a uherského), dále případů, ve kterých nešlo o sjednocení právních předpisů ale o vytvoření nových, dále pak zákonů a nařízení upravujících nové právní poměry vzniklé po 28. 10. 1918 a prováděcích nařízení vydaných k provedení sjednocených zákonů. Vlastní unifikační, resp. rekodifikační práce tak probíhaly nejen na ministerstvu unifikací, ale značnou měrou na ministerstvu spravedlnosti a oborově pak v dalších resortech. Rekodifikace právního řádu se dotkla v podstatě všech hlavních odvětví práva. Mnohdy byly provázeny rozsáhlými odbornými diskuzemi o samotné formě a způsobu pojetí práce. V oblasti práva občanského tak byla diskutována varianta „pouhého“ pořízení oficiálního překladu a doplnění dosud platného ABGB, nazývaná podle svého autora tzv. Hartmannova osnova. Nakonec ovšem převážily názory (prezentované zejména prof. Krčmářem) ve prospěch komplexní rekodifikace. Za tímto účelem byla v rámci ministerstva spravedlnosti ustavena kodifikační komise složená z předních

odborníků rozdělených do pěti subkomisí, později byla ustavena též zvláštní Slovenská komise. Výstupy práce těchto komisí byly poté podrobeny odborné debatě a v roce 1926 předloženy tzv. komisi superrevizní, zodpovědné za posouzení jednotlivých částí a jejich propojení. Práce na revizi skončily v roce 1931, kdy následovala další odborná debata a předložení výsledné osnovy vládě a dalším subjektům. Po dalších diskuzích a další práci superrevizní komise byla konečně roku 1937 předložena osnova nového občanského zákoníku předložena Národnímu shromáždění, ale vlivem mnichovských událostí již nedošlo k jejímu schválení. I přesto tato osnova posloužila později jak při menším rekodifikačním pokusu v roce 1945, tak jako základ rozsáhlých prací v následujícím období právnické dvouletky. V období první republiky nebyla až na dílčí zákony a novelizace dokončena ani práce na rekodifikaci občanského práva procesního. Rekodifikační práce byly zahájeny poměrně rozsáhlou anketou mezi odbornou veřejností, poté byla po dohodě práce na osnově nového kodexu přenesena v roce 1922 z ministerstva spravedlnosti na ministerstvo unifikací. Vypracovaná osnova byla následně po částech projednávána ve dvou zvláštních komisích v Praze a v Bratislavě. Výsledkem práce těchto komisí se stal v roce 1928 návrh zákona o soudní příslušnosti a civilního soudního řádu, ovšem k přijetí žádného z těchto zákonů ovšem již nedošlo. Vzhledem k zásadním změnám v pojetí civilního procesu po roce 1948 (například zrušení dělení řízení na sporné a nesporné, příklon k zásadně materiální pravdy, umožnění novot v odvolacím řízení či změny v pojetí dispoziční a projednací zásady a další) se připravená předloha zákona o soudní příslušnosti a civilního soudního řádu z roku 1928 staly v období právnické dvouletky zcela nepotřebnými. Intenzivní práce proběhly v období meziválečném též v oboru práva obchodního. Prvním krokem se stalo rozeslání dotazníku odborné veřejnosti v roce 1919. Poté byly další práce přerušeny z důvodu probíhajících kodifikačních prací v oblasti občanského práva hmotného, aby v roce 1927, 1929 a 1932 následovalo další dotazníkové šetření. V roce 1932 byla dekretem ministra spravedlnosti zřízena Vědecká komise k přípravě a projednání nového zákona. Komise byla složena zejména z odborníků a celkem uskutečnila téměř sto padesát vlastních schůzí a porad. Text osnovy nového zákona publikovalo ministerstvo spravedlnosti v roce 1937, ale v důsledku politického vývoje již k jeho přijetí nedošlo. Po roce 1948 byl obor obchodního práva v podstatě zcela zrušen, a to až na vybrané části, které se staly součástí práva občanského. Osnova obchodního zákoníku se tak zařadila mezi později již absolutně nevyužitelné projekty. Rozsáhlé rekodifikační práce proběhly též v oboru trestního práva hmotného. K jejich zahájení došlo roku 1920 ustavením komise pro reformu československého trestního zákona při ministerstvu spravedlnosti, jejímiž členy byli mj. přední odborníci v oboru trestního práva. V květnu roku 1921 předložila komise osnovu obecné části trestního zákona, jež byla následně podrobená

diskuzím odborné veřejnosti. V mezičase probíhaly od dubna 1922 práce na zvláštní části trestního zákona, která byla dokončena v červenci roku 1924. Poté bylo přikročeno k revizi obecné části a ke zpracování došlých připomínek. V červnu 1925 ukončila komise svoji činnost, v roce 1926 byly obě části znovu zveřejněny k odborné diskuzi. V dubnu 1937 byla tiskem vydána nová, přepracovaná osnova trestního zákona, v důsledku politického dění ovšem k jejímu projednání parlamentem již nedošlo. Poslední z předmětných oborů trestní právo procesní, bylo již při vzniku československé republiky jedním z mála poměrně moderně upravených odvětví, a to zejména s ohledem na účinnost relativně nových trestně-procesních předpisů z let 1873 (rakouský) a 1896 (uherský). Z tohoto důvodu se kodifikační práce omezily na unifikaci obou platných trestních řádů. Vlastní práce na osnově nového trestního řádu byly zahájeny v roce 1925, kdy zahájila svoji činnost nejdříve širší a poté užší odborná komise. Tato komise vypracovala text osnovy trestního řádu. Svoji činnost ukončila v červenci 1928, kdy byla osnova nového zákona vč. důvodové zprávy předána k tisku, k dalšímu oživení prací na trestního řádu došlo až v roce 1933, kdy mělo dojít k přepracování osnovy z roku 1928. Pozornost byla ovšem věnována zejména reformě trestního práva hmotného, jak bylo popsáno výše, a na další kroky již v důsledku mnichovských událostí nedošlo. Ve vztahu k právnické dvouletce zůstává prvorepubliková rekodifikace trestního práva (hmotného i procesního) dosud velkou neznámou. Zatím se nepodařilo objasnit, zda a případně v jakém rozsahu byly v období právnické dvouletky využity výstupy prvorepublikových kodifikačních prací v oboru trestního práva.

V krátkém období let 1945-1948 bylo učiněno několik menších kroků (zejména v gesci ministerstva unifikací a ministerstva spravedlnosti) směřujících k aktualizaci a k případnému přijetí prvorepublikových návrhů zákonů, tento vývoj ovšem přerušily události roku 1948. Bezprostředně poté, již v březnu 1948 se Právnická komise ÚV KSČ začala zabývat otázkou, jakým způsobem reflektovat proběhlé změny též v rámci československého právního řádu. Prvním krokem v tomto směru se stalo zpracování *Směrnice pro přípravu nového právního řádu*, jejímž autorem byl prof. J. Tureček. Ten zde mj. nastínil též myšlenku, že celý rekodifikační proces by mohl trvat přibližně dva roky. Ministr A. Čepička tento návrh schválil dne 24. března 1948 a tím fakticky započala fáze přípravy „dvouletého plánu legislativního“, o kterém prof. Tureček ve svém návrhu hovořil. K samotnému formálnímu vyhlášení tzv. právnické dvouletky došlo usnesením vlády ze dne 7. a 14. července. Jejím cílem bylo mj. vytvoření a přijetí všech hlavních kodexů práva do 1. září 1950. Na ministerstvu spravedlnosti byl za tímto účelem vytvořen nový odbor (označovaný také jako V.), nazývaný odbor pro urychlenou kodifikaci práva. Jeho úkolem bylo zajišťovat práce na nových právních předpisech. Kromě toho byly na ministerstvu ustaveny i odborné komise, a to pro právo civilní a trestní. Vzhledem k tomu, že každá z nich měla

přípravit jak nový kodex práva hmotného, tak práva procesního, došlo v obou komisích ke zřízení dvou subkomisí. Z nich se následně postupně vydělily další jednotlivé subkomise. Otázky politického charakteru spojené s přípravou nových zákonů měla na svých pravidelných schůzích posuzovat zpočátku šestnáctičlenná politická komise. Ta byla ustavena v září 1948, ustavující schůze se konala 20. září 1948 o 18. hodině. Politická komise měla být nadřazena jednotlivým kodifikačním komisím a subkomisím a měla být přímo odpovědná na to, že kodexy vypracované pátým odborem ministerstva budou naprosto správné po stránce politické, měla zajistit tzv. politický obsah všech osnov. Toto své poslání uskutečňovala politická komise na minimálně 45 schůzích. Postupně se vyjadřovala k návrhům jednotlivých částí nových zákonů ze všech právních odvětví a formou usnesení sdělovala odbornými komisím a subkomisím své připomínky k předkládaným textům.

První oblastí, jíž se politická komise věnovala, bylo právo rodinné, a to poměrně krátce, celkem na třech svých schůzích na podzim 1948 a v lednu 1949. K předkládaným návrhům neměla politická komise příliš připomínek a je třeba zkonstatovat, že ani přijatá usnesení se z velké většiny ve finálním znění zákona, jak byl přijat Národním shromážděním, neprojevila. Tento stav lze zdůvodnit bezpochyby i tím, že v oblasti práva rodinného byla do značné míry převzata polská (socialistická) předloha v podobě zákona o právu rodinném, nadto zde velmi intenzivně vyvíjela činnost též výše zmíněná československo-polská komise vedená Dr. Zdeňkou Patschovou. V oblasti práva rodinného a manželského tak shrnujeme, že vliv politické komise byl pouze marginální, když těžiště podoby nového zákona spočívalo v činnosti příslušné komise a jejích subkomisí.

Další oblastí, jíž se politická komise věnovala pouze krátce, bylo trestní právo procesní, projednávané jednou, a to v prosinci 1948. Zde byl ovšem vliv politické komise na finální znění zákona výraznější, než tomu bylo o zákona o právu rodinném. Ze všech připomínek vznesených politickou komisí nebyla v trestním řádu nakonec reflektována pouze jediná týkající se oprávnění nařídit domovní prohlídku (jež politická komise navrhovala svěřit do pravomoci soudu, ale trestní řád ji svěřil do rukou prokurátora). Všechna ostatní usnesení přijatá politickou komisí se do finálního znění zákona promítla. Za podstatné je třeba považovat především prosazení zásady, že o uvalení vazby rozhoduje vždy senát, vypuštění řízení proti nepřítomnému, úpravu řízení proti mladistvým a zachování zásady reformace in peius v odvolacím řízení.

Na rozdíl od trestního práva procesního se politická komise zabývala velmi intenzivně trestním právem hmotným, a to celkem na šestnácti schůzích v období od října 1948 do července 1949. Souhrnně lze konstatovat, že část usnesení politické komise se do finálního znění trestního zákona projevila, část nikoliv, přičemž lehce převažují usnesení, jež zákon nakonec skutečně

ovlivnila. V oblasti trestního práva hmotného přijala politická komise několik desítek usnesení, což je logické s ohledem na dobu i rozsah projednávání této materie i množství podkladů (elaborátů) vypracovaných jednotlivými subkomisemi. Z hlediska nejpodstatnějších změn vzniklých pravděpodobně na základě podnětu (usnesení) je třeba zcela jistě zmínit stanovení věkové hranice trestní odpovědnosti na 15 let (a to i přes neshody mezi samotnými členy politické komise), beztrestnost (resp. absenci úpravy trestnosti) trestných činů ve stadiu přípravy či odmítnutí užití analogie v trestním právu. V souladu s usnesením politické komise došlo též ke zrušení zákona na ochranu lidově demokratické republiky a jeho inkorporaci do hlavy první trestního zákona, přičemž u trestných činů dle této hlavy zákona (a současně též III. hlavy) bylo v souladu se stanoviskem politické komise vyloučeno podmíněné odsouzení. Zajímavý byl též návrh politické komise na upřesnění definice účelu trestu v tom smyslu, že jeho účelem není odplata ani působení útrap pachatelů, jenž se nakonec do finálního znění trestního zákona nepromítl. Za zmínku stojí též fakt, že ač se většina členů politické komise přikláběla k výkonu trestu smrti zastřelením, nakonec byl v zákoně zvolen trest smrti oběšením, pravděpodobně v návaznosti na stanovisko ostatních resortů a znalců (lékařů). Politická komise se významně podílela též na úpravě obsahu zvláštní části trestního zákona. Z podstatnějších změn je třeba akcentovat především úpravu trestného činu opuštění republiky (spočívající ve vynechání skutkového znaku poškození republiky), dále umožnění uložení trestu konfiskace jmění současně s peněžitým trestem, vypuštění skutkové podstaty vraždy na žádost usmrčeného a vraždy z útrpnosti či omezení, resp. vyloučení možnosti ukládání trestu smrti a trestu odnětí svobody na doživotí mladistvým.

Úpravě civilního práva procesního se politická komise věnovala celkem čtyřikrát, v období od října 1948 do června 1949, a to velmi intenzivně a je třeba v tomto směru zdůraznit, že právě civilní právo (hmotné i procesní) bylo jednou z oblastí, v níž politická komise projevila svůj vliv vůbec nejzásadněji. Mezi stěžejní připomínky politické komise, jež se promítly do finálního znění civilně-procesních předpisů, tedy občanského soudního řádu, případně zákona o zlidovění soudnictví patřilo zavedení dnes již nemyslitelné možnosti ingerence prokurátora do civilního řízení (!), dále doplnění podmínky, že zmocněncem může být pouze taková osoba, která je nejen svéprávná, ale též podle posouzení soudu občansky bezúhonná a státně spolehlivá a zakotvení zásady materiální pravdy v co nejširším pojetí. Za zásadní je třeba považovat též prolomení dispoziční zásady (kdy soud rozhodoval o přiznání účinnosti podanému návrhu na zpětvzetí návrhu na zahájení řízení, uznání či vzdání se nároku či o schválení smíru v souladu s tím, zda se přičí zákonu nebo obecnému zájmu). Pozornosti by jistě neměla uniknout ani úprava, resp. prolomení zásady koncentrace, kdy ovšem politická komise navrhovala ponechání

této zásady, nicméně ve finálním znění zákona je umožněno předkládání nových skutečností a důkazů účastníky též v odvolacím řízení. V neposlední řadě lze z hlediska významných změn poukázat na problematiku rušení držby, jež byla v souladu s usnesením politické komise delegována do pravomoci národních výborů. Určitý „lidově demokratický“ pohled politické komise na materii občanského práva procesního pak lze nalézt též v návrhu, aby organizacemi oprávněnými zastupovat své členy byly napříště kromě odborů též JSČZ a jiné masové organizace, který ovšem nakonec nebyl promítnut no finálního znění nových zákonů.

Poslední oblastí, jíž byla v rámci této práce věnována pozornost, jsou předpisy upravující organizaci justice. Těmito otázkami se politická komise zabývala pouze po krátkou dobu, a to v období od září do konce roku 1948. Většina usnesení politické komise se pozitivně promítla do finálního znění přijatých zákonů, zejména tedy zákona o zlidovění soudnictví a zákona o územní organizaci krajských a okresních soudů. Mezi stěžejní připomínky politické komise lze zařadit doporučení zachovat zásadu dvojinstančnosti řízení a s tím související úpravu příslušnosti Nejvyššího soudu a dále usnesení týkající se složení senátů jednotlivých instancí (tj. počtů soudců z povolání a soudců z lidu), jež bylo akceptováno s výjimkou složení senátu Nejvyššího soudu (zde navrhovala politická komise převahu tří soudců z povolání nad dvěma soudci z lidu, nicméně finální znění zákona zakotvuje poměr přesně opačný). Nelze také opominout opakovaně diskutovanou otázku příslušnosti okresních soudů, k níž se stanovisko politické komise postupem času vyvíjelo, až nakonec bylo usneseno (a nakonec reflektováno i ve finálním znění zákona), že všechny spory bez rozdílu budou náležet do příslušnosti okresních soudů.

Závěrem je třeba konstatovat, že zejména s ohledem na turbulentní změny v pojetí vybraných právních odvětví a jednotlivých institutů po roce 1948 došlo ke vzniku značné diskontinuity mezi rekodifikačními práce prvorepublikovými a rekodifikací v době právníkové dvouletky, která – až na výjimky – znamenala začátek „od nuly“. Za pozornost by stálo kvantitativní srovnání těchto dvou rekodifikačních období naší historie (například porovnáním rozsahu prací, počtem členů komisí apod.), k jeho zpracování ovšem aktuálně není k dispozici dostatek relevantních podkladů. Nabízí se rovněž otázka kvalitativního srovnání výstupů z obou období, nicméně i zde by bylo zřejmě značně problematické takovou analýzu provést, a to především s ohledem na definování jednoznačných kritérií, jež by umožnila takové srovnání provést. Porovnávat ryze množství přijatých předpisů by bylo krátkozraké (i s ohledem na fakt, že prvorepublikové předpisy byly v době mnichovských událostí již fakticky finalizovány a připraveny k přijetí) a je otázkou, jakým způsobem by bylo možné srovnat například právní úroveň a odbornou kvalitu jednotlivých kodexů. Jistým vodítkem by teoreticky mohlo být množství následných novelizací, popř. doba účinnosti jednotlivých zákoníků, leč i takové

srovnání by, zejména vzhledem k dynamickým proměnám společnosti a práva v průběhu let 1945-1989, bylo pravděpodobně nepříliš relevantní.

Klíčovým závěrem této disertační práce v každém případě zůstává odlišnost v procesu přípravy nových právních předpisů v předmětných dvou obdobích. Zatímco na rekodifikaci prvorepublikové se podíleli takřka výhradně odborníci daného oboru, v době právníké dvouletky lze odborné komise a subkomise považovat pouze za jakousi „první instanci“. Těžiště finálního znění nových právních předpisů spočívalo jak na politické komisi, jež byla orgánem zcela unikátním a nemajícím své obdoby za první republiky, tak na komisi právníké, případně v ÚV KSČ a dalších politických orgánech. Vliv samotné politické komise se projevoval velmi intenzivně v podobě množství zásadních připomínek k předkládaným návrhům odborných komisí a je třeba též poznamenat, že řada těchto připomínek se nakonec promítla do finálního znění jednotlivých zákonů. V důsledku této skutečnosti tak lze konstatovat, že předpisy přijaté v době právníké dvouletky byly podstatně více korigovány z hlediska souladnosti s ideologií vládnoucí komunistické strany. Národní shromáždění pak v tomto směru sehrálo ryze formální úlohu, když předložené osnovy zákonů prakticky bez připomínek jednomyslně přijalo a tím úspěšně završilo období právníké dvouletky.

Seznam použitých zdrojů

Archivní materiály

Archiv Ústavu dějin KSČ, f. č. 29 – Právnícká komise ÚV KSČ 1945-1955, a.j.č.273-276.

Národní archiv v Praze, fond č. 832, Ministerstvo spravedlnosti (1918–1953).

Národní archiv v Praze, fond č. 980, Ministerstvo spravedlnosti (1945–1992, nezpracováno).

Národní archiv v Praze, fond č. 904, Ministerstvo unifikací (1919–1938).

Národní archiv v Praze, fond č. 05/11, Právnícká komise ÚV KSČ.

Národní archiv v Praze, fond č. 02/01, Předsednictvo ÚV KSČ.

Národní archiv v Praze, fond č. 29, ÚV KSČ, Klement Gottwald.

Národní archiv v Praze, fond č. 100/1, Generální sekretariát ÚV KSČ.

Národní archiv v Praze, fond Alfred Dressler (nezpracováno).

Národní archiv v Praze, fond Generální prokuratura Praha (nezpracováno). Osobní spis Ladislav Lorek.

Slovenský národný archív v Bratislavě, f. Poverenictvo spravodlivosti.

TNA, fond FO 470, sv. 5. Životopisné poznámky č. 14, hlavní osobnosti v Československu v roce 1951.

Literatura

BLÁHOVÁ, I. *Rekodifikace trestního práva procesního v letech 1948–1950*. Praha 2016, disertační práce, Právnícká fakulta Univerzity Karlovy.

BLÁHOVÁ, I. – BLAŽEK, L. – KUKLÍK, J. – ŠOUŠA, J. *Právnícká dvouletka*. Praha: Auditorium, 2014.

BOGUSZAK, J. – JIČÍNSKÝ, Z. *Právo a zákonnost v ČSSR*. Státní nakladatelství politické literatury: Praha, 1961.

BRADLEY, J. F. N. *Politics in Czechoslovakia, 1945-1990*. Boulder, Co: New York, 1991.

- FIERLINGER, Z. *Dnešní legislativní praxe. Projev na konferenci legislativních pracovníků dne 9. 12. 1949.* In Právník 1950, č. 1.
- FRANĚK, O. *Oslavany obkličují... Kronika prosincové generální stávky na Rosicku-Oslavansku.* Brno, 1976.
- FRANTALOVÁ, A. *Činnost politické komise v době tzv. právnícké dvouletky.* Praha 2015, diplomová práce, Právnická fakulta Univerzity Karlovy (nepublikováno).
- GEORGIEV, J. In Syllová, J., Kolář, P., Kysela, J., Georgiev, J., Pecháček, Š. *Parlament České republiky.* Praha: Linde, 2008.
- GLOS, J. *Velké úkoly našich právníků a právníckých časopisů.* In Justiční listy, 1950.
- GOTTWALD, K. *Spravedlnost ve službách lidu a socialismu. Dne 4. 2. 1950 k delegaci soudců z lidu.* Praha: MIO, 1950.
- GOTTWALD, K. *Za socialistický stát, za socialistické právo.* Praha: Orbis, 1950.
- GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa, 2. díl, 1945-1960.* Praha: Karolinum, 2005.
- GSOVSKI, V., GRZYBOWSKI, K. *Government, Law and Courts in the Soviet Union and Eastern Europe.* Stevens, 1959.
- HAVRÁNEK, J. - POUSTA, Z. *Dějiny Univerzity Karlovy IV (1918-1990).* Praha: Karolinum, 1998.
- HERMANN-OTAVSKÝ, K. *Právo obchodní a směnečné.* In Právník, 1928.
- HORA, J. *Civilní řád soudní.* In Právník, roč. 67, 1928.
- KAFKA, B. A. *Právo rodinné: návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku.* Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1924.
- KALLAB, J. *Budoucí trestní zákoník československý.* In Lidové noviny, roč. 36, č. 394, 5. srpna 1928 ráno.
- KALLAB, J. *Reforma trestního zákona.* In Lidové noviny, roč. 28, č. 367, 27. července 1920 ráno.
- KALLAB, J. *Unifikační práce v prvním desetiletí republiky.* In: Právník, 1928.
- KAPLAN, K. - KOSATÍK, P. *Gottwaldovi muži.* Praha: Paseka, 2004.

- KAPLAN, K. *Alexej Čepička. Dobová dramata komunistické moci*. Brno: Barrister & Principal, 2011.
- KINDL, V. *O původně rakouských právních předpisech, které se dnem 28. října 1918 staly součástí československého právního řádu, a o jejich vyhlášení*. In *Právní fórum*, roč. 5, č. 8, 2008.
- KINDL, V. *Všeobecný občanský zákoník a ústavní zákon č. 150/1948 Sb. (Ústava 9. května)*. In Dvořák, J.; Malý, K. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011.
- GEORGIEV, J. In Syllová, J., Kolář, P., Kysela, J., Georgiev, J., Pecháček, Š. *Parlament České republiky*. Praha: Linde, 2008.
- KIZLINKOVÁ, V. *Občanský zákoník: stručný výklad zákona ze dne 25. 10. 1950 č. 141 Sb.* Ministerstvo spravedlnosti. Právnický ústav, Knihovnička soudce z lidu; sv. 5, Praha: Orbis, 1952.
- KLÍMA, S. *Životopis profesora dr. Jaromíra Blažke*. In: Klíma, S. *Učebnice technické normalizace. Sborník prací z pozůstalosti prof. dr. Jaromíra Blažke*. Praha: Ministerstvo spotřebního průmyslu, 1968.
- Kol. aut. *Za socialistické právo! Manifestační sjezd čs. právníků ve dnech 23. – 25. září 1949*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti a ministerstvo informací a osvěty, 1949.
- Kolem reformy trestního práva*. In: *Právník*, 1926.
- K reformě trestního řízení přípravného: studie unifikační a reformní*. Sborník věd právních a státních, č. 3. Praha: knihovna sborníku věd právních státních, 1928.
- KRÁLÍK, L. *Publikace soudních rozhodnutí po vzniku československého státu*. In *Právněhistorické studie*, číslo 46/2, Praha: Karolinum, 2017.
- KRČMÁŘ J. *Několik poznámek k reformě práva občanského*. In *Sborník věd státních a právních*, 1920.
- KRČMÁŘ J. *K osnově československého Všeobecného zákoníka občanského. Směrnice prací v superrevizní komisi (přednáška)*. In *Právník*, 1933.
- KRČMÁŘ, J. *Všeobecná část občanského zákoníka a právo obligační: [všeobecná část, darování, smlouva schovací, půjčka, zápůjčka a zmocnění]: Návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro ČSR*. Praha: Minist. Spravedlnosti, 1924.

- KRONBERGER, F. *K unifikaci trestního řízení*. Právník, 1925.
- KUBEŠ, V. *Dějiny myšlení o státu a právu ve 20. století se zřetelem k Moravě a zvláště Brnu. Díl první*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.
- KUBEŠ V. *Dějiny myšlení o státu a právu ve 20. století se zřetelem k Moravě a zvláště Brnu. Díl druhý*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.
- KUKLÍK, J. a kol. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde, 2009.
- KUKLÍK, J.; SKŘEJPKOVÁ, P. *Kořeny a inspirace velkých kodifikací*. Praha: Havlíček Brain Team, 2008.
- LACINA, V. *Co vám mám ještě povídat*. Praha: Národní archiv, 2011.
- MANAI, D. *Discours juridique soviétique et Interventions en Hongrie et en Tchécoslovaquie*. Geneve: Droz, 1980.
- MARKOVITS, I. S. *Law or Order – Constitutionalism and Legality in Eastern Europe*. Stanford Law Review, sv. 34, 1981-1982.
- MAYER, F. *Les Tchèques et leur communisme: Mémoire et identités politiques*. Editions de l'Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, 2004.
- McDERMOTT, D. *Communist Czechoslovakia, 1945-89: a political and social history*. Red Globe Press, 2015.
- MILOTA, A. *Prof. Dr. August Miřička. (K jeho 70. narozeninám.)* In Věstník Československé společnosti pro právo trestní, roč. IX, č. 3, 1933.
- MILOTA, A. *Reforma trestního zákona v Československu*. V Bratislavě: Právnická jednota na Slovensku, 1934.
- Ministerstvo pro sjednocení zákonodárství a organisace správy. Jeho vznik, organisace a činnost*. Praha: Ministerstvo pro sjednocení zákonodárství a organisace správy, 1921.
- Ministerstvo spravedlnosti v prvním desetiletí republiky*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1928.
- MIŘIČKA, A., *La législation pénale et sa réforme en Tchéco-Slovaquie*. In: Revue internationale de Droit pénal, Vol. I. Paris: Association internationale de Droit pénal, 1924.

- MIŘIČKA, A., *Le projet du Code pénal tchécoslovaque*. In Bulletin de Droit Tchécoslovaque, année II (1927), numéro 1–2. Prague: Union des Juristes de Prague, 15 juin 1927.
- MIŘIČKA, A., *L'homicide sur la demande de la victime et l'homicide par pitié suivant le projet de code pénal tchécoslovaque*. In Bulletin de Droit Tchécoslovaque, année III (1930), numéro 1. Prague: Union des Juristes de Prague, 1er mai 1930.
- MYANT, M. R. *Socialism and Democracy in Czechoslovakia: 1945-1948*. Cambridge University Press, 2008.
- PERNES, J. – POSPÍŠIL, J. – LUKÁŠ, A. Alexej Čepička – šedá eminence rudého režimu. Praha: Brána, 2008.
- PETRŽELKA, K. *K současným kodifikačním úkolům*. In Právník 1950, č. 1.
- PETRŽELKA, K. *Právnícká dvouletka*. In Věstník ministerstva spravedlnosti, 1948.
- PETRŽELKA, K. *Perspektivy spolupráce československých a polských právníků*. In Právník 1949, č. 1.
- PETRŽELKA, K. *Československo-maďarská smlouva o právní pomoci*. In Právník 1951, č. 1.
- Pocta k sedmdesátým narozeninám univ. prof. dr. Augusta Miříčky*. Praha: Československá společnost pro právo trestní, 1933.
- Projev Alexeje Čepičky na IV. sjezdu československých právníků*. Justiční listy, 1949, s. 234–246.
- RODNICK, D. *The strangled democracy: Czechoslovakia 1948-1969*. Caprock Press, 1970.
- ROKŮSEK, F. *Nový trestní řád*. In Právník, 1950.
- RUPNIK, J. *Histoire du parti communiste tchécoslovaque: Des origines a la prise du pouvoir*. Paris: Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1981.
- SALÁK, J. A kol. *Historie osnovy občanského zákoníku z roku 1937. Inspirace, problémy a výzvy*. Brno: Masarykova univerzita, 2017.
- SCHELLEOVÁ, I. *Prof. JUDr. Jaromír Blažke*. Brno: Masarykova univerzita, 1993.

- SOUKUP, L. *Občanský zákoník - novelizace ABGB (1914-1916)*. In Schelle, K.; Tauchen, J. *Encyklopedie českých právních dějin*, IV. svazek N-O. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016.
- SOUKUP, L. *Albert Milota*. In: Skřejpková, P *Antologie československé právní vědy v letech 1918–1939*. Praha: Linde, 2009.
- SOUKUP, L. *August Miřička*. In: Skřejpková, P *Antologie československé právní vědy v letech 1918–1939*. Praha: Linde, 2009.
- SOUKUP, L. *Jaroslav Kallab*. In: Skřejpková, P *Antologie československé právní vědy v letech 1918–1939*. Praha: Linde, 2009.
- SOUKUP, L. *Josef Tureček*. In: Skřejpková, P *Antologie československé právní vědy v letech 1918–1939*. Praha: Linde, 2009.
- SOUKUP, L. *Novelizace Všeobecného občanského zákoníku v letech první světové války*. In Dvořák, J.; Malý, K. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011.
- STIEBER, M. *Věcné právo: Návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou rep.* Praha: Min. Spravedlnosti, 1923.
- SVOBODA, E. *Dědické právo: návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku*. 2. vyd. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1924
- SYLLOVÁ, J., KOLÁŘ, P., KYSELA, J., GEORGIEV, J., PECHÁČEK, Š. *Parlament České republiky*. Praha: Linde, 2008.
- ULČ, O., *Malá doznání okresního soudce*, Praha: Šulc-Švarc, s.r.o., 2013.
- VESELÝ, J. *Účast dělníků při tvorbě nového právního řádu*. In Právník, 1950.
- VOREL, J.; ŠIMÁNKOVÁ, A.; BABKA, L. *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech, Díl I*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2003.
- VOREL, J.; ŠIMÁNKOVÁ, A.; BABKA, L. *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech, Díl II*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2004.
- WEISS, E. *Obligační právo (smlouva směnná, smlouva kupní, nájem a pacht, smlouvy pracovní, společenství statků, smlouvy odvážné) a náhrada škody: návrh subkomitétu pro*

revisi občanského zákoníka pro Československou republiku. Část 1, Návrh subkomitétu. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1924.

WEISS, E. *Obligační právo (smlouva směnná, smlouva kupní, nájem a pacht, smlouvy pracovní, společenství statků, smlouvy odvážné) a náhrada škody: návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku. Část 2, Důvodová zpráva.* Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1924.

Zákon, kterým se vydává všeobecný občanský zákoník, díl I. Text zákona, díl II. Důvodová zpráva. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1931.

Z dopisu prezidenta republiky IV. Sjezdu československých právníků. In *Justiční listy*, 1949, ročník III, č. 8, 9.

ZÍTEK, A. *Ladislav Lorek: Kariéra generálního prokurátora.* In *Paginae historiae* 24/2, 2016,

Internetové zdroje

David Hertl: *Bedřich Rattinger: Měli jsme to dobře promyšleno.* Dostupné online na http://www.rozhlas.cz/_zprava/1654682.

David Hertl: *Ten, který domluvil Únor. Bedřich Rattinger, klíčová postava komunistického puče v roce 1948.* Dostupné online na <https://vltava.rozhlas.cz/ten-ktery-domluvil-unor-bedrich-rattinger-klicova-postava-komunistickeho-puce-v-5341983>.

Dokument *Alexej Čepička – Z vojína generálem.* Dostupné online na <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10213531711-alexej-cepicka-z-vojina-generalem/309294340090005>.

Důvodová zpráva k návrhu nové ústavy ČSR. Dostupné online na http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t1227_06.htm.

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanskému zákoníku, dostupné online na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

Důvodová zpráva k návrhu zákona o konaní v občianskych právnych veciach (občiansky súdny poriadok). Dostupné online na http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0510_12.htm.

Návrh předsednictva ústředního výboru Národní fronty České socialistické republiky na volbu soudců z povolání Nejvyššího soudu České socialistické republiky, městského soudu v Praze a krajských soudů v Praze a v Ústí nad Labem. Dostupné online na http://www.psp.cz/eknih/1969cnr/tisky/t0116_00.htm.

První notáře v Evropě blahopřál k promoci Masaryk. Dostupné online na <https://iforum.cuni.cz/IFORUM-14096-version1.pdf>.

Přehled vedoucích čs. / české diplomatické mise ve Vídni. Dostupné online na http://www.mzv.cz/vienna/cz/o_velvyslanectvi/prehled_vedoucich_cs_ceske_diplomaticke/index.html.

Stenoprotokol e schůze Národního shromáždění dne 17. 6. 1948. Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/006schuz/s006003.htm>.

Stenoprotokol ze schůze Národního shromáždění dne 22. 11. 1948. Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021004.htm>.

Stenoprotokol ze schůze Národního shromáždění dne 22. 12. 1948. Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021001.htm>.

Stenoprotokol ze schůze Národního shromáždění dne 7. 12. 1949. Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037001.htm>.

Stenoprotokol ze schůze Národního shromáždění dne 11. 7. 1950. Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/046schuz/s046001.htm>.

Stenoprotokol ze schůze Národního shromáždění dne 12. 7. 1950, dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/047schuz/s047001.htm>.

Stenoprotokol ze schůze Národního shromáždění dne 25. 10. 1950. Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/049schuz/s049002.htm>.

Zpráva ústavního výboru o vládním návrhu zákona (tisk č. 1306) o zřízení ministerstva pro sjednocení zákonodárství a organisace správní (tisk č. 1364). Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/066schuz/s066001.htm>

Zpráva výborů ústavně-právního a rozpočtového o usnesení senátu (tisk 1106) k vládnímu návrhu zákona (tisk sen. 254 a 437) o řízení nesporném (tisk 1137). Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/126schuz/s126001.htm>.

Zpráva výboru ústavno-právneho k vládnemu návrhu zákona o trestnom konaní súdnom (trestný poriadok) (tlač 486). Dostupné online na http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0500_00.htm.

Zpráva výboru ústavně-právniho k vládnímu návrhu zákona (tisk 378) o právu rodinném. Dostupné online na http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0382_01.htm.

Zpráva výboru ústavně-právniho o vládním návrhu občanského zákoníka (tisk 509, resp. 519), dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/049schuz/s049001.htm>.

Zpráva výboru ústavně-právniho k vládnímu návrhu trestního zákona (tisk 491). Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/046schuz/s046001.htm>.

Zpráva výborů ústavně-právniho a rozpočtového k vládnímu návrhu zákona (tisk 160) o zlidovění soudnictví. Dostupné online na http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0187_01.htm.

Zpráva výboru ústavno-právneho k vládnemu návrhu zákona (tlač 510) o konaní v občianskych právnych veciach (občiansky súdny poriadok) (tlač 520). Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/049schuz/s049003.htm>.

Záznam jmenného rejstříku Národního shromáždění republiky Československé. Dostupné online na <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=285&id=3132>.

Právní předpisy

Nariadení vlády republiky Československé č. 501/1921 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon č. 431/1919 Sb., o zřízení ministerstva pro sjednocení zákonodárství a organisace správní v Československé republice

Pařížská úmluva na ochranu průmyslového vlastnictví (Pařížská unijní úmluva)

Ústavní dekret presidenta republiky č. 1/1945 Sb., o nové organisaci vlády a ministerstev v době přechodné ze dne 2. dubna 1945

zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., recepční norma

zákon č. 431/1919 Sb., o zřízení ministerstva pro sjednocení zákonodárství a organisace správní v Československé republice

zákon č. 447/1919 Sb. z. a n., kterým se snižuje věk nezletilosti

zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky

zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky

zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném

zákon č. 266/1949 Sb., o zatímních změnách v některých občanských věcech právních

zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon

zákon č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

zákon č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní

zákon č. 89/1950 Sb., o trestním řízení správním (trestní řád správní)

zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník

zákon č. 142/1950 Sb., o konání v občianskych súdnych veciach (občiansky súdny poriadok)

ústavní zákon č. 64/1952 Sb., o soudech a prokuratuře

zákon č. 65/1952 Sb., o prokuratuře

zákon č. 66/1952 Sb., o organizaci soudů

zákon č. 67/1952 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní řád

zákon č. 68/1952 Sb., ktorým sa mení a doplňuje občiansky súdny poriadok

Zatímný návrh obecné části trestního zákona. Odůvodnění k „Zatímnému návrhu obecné části trestního zákona“ z roku 1921. Nákladem ministerstva spravedlnosti, 1921.

Seznam zkratk

ČSM	Československý svaz mládeže
FLRJ	Federativní lidová republika Jugoslávie
JSČZ	Jednotný svaz českých zemědělců
JSSR	Jednotný svaz slovenských rolníků
KSČ	Komunistická strana Československa
KSS	Komunistická strana Slovenska
ministerstvo unifikací	ministerstvo pro sjednocení zákonů a organizace správy Československa, později ministerstvo pro sjednocení zákonodárství a organizace správní v Československé republice
MV	ministerstvo vnitra
NA	Národní archiv České republiky
Právní rada	Právní rada ÚV KSČ
RČZ	Rada československých žen
ROH	Revoluční odborové hnutí
RSFSR	Ruská sovětská federativní socialistická republika
StB	Státní bezpečnost
SVS	Sbor vězeňské stráže
ÚRO	Ústřední rada odborů
Ústava 9. května	zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa

Abstrakt

Právnícká dvouletka a činnost politické komise v letech 1948-1950

Disertační práce se zabývá činností a složením politické komise ministerstva spravedlnosti a její úlohou při rekodifikačních pracích v období tzv. právnícké dvouletky, tedy v období let 1948-1950. V tomto období došlo k vytvoření nových právních předpisů ve všech hlavních odvětvích práva a jejím výsledkem byla kompletní přestavba právního řádu Československa. Cílem předkládané práce je hlubší studie a přiblížení činnosti politické komise v průběhu rekodifikačních prací včetně jejího zasazení do hlubšího kontextu rekodifikací v československé republice a prokázání skutečnosti, že politická komise fakticky a zásadním způsobem ovlivnila finální podobu těchto právních předpisů, a tedy i charakter „nového právního řádu“ v socialistickém Československu.

Vzhledem k tomu, že podkladem pro rekodifikační práce v období právnícké dvouletky se staly koncepty kodexů zpracované již v období předcházejícím, je první část disertační práce věnována právě těmto předchozím pokusům o rekodifikaci jednotlivých hlavních odvětví práva ve 20. a 30. letech 20. století a jejich výstupům v podobě osnov jednotlivých kodexů.

V další části je pak pozornost věnována samotné právnícké dvouletce. Autorka zde nejprve obecně pojednává o jejím právním zakotvení a vyhlášení a dále o organizaci rekodifikačních prací i o výsledcích právnícké dvouletky v jednotlivých hlavních právních odvětvích. Poté se již zaměřuje na vlastní činnost politické komise. Zde je věnována pozornost samotnému procesu jejího ustavení a personálního obsazení včetně klíče pro výběr jejích členů. Proces výběru osobností, které se nakonec staly, resp. byly jmenovány členy politické komise, byl z hlediska naplnění smyslu její existence klíčovým faktorem, neboť do značné míry právě jednotliví členové a jejich autorita, argumentace či mocenská pozice rozhodovala o finálním znění předkládaných usnesení. Jsou zde rovněž prezentovány biografie jednotlivých členů politické komise a v neposlední řadě též změny v jejím složení, které proběhly zejména v návaznosti na konání IX. Sjezdu Komunistické strany Československa. Kodifikační práce jsou zde rovněž zasazeny do kontextu rekodifikací i v dalších socialistických státech a autorka rovněž analyzuje jednotlivé zahraniční aspekty, které se do činnosti politické komise promítly a ovlivnily ji.

Závěrečná část předkládané práce se zabývá otázkou, do jaké míry, resp. v jakých ustanoveních se vliv politické komise skutečně projevil na finálním znění vybraných „velkých“ kodexů. Kapitola je věnována zhodnocení vlivu nejen politické komise ale také Národního shromáždění, jehož hlasování se stala pouze jakousi nezbytnou formalitou předstírající demokratický

prvek na cestě k přijetí nových právních předpisů. Autorka zde proto analyzuje stenoprotokoly ze schůzí Národního shromáždění a sněmovní tisky z jednotlivých jednání pověřených výborů (zejména výboru ústavně-právního) a provádí jejich detailní komparaci s usneseními politické komise stejně tak jako s dalšími dostupnými informacemi z průběhu tvorby jednotlivých osnov za účelem kvalitativního zhodnocení prokázání stěžejní úlohy politické komise v procesu rekodifikačních prací.

Ač se období právníkové dvouletky může ze současného pohledu jevit pouze jako (ne)dávna historie, opak zůstává pravdou. Právní předpisy přijaté v tomto období do značné míry ovlivnily podobu českého (resp. československého) právního řádu na mnohá desetiletí a vytvořily myšlenková schémata, která například v oblasti občanského, či rodinného práva i přes četné novelizace přetrvávala fakticky až do 21. století. Byla to z velké části právě politická komise, kdo vytyčil ideologický rámec těchto právních předpisů a kdo revidoval znění navržená odbornými subkomisemi z hlediska jejich souladnosti s premisami socialistického práva. Vzhledem neukončenosti současných rekodifikačních prací (například v oblasti trestního práva procesního ale k i zásadnějším novelizacím v nedávné době rekodifikovaného práva občanského) je vhodné analyzovat původ existence jednotlivých právních institutů či konkrétních formulací zákonných ustanovení stejně tak jako motivace, jež vedly k jejich formulaci. Znalost těchto skutečností může i v dnešní době posloužit jako příklad a inspirace, a to jak pozitivní, tak negativní, při tvorbě či novelizacích právních předpisů.

Klíčová slova:

právníková dvouletka

politická komise

ministerstvo spravedlnosti

Abstract

Legal biennial and the activity of political committee in 1928-1950

The dissertation deals with the activities and composition of the Political Commission of the Ministry of Justice and its role in the recodification work during the so-called legal biennial, ie in the period 1948-1950. During this period, new legislation was created in all major branches of the law and resulted in a complete reconstruction of Czechoslovak law. The aim of the present work is to study and approach the work of the political commission in the course of the recodification work, including its insertion into the deeper context of the re-codification in the Czechoslovak Republic, and to demonstrate that the political commission has in fact and fundamentally influenced the final form of these legal regulations.

Given that the concepts of codecs elaborated in the preceding period became the basis for the recodification work during the legal biennial period, the first part of the dissertation is devoted to these previous attempts to recodify the main branches of law in the 1920s and 1930s and their outcomes in the form of curricula of the individual codes.

In the next part the attention is paid to the legal two-year legal. In the first place, the author discusses in general its legal anchoring and publication, as well as the organization of recodification works and the results of the legal biennial in the main legal branches. It then focuses on the work of the political commission. Here, attention is paid to the process of its establishment and staffing, including the key for the selection of its members. The process of selecting the personalities that eventually happened, respectively. were appointed as members of the political commission, was a key factor in the fulfillment of the meaning of its existence, because to a large extent the individual members and their authority, argumentation or power position decided to the final text of the submitted resolutions. The biographies of the individual members of the political commission are also presented here and, in addition, the changes in its composition, which have taken place mainly following the IX. Congress Communist Tents of Czechoslovakia. Codification works are also set in the context of re-codification in other socialist states, and the author also analyzes individual foreign aspects that have been reflected and influenced by the political commission.

The final part of the presented paper deals with the question of the extent to which, respectively, in which provisions the influence of the political commission actually manifested itself in the final text of the selected "big" codes. The chapter is devoted to assessing the impact

not only of the political commission but also of the National Assembly, whose vote has become only some necessary formality pretending to be a democratic element on the way to adopting new legislation. The author here analyzes the stenoprotocols from the meetings of the National Assembly and the parliamentary press from the individual meetings of the commissions (especially the constitutional-legal committee) and performs their detailed comparison with the political committee resolutions as well as with other available information from the course of the individual curriculum for qualitative assessment the key role of the political commission in the process of recodification.

Although the legal biennial period may, from the current point of view, only appear as ancient history, the opposite remains true. The legal regulations adopted during this period largely influenced the Czech (or Czechoslovak) legal order over many decades and created thought schemes that, for example, in the sphere of civil or family law, despite numerous amendments, remained virtually until the 21st century. It was for the most part a political commission, who outlined the ideological framework of this legislation and who revised the text proposed by the subcommittees in terms of their compatibility with the prerequisites of socialist law. Due to the lack of completion of the current recodification work (for example in the field of criminal procedural law but also in the most recent amendments to the recent recodified civil law), it is appropriate to analyze the origin of individual legal institutes or specific legal provisions as well as the motivations that led to their formulation. Knowledge of these facts can serve as an example and inspiration - both positive and negative - in the creation or amendment of legal regulations.

Key words:

legal biennial

political committee

Ministry of Justice